

מדוע נהרגו נפגעים אזרחיים בלבנון במהלך המלחמה ב-2006

1..... מפה: חלוקה מנהלית של לבנון

2 מפה: דרום לבנון

3 מפה: צפון לבנון

4 I. תמצית

6 קווי המדיניות הישראלית שתרמו לשיעור ההרוגים בקרב אזרחים

13..... התנהגות חיזבאללה במהלך המלחמה

16..... סיכום המתודולוגיה ושגיאות שתוקנו

18 II. המלצות

21..... III. מתודולוגיה

28..... IV. סטנדרטים משפטיים רלוונטיים לעימות

28 א. החוק הבינלאומי הרלוונטי

29 ב. הגנה על אזרחים ויעדים אזרחיים

34 V. רקע למלחמת ישראל-חיזבאללה

34 א. "מבצע הבטחה שקוימה"

35 ב. "מבצע שינוי כיוון" של ישראל

37 VI. התנהלות חיזבאללה במהלך המלחמה

38 א. רקע: מבנהו של חיזבאללה, בסיס התמיכה שלו, וסודיות צבאית

39 ב. אחסון אמצעי לחימה של חיזבאללה

43 ג. עמדות ירי הרקטות של חיזבאללה

47 ד. טענות לשימוש חיזבאללה ב"מגן אנושי"

52 ה. ירי חיזבאללה סמוך לעמדות או"ם

55.....	ו. לוחמי חיזבאללה בבגדים אזרחיים.....
57	VII. התנהלות ישראל במהלך המלחמה – הרוגים בקרב אזרחים
	א. הנחתה המוטעית של ישראל לגבי אי נוכחות של אזרחים ואזהרותיה הלא אפקטיביות לפנות, שתוצאתן הייתה הפצצות וירי ללא הבחנה לעבר כל האנשים וכלי הרכב שנראו בדרום לבנון או בעמק הבקעה ונחשדו כ"חיזבאללה".....
58	ב. התקפות על מטרות חיזבאללה משוערות ואמצעי זהירות בלתי נאותים.....
66	
73	VIII. אירועים עם הרוגים אזרחיים שנבדקו על ידי Human Rights Watch
74	א. התקפות על בתי אזרחים.....
131	ב. תקיפת כלי רכב ואזרחים נמלטים.....
149.....	ג. נפגעים בקרב אזרחים במהלך התקפות על תשתיות.....
152.....	ד. הרוגים מהתקפות ארטילריה.....
155	ה. הרג כתוצאה מירי של כוחות הקרקע של צה"ל.....
160	תודות
161	נספח א': רשימת ההתקפות אשר נחקרו.....
184	נספח ב': רשימת ההרוגים הלבנונים.....
207	נספח ג': מכתב ארגון Human Rights Watch לשר הביטחון מר. אמיר פרץ.....
222	נספח ד': תשובת ממשלת ישראל לפניית ארגון Human Rights Watch.....

מפה: חלוקה מנהלית של לבנון

UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs

Lebanon Administrative divisions: overview

24 July 2006

© 2006 UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs

מפה: דרום לבנון

* מיקום תקיפות צה"ל אשר תועדו בדו"ח זה. © 2007 John Emerson.

מפה: צפון לבנון

* מיקום תקיפות צה"ל אשר תועדו בדו"ח זה. © 2007 John Emerson

א. תמצית

בדו"ח זה בוחן ארגון Human Rights Watch פעולות צבאיות שביצעו כוחות ישראליים וכוחות חיזבאללה בלבנון במהלך העימות המזוין שנמשך מ-12 ביולי עד 14 באוגוסט 2006. ארגון Human Rights Watch כבר הפיק קודם לכן דו"ח על העימות הזה, דו"ח שהמחקר שקדם לו ופרסומו נעשו עוד בזמן המלחמה. עקב חששותינו ביחס להתנהגותם של שני הצדדים בעימות זה והקושי בביצוע מחקר במהלך הלחימה, ערך ארגון Human Rights Watch מחקר נוסף ומשמעותי בנסיבות הקשות-פחות שאחרי המלחמה.

על פי מחקר חדש זה, עלה העימות במוותם של 1,109 לבנונים לפחות, שרובם המכריע אזרחים, בפציעתם של 4,399 אחרים, ובכמיליון אנשים שנאלצו לעזוב את בתיהם. התקפות הרקטות חסרות ההבחנה של חיזבאללה על ישראל, המהוות את נושאו של דו"ח נפרד של ארגון Human Rights Watch, אזרחים תחת התקפה: התקפות הרקטות של חיזבאללה על ישראל במלחמת 2006, גרמו למוותם של 43 אזרחים ישראלים ו-12 חיילי צה"ל, כמו גם לפציעתם של מאות אזרחים ישראלים.

מטוסי קרב ישראליים ביצעו בלבנון כ-7,000 גיחות הפצצה ושיגור טילים, ובנוסף להם בוצעו מספר רב של התקפות ארטילריות והפצצות מהים.¹ גיחות חיל האוויר הישראלי השמידו או גרמו נזק משמעותי לעשרות אלפי בתים. במספר כפרים עמד מספר הבתים שנהרסו לחלוטין על ידי הכוחות הישראליים על מאות: 340 בתים נהרסו לחלוטין בסריפא; 215 בתים נהרסו לחלוטין בסדיקין; 180 בתים נהרסו לחלוטין ביאתר; 160 בתים נהרסו לחלוטין בזבקין; למעלה מ-750 בתים נהרסו לחלוטין בעייתא א-שעב; למעלה מ-800 בתים נהרסו לחלוטין בבינת ג'בייל; ו-140 בתים נהרסו לחלוטין בטייבה. הרשימה בדרום לבנון ארוכה ביותר.

דו"ח זה מנסה להשיב על שלוש שאלות מרכזיות:

- ◀ האם הלבנונים שנהרגו בהתקפות חיל האוויר הישראלי היו אזרחים או לוחמים?;
- ◀ האם ישראל צייתה לחוק ההומאניטרי הבינלאומי (דיני המלחמה) בהתקפותיה בלבנון?; וכן,
- ◀ באיזו מידה תרמו פעולות חיזבאללה להרוגים אזרחיים בתוך לבנון?

כדי לענות על שלוש שאלות אלו, חקר ארגון Human Rights Watch למעלה מ-94 אירועים נפרדים של התקפות חיל אוויר, ארטילריה ורקטות שהביאו למוותם של 510 אזרחים ושל 51 לוחמי חיזבאללה, כלומר כמעט חצי מסך ההרוגים הלבנונים בעימות זה.

¹ הרשויות בישראל לא סיפקו את המספר הכולל של התקפות ישראל בלבנון. על פי הערכת מרכז התיאום של האו"ם בנוגע לטיפול במוקשים (UNMACC), השתמשו ההתקפות האוויריות והרקטיות של ישראל בשבועות הראשונים של המלחמה בעד 3,000 פצצות, רקטות ופגזי ארטילריה ליום, כאשר מספר זה עלה ל-6,000 לקראת סוף המלחמה. ראו באתר: <http://www.macsl.org/War%202006.htm>.

המחקר שערכנו מראה שהסיבה העיקרית למספר ההרוגים הגבוה בקרב האזרחים הלבנונים היה כישלונה התכוף של ישראל לעמוד במחויבות יסוד של דיני המלחמה: החובה להפריד בין מטרות צבאיות, שאותן ניתן לתקוף בצורה לגיטימית, לבין אזרחים, שאותם אין לתקוף. הדבר החמיר עקב כישלונה של ישראל לנקוט אמצעי זהירות מספיקים למניעת פגיעות באזרחים.

עובדת הפגיעות באזרחים כשלעצמה אינה מרמזת בהכרח על הפרה של המשפט ההומאניטרי הבינלאומי, אך היא מהווה נקודת מוצא לחקירה בנושא. מחקרי השטח המקיפים שערך ארגון Human Rights Watch בלבנון העלו שישראל תקפה לעיתים קרובות מטרות שעל פי דיני המלחמה לא ניתן להחשיבן כיעדים צבאיים שניתן לתקוף. במקרים שבהם ברור שהיעד היה מטרה צבאית לגיטימית, המחקר שלנו מעלה שלעיתים קרובות היה שיעור ההרג בקרב האזרחים גבוה מדי ביחס לתועלת הצבאית שהייתה צפויה כתוצאה מההתקפה. בהיבטים קריטיים ניהלה ישראל את המלחמה תוך אדישות נמהרת לגורלם של אזרחי לבנון והפרה את דיני המלחמה.

גורמים רשמיים בישראל טוענים שהסיבה לשיעור ההרג הגבוה אינה נעוצה בירי חסר הבחנה מצד הכוחות הישראליים, אלא בנוהל השגרת-לכאורה של חיזבאללה להתחבא בקרב אזרחים ולהשתמש בהם כ"מגינים אנושיים" במהלך הלחימה. אם ההתקפות הישראליות על כוחות חיזבאללה הרגו גם אזרחים והרסו בתים של אזרחים, טוענים הגורמים הרשמיים הישראליים, האשמה לכך נעוצה בחיזבאללה. העדויות שמצא ארגון Human Rights Watch בחקירותיו בשטח מזימות טיעון זה.

לעיתים הפר חיזבאללה את דיני המלחמה בהיערכות כוחותיו בלבנון. הוא גם הפר את דיני המלחמה בהתקפות הרקטות שביצע לעבר ישראל, המהוות את נושאו של דו"ח נפרד של ארגון Human Rights Watch, אזרחים תחת התקפה. המחקר שלנו מראה שבמספר הזדמנויות ירה חיזבאללה רקטות מתוך אזורים מיושבים, אפשר ללוחמיו להתערב באוכלוסייה האזרחית הלבנונית, או אחסן כלי נשק באזורים מאוכלסים באזרחים באופן שהפר את המשפט ההומאניטרי הבינלאומי. עם זאת, הפרות כאלה לא היו נפוצות: מצאנו עדויות איתנות לכך שחיזבאללה אחסן את רוב הרקטות שלו בבונקרים ובמתקנים לאחסון כלי נשק בשדות ובוואדיות לא מיושבים, שברוב המוחלט של המקרים עזבו לוחמי חיזבאללה אזורים מאוכלסים מיד עם תחילת הלחימה, ושחיזבאללה ירה את הרוב המכריע של הרקטות שלו מעמדות שהוכנו מראש מחוץ לכפרים. לגבי השאלה אם חיזבאללה השתמש בכוונה באזרחים כב"מגינים אנושיים" – כלומר, האם כוחות חיזבאללה לא רק סיכנו אזרחים, תוך הפרה של החובה לנקוט את כל אמצעי הזהירות הסבירים כדי למנוע מאזרחים את הסיכונים שבעימות המזוין, אלא גם פעלו באופן מכוון בקרב אזרחים במטרה להגן על עצמם מפני התקפה – הפרה בוטה של דיני המלחמה, מצאנו מספר מצומצם של מקרים, אך לא מצאנו דבר שיעיד על כך שהיה זה נוהל נפוץ.

מהסיבות שיפורטו להלן, הניתוח שערך ארגון Human Rights Watch לגבי נהלי חיזבאללה אינו תומך בטענה הישראלית שהפרות חיזבאללה היו הסיבה העיקרית להרוגים בקרב האזרחים בלבנון. האחריות

לשיעור ההרג הגבוה של אזרחים במהלך המלחמה בלבנון מוטלת בבירור על המדיניות הישראלית ועל החלטות הירי במהלך ניהול הפעולות הצבאיות שלה.

קווי המדיניות הישראלית שתורמו לשיעור ההרוגים בקרב אזרחים

ברוב המקרים שתועדו בדו"ח זה, פגעו התקפות חיל האוויר הישראלי במטרות אזרחיות או לידן, והרגו מספר רב של אזרחים בבתיהם או בכלי הרכב שלהם. אם כי היו מקרים שבהם ההרוגים האזרחיים היוו "נזק עקיף" כתוצאה מהתקפות לגיטימיות על מטרות צבאיות, ברובן המוחלט של התקפות האוויר הקטלניות שחקרנו לא מצאנו כל הוכחה לנוכחות צבאית, לכלי נשק או ליעד צבאי אחר של חיזבאללה, שיכלו להצדיק התקפה כזו. בביקורים שערך ארגון Human Rights Watch בבתי הקברות בכפרים נמצא שקורבנות ההתקפות הללו נקברו כאזרחים, ולא זכו על ידי חיזבאללה או קבוצות מזוינות אחרות לכבוד של "לוחמים" או של "שאהידים", למרות החשיבות שרואה חיזבאללה בהענקת תארים כגון אלה. הרוב המוחלט מקורבנות התקיפות האוויריות הישראליות שתיעדנו היו נשים וילדים. מתוך 499 האזרחים ההרוגים בלבנון שביחס אליהם הצליח ארגון Human Rights Watch לוודא את הגיל והמין, 302 היו נשים או ילדים.

את הכשל הנמשך הזה להבחין בין אזרחים לבין לוחמים לא ניתן להסביר רק בניהול כושל של המלחמה או באוסף של טעויות. מקרי המבחן שלנו מראים שמדיניות ישראלית הייתה האחראית העיקרית לכשל קטלני זה. **ישראל הניחה שכל האזרחים הלבנוניים נענו לאזהרותיה לפנות את הכפרים שמדרום לנהר הליטני, ואי לכך שכל מי שנשאר היה לוחם. על בסיס הנחה זו, היא תיגה כל אדם שנראה לעין, או תנועת אנשים או כלי רכב מדרום לנהר הליטני או בבקעת הלבנון, כפעילות צבאית של חיזבאללה שיש לפגוע בה. באופן דומה, היא ביצעה הפצצות נרחבות בדרום לבנון, כולל שימוש מאסיבי בפצצות מצרר לפני הפסקת האש הצפויה, באופן שלא הבדיל בין יעדים צבאיים לבין אזרחים.**

במהלך המלחמה שיגרה ישראל שוב ושוב אזהרות לאוכלוסיית דרום לבנון לפנות את האזור שמדרום לנהר הליטני. את האזהרות הללו היא הפיצה באמצעות עלונים בשפה הערבית שהוצנחו ממטוסים, על ידי הודעות ברדיו בערבית ששודרו לדרום לבנון, על ידי הודעות קוליות מוקלטות שנשלחו למספר טלפונים סלולריים בלבנון ועל ידי רמקולים שהוצבו לאורך הגבול בין ישראל ללבנון. בעקבות הפצת ההודעות, הצהירו גורמים רשמיים ישראלים רבים הצהרות (ראו להלן) שרמזו לכך שלכל מי שנשאר מאחור היה קשר לחיזבאללה, ואי לכך היווה יעד לגיטימי לתקיפה. בימים ובשבועות הבאים החריפה ישראל את הפצצותיה בדרום לבנון, ופגעה באלפי בתים שם.

קשה לדעת אם הגורמים הרשמיים בישראל באמת האמינו להנחה שלא נשארו אזרחים לבנוניים בדרום לבנון, או שהכריזו על כך פשוט כדי להגן על פעולותיהם. אין ספק שישנן עדויות לכך שהגורמים הרשמיים הישראלים ידעו שהנחתם הייתה שגויה. בתקופה שבה נערכו ההתקפות הישראליות בדרום לבנון, מילאו את התקשורת הישראלית והבינלאומית סיפורים אודות אזרחים לבנוניים שנהרגו בהתקפות הישראליות או נלכדו בדרום לבנון. בנוסף, שגרירויות זרות היו בקשר מתמיד עם דיפלומטים ישראלים כדי לבקש סיוע בפינוי אזרחים שנלכדו במהלך הלחימה בדרום לבנון, ובמספר מקרים נראה שישראל ידעה בדיוק כמה אנשים

נשאר בכפר מסוים. לדוגמה, ב-24 ביולי, העריך הרמטכ"ל דן חלוץ שבבינת ג'בייל נשאר 500 תושבים, למרות אזהרות צה"ל שיעזבו אותה.²

בנוסף, ישראל הייתה חייבת לדעת מסכסוכים קודמים שלה בדרום לבנון שלעיתים רחוקות מוכנה או יכולה האוכלוסייה האזרחית לעזוב את בתיה על פי לוח זמנים שנקבע על ידי כוח צבאי עוין.³ בדיווח מלפני 10 שנים אודות הלחימה בין חיזבאללה לבין ישראל ביולי 1993, מצא ארגון Human Rights Watch שהיה זה "צפוי במידה סבירה שחלק מהאוכלוסייה לא יעזוב, והיה זה צפוי לחלוטין שבמיוחד הקשישים והעניים לא יוכלו לפנות את בתיהם, בייחוד לאור הזמן הקצר שעבר בין האזהרות הראשונות לבין תחילת ההפצצה."⁴ כמו בשנת 1993, רבים מהקשישים והעניים היו בין הנפגעים במלחמה ב-2006. על ישראל היה לדעת שמספר משמעותי של אזרחים יישארו בכפריהם במהלך המלחמה. לכל הפחות, הייתה מוטלת חובה על הכוחות הישראליים לבדוק את האזורים שבהם הם פגעו, במיוחד לאחר שהתברר שמספר גדול מאד של אזרחים נהרגו.

גם אם אלה שנשארו עשו כן מתוך תמיכה בחיזבאללה – טענה שהמחקר שנעשה על ידי ארגון Human Rights Watch מפרך אותה, היות ורובם של הנשארים מאחור עשו כן בגלל שהיו קשישים מדי, עניים מדי או חולים מכדי לעזוב – לא הייתה לישראל הצדקה לתקוף אותם. הנטיות הפוליטיות של האוכלוסייה האזרחית באזור נתון או בכפר נתון הנן בלתי רלוונטיות לקביעת המעמד האזרחי של האוכלוסייה. אם האזרחים אינם משתתפים באופן ישיר בפעולות הלחימה, כלומר, הם אינם מבצעים פעולות שבטבען או במטרתן סביר שיתרמו לפגיעה באנשיו ובציודו של האויב, הם ממשיכים ליהנות מההגנה שמקנה להם המעמד האזרחי שלהם על פי המשפט ההומאניטרי הבינלאומי. אי לכך, התקפות שמטרתן אזרחים שתמיכתם בחיזבאללה פוליטית בלבד הן בלתי חוקיות באותה מידה כמו כל התקפה ישירה אחרת על אזרחים.

אנשים המבצעים הפרות חמורות של דיני המלחמה תוך כוונה פלילית אחראים לביצוע פשעי מלחמה. נדרשת חקירה פלילית של התקפות מסוג זה כדי לקבוע אם האחראים להן תקפו ביודעין או באופן פזיז אזרחים שבהם נותרו אזרחים. כלומר, מפקד שהיה מודע לכך שההנחה שכל האזרחים עזבו אזור מסוים אינה נכונה, ובכל זאת פגע באזור זה ללא הבחנה, יהיה אחראי באופן פלילי לפקודה לבצע התקפה לא חוקית.

במהלך העימות תקפו מטוסי קרב ישראליים כלי רכב אזרחיים בדרכים ובבתים, כנראה מתוך הנחה שהם מהווים תנועות צבאיות של חיזבאללה. בין ההתקפות הקטלניות על אזרחים שניסו לברוח מהעימות ניתן

² חנן גרינברג, "חלוץ: בנאום הבא נסראללה יחשוב טוב על מילותיו", חדשות Ynet, 24 ביולי 2006, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3280528,00.html> (נצפה ב-6 בנובמבר 2006).

³ ראו Human Rights Watch, *Civilian Pawns: Law of War Violations and the Use of Weapons on the Israel-Lebanon Border* (New York: Human Rights Watch, 1996); Human Rights Watch, *Operations Grapes of Wrath* (New York: Human Rights Watch, 1997).

⁴ ראו Human Rights Watch, *Civilian Pawns: Law of War Violations and the Use of Weapons on the Israel-Lebanon Border* (New York: Human Rights Watch, 1996), p. 92.

למנות את הריגתם של 23 אזרחים, כולל 14 ילדים ושבע נשים, שברחו ממרוואחין ב-15 ביולי; את הריגתם של שישה אזרחים ופציעתם של שמונה שברחו מעייתרון ב-19 ביולי; את הריגתם של שלושה אזרחים ופציעתם של 14 שברחו מאל-טירי ב-23 ביולי; את הריגתם של שני אזרחים ופציעתם של ארבעה שברחו ממנסורי ב-23 ביולי; את פציעתם של תשעה אזרחים שברחו ממנסורי ב-23 ביולי; את פציעתם של שישה נהגי אמבולנסים ושלושה נוסעים בקנא ב-23 ביולי; את הריגתו של אזרח אחד על אופנוע בדרכו לקנות מזון ותרופות ב-24 ביולי; את הריגתם של שבעה אזרחים שברחו ממארג' עיון ב-11 באוגוסט; ואת הריגתם של שבעה אזרחים ופציעתם של שישה בבקעת הלבנון ב-14 באוגוסט. בכל המקרים הללו, אין הוכחה לנוכחות צבאית של חיזבאללה שתצדיק את ההתקפות הללו.

תנועה פשוטה של אנשים או כלי רכב הייתה לעיתים קרובות עילה מספקת לתקיפה אווירית קטלנית. ב-19 ביולי, הרגו תקיפות אוויריות ישראליות ארבעה מבני משפחת דרוויש בעיינתה, כמעט מיד לאחר שהאזרחים שבו במונית לבתיהם לאחר שקנו וחילקו לחם בכפר. ב-4 באוגוסט, תקיפה אווירית ישראלית על חוות גידול פירות נידחת באל-ק'עא בצפון בקעת הלבנון גרמה למותם של 25 עובדים חקלאיים סורים-כורדים. נראה שצה"ל הבחין במשאית קירור שעזבה את החווה זמן קצר לפני ההתקפה, וירה לכיוון בנייני החווה בטרם וידא אם הם מטרות צבאיות לגיטימיות. ב-7 באוגוסט, הרגה תקיפה אווירית ישראלית חמישה אזרחים באינסאר, לאחר שקרובי משפחה ושכנים התכנסו בבית למפגש חברתי ועזבו אותו בסוף הערב. ב-25 ביולי, ירה מזל"ט ישראלי טיל לכיוון סעדה נור אל-דין בכפר אל חסנייה, לאחר שהלכה לביתה כדי לאסוף מצרכי מזון ושבה למקלט הכפר, שבו התגוררה עם 40 אזרחים אחרים. ב-10 באוגוסט פגעו מטוסי קרב ישראליים בבית בראב אל-תלתין והרגו ארבע נשים, מיד לאחר שהנשים פינו קרובת משפחה פצועה (אחת מהנשים שנהרגה בתקיפה) מבית אחד למשנהו.

אופייה של מערכת ההפצצות הישראליות בדרום לבנון שומט את הקרקע מתחת לטיעוניה שיש ברשותה הוכחות ישירות המקשרות מטרות ספציפיות לכוחות חיזבאללה לפני תקיפתם. מחקרי השטח של ארגון Human Rights Watch מצאו שבמקרים רבים לא הייתה מטרה צבאית ברורה בכפרים שנפגעו בתקיפות הישראליות. אך גם במקרים שבהם היו מטרות צבאיות לגיטימיות בסביבה, האיסור שקבע המשפט ההומאניטרי על התקפות ללא הבחנה אוסר על אחד הצדדים בסכסוך להתייחס לעיירה או לכפר כמטרה צבאית יחידה שניתן להפציצה בצורה גורפת. כלומר, עצם נוכחותם של כוחות חיזבאללה במקום כלשהו בכפר או בעיירה אינו מצדיק את ההרס הטוטאלי של כפרים ועיירות בידי צה"ל. כמו כן אסור לבצע תקיפות הצפויות לגרום לפגיעה בלתי מידתית בקרב האוכלוסייה האזרחית.

בהחמירה את הבעיה, תקפה ישראל אנשים או מבנים שהיו קשורים בצורה כלשהי לארגון הצבאי, הפוליטי או החברתי של חיזבאללה – בלא כל קשר לשאלה אם הם היוו יעדים צבאיים לגיטימיים על פי המשפט ההומאניטרי הבינלאומי – ונמנעה מלנקוט את כל אמצעי הזהירות ההכרחיים כדי למנוע פגיעות באזרחים בעת תקיפת יעדים החשודים בשייכות לחיזבאללה.

במהלך המלחמה הצהירו גורמים רשמיים בישראל חזר וצהר על כך שהם רואים בכל חלקי חיזבאללה – הזרוע הצבאית שלו גם אגפיו הפוליטיים, החברתיים ואגפי הרווחה – כחלק מארגון טרור משולב, וקבעו שכל אדם או משרד הקשור לחיזבאללה יהווה מטרה צבאית לגיטימית. שגריר ישראל באו"ם, דן גילרמן, מסר למועצת הביטחון ב-21 ביולי שחיזבאללה היה "סרטן" שיש להסירו ללא שריד, "ודחה כל בידול בין הזרוע הצבאית לבין הגופים הפוליטיים שלו, בהצהירו ש"לחבר פרלמנט [של חיזבאללה] ולטרוריסט המשגר מהגבעות רקטות לכיוון ישראל, לשניהם יש אותה אסטרטגיה ואותה מטרה. אסור שהגדרות אלו יעניקו לגיטימציה לכנופיית פושעים."⁵

ההחלטה לכאורה לפגוע בכל היבט של אלה החברים בחיזבאללה ובתשתיות שלו גרמו למותם של מספר אזרחים שלא היה להם קשר לחיזבאללה, כמו גם של חברים בחיזבאללה שלא עסקו בפעילות צבאית. התקפה המכוונת ביוזעין ובכוונה נגד אנשים שאינם לוחמים, ושאינם אזרחים הלוקחים חלק פעיל בפעולות האיבה, תהווה הפרה בוטה של דיני המלחמה. אם ההתקפה בוצעה בידיעה שעל פי המשפט ההומאניטרי הבינלאומי יש להתייחס למטרתה כאל אזרח, הרי שהאזרחים לה ביצעו פשע מלחמה.

המחקר שנערך על ידי ארגון Human Rights Watch מראה שמספר רב של בתים פרטיים של אזרחים החברים בחיזבאללה נפגעו במהלך המלחמה, כמו גם מגוון מוסדות אזרחיים של חיזבאללה, כגון בתי ספר, סוכנויות סעד, בנקים, חנויות, ומשרדים פוליטיים, בנוסף לתשתית הצבאית של חיזבאללה ולבתיים של לוחמיו. שיעור ההרוגים האזרחיים כתוצאה מתקיפות כאלו הוא נמוך, מפני שכמעט כל בעלי התפקידים והחברים בחיזבאללה, ולעיתים גם שכניהם, פינו את בתיהם בציפייה לתקיפות אוויריות מצד ישראל. עם זאת, תעד ארגון Human Rights Watch מספר מקרים שבהם נהרגו אזרחים במהלך תקיפות אוויריות על מטרות אזרחיות הקשורות בחיזבאללה במהלך המלחמה. לדוגמה, ב-13 ביולי, יומן הראשון של התקיפות המאסיביות מהאוויר, הרסו מטוסי קרב ישראליים את ביתו של שיח עאדל מוחאמד עקאש, איש דת שיעי שהוכשר באיראן ושעל פי הסברה היו לו קשרים דתיים עם חיזבאללה, והרגו אותו, את אשתו, את עשרת ילדיו בגילאי חודשיים עד 18, ואת העוזרת הסרי-לנקית שלהם. אין כל הוכחות (וצה"ל לא טען בפומבי) ששיח עקאש היה מעורב בפעילות צבאית של חיזבאללה, ועל פי הכפריים הוא פשוט היה מנהיג דתי בכפרם, דוואיר. ב-23 ביולי ירה מטוס קרב ישראלי לכיוון ביתו של ד"ר פאיז שוקר בנבי שית והרג את אביו בן ה-71; ד"ר שוקר היה חבר בכיר במפלגת הבע'ת הלבנונית הקשורה לחיזבאללה ושר לשעבר בממשלה (1995-1996).

ההגדרה הרחבה שהעניקה ישראל למטרות לגיטימיות של חיזבאללה בולטת במיוחד בתבנית התקיפות בפרבר המאוכלס בצפיפות בדרום ביירות, שכונת דחייה. בהתקפותיהם באזור זה, השיעי ברובו, של בנייני מגורים רבי-קומות, תקפו הכוחות הישראליים לא רק מטרות צבאיות אלא גם את משרדיהם של ארגוני הצדקה של חיזבאללה, את משרדי הנציגים שלו בפרלמנט, את מרכז המחקר שלו ובנייני דירות רבי-קומות באזורים

⁵ הצהרה של השגריר דן גילרמן, נציגה הקבוע של ישראל באו"ם, במהלך הדיון "המצב במזרח התיכון, כולל השאלה הפלשתינית", מועצת הביטחון של האו"ם, ניו יורק, 21 ביולי 2006, U.N. doc. S/PV.5493.

שנחשבו כאוהדים את חיזבאללה. ההצהרות שמסרו גורמים רשמיים בישראל רומזות בצורה ברורה לכך שהתקפות צה"ל בדרום ביירות בוצעו לא כנגד מטרות צבאיות של חיזבאללה, כפי שנדרש על פי דיני המלחמה, אלא כנגד שכונות שלמות היות והן נחשבו לתומכות בחיזבאללה. מספר הצהרות של גורמים רשמיים בישראל, כולל שר הביטחון עמיר פרץ והרמטכ"ל דן חלוץ, רומזות לכך שיתכן שחלק מההתקפות על דרום ביירות היו כנקמה שלא כחוק על התקפות חיזבאללה על ישראל.

במקרים רבים שבהם נהרגו אזרחים עקב ניסיונה של ישראל לפגוע בגורמים רשמיים אזרחיים (ואף צבאיים) של חיזבאללה, הסיבה העיקרית למותם הייתה השימוש שעשתה ישראל במידע מודיעיני לא-אמין או מיושן שהביא לזיהוי לא-נכון של בניין מסוים כקשור לחיזבאללה, או כישלונה של ישראל לנקוט אמצעי זהירות הולמים במטרה להגביל את מספר הנפגעים האזרחים במהלך תקיפות על מטרות-לכאורה של חיזבאללה, במיוחד בתיים של אנשים החשודים כלוחמי חיזבאללה.

ב-13 ביולי פגעו מספר טילים ישראליים בביתו של מוסטפה חשאב בן 43, והרגו אותו, את אשתו, את אביו, את אחותו ושני ילדים בגיל 14 ו-16. למוסטפה לא היו קשרים עם חיזבאללה והוא גר באורח קבע בגרמניה; יתכן שהתקיפה הייתה מכוונת לאחיו, סאפי חשאב, פקיד בכיר של חיזבאללה, שעזב את הכפר בערב שלפני התקיפה ולא גר בבית המותקף. דוגמה נוספת לניסיון פגיעה כושל בחברי חיזבאללה שהוביל למותם של אזרחים היא התקיפה הישראלית בעיירה אל-ר'זייה ב-7 וב-8 באוגוסט, שגרמה למותם של 26 אזרחים. ככל הנראה היה יעד התקיפות באל-ר'זייה בכיר חיזבאללה בן העיירה, אמין חליפה, מכיוון שהפצצות הישראליות פגעו בבית שכנו ובחנויות ובבתים השייכים לאָחיו. לפי כל ההערכות לא שהה אמין חליפה באל-ר'זייה במהלך המלחמה, כולל בימים שבהם התרחשו התקיפות.

מודיעין לא-מדויק וכשלים בתקשורת תרמו למקרים רבים אחרים של פגיעות מוטעות של צה"ל שגרמו למותם של אזרחים. ב-16 ביולי גרמה תקיפה אווירית ישראלית על בניין מגורים רב-קומות בצור להרג 14 אזרחים, אך הבניין לא היה "מטה חיזבאללה בצור", כפי שטען המודיעין הישראלי; הוא היה מטה כוחות ההגנה האזרחית הלבנוניים בצור, ארגון המוגן על פי המשפט ההומאניטרי הבינלאומי. ב-25 ביולי הרס טיל מונחה ישראלי עמדת תצפית של כוח התצפית של האו"ם (Observer Group Lebanon) מחוץ לחיאם, והרג ארבעה תצפיתנים של האו"ם, זאת למרות קשר רצוף של נציגי האו"ם עם צה"ל כדי להזהירו שהירי שהוא מבצע קרוב מדי לעמדת האו"ם. למרות שדו"ח זה מפרט מקרים רבים שבהם ירו לוחמי חיזבאללה באופן לא חוקי מקרבת עמדות האו"ם, לא היה חיזבאללה נוכח בסביבות עמדת האו"ם בחיאם בזמן פגיעת הטיל הישראלי. ביומה האחרון של המלחמה, 13 באוגוסט, ביצעו מטוסי קרב ישראליים את אחת ההתקפות הגדולות ביותר במלחמה על מתחם בניין אימאם חאסן בשכונת רוואייס בדרום ביירות, הרסו שמונה בניינים של עשר קומות, והרגו לפחות 36 אזרחים וארבעה חברים זוטרים בחיזבאללה, כנראה בעקבות מידע לא-מדויק (ראו להלן) על כך שגורם בכיר של חיזבאללה שוהה במתחם.

במהלך העימות המזוין בלבנון עשתה ישראל שימוש נרחב בפצצות מצרר.⁶ כפי שמתועד בדו"ח העומד להתפרסם מטעם ארגון Human Rights Watch בנושא השימוש של ישראל בפצצות מצרר בלבנון, פצצות המצרר של צה"ל פגעו באזורים נרחבים של דרום לבנון, במיוחד בשלושת הימים האחרונים של העימות, כאשר שני הצדדים ידעו שצפוי הסכם קרוב. צה"ל הצהיר שפצצות מצרר נורו בעיקר על יעדים צבאיים בשטחים פתוחים, ושהן נורו ליד אזורים מאוכלסים רק "לכיוון יעדים ספציפיים שמהם נורו טילי [חיזבאללה] על ישראל, ולאחר שננקטו אמצעי זהירות משמעותיים כדי להזהיר את האזרחים לעזוב את האזור."⁷ מחקר השטח של ארגון Human Rights Watch בלבנון הראה שהצבא הישראלי שיגר רבות מהתקפות פצצות המצרר שלו לכיוון עיירות וכפרים או בסביבתם, במקרים מסוימים כנגד כוחות חיזבאללה, אך במקרים רבים אחרים ללא כל מטרה צבאית נראית לעין.

הדרך שבה השתמש צה"ל בפצצות מצרר והישענותו על פצצות מיושנות (רבות מהן מתקופת מלחמת וייטנאם) גרמו לשיעור נפל של בין 30 ל-40 אחוזים עבור רבות מהפצצונות. כתוצאה מכך נשארו כמיליון פצצונות נפל מסוכנות שלא התפוצצו בשדות, במטעים ובעשרות עיירות וכפרים בדרום לבנון, והיוו איום על האוכלוסייה שחזרה לבתיה.⁸ מאז הפסקת האש ועד 20 ביוני 2007 גרמו ההתפוצצויות של נפלי פצצות מצרר למותם של 24 אזרחים ולפציעתם של 183.⁹ הן פגעו בצורה חמורה בכלכלת האזור בכך שהפכו אדמה חקלאית לשדות מוקשים והפריעו לאיסוף יבולי טבק, פרי הדר, בננות וזיתים.

דו"ח זה עוסק בעיקר בחקירת מותם של אזרחים כתוצאה מהפצצות אוויריות. עם זאת, במהלך הבדיקות שערכנו, תיעדנו גם שני מקרים מטרידים שבהם הרגו כוחות קרקעיים ישראלים אזרחים לבנונים לא-מזוינים שהיה על החיילים לדעת שאינם מהווים כל איום. ב-6 באוגוסט ירו כוחות קרקעיים ישראלים למוות בזוג נסראללה הקשיש, בני 83 ו-81, (שלא היה להם קשר משפחתי למזכ"ל חיזבאללה חסן נסראללה) ובבתם ובתם בני 54 ו-58, בזמן שבאו לבדוק את ביתם בטייבה, שחיילים ישראלים השתלטו עליו ללא ידיעתם. ב-

⁶ מרכז התיאום של האו"ם בנוגע למוקשים – דרום לבנון (MACC SL) העריך שישראל ירתה תחמושת מצרר שכללה 4 מיליון פצצונות לשטח בגודל 36.6 קמ"ר בלבנון, כולל 4.3 קמ"ר של אזורים עירוניים ו-4.7 קמ"ר של מטעי זיתים, ופגעה ב-916 אתרי פגיעה נפרדים. MACC SL, May 2007 Report of the Mine Action Coordination Center South Lebanon, June 5, 2007, p. 1, <http://www.macsl.org/reports/Monthly%20Reports/Monthly%202007/Monthly%20Report%20May%202007.pdf>; United Nations Development Programme, CBU Contamination by Land Use, current as of November 29, 2006; 17 ביולי 2007; MACC SL, "War 2006: 916 Cluster Bombs Strikes Map as at June 20, 2007," <http://www.macsl.org/War%202006.htm> (17 ביולי, 2007).

⁷ "Israel's Response to Accusations of Targeting Civilian Sights [sic] in Lebanon During the 'Second Lebanon War'" מסמך שנכלל בתכתובת דוא"ל מגיל הסקל במשרד החוץ הישראלי לארגון Human Rights Watch, 8 במאי, 2007, בתגובה למכתב של ארגון Human Rights Watch לשר הביטחון עמיר פרץ שנשלח ב-8 בינואר 2007.

⁸ MACC SL, South Lebanon Cluster Bomb Info Sheet as at November 4, 2006, <http://www.macsl.org/reports/Lib%20UXO%20Fact%20Sheet%204%20November,%202006.pdf> (נצפה: 18 במרץ 2007). עד 5 ביוני 2007, קבלני הביצוע של MACC SL – מהנדסי UNIFIL וכוחות צבא לבנון פינו והשמידו למעלה מ-118,700 פצצונות נפל. MACC SL, May 2007 Report of the Mine Action Coordination Center South Lebanon.

⁹ UN Mine Action Coordination Centre South Lebanon, Casualties (Civilian and Demining) in South Lebanon from 14 Aug 06 - 20 June 07, <http://www.macsl.org/reports/Victims/Casualties%20Tables.pdf> (נצפה: 16 ביולי 2007).

27 ביולי ירו חיילים ישראלים למוות במקרים הנאפר, בת 36, בעת שהתרחקה מביתה, שעליו השתלטו חיילים ישראלים, כשבידה הסיר של בתה. אם כי לא נראה ששני מקרי ההרג הללו הם תוצאה של מדיניות שנקבעה על ידי גורמים רשמיים ישראלים, נסיבותיהם מצדיקות חקירה, ואם הדבר רלוונטי, העמדה לדן.

המדיניות הישראלית שתוארה בקיצור לעיל הנחתה את פעילותו הצבאית של צה"ל בלבנון במהלך העימות. העובדה שמקרים אלה מייצגים מדיניות ישראלית, ולא רק את התנהגותם של חיילי צה"ל יחידים, ברורה מהצהרותיהם של גורמי ממשל ישראלים בכירים ושל מפקדים צבאיים על כך שהכוחות הישראליים טשטשו בכוונה את ההבדל בין אזרחים לבין לוחמים. באחת ההצהרות הללו, שפורסמה ב-27 ביולי 2006, אמר שר המשפטים הישראלי חיים רמון ש"כל מי שנמצא כעת בדרום לבנון הוא טרוריסט הקשור בצורה זו או אחרת לחיזבאללה."¹⁰ יעקב דלאל, דובר מטעם צה"ל, מסר ל-Associated Press:

[חיזבאללה] הוא ארגון טרור, ארגון טרור שיש להחלישו ולפגוע בו עד כמה שניתן, ודבר זה משמעו [הרס] התשתיות שלו, כלומר הטלוויזיה שלו, המוסדות שלו... במלחמה נגד הטרור בכלל, לא מדובר רק בפגיעה בבסיסים צבאיים, שאין להם, או בבונקרים. מדובר גם בפגיעה ביכולתם לפעול... הדבר כולל הסתה בטלוויזיה וברדיו, מוסדות פיננסיים וכמובן מוסדות אחרים המייצרים עוד תומכים, עוד טרוריסטים, בסיסי אימונים וכמובן בתי ספר.¹¹

בהקשר זה נשמעת טענתה של ישראל, שתקפה רק מטרות צבאיות, חלולה.

המרכיב המשותף לכללי המדיניות ביחס להתנהלות המלחמה הוא שאיפתה של ישראל להגדיר חתך רחב של אזרחים ושל מטרות אזרחיות כיעדים צבאיים. גורמים רשמיים ומפקדים ישראלים הכירו כביכול בדרישת המשפט ההומאניטרי שהם יכולים לפגוע רק במטרות צבאיות, אך הם הרחיבו באופן בלתי-חוקי את ההגדרה של מה שנחשב בעיניהם למטרה צבאית לגיטימית. בעשותם כן הם ערכו התקפות רבות מאוד שהיו חסרות הבחנה, בלתי מידתיות, או חסרות הצדקה מסיבות אחרות. התקפות כאלו מהוות הפרה חמורה של המשפט ההומאניטרי הבינלאומי. אם התקפות כאלו נערכו מתוך ידיעה אודות אופיים האזרחי של המותקפים, או מתוך אדישות נמהרת ביחס לכך, הרי שלא לה שפקדו על התקפות אלו הייתה הכוונה הפלילית הנדרשת לביצוע פשעי מלחמה כפי שכוונה זו מוגדרת על ידי המשפט ההומאניטרי הבינלאומי. ואם מפקדים בכירים או גורמים רשמיים בכירים ידעו, או שהיה עליהם לדעת, שבוצעו פשעי מלחמה, והייתה להם הסמכות לעצור את

¹⁰ "Israel says world backs offensive," BBC News Online, July 27, 2006.

¹¹ Hamza Hendawi, "Israel Targeting Hezbollah Infrastructure," Associated Press, July 26, 2006.

ההתקפות או להעניש את האחראים להן, והם לא עשו כן, הם יהיו, מתוקף אחריותם כמפקדים, אחראים לפשעי מלחמה על פי המשפט ההומאניטרי הבינלאומי.¹²

התנהגות חיזבאללה במהלך המלחמה

המחקר שלנו בלבנון תיעד מספר מקרים שבהם מיקמו לוחמי חיזבאללה כלי נשק או תחמושת בתוך בתי אזרחים או בתוך כפרים, כמו גם מספר מקרים שבהם ירו לוחמי חיזבאללה רקטות מתוך אזורים המיושבים בצפיפות.¹³ (דוגמאות הממחישות זאת מפורטות להלן.) התנהגות כזו מפרה לכל הפחות את החובה המשפטית לנקוט את כל אמצעי הזהירות הסבירים כדי למנוע נפגעים מקרב האזרחים. במקרים שבהם התכוונו לוחמי חיזבאללה להשתמש באזרחים כמגינים אנושיים של נכסים צבאיים מפני התקפה, הרי שיש בכך את הכוונה הפלילית הנדרשת כדי לטעון שמדובר בפשע המלחמה של שימוש במגינים אנושיים. עם זאת, כפי שכבר צוין לעיל, מקרים כאלה לא היו כה נפוצים כפי שרמזו הדיווחים הממשלתיים הישראליים וכן מספר דיווחים של העיתונות החופשית, והמחקר שלנו מעלה שבכל המקרים של הרג אזרחים שאותם חקרנו, למעט מקרים בודדים, לא התערבו לוחמי חיזבאללה בקרב האוכלוסייה האזרחית או נקטו פעולות אחרות שתרמו לכך שבית או כלי רכב מסוים יהווה מטרה לכוחות ישראליים.

במספר מקרים גרמה התנהלות לא-חוקית של חיזבאללה למותם של אזרחים. לדוגמה, ב-13 ביולי הרסה התקפה אווירית ישראלית שני בתים בבערשית, והרגה את נגיב חוסיין פרחאת, בן 54, ואת בתו בת ה-16, זיינב. בלא ידיעת המשפחה בנה חיזבאללה מתקן גדול לאחסון כלי נשק בבית הלא-מאוכלס השכן, שגם הוא נהרס בתקיפה.

באופן דומה, במספר מקרים במהלך המלחמה ירו כוחות חיזבאללה רקטות מתוך אזורים מאוכלסים, דבר שהביא להתקפות נגד קטלניות מצד ישראל. ב-18 ביולי פגעה תקיפה אווירית ישראלית בשני בתים אזרחיים בעייתרון והרגה תשעה מבני משפחת עוואדה, כשעתיים לאחר שהכפריים ראו את לוחמי חיזבאללה יורים רקטות במרחק של כ-150 מטר מהבית. אחד מתושבי הכפר יארון, כפר מעורב נוצרי-שיעי על הגבול, הראה לארגון Human Rights Watch מספר מקומות בתוך הכפר שמתוכם ירה חיזבאללה רקטות, דבר שהוביל לתקיפות-נגד מאסיביות והרסניות מצד ישראל.

ב-16 ביולי, באירוע שכלל התנהלות לא-חוקית של חיזבאללה שהביאה למותם של לוחמים בלבד, הרגה תקיפה אווירית על בית ביאתר שלושה לוחמי חיזבאללה. הלוחמים אחסנו בתוך הבית משגר רקטות שהופעל

¹² בעוד שהמונח "פשע מלחמה" משמש בציבור לתיאור כל הפרה מזעזעת של דיני המלחמה על ידי אדם או צד בסכסוך מזוין, ארגון Human Rights Watch משתמש במונח במשמעותו המשפטית-טכנית. פשע מלחמה הוא הפרה חמורה של מספר כללים של המשפט ההומאניטרי הבינלאומי שבוצעה תוך כוונה פלילית (כלומר, באופן מכוון או נמהר) על ידי אדם כלשהו. פשעי המלחמה מזוהים באמנות הרלוונטיות, כגון התנאים המתייחסים להפרות בוטות באמנת ז'נבה משנת 1949 ו"הפרוטוקולים הנוספים" ו"יתקנון רומא" של בית המשפט הפלילי הבינלאומי, וכן במשפט ההומאניטרי הבינלאומי המנהגי.

¹³ ארגון Human Rights Watch פרסם דו"ח נפרד אודות התקפות הרקטות של חיזבאללה על ישראל תוך הפרת האיסורים הנכללים במשפט ההומאניטרי על התקפות מכוונות וחסרות הבחנה על אזרחים ועל עצמים אזרחיים, ששמו *Civilians under Assault: Hezbollah's Rocket Attacks on Israel during the 2006 War*.

זה מכבר. באופן דומה, ב-13 ביולי במרווחין, כפר סוני ברובו על גבול ישראל-לבנון, הסיעו לוחמי חיזבאללה רכב מסחרי לבן מלא בכלי נשק אל תוך הכפר, החנו אותו סמוך למסגד, ואז אחסנו נשק ורקטות בביתו של אזרח מקומי. יומיים לאחר מכן צפו עדים בלוחמי חיזבאללה בכפר כשהם מעבירים כלי נשק המוסתרים מתחת לשמיכות.

ארגון Human Rights Watch השיג גם עדויות אמינות על כך שחיזבאללה החזיק במתקני אחסון של כלי נשק בבנייני מגורים בדרום ביירות והשתמש באזרחים לצורך העברת חלק מהנשק הזה למקומות שונים, כולל לפחות מקלט אזרחי אחד בתוך בניין מגורים.

חיזבאללה גם ירה מסביבתן של עמדות האו"ם כמעט על בסיס יומי. דבר זה הביא לעיתים קרובות לתקיפות-נגד ישראליות שגרמו למוות ולפציעות בקרב אנשי או"ם. כדי להבטיח תצפית נוחה עמדות האו"ם ממוקמות במקרים רבים על פסגות של גבעות, מיקום שגם היה נוח מבחינת חיזבאללה לצורך ירי על ישראל. עם זאת, אם מפקדי או לוחמי חיזבאללה בחרו במיקומים אלה לשיגור התקפות בגלל העובדה שהודות לקרבה לאנשי האו"ם יהיה קשה לישראל לבצע תקיפות נגד, הדבר מהווה פשע המלחמה של שימוש במגינים אנושיים. גם אם שיקולי לוחמי חיזבאללה היו מעורבים, אין הדבר מוציא מהכלל כוונה פלילית. יש צורך בחקירות נוספות, כולל מטעם האו"ם, כדי לקבוע אם כוחות חיזבאללה פעלו בניגוד לחוק בכך שהשתמשו בכוונה באנשי האו"ם כ"מגינים אנושיים" או בכך שהעמידו את אנשי האו"ם בסיכונים מיותרים בכך ששיגרו התקפות בקרבתם.

הפרשנים השתמשו בירי שבוצע מקרבת אזורים מאוכלסים כדי לתמוך בטענה שחיזבאללה השתמש באופן שגרתי באזרחים כ"מגינים אנושיים". המשפט ההומאניטרי הבינלאומי אינו אוסר על לחימה באזורים שבהם יש אזרחים ואינו אוסר על נוכחותם של כוחות באזורים כאלה. מעולם לא היו צבאות מחויבים להילחם כשהם חשופים בשטח פתוח. עם זאת, המשפט ההומאניטרי הבינלאומי דורש שכל הצדדים בעימות ינקטו את כל אמצעי הזהירות ברי-הביצוע כדי להגן על אזרחים מפני תוצאות הלחימה. על פי ה"פרשנות אודות הפרוטוקולים הנוספים" (*Commentary on the Additional Protocols*) של הוועד הבינלאומי של הצלב האדום (ICRC), מספר משלחות מדינתיות לכנס הדיפלומטי שניסח בשנת 1977 את הפרוטוקולים של אמנת ז'נבה ניסו להגדיר את "כל אמצעי הזהירות ברי-הביצוע" כמושג הכולל "את כל הנסיבות הרלוונטיות להצלחת המבצעים הצבאיים". אך ה-ICRC טען שקריטריון כזה הוא "רחב מדי".

יש סיבה לחשוש שבאמצעות השימוש בהצלחת המבצעים הצבאיים בכללותם תהיה התוצאה הזנחת המחויבות ההומאניטרית שהוגדרה כאן. ושוב תהיה הפרשנות עניין של היגיון בריא ושל כוונות טובות.¹⁴

¹⁴ International Committee of the Red Cross (ICRC), *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949* (Geneva: Martinus Nijhoff Publishers, 1987) pp. 681-82.

על הצדדים לעימות להימנע, במידת האפשר, מלמקם עצמים צבאיים – כוח אדם, ציוד ונשק – באזורים המאוכלסים בצפיפות. כפי שנטען ב"פרשנות" של ICRC, "לדוגמה, אין להקים מחנה צבאי או מחסן של ציוד צבאי או תחמושת במרכז של עיר".¹⁵ אי לכך, למרות שהשימוש בתחמושת בכפר במהלך קרב יהיה חוקי על פי המשפט ההומאניטרי (אם כי נוכחותה של התחמושת יהפוך את מיקומה למטרה לגיטימית), הרי שאחסון תחמושת בכפר לא יהיה כזה.

במידת האפשר, על הצדדים גם להרחיק אזרחים הנמצאים תחת שליטתם מקרבת יעדים צבאיים.¹⁶ "המשפט ההומאניטרי הבינלאומי המנהגי" של ה-ICRC קובע שמחויבות זו "רלוונטית במיוחד כאשר לא ניתן באופן סביר להפריד בין היעדים הצבאיים מתוך האזורים המאוכלסים בצפיפות".¹⁷ אי לכך, על הצדדים לעימות המתכוונים להיערך באזורים מאוכלסים לנקוט אמצעים שיבטיחו שהאזרחים יועברו לאזורים בטוחים יותר.

בעוד שאי נקיטת אמצעי זהירות כדי להגן על אזרחים מפרה את המשפט ההומאניטרי, הרי ששימוש מכוון באזרחים כדי להפוך כוחות צבאיים או מקום כלשהו לחסינים מפני התקפה נחשב להפרה חמורה יותר, השייכת לקטגוריית השימוש ב"מגינים אנושיים". מפני שהגדרת השימוש במגינים אנושיים מכילה בתוכה את מושג הכוונה, כל אדם שפקד על שימוש במגינים אנושיים יוגדר כמעט ללא יוצא מהכלל שמי שביצע פשע מלחמה.

בעוד שתיעדנו מקרים שבהם אחסן חיזבאללה כלי נשק בתוך בתי אזרחים או ירה רקטות מתוך אזורים המאוכלסים בצפיפות, החקירות שערכנו עד כה מצביעות על מספר מועט יחסית של מקרים שבהם התכוון חיזבאללה באופן ספציפי להשתמש בנוכחות אזרחים כדי להגן על עצמו מפני התקפות-נגד – בוודאי לא די כדי להצביע על תבנית נפוצה או עקבית. יוצא דופן בולט אחד הוא הירי התכוף של רקטות בידי חיזבאללה מקרבת עמדות של האו"ם, כאשר העדויות מצביעות בבירור על כך שאחד מתוך שני המניעים שלו לעשות כן היה השימוש בכוח האדם הלא-לוחם של האו"ם כדי להגן על חיזבאללה מהתקפות-נגד.

גם כאשר חיזבאללה סיכן אזרחים באמצעות ביצוע פעולות צבאיות בקרבת אזורים המאוכלסים בצפיפות, לא הייתה לישראל הצדקה על פי דיני המלחמה להגיב בתקיפות לא-מידתיות. המשפט ההומאניטרי הבינלאומי אוסר על הצדדים הלוחמים לנהל התקפות שבהן מספר האבדות הצפוי בקרב האזרחים הנו בלתי-מידתי להישגים הצבאיים הצפויים, גם אם הצד השני מפר את דיני המלחמה.

¹⁵ ICRC, *Commentary on the Additional Protocols*, pp. 694

¹⁶ ראו פרוטוקול נוסף 1 לאמנות ז'נבה Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I) of 8 June 1977, 1125 U.N.T.S. 3, entered into force December 7, 1978, article 58(a).

¹⁷ International Committee of the Red Cross (ICRC), *Customary International Humanitarian Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005) p. 76.

למרות שהמשפט ההומאניטרי שהיה רלוונטי לעימות של ישראל עם חיזבאללה לא חייב את המשתתפים בפעולות האיבה ללבוש מדים, הופעתם השגרתית של לוחמי חיזבאללה בבגדים אזרחיים,¹⁸ והעובדה שלא נשאו את כלי הנשק שלהם בגלוי, הציבו את האוכלוסייה האזרחית של לבנון בסיכון. מכיוון שלוחמי חיזבאללה לבשו בקביעות בגדים אזרחיים, הרי שלכוחות הישראליים היה קושי להבחין בין לוחמים לבין אזרחים אחרים בגיל הלחימה, וקושי זה הביא להגדלת הסיכון שהעמידו פעולות צה"ל בפני האוכלוסייה האזרחית של לבנון. עם זאת, העובדה שלוחמי חיזבאללה לא הבדילו את עצמם בעקביות כלוחמים אינה מסירה מהכוחות הישראליים את מחויבותם להבדיל בכל רגע נתון בין לוחמים לבין אזרחים, ולפגוע רק בלוחמים.¹⁹ גם אם משימה זו הייתה קשה לעיתים, אין זה מבטל את המחויבות לבצע. במקרים של ספק, יש להחשיב אדם כאזרח ולא כמטרה צבאית לגיטימית.²⁰

סיכום המתודולוגיה ושגיאות שתוקנו

דו"ח זה מתבסס על דו"ח ארגון Human Rights Watch מאוגוסט 2006, התקפות קטלניות: התקפות חסרות הבחנה של ישראל על אזרחים בלבנון. הוא מייצג את המחקר המקיף ביותר שנעשה עד היום אודות הרג אזרחים בלבנון, בהתבסס על מחקר שטח מקיף. במהלך חמישה חודשים של מחקר מתמשך בלבנון ובישראל, חקר ארגון Human Rights Watch את מותם של למעלה מ-561 בני אדם במהלך תקיפות אוויריות וקרעיות שביצעה ישראל, ואסף מידע תמציתי נוסף אודות 548 מקרי מוות נוספים, ובסך הכול הגיע המספר ל-1,109 מקרי מוות (של אזרחים ולוחמים) כתוצאה מהעימות בן 34 הימים. ארגון Human Rights Watch ראיין למעלה מ-355 קורבנות של ההתקפות, ועדים להן, במסגרת ראיונות אישיים, ואסף נתונים מבתי חולים, ארגונים הומאניטריים, עיתונאים, מומחים צבאיים וסוכנויות ממשלתיות. ביקרנו בלמעלה מחמישים כפרים וניהלנו בדיקות בשטחי האירועים עצמם. ארגון Human Rights Watch גם ניהל מחקר בישראל, תוך שהוא בוחן את השימוש שעשה צה"ל בכלי נשק ודן עם גורמים רשמיים של צה"ל בהתנהלות הכוחות.

במספר מקרים פנה ארגון Human Rights Watch לגורמים רשמיים בישראל לצורך קבלת מידע. החוקרים שלנו נפגשו מספר פעמים עם גורמים רשמיים במשרד החוץ, בצה"ל ובמשרד המשפטים. ב-8 בינואר 2007 שלחנו גם מכתב לשר הביטחון דאז, עמיר פרץ, כדי לבקש מידע אודות המקרים המתוארים בדו"ח זה, והוא מצורף כנספח לדו"ח זה. ארגון Human Rights Watch שוחח גם עם חיילים ומפקדים ישראלים כדי ללמוד פרטים נוספים על ההוראות שנתן צה"ל לחייליו ועל אמצעי הזהירות שנקט כדי למנוע נפגעים בקרב האזרחים.

¹⁸ סעיף 44 של פרוטוקול 1 מציין ש"על מנת לקדם את ההגנה על האוכלוסייה האזרחית מפני השפעות מעשי איבה, לוחמים מחויבים להבחין עצמם מהאוכלוסייה האזרחית בשעה שהם עוסקים בהתקפה או בפעולה צבאית בהכנה להתקפה." עם זאת, ישראל לא חתמה על פרוטוקול 1, וסעיף 44 אינו נחשב כמשקף את המשפט הבינלאומי המנהגי.

¹⁹ פרוטוקול 1, סעיף 48.

²⁰ פרוטוקול 1, סעיף 150(1).

דו"ח זה אינו דן בהתקפות הישראליות על התשתיות בלבנון, כי עליהן כבר דווח בנפרד,²¹ או בשימוש שעשתה ישראל בפצצות מצרר, שאודותיו נדווח בנפרד בדו"ח שייצא בקרוב. הוא גם אינו דן בהתקפות הרקטות של חיזבאללה על ישראל, שגם עליהן דיווחנו בנפרד, בדו"ח *אזרחים תחת התקפה*.

דו"ח זה מתקן שני אי-דיוקים בולטים ומספר אי-דיוקים קטנים שנכללו בדו"ח הקודם של ארגון Human Rights Watch אודות מלחמת 2006 (*התקפות קטלניות*):

- ◀ מחקר נוסף של ארגון Human Rights Watch בנושא התקיפה הקטלנית בסריפא קבע שבתקיפה הישראלית ב-19 ביולי נהרגו 17 לוחמים וחמישה אזרחים, ולא 26 אזרחים, כפי שנכתב בדו"ח *"התקפות קטלניות"*.
- ◀ במקרה נוסף, הנוגע בתקיפה האווירית הישראלית על הכפר עייתרון שהרגה תשעה מבני משפחת עוואדה, העלה מחקר נוסף שערך ארגון Human Rights Watch שחיזבאללה ירה רקטות מקרבת הבית מספר שעות לפני התקיפה האווירית הקטלנית, אם כי אין ספק שכל ההרוגים בתקיפה האווירית היו אזרחים שלא היה להם קשר לחיזבאללה.

ארגון Human Rights Watch מצטער על שני אי-הדיוקים הבולטים הללו בדו"ח *"התקפות קטלניות"*. תיקנו גם מספר שגיאות קטנות יותר הנוגעות לתאריכי התקפות ולגילאים ולשמות של קורבנות, ובנוגע לנוכחות, שעליה לא דווח קודם לכן, של משרד אזרחי ריק של חיזבאללה בבניין שנפגע על ידי התקיפה האווירית הישראלית בבינת ג'בייל שהרגה שני אזרחים. בכל מקרה שבו תיקנו שגיאות בדו"חות קודמים, הרי שהקסט או הערות השוליים בדו"ח זה מזהים בכירור את הפרטים שתוקנו.

כדי להימנע משגיאות כאלו בדו"ח זה, בחנו מחדש את כל המקרים שנכללו ב"*התקפות קטלניות*" וניהלנו ראיונות נוספים, בדיקות נוספות בשטח וביקורים נוספים בבתי קברות כדי לבדוק אם הקורבנות היו אזרחים או לוחמים. בנוסף, חקרנו 71 מקרים נוספים במידת פירוט רבה. אי לכך, ממצאינו אינם מסתמכים על פיסה אחת של עדות או על עדותו של עד אחד, אלא על חלקים רבות של עדויות המספקות ביחד את המידע הדרוש כדי לאמת את הנסיבות ואת הקורבנות של כל התקפה. ממצאינו בדו"ח זה מאמתים את המסקנה העיקרית שעלתה ב"*התקפות קטלניות*": עיקר הקורבנות של ההפצצות הישראליות בלבנון היו אזרחים לבנונים, והם נהרגו בעיקר עקב אופיין נטול ההבחנה של ההתקפות הישראליות, ולא בגלל התנהלות חיזבאללה.

²¹ ראו Amnesty International, *Deliberate Destruction or "Collateral Damage"?: Israeli Attacks on Civilian Infrastructure* ; InfoPro Center for Economic Information, *Economic Impact of the July 06 War* ; (London: Amnesty International, August 2006) American-Arab Anti-Discrimination Committee Research Institute, ; and *Steps Towards Recovery* (Beirut: InfoPro, 2006) .*Eyewitness Lebanon July-August 2006: An International Law Inquiry* (Washington, DC: ADC-RI, June 2007)

II. המלצות

לממשלת ישראל

- לתקן ולעדכן את המדיניות לזמן מלחמה ואת האסטרטגיות הצבאיות המתייחסות לכל מי שנשאר באזור מסוים לאחר אזהרות בדבר הצורך לפנותו כלוחם או כאזרח המועד להתקפה, ובמקום זאת להבטיח ציות מלא לדרישות המשפט הבינלאומי האוסרות על התקפות ללא הבחנה ולא מידתיות, והדורשות נקיטת כל אמצעי הזהירות האפשריים כדי למנוע פגיעה באזרחים;
- לתקן ולעדכן את המדיניות ואת האסטרטגיות הצבאיות המאשרות לצה"ל לפגוע בבני אדם או במבנים המיוחסים למוסדות חיזבאללה, בלא כל קשר לשאלה אם הם מהווים מטרות צבאיות לגיטימיות על פי המשפט ההומאניטרי הבינלאומי, ולהבטיח שננקטו כל אמצעי הזהירות הדרושים כדי למנוע פגיעה באזרחים;
- להורות לממסד הצבאי הישראלי לערוך בחינה מחדש של ההוראות המבצעיות שלו. על בחינה זו להתמקד במיוחד בתהליך בחירת המטרות ובסוג כלי הנשק שבהם נעשה שימוש. על בחינה-מחדש זו להיות פומבית ולהתבצע על ידי ועדה מיוחדת שתכלול נציגים של הממסד הביטחוני ושל הכנסת, וכן מומחים משפטיים בלתי-תלויים.
- להנהיג נהלים בממסד הצבאי הישראלי שיבטיחו שהוא מנהל את כל הפעולות הצבאיות בהתאמה מלאה לאמנות המשפט ההומאניטרי הבינלאומי ולמשפט המנהגי.
- להעניק תשומת לב מבצעית מיוחדת במסגרת הממסד הצבאי הישראלי על איסור ומניעת התקפות שאינן מבחינות בין מטרות צבאיות למטרות אזרחיות, המכוונות באופן לא-חוקי כנגד אזרחים שאינם מטרות צבאיות לגיטימיות, או הפוגעות באזרחים בצורה שאינה פרופורציונלית ביחס לתועלת הצבאית הצפויה.
- לאשרר את הפרוטוקול הראשון והשני הנוספים של אמנת ז'נבה משנת 1949, או לפחות לאשר בפומבי את הסעיפים המחייבים את ישראל כחלק מהמשפט הבינלאומי המנהגי.
- לחקור את גורמי הממשלה, קציני צה"ל והחיילים שפקדו על הפרות חמורות של חוקי המלחמה או לקחו בהן חלק באופן ישיר, ולהטיל עליהם אמצעים משמעתיים או להביאם לדין פלילי על פי הצורך.
- להרחיב את המנדט שניתן לוועדת וינוגרד כדי שתחקור הפרות של חוקי המלחמה על ידי צה"ל במהלך העימות המזוין, ואת אחריותם של מפקדי צה"ל להפרות אלו.

לחיזבאללה

- לאמץ אמצעים מבצעיים כדי להבטיח שכוחות חיזבאללה יצייתו לדרישות המשפט ההומאניטרי הבינלאומי.
- לנקוט את כל אמצעי הזהירות האפשריים כדי להבטיח שכוחות חיזבאללה לא יעמידו אזרחים בסיכון מיותר עקב ההיערכות שלהם או מיקום כלי נשק ותחמושת באזורים מאוכלסים.
- לאשר בפני כל הכוחות הצבאיים את החובה המוחלטת שלא להשתמש לעולם באזרחים או באנשים אחרים שאינם לוחמים כמגינים אנושיים מפני התקפה על כוחות וציוד צבאיים.

- לחקור באופן ספציפי את האירועים שבהם נורתה אש מקרבנתן של עמדות או"ם כדי לקבוע אם הלוחמים השתמשו בכוונה בנוכחות האו"ם כדי להגן על עצמם מפני התקפה.
- לאמץ את ההמלצות שהותוו ב"אזרחים תחת התקפה" ביחס להתקפות רקטות על ישראל תוך הפרת דיני המלחמה.
- להבטיח שחברים בחיזבאללה יודרכו כפרטים בנוגע לדיני המלחמה ויצייתו להם. לנקוט אמצעים משמעותיים הולמים כנגד חברים הפועלים תוך הפרת החוק.

לממשלת לבנון

- תוך הכרה בקשיים הפוליטיים העומדים כעת בפני ממשלת לבנון, אנו ממליצים לה לנקוט את האמצעים הבאים בהקדם האפשרי, על פי אחריותה ומחויבותיה הממלכתיות:
 - לנקוט צעדים הולמים כדי להבטיח שחיזבאללה יישם את ההמלצות המופיעות לעיל.
 - לעצור את אספקת הרקטות לחיזבאללה כל עוד הוא ממשיך להשתמש ברקטות תוך הפרה של המשפט ההומאניטרי הבינלאומי, בכך שהוא יורה על אזרחים או יורה ללא הבחנה על אזורים המאוכלסים באזרחים.
 - לחקור הפרות לכאורה של המשפט ההומאניטרי הבינלאומי בידי כוחות חיזבאללה. אנו סבורים שאמינות החקירה תגדל אם היא תנוהל על ידי ועדה בלתי-תלויה ואמינה המורכבת ממומחים בינלאומיים מוערכים בתחום המשפט ההומאניטרי הבינלאומי.
 - לחקור ולהעמיד לדין חברים בחיזבאללה שהייתה להם אחריות אישית או פיקודית לביצוע לכאורה של פשעי מלחמה.
 - לשתף פעולה עם החקירות הבינלאומיות בנושא הפרות של המשפט ההומאניטרי הבינלאומי.

למזכיר הכללי של האומות המאוחדות

- להשתמש בהשפעתך על ישראל ועל חיזבאללה כדי לדחוק בהם לאמץ אמצעים שיבטיחו ציות רב יותר למשפט ההומאניטרי הבינלאומי.
- להקים ועדה חקירה בינלאומית שתחקור את הדו"חות בדבר הפרות של המשפט ההומאניטרי הבינלאומי, כולל האפשרות שבוצעו פשעי מלחמה, בלבנון ובישראל, ולנסח המלצות שמטרתן להטיל את האחריות על הגורמים שהפרו את החוק בשני הצדדים לסכסוך.

לממשלת ארצות הברית

- לנהל חקירה מלאה של השימוש שעשתה ישראל – תוך הפרה של המשפט ההומאניטרי הבינלאומי – בכלי נשק, בתחמושת ובציוד אחר שסופק על ידי ארה"ב.
- להשעות את האספקה לישראל של כלי נשק, תחמושת וציוד אחר שלגביהם הוכח או נטען באופן אמין שנעשה בהם שימוש בלבנון תוך כדי הפרה של המשפט ההומאניטרי הבינלאומי, וכמו כן של מימון או סיוע עבור ציוד כזה, עד שמחלקת המדינה האמריקאית תאשר שישראל חדלה להשתמש בכלי נשק, בתחמושת ובציוד אחר תוך הפרה של המשפט ההומאניטרי הבינלאומי, והתחייבה באופן ברור שלא להשתמש בהם כך בעתיד.

לממשלות סוריה ואיראן

- לא לאפשר את אספקת חיזבאללה בכלי נשק, תחמושת וציוד אחר שלגביהם הוכח או נטען באופן אמין שנעשה בהם שימוש בלבנון תוך הפרה של המשפט ההומאניטרי הבינלאומי, כמו גם של מימון או סיוע עבור ציוד כזה, עד שחיזבאללה יתחייב שיחדל להשתמש בכלי נשק או בציוד אחר תוך הפרה של המשפט ההומאניטרי הבינלאומי.

III. מתודולוגיה

דו"ח זה מבוסס בעיקרו על תחקירים שבוצעו על ידי חוקרים של ארגון Human Rights Watch, ששהו בלבנון מתחילת העימות, ושערכו חקירות לאורך כל העימות (ה-12 ביולי עד ה-14 באוגוסט 2006) כמו גם בחודשים שלאחר תום העימות (אוגוסט עד דצמבר 2006). צוות החוקרים כלל את החוקר לענייני לבנון של Human Rights Watch, את מנהל התוכנית למצבי-חירום של Human Rights Watch, אנליסט צבאי בכיר בארגון, ויועצים שנשכרו על-ידי ארגון Human Rights Watch.

לארגון Human Rights Watch ניסיון רב בחקירת התנהלותם של עימותים חמושים. ארגון Human Rights Watch עוקב אחר עימותים בכל רחבי העולם ומדווח עליהם, החל במלחמת האזרחים בין המאואיסטים וכוחות הממשלה בנפאל, ועד לעימות הרב-צדדי בעיראק. בין הדו"חות הקודמים שלנו בנושא מלחמות אוויריות ניתן למנות את הדו"ח מ-1999 על המערכה האווירית של נאט"ו בקוסובו (*Civilian Death in the Nato Air Campaign*), והדו"ח שפרסמנו ב-2003 על המלחמה האווירית של כוחות הקואליציה בראשות ארה"ב בעיראק (*Off Target: The Conduct of the War and Civilian Casualties in Iraq*). החקירות שניהלנו תרמו להעמדתם לדין של חשודים בפשעי מלחמה וברצח-עם מרואנדה, מאזור הבלקן, מסירה ליאון, מליבריה, מדארפור, ומהרפובליקה הדמוקרטית של קונגו.

ארגון Human Rights Watch סקר עימותים חמושים קודמים בין ישראל וחיזבאללה. הדו"ח שלנו מ-1996 (*Civilian Pawns: Laws of War Violations and the Use of Weapons on the Israel-Lebanon Border*), בחן את השפעת הלוחמה בין ישראל וחיזבאללה על האוכלוסייה האזרחית מיולי 1993 ועד אפריל 1996. הדו"ח שפרסמנו ב-1997 (*Operation Grapes of Wrath: the Civilian Victims*) בחן את התנהלות צה"ל וחיזבאללה במהלך הסלמת הפעילות הצבאית ומבצע "ענבי זעם" באפריל 1996.

התחקירים שלנו מבוססים על המשפט הבינלאומי ההומאניטרי, הידוע גם כדיני המלחמה, כפי שהוא מופיע באמנות כגון אמנת ז'נבה מ-1949, והחוק הבינלאומי המנהגי. מטרת חקירותינו היא לדווח ללא משוא פנים על הציות לחוק מצד כל הצדדים לעימות – לרבות ארגונים לא-מדינתיים כגון חיזבאללה – ולתעד הפרות חמורות של החוק הבינלאומי המנהגי. תחקירני Human Rights Watch עברו הכשרה בנושא דיני המלחמה וטכניקות חקירה מקצועיות וצברו שנות ניסיון רבות בעבודה באזורי עימות.

במהלך העימות ב-2006 פרסם ארגון Human Rights Watch דו"ח ראשוני על ממצאיו תחת הכותרת "התקפות קטלניות: התקפות חסרות הבחנה של ישראל על אזרחים בלבנון." הדו"ח התבסס על עבודת שטח נרחבת שביצע Human Rights Watch לחקירה של יותר מעשרים מקרים בהם הפצצות והתקפות טילים של צה"ל הרגו אזרחים. ממצאי הדו"ח קבעו כי צה"ל ביצע באופן עקבי התקפות ללא הבחנה בהן לא הבחין בין לוחמים ואזרחים, וכי ייתכן שכמה מהאזרחים ביצעו פשעי מלחמה. כמו כן, הדו"ח קבע, כי במקרים

מסוימים, עיתוין ועוצמתן של ההתקפה, היעדר מטרות צבאיות, כמו גם התקפות על מחלצים מעידים כי יחידים מבין הלוחמים הישראלים תקפו אזרחים במתכוון, אף שאין בידי Human Rights Watch ראיות כלשהן כי הדבר נעשה כמדיניות. הדו"ח הכיר במפורש במגבלות ממצאיו כיוון שהלחימה המתמשכת הגבילה את איסוף המידע ואפשרויות החקירה על-ידי התחקירנים: "Human Rights Watch אינו טוען שהממצאים מקיפים; נדרשת חקירה נוספת כדי לתעד את מלוא השפעתה של המלחמה על אזרחים, וכדי להעריך את ההיקף המלא של הציות של צה"ל ומידת התעלמותו מהמשפט ההומאניטרי הבינלאומי."²²

לאחר שמועצת הביטחון החליטה על הפסקת האש ששמה קץ למעשי האיבה, חוקרי Human Rights Watch פתחו מיד בחקירה נרחבת יותר של התנהלות צה"ל וחיזבאללה במהלך המלחמה. תהליך החקירה נמשך כחמישה חודשים. חוקרי Human Rights Watch ביקרו ביותר מ-50 כפרים, עיירות ומקומות אחרים במטרה להעריך את השפעת המלחמה על האוכלוסייה האזרחית בלבנון, וראיינו יותר מ-355 אנשים במטרה לקבל תמונה מדויקת עד כמה שניתן על תקריות ספציפיות. בחרנו בכפרים ובעיירות אלו משום שנהרגו אזרחים. סיום מעשי האיבה הביא עמו שיפור בתנאי החקירה, מאחר והחוקרים הצליחו לאתר עדים ולראיינם בתוך בתיהם, וכן לערוך ביקורים בזירות ההתקפה ובבתי קברות ברחבי לבנון.

חוקרי Human Rights Watch השתמשו במתודולוגיה סטנדרטית לחקירה של השפעת המלחמה על האוכלוסייה האזרחית ברחבי לבנון. בכל כפר, עיירה או מקום שבדק Human Rights Watch, החוקרים קבעו תחילה את מספר האנשים הכולל שנטען כי נהרגו, בין אם הם אזרחים ובין אם הם לוחמים. לאחר מכן, ראיינו התחקירנים נושאי תפקידים מקומיים, כמו גם בני משפחה ועדי ראייה לתקריות בהן נהרגו אנשים, וזאת במטרה לקבוע את הנסיבות המדויקות בהן נהרגו. במרבית הכפרים בהם ביקרו הצליחו החוקרים לחקור כל אחד ואחד ממקרי המוות באותו כפר.

ערכנו את כל הראיונות בנפרד ובאופן בלתי-תלוי זה בזה, כך שהעדים לא ידעו בדרך-כלל מה אמרו העדים האחרים ל-Human Rights Watch. כל ראיון נמשך כשעה, ותוכנו באופן שיאפשר לאסוף די פרטים עובדתיים להערכת העקביות של העדויות השונות והמידע המאמת אותן. Human Rights Watch ביקש מהמראיינים למסור כמה שיותר מהמידע שברשותם לגבי ההתקפות. ניסינו לשאול כל אחד מהמראיינים את אותן השאלות לגבי ההתקפות, אולם, בכמה מקרים העדים לא היו יכולים לספק תשובות לשאלות מסוימות, כמו מיקומם של לוחמי חיזבאללה או כלי הנשק שלהם, פשוט מכיוון שמידע זה לא היה ברשותם. בכל אחד מהמקרים, עשו חוקרי Human Rights Watch מאמץ למצוא מספר עדים לכל אירוע, במטרה לאפשר את אימות העדויות ובדיקת עקביות התיאור.

²² התקפות קטלניות, Human Rights Watch, *Fatal Strikes: Israel's Indiscriminate Attacks against Civilians in Lebanon* (New York: 2006), p. 4.

עימאד סולימן אחמד, מוכתר העיירה חדאתא, מצביע על הנזק שנגרם לעיירה בהתקפות אוויריות ישראליות.

© 2006 פיטר בוקארט/ Human Rights Watch

בכמה מקרים בדו"ח זה, במיוחד במקרים בהם העדים הלבנוניים דנו בהפרות מצד חיזבאללה, שמרנו את חיסיון שמות העדים ופרטיהם המזהים כדי להגן על עדים אלו מתגובות נקם. כדי להבטיח שהעדים ידברו בכנות ביחס להפרות ישראל וחיזבאללה, ערכו תחקירני Human Rights Watch את כל הראיונות במקומות פרטיים עד כמה שהדבר היה ניתן, והסבירו לעדים שהם יכולים להישאר בעילום שם למניעת נקמה. זהותם של העדים בכל המקרים שמורה אצל ארגון Human Rights Watch.

בנוסף לראיונות המפורטים, ערך Human Rights Watch חקירות באתר התרחשות ההתקפות, תוך בדיקת סימנים לנוכחות חיזבאללה או סוגי הנשק בהם נעשה שימוש. בכל האתרים בהם ביקרו, צילמו חוקרי Human Rights Watch את האתר, תיעדו כל ראייה משפטית שנמצאה ורשמו נקודת ציון באמצעות מכשיר GPS.

בכל מקרה בו הדבר התאפשר, ביקרו תחקירני Human Rights Watch גם בבתי קברות בהם נקברו האנשים שנהרגו בתקיפות הישראליות, כדי לברר האם המצבות מזהות את הקבורים כאזרחים, או כ"שאהידים" או "לוחמים" של חיזבאללה או קבוצות ממושות אחרות. בנוסף, התחקירנים בחנו מספר רב של כרזות "שאהיד" שנמצאו בכל רחבי לבנון כדי לוודא אם אנשים מסוימים שנהרגו היו אזרחים או לוחמים.

המידע שנאסף על-ידי חוקרי Human Rights Watch בבתי הקברות ובכרזות ה"שאהידים" התגלה כאמצעי חשוב לאימות זיהוים של ההרוגים כאזרחים, כלוחמים או כבעלי תפקיד בחיזבאללה. בדרום לבנון ובמקומות אחרים במדינה זו, נחשב זיהוי אדם שמת בעימות צבאי כ"שאהיד" או כ"לוחם" כאות כבוד, כך שהסבירות

שלוחמי חיזבאללה ייקברו כאזרחים קטנה מאוד. ארגון Human Rights Watch לא מצא כל מקרה בו לוחמים ידועים או בעלי תפקידים בחיזבאללה שנהרגו במלחמה נקברו כאזרחים, או מקרים בהם המשפחה או בעלי תפקיד בחיזבאללה הכחישו כי ההרוג שימש כלוחם או כבעל תפקיד בחיזבאללה.

כרזה המודיעה על מותו של לוחם חיזבאללה בכפר יאטר. נוסח הכרזה: "אנחנו מגישים את תנחומינו לבעלים של העידן והתקופה [אזכור דת] עבור מות הקדושים של האח המוג'היד מוחמד היידאר ג'עפר 'מאלק'". השימוש בסמלים של ארגון חיזבאללה ובמונחים "מות קדושים" ו"האח המוג'היד", וכן מתן הכינוי המלחמתי "מאלק", מזהים אדם זה כלוחם של חיזבאללה.
© 2006 וויסאם אל-סאליבי עבור Human Rights Watch

נוהג הקבורה הבחין בין חברים אזרחים בחיזבאללה או בארגונים חמושים אחרים, שנקברו רק עם סמל חיזבאללה (או סמל הארגון האחר) על המצבה, ולוחמי חיזבאללה (או לוחמים של קבוצות חמושות אחרות), שנקברו כ"שאהידים" צבאיים עם סימון מובחן על מצבותיהם ופסוקי קוראן שונים מאלה בהם השתמשו על מצבות אזרחים חברי חיזבאללה (או אזרחים אחרים). על מצבות מפקדי חיזבאללה ולוחמי העילית שמתו בקרב יש סימונים נוספים כגון ציון דרגת המנהיגות שלהם (לדוגמה, "המנהיג השאהיד", אל-שאהיד אל-קאדי) או כינויי גבורה שניתנו לאלו ששימשו לוחמי חיזבאללה במשרה מלאה.

דברים אלו תקפים גם למספר קטן בהרבה של לוחמי מפלגת "אמל" ו"המפלגה הקומוניסטית הלבנונית" שמתו בלחימה, אף כי נראה שלפחות במקרה אחד, ניסוי אנשי "אמל" לטעון ששני חברים שאינם לוחמים נהרגו במלחמה כ"שאהידים" כדי לקדם את מעמדם כארגון צבאי.

הביקורים בבתי הקברות היוו בקרה חשובה כנגד הצגה מסולפת על-ידי העדים. למשל, בדו"ח התקפות קטלניות שפורסם על ידינו במהלך המלחמה, העדים ומשתפי הפעולה לא היו כנים בכל המקרים ביחס לזהות ההרוגים, ובמקרה של הכפר סריפה, אף הטעו את התחקירנים. לאחר העימות, אפשרו הביקורים בבתי הקברות לאמת כי רוב אלו שנהרגו בסריפה היו למעשה לוחמים כיוון שנקברו כ"שאהידים", ולא כאזרחים. חוקרי Human Rights Watch, תוך כדי ביקורי אימות בבתי הקברות, לא מצאו מקרים אחרים בהם עדים ניסו להוליכם שולל במתכוון ביחס לשיוך ההרוגים כאזרחים או כלוחמים.

מצבה של לוחם חיזבאללה, עלי עבדאללה סולי, בעיירה טייבה. המצבה מסומנת כמצבה של לוחם חיזבאללה באמצעות הסמלים הרשמיים של ארגון חיזבאללה ותיאור ההרוג כ"שהיד". על המצבה מצוין הכינוי המלחמתי שלו, "מיסטר סאפי", וכן שהוא נהרג בקרב על טייבה. תחקירני ארגון Human Rights Watch ביקרו בבתי קברות ברחבי לבנון, כדי לסייע להם להבחין בין אזרחים לבין לוחמים שנהרגו במהלך העימות.

© 2006 פיטר בוקארט/ Human Rights Watch

מצבה של אזרח, חוסיין אחמד נסראללה, שמת בעיירה טייבה לאחר שנורה על ידי חיילי צה"ל. מצבות של אזרחים אינן נושאות סמלים של חיזבאללה, ואזרחים שנהרגו אינם מוכרזים כ"שהיד" על ידי ארגון חיזבאללה או על ידי קבוצות חמושות אחרות. תחקירני ארגון Human Rights Watch ביקרו בבתי קברות ברחבי לבנון, כדי לסייע להם לקבוע את המעמד של אזרחים שנהרגו במהלך העימות. © 2006 פיטר בוקארט/ Human Rights Watch

בנוסף לראיונות אישיים עם עדים להתקפות, ערך Human Rights Watch מספר רב של ראיונות עם בעלי תפקידים רשמיים שונים, לרבות נושאי תפקידים צבאיים ופקידי סיוע הומאניטרי לבנוניים, חברים ובעלי תפקידים בחיזבאללה, קציני יוניפי"ל ובעלי תפקידים אחרים מטעם האו"ם, חברים במערך ההגנה האזרחית

הלבנוני ובצלב האדום הלבנוני שהשתתפו בניסיונות חילוץ שונים וכן דוברי ארגונים אלו, נציגי ארגוני סיוע הומאניטריים בינלאומיים ומקומיים, רופאים ופקידים של מספר בתי חולים שקלטו את הפצועים וההרוגים, עיתונאים וצלמים בינלאומיים ומקומיים, דיפלומטים, אנשי אקדמיה וקובעי מדיניות אחרים.

כדי לבצע בדיקה נוספת של דיוק התחקיר, בדק Human Rights Watch את כל המידע הזמין לציבור ביחס לתקריות שחקרנו, לרבות הצהרות של צה"ל ומשרד החוץ הישראלי, העיתונות הבינלאומית, הישראלית והלבנונית, סוכנויות ידיעות, כתבי עת (באנגלית, בעברית ובערבית), הצהרות של ארגונים מקומיים ובינלאומיים ודו"חות של ארגוני זכויות אדם מקומיים ובינלאומיים וגופים אחרים העוסקים בדיווח (כגון ועדת הבדיקה של מועצת זכויות האדם של האו"ם, UNHRC) על מנת לוודא שלא היו תיאורים הסותרים את ממצאינו. בכל פעם שגילינו סתירה או מידע נוסף, Human Rights Watch ערך תחקיר נוסף שכלל ראיונות נוספים במטרה לבסס המידע שהיה ברשותנו. במקרים בהם לא יכולנו ליישב סתירות עובדתיות, הדו"ח מציג את הדיווחים השונים ומבהיר שקיימות סתירות בתיאור אותם אירועים.

חוקרי Human Rights Watch ביקשו לקבל מידע מבעלי תפקידים ישראליים, לרבות קציני צה"ל ופקידים במשרד החוץ, ביחס להתקפות השונות שנחקרו על ידי Human Rights Watch, כמו גם כל ראיה שתמוך בטענות כי חיזבאללה השתמש באוכלוסייה אזרחית כמגן אנושי בהתקפות אלו. Human Rights Watch סיפק לפקידים ולקצינים הישראליים רשימה מלאה שכללה שמות מקומות, נקודות ציון שנמדדו באמצעות GPS, וזמני ההתקפות שהארגון חקר (שמות המקומות המשמשים את הלבנונים והישראלים אינם חופפים תמיד, ולכן ההתקפות מתועדות בדרך כלל על-ידי מיקום GPS ושעת ההתקפה, ולא על בסיס שם המקום). Human Rights Watch קיבל מענה מוגבל בלבד לשאלות שהפנה לפקידים הישראליים, אך עם זאת, דו"ח זה מציג תגובות אלו באשר הן רלוונטיות. בנוסף, הדו"ח מציג הצהרות פומביות של צה"ל.²³

חוקרי Human Rights Watch חקרו גם את התנהלות חיזבאללה בתוך לבנון במהלך המלחמה, כולל האשמות להפרות חוק שבוצעו כנגד האוכלוסייה הלבנונית במהלך המלחמה. דו"ח זה מתמקד בהתנהגות חיזבאללה בתוך לבנון. הדו"ח *אורחים תחת התקפה: התקפות הרקטות של חיזבאללה על ישראל במלחמת 2006* מתמקד בהתקפות הטילים של חיזבאללה כנגד ישראל.

הערה על מינוח: השתמשנו בדו"ח במונחים "לוחמי חיזבאללה" או "לוחמים" לזיהוי אנשי חיזבאללה שלקחו חלק בלחימה, בניגוד לחברי חיזבאללה שאינם לוחמים, אותם אנו מכנים "חברי חיזבאללה". חיזבאללה הוא ארגון גדול מאד ורב-פנים בלבנון. יש לו זרוע צבאית (הידועה בשם "ההתנגדות האסלאמית" או אל-מוקאוומה אל-אסלאמיה) וארגונים לא-צבאיים כגון מפלגה פוליטית, מוסדות חינוך, וארגון סעד המפעיל בתי

²³ Human Rights Watch פנה לבעלי תפקידים הישראליים במספר הזדמנויות: (1) בפגישה שנערכה ב-8 באוגוסט 2006 עם נציגי משרד החוץ, משרד המשפטים והפרקליטות הצבאית, (2) פגישה ב-9 באוגוסט 2006 עם ראש יחידת התכנון האסטרטגי באמ"ן, (3) פגישה ב-26 בפברואר 2007 עם גיל חסקל, ראש מחלקת ארגונים לא-ממשלתיים בצה"ל. בנוסף, שלחנו ב-8 בינואר 2007 מכתבים מפורטים לשר הביטחון עמיר פרץ בבקשה לקבל מידע מפורט ביחס לנהלי תקיפת המטרות.

חולים. כיוון שרוב האזרחים הלבנוניים מבחינים בין ארגון חיזבאללה בכללותו לבין זרוע "ההתנגדות", דו"ח זה מציג את המונח "התנגדות" בציטוטים הלקוחים מראיונות בהם העדים השתמשו במונח זה. השימוש במילה "התנגדות" בדו"ח זה אין בו כדי לרמז על עמדת Human Rights Watch ביחס לגיטימיות או אי-גיטימיות המערכה הצבאית שמנהל חיזבאללה כנגד ישראל.

בדומה למפלגות פוליטיות אחרות בלבנון, לחיזבאללה אלפי חברים שאינם מעורבים באופן פעיל בכל פעילות צבאית של הארגון. בעוד שלוחמי חיזבאללה מהווים מטרות צבאיות לגיטימיות, הרי שחברים מן השורה בחיזבאללה, כמו גם בעלי תפקידים בחיזבאללה שאינם מפקדים על פעילות צבאית או מעורבים בה אינם מהווים מטרות צבאיות לגיטימיות. המונח "מוכתאר" מזהה בעל תפקיד רשמי בלבנון המבצע מספר פעולות מנהליות כגון רישום לידות או אישורי מסמכים. המוכתארים בכפרים הלבנוניים מחזיקים בידע רב על הקהילות בהן הם משרתים ולכן מהווים מקור מידע חשוב.

בהתאם למנדט הרשמי של הארגון, שומר Human Rights Watch על עמדה של ניטראליות מוחלטת ביחס לנושאים הקשורים לעצם הלגיטימיות של יציאה למלחמה, כיוון שגילינו כי זוהי הדרך הטובה ביותר לקדם את מטרותנו העיקרית, שהיא לעודד את כל הצדדים לעימות לכבד את המשפט הבינלאומי ההומאניטרי. בהתאם לכך, דו"ח זה אינו עוסק בשאלה האם חיזבאללה או ישראל נהגו באופן לגיטימי או כדין כאשר החליטו לצאת למלחמה או להסלים אותה. אנו בוחנים אך ורק את ציוד הצדדים לחובתם החוקית לשמור על אזרחים מסכנות המלחמה.

IV. סטנדרטים משפטיים רלוונטיים לעימות

א. החוק הבינלאומי הרלוונטי

העימות המזוין בין ישראל וחיזבאללה בחודשים יולי-אוגוסט 2006 כלול בגדר המשפט הבינלאומי ההומאניטרי (International Humanitarian Law), הידוע גם כדיני המלחמה. מקורות המשפט הבינלאומי ההומאניטרי הנם באמנה ובמנהג, המחייבים הן מדינות והן קבוצות חמושות שאינן מדינה.

הדין הרלוונטי ביותר לעימות מ-2006 הינו אמנות ז'נבה מ-1949, אשר כל המדינות הן צד להן למעשה, לרבות ישראל ולבנון. סעיף 2 המשותף לאמנות ז'נבה מ-1949 מחיל באופן מלא את האמנות במקרה של עימות מזוין בין צדדים בכירים לאמנה (דהיינו, מדינות), או כאשר ישנו כיבוש חלקי או מלא של צד בכיר לאמנה (אף אם כיבוש כאמור אינו נתקל בכל התנגדות מהמדינה).²⁴ לפחות בנוגע למעשי האיבה המזוינים בין מדינת ישראל למדינת לבנון והשליטה הישראלית בטריטוריה לבנונית, העימות ב-2006 היה עימות בינלאומי מזוין. ככלל, אמנות ז'נבה של 1949 מבטיחות את ביטחונם ורווחתם של אנשים שאינם לוקחים עוד חלק במעשי האיבה, ובפרט לוחמים שנשבו, פצועים ואזרחים המצויים בשליטת כוחות עוינים. הן גם מספקות הגנה מיוחדת, למשל, לצוותים רפואיים ולבתי חולים.

ישנם חילוקי דעות לגבי הדין ההומאניטרי החל על חיזבאללה. אלא אם כוחות חיזבאללה נחשבים לחלק מכוחות הצבא הלבנונים, נאמנים לכוחות אלו או שהנם כפופים או בשליטה אפקטיבית של ממשלת לבנון,²⁵ ישנו בסיס להניח שפעולות איבה בין ישראל וחיזבאללה כלולות במשפט ההומאניטרי לסכסוכים מזוינים שאינם בינלאומיים²⁶ (דהיינו, שאינם בין ממשלות). במסגרת אפיון כאמור, חוק האמנה החל הוא סעיף 3 המשותף לאמנות ז'נבה מ-1949 ("האמנה שבתוך אמנה"), המגן על לוחמים ואזרחים שבויים מפני רצח, יחס

²⁴ סעיף 2 המשותף לאמנות ז'נבה מ-1949

²⁵ ר' Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, *Nicaragua v. United States*, Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1986, עמוד 14, 27 ביוני 1986, (על מנת שמדינה תהא אחראית באופן משפטי למעשים המפרים את החוק הבינלאומי באמצעות קבוצה חמושה שאינה מדינה, יש "להוכיח כי מדינה כאמור הייתה בעלת שליטה אפקטיבית על הפעולות הצבאיות או המסייעות שבמהלכן בוצעו הפרות לכאורה") סעיף 115; ר' גם *International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Prosecutor v. Dusko Tadic*, תיק מספר IT-94-1-A (פסק דין) 15 ביולי 1999 ("עימות הנו בעל אופי בינלאומי מקום שמדינה מממשת שליטה כוללת על כוחות מזוינים כפופים, מיליציות או יחידות מסייעות המצויות בעימות מזוין עם מדינה אחרת. השליטה הנדרשת על מנת שכוחות אלו ייחשבו כגופים מדינתיים דה-פקטו משתרעת על עניינים שמעבר למימון וציוד, וכוללת גם השתתפות בתכנון ופיקוח על מבצעים צבאיים. אולם, לא נדרש שיינתנו הוראות או הנחיות ספציפיות הנוגעות לפעולות צבאיות יחידות").

²⁶ על פי Marco Sassoli, "באופן שנוי יותר במחלוקת, החוק בנוגע סכסוכים מזוינים בינלאומיים חל כאשר מדינה מבצעת מעשי איבה כנגד כוח מזוין על לאומי בטריטוריה של מדינה אחרת מבלי לקבל את הסכמת המדינה האחרונה (לדוגמה, ישראל בלבנון בשנת 2006, במידה שאיננו מייחסים את פעולות חיזבאללה ללבנון." Marco Sassoli "Transnational Armed Groups and International Humanitarian Law", תכנית על מדיניות הומאניטרית וחקר סכסוכים, חורף 2006, עמ' 5;

אך ר' Kenneth Anderson, "Is the Israel-Hezbollah conflict an international armed conflict?" 14 ביולי 2006, בכתובת האינטרנט <http://kennethandersonlawofwar.blogspot.com/2006/07/is-israel-hezbollah-conflict.html> ("העימות בין ישראל לחיזבאללה אינו, ממבט ראשון, עימות בינלאומי, היות שחיזבאללה, למרות היותו צד בעימות, אינו צד לאמנות ז'נבה").

אכזרי ובלתי אנושי, אחזקה כשבויים ומשפטים בלתי הוגנים. השאלה אם לוחמי חיזבאללה או לוחמים ישראלים שבויים יהיו זכאים להגנת אמנת ז'נבה השלישית בדבר שבויי מלחמה, אמנת ז'נבה הרביעית בדבר אנשים מוגנים או רק להגנות הבסיסיות של סעיף 3 המשותף, תלויה באפיון המשפטי של העימות וניתוח עובדתי של חיזבאללה ויחסיה עם כוחות הביטחון הלבנוניים. ניתוח כאמור אינו נחוץ על מנת לנתח את פעולות האיבה בין ישראל וחיזבאללה, שהגן במרכז דו"ח זה.²⁷

המשפט ההומאניטרי הבינלאומי הנוגע לביצוע פעולות איבה, הידוע באופן מסורתי כ-"חוק האג", היות שמבחינה היסטורית אמנות המסדירות קרבות נוסחו שם, מפורט בתקנות האג משנת 1907²⁸ ובפרוטוקול I הנוסף של 1977 לאמנות האג (פרוטוקול I).²⁹ פרוטוקול I, המכיל את ההסדרה (קודיפיקציה) העכשווית המפורטת ביותר בנוגע לביצוע מעשי איבה במהלך סכסוכים חמושים בינלאומיים, לא הוחל במישרין על העימות בשנת 2006, היות שישראל אינה צד לאמנה. עם זאת, רבות מהוראות פרוטוקול I הוכרו על ידי מדינות, לרבות ישראל, באופן שישקף את החוק המנהגי הבינלאומי.³⁰ לפיכך, הניתוח המשפטי בדו"ח זה מציין באופן תדיר כללים המופיעים בפרוטוקול I, אך מתייחס לפרוטוקול I כהסדרה חשובה של החוק המנהגי ולא כהתחייבות על פי האמנה. הדין ההומאניטרי המנהגי, ככל שהגנו נוגע לעקרונות בסיסיים הנוגעים לביצוע פעולות איבה, נחשב לזהה בימינו, בין אם הוא חל על עימות חמוש בינלאומי או שאינו בינלאומי.³¹

ב. הגנה על אזרחים ויעדים אזרחיים

המשפט הבינלאומי ההומאניטרי מגביל את אמצעי ושיטות הלוחמה המותרים לשימוש על ידי הצדדים בעימות מזוין ומחייבם לכבד אזרחים ולוחמים שבויים, ולהגן עליהם. המונח "אמצעים" ללחימה מתייחס ככלל לכלי נשק בשימוש, בעוד המונח "שיטות" מתייחס לאופן השימוש בכלי נשק כאמור.

²⁷ בהתחשב בסטטוס של כוחות חיזבאללה, עשויים לעלות עניינים משפטיים הנוגעים לשאלה האם לוחמי חיזבאללה עשויים להיות תחת מתקפה חוקית כלוחמים או כאזרחים "המשתתפים באופן ישיר בפעולות איבה".

²⁸ אמנה (IV) בנוגע לחוקי ונוהגי מלחמה קרקעית, והתקנות הנספחות לה בנוגע לחוקי ונוהגי מלחמה קרקעית מ-18 באוקטובר 1907 (תקנות האג), 187 Consol. T.S. 227, 461, 3 Martens Nouveau Recueil (ser. 3) 1125, נכנסו לתוקף בתאריך 26 בינואר 1910. ישראל, כמו מדינות רבות שנסודו לאחר מלחמת העולם השנייה, אינה צד לתקנות האג.

²⁹ הפרוטוקול נוסף לאמנות ז'נבה מתאריך 12 באוגוסט 1949, ונוגע להגנה על קורבנות סכסוכים מזוינים בינלאומיים (פרוטוקול I) מתאריך 8 ביוני 1977, 3 U.N.T.S. 1125, נכנס לתוקף בתאריך 7 בדצמבר 1978. ישראל אינה צד לפרוטוקול I. במסגרת סעיף 96 לפרוטוקול I, שחקנים בלתי מדינתיים רשאים להתחייב, בנסיבות מסוימות, להחיל את אמנות ז'נבה ואת הפרוטוקולים, אם יצהירו על נכונותם לעשות כן בפני ממשלת שוויץ. הרשות הפלסטינית מעולם לא עשתה הצהרה כאמור במסגרת סעיף 96.

³⁰ Yoram Dinstein, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), עמ' 10-11 ("אמנת האג (IV) משנת 1907 רכשה במהלך השנים סממנים של משפט בינלאומי מנהגי" ו-"ניתן להתייחס לחלקים נרחבים מהפרוטוקול כמשפט בינלאומי מנהגי דקלרטיבי, או לפחות כזה שאינו שנוי במחלוקת"). ראה באופן כללי *ICRC, Customary International Humanitarian Law*.

³¹ הבדל חשוב אחד מתייחס לפעולות תגמול, שהגן מותרות בנסיבות מוגבלות ביותר במהלך סכסוכים מזוינים בינלאומיים אולם אינן מותרות בסכסוכים מזוינים שאינם בינלאומיים.

הפרוטוקול הנוסף I מ-1977 לאמנות ז'נבה (פרוטוקול I)³² ולתקנות האג 1907 מציג את הכלל המגן על אזרחים במהלך עימות מזוין.³³ רוב ההוראות הרלוונטיות בשתי האמנות נחשבות למשפט מנהגי, כללי משפט בינלאומי המבוססים על נוהג מדינתי קבוע המחייבים את כל הצדדים לעימות מזוין, בין אם הנם שחקנים מדינתיים או קבוצות חמושות שאינן מדינה.³⁴

שני הכללים הבסיסיים במשפט הבינלאומי ההומאניטרי הנם "חסינות האזרח" ו-"הבחנה".³⁵ הם מחייבים, בכל עת במהלך העימות, להבחין בין לוחמים ובין אזרחים, ולבחור כמטרה רק לוחמים. סעיף 48 של פרוטוקול I מציין כי "הצדדים לעימות יבחינו בכל עת בין אוכלוסייה אזרחית ולוחמים ובין יעדים אזרחיים ומטרות צבאיות ויכוונו בהתאם את פעולותיהם אך ורק כנגד מטרות צבאיות".³⁶ על אף שפרוטוקול I מכיר בכך כי פציעתם של מספר מסוים של אזרחים היא בלתי נמנעת, הרי שהצדדים לעימות אינם רשאים לשים אזרחים ויעדים אזרחיים למטרה ועליהם לכוון את פעולותיהם כנגד מטרות צבאיות בלבד.

יעדים אזרחיים הם אלו שאינם נחשבים למטרות צבאיות.³⁷ מטרות צבאיות הן לוחמים ומטרות ש"מכוח טבען, מיקומן, מטרתן או השימוש בהן, תורמות תרומה אפקטיבית לפעולות צבאיות, ואשר השמדתן, תפיסתן או נטרולן, באופן חלקי או מלא, בנסיבות החלות באותה עת, יהוו יתרון צבאי ברור".³⁸ ככלל, החוק אוסר על תקיפה ישירה של יעדים אזרחיים מטבעם, כגון בתים ודירות, מקומות תפילה, בתי חולים, בתי ספר או מבני תרבות, אלא אם הם משמשים למטרות צבאיות.³⁹

המשפט הבינלאומי ההומאניטרי אוסר על התקפות חסרות הבחנה. דוגמאות להתקפות חסרות הבחנה הן אלו אשר "אינן מכוונות כנגד מטרה צבאית ספציפית" או העושות שימוש באמצעים אשר "לא ניתן לכוונם כנגד מטרה צבאית ספציפית".⁴⁰

³² פרוטוקול שהתווסף לאמנות ז'נבה מ-12 באוגוסט 1949, ונוגע להגנה על קורבנות סכסוכים מזוינים בינלאומיים (פרוטוקול II) מתאריך 8 ביוני 1977, 3 U.N.T.S. 1125, נכנס לתוקף בתאריך 7 בדצמבר 1978. ישראל אינה צד לפרוטוקול I. במסגרת סעיף 96 לפרוטוקול I, שחקנים שאינם מדינתיים רשאים להתחייב, בנסיבות מסוימות, להחיל את אמנות ז'נבה ואת הפרוטוקולים, במידה שיצהירו על נכונותם לעשות כן בפני ממשלת שווייץ.

³³ אמנה (IV) בנוגע לחוקי ונוהגי מלחמה קרקעית והתקנות הנספחות לה בנוגע לחוקי ונוהגי מלחמה קרקעית מ-18 באוקטובר 1907 (תקנות האג), 227 Consol. T.S. 461, 187 Martens Nouveau Recueil (ser. 3), נכנסו לתוקף בתאריך 26 בינואר 1910. ישראל, כמו מדינות רבות שנסדו לאחר מלחת העולם השנייה, אינה צד לתקנות האג.

³⁴ ר' באופן כללי: International Committee of the Red Cross, *Customary International Humanitarian Law* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005).

³⁵ פרוטוקול I, סעיפים 48, 2.51, 2.52.

³⁶ פרוטוקול I הנוסף, סעיף 48.

³⁷ פרוטוקול I הנוסף, סעיף 52.1.

³⁸ פרוטוקול I הנוסף, סעיף 52.2.

³⁹ Henckaerts and Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law*, כלל 8, ציטוט מדריכים צבאיים והצהרות רשמיות.

⁴⁰ פרוטוקול I, סעיף 4.51.

צורה אחת של התקפה חסרת הבחנה היא הפצצה אזורית. כל התקפה, בין אם בהפצצה אווירית או באמצעים אחרים, המתייחסת למספר מטרות צבאיות נפרדות באופן ברור, הממוקמות בעיר, עיירה, כפר או איזור אחר המכיל ריכוז של אזרחים ויעדים אזרחיים כאל מטרות צבאיות יחידה, נחשבת למתקפה ללא הבחנה והנה אסורה. באופן דומה, במידה שלוחם פותח במתקפה ללא ניסיון לכוון כראוי אל מטרות צבאיות, או באופן הפוגע באזרחים ללא התייחסות להיקף הצפוי של מקרי מוות או פציעה, יהווה הדבר מתקפה ללא הבחנה.⁴¹ מתקפות ללא הבחנה הנן "בעלות אופי הפוגע במטרות צבאיות ואזרחים או יעדים אזרחיים ללא הבחנה". סעיף 51(4) וסעיף 51(5) לפרוטוקול I מונים חמישה סוגי מתקפות ללא הבחנה: אלו אשר (1) אינן מופנות כלפי "מטרות צבאיות ספציפית", (2) לא ניתן לכוונן כנגד "מטרות צבאיות ספציפית", (3) הנן בעלות השפעות המפרות את הפרוטוקול, (4) מתייחסות למטרות צבאיות עירוניות נפרדות כאל מטרות אחת (הפצצת שטח), או (5) מפרות את עקרון המידתיות (כמפורט מטה).

כמו כן, אסורות מתקפות המפרות את עקרון המידתיות. מתקפות לא מידתיות הנן אלו אשר "צפוי כי יגרמו אובדן מקרי של חיי אזרחים, פציעת אזרחים [או] נזק ליעדים אזרחיים... אשר יהיה מופרז ביחס ליתרון הצבאי הקונקרטי והישיר הצפוי" ממתקפה כאמור.⁴² הסכנה הצפויה לאוכלוסייה האזרחית וליעדים אזרחיים תלויה במספר גורמים, לרבות מיקומם (ייתכן שבתוך או בקרבת מטרות צבאיות), מידת דיוקו של הנשק שבו נעשה שימוש (בהתחשב במסלול, בטווח, בגורמים סביבתיים, בסוג התחמושת וכו'), והכישורים הטכניים של הלוחמים (העשויים להביא לשימוש אקראי בכלי נשק, כאשר הלוחמים אינם יכולים לכוון באופן יעיל אל המטרה).⁴³

המשפט הבינלאומי ההומאניטרי דורש כי הצדדים לעימות ידאגו בכל עת במהלך פעולות צבאיות להפריד את האוכלוסייה האזרחית ולנקוט בכל אמצעי הזהירות האפשריים על מנת להימנע או לצמצם ככל הניתן אובדן מקרי של חיי אזרחים וכן פציעת אזרחים וגרימת נזק ליעדים אזרחיים.⁴⁴ בפרשנות המוסמכת לגבי פרוטוקול I, מסביר הועד הבינלאומי של הצלב האדום כי הדרישה לנקוט בכל אמצעי הזהירות "האפשריים", משמעה, בין היתר, כי התוקף נדרש לנקוט בצעדים הדרושים על מנת לזהות את המטרה כמטרה צבאית לגיטימית "בזמן ראוי על מנת להגן על האוכלוסייה ככל שניתן".

אמצעי זהירות כאמור כוללים:

- לעשות "את כל הניתן על מנת לוודא" כי המטרות להתקפה הנן מטרות צבאיות ולא אזרחים או יעדים אזרחיים. אם קיימים ספקות בנוגע להיותה של המטרה הפוטנציאלית אזרחית או צבאית, אזי

⁴¹ ר' פרוטוקול I, סעיף 5.51 (a).

⁴² פרוטוקול I הנוסף, סעיף 51.5.b.

⁴³ ICRC, *Commentary on the Additional Protocols*, עמ' 684.

⁴⁴ סעיף 57 לפרוטוקול I הנוסף.

"יש להניח" שהמטרה הנה אזהרה.⁴⁵ על הצדדים הלוחמים לעשות כל דבר אפשרי על מנת לבטל או להשהות התקפה אם נראה כי המטרה אינה מטרה צבאית.⁴⁶

- נקיטת "כל אמצעי הזהירות האפשריים בבחירת אמצעי ושיטות" הלוחמה על מנת להימנע, ובכל אופן לצמצם ככל הניתן, "אובדן מקרי של חיי אזרחים, פגיעת אזרחים ונזק ליעדים אזרחיים."⁴⁷
- כאשר הנסיבות מאפשרות זאת, מתן "אזהרה אפקטיבית מראש... לגבי מתקפות העלולות לפגוע באוכלוסייה אזרחית."⁴⁸
- "כאשר ניתן לבחור בין מספר מטרות צבאיות על מנת להשיג אותו יתרון צבאי", ביצוע ההתקפה אשר "צפוי כי תגרום לסכנה הקטנה ביותר לחיי אזרחים וליעדים אזרחיים."⁴⁹
- הימנעות מ"הצבת מטרות צבאיות בתוך אזורים מיושבים בצפיפות או בקרבתם."⁵⁰
- ניסיון "להוציא את האוכלוסייה האזרחית... מקרבת מטרות צבאיות."⁵¹

המשפט ההומאניטרי הבינלאומי אינו אוסר על לחימה בשטחים עירוניים, על אף שנוכחותם של אזרחים מטילה מחויבות גדולה יותר על הצדדים הלוחמים לנקוט בצעדים שיצמצמו את הנזק לאזרחים. המשפט ההומאניטרי אוסר על הצדדים הלוחמים להשתמש באזרחים על מנת למגן מטרות צבאיות או פעולות צבאיות מפני התקפה. "מגן אנושי" מתייחס לשימוש מכוון בנוכחות אזרחים על מנת להפוך נקודות, אזורים או כוחות צבאיים מסוימים לחסינים מפני מתקפה צבאית.⁵² השתלטות על ביתה של משפחה ואיסור על המשפחה לעזוב לשם בטחונה, על מנת למנוע מהאויב לתקוף, היא דוגמה פשוטה לשימוש ב"מגן אנושי".

האיסור על שימוש במגן אנושי מובחן מהדרישה שהצדדים הלוחמים יקפידו על "תשומת לב מתמשכת" להגנה על אזרחים במהלך ביצוע פעולות צבאיות באמצעות, בין היתר, נקיטה בכל אמצעי הזהירות האפשריים על מנת להימנע מהצבת מטרות צבאיות בתוך שטחים מיושבים בצפיפות, או בקרבתם.⁵³ קביעה כאמור תלויה במצב. הנחת מצבורי תחמושת באזורים אזרחיים במהלך לחימה תהיה חוקית או בלתי חוקית בהתחשב במספר גורמים, כגון האם הצד הלוחם נקט בצעדי מניעה מראש על מנת להרחיק אזרחים מהסביבה, והאם הוצגו מיקומים אחרים שלא היה בהם כדי לסכן אזרחים. הצבה בלתי חוקית של כוחות, נשק ותחמושת בתוך או בקרבת אזורים מיושבים בצפיפות מגיעה לכדי שימוש במגן אנושי רק כאשר ישנה כוונה ספציפית להשתמש באזרחים על מנת למנוע התקפה.

⁴⁵ פרוטוקול 1, סעיף 52.3.

⁴⁶ פרוטוקול 1, סעיף 57.2.

⁴⁷ פרוטוקול 1, סעיף 57.2.

⁴⁸ פרוטוקול 1, סעיף 57.2.

⁴⁹ פרוטוקול 1, סעיף 57.3.

⁵⁰ פרוטוקול 1, סעיף 58 (b).

⁵¹ פרוטוקול 1 סעיף 58 (a).

⁵² פרוטוקול 1, סעיף 57.7.

⁵³ פרוטוקול 1, סעיפים 57, 58.

בנוגע לאחריות אישית, הפרות חמורות של המשפט ההומאניטרי הבינלאומי, לרבות מתקפות מכוונות, חסרות הבחנה ובלתי מידתיות הפוגעות באזרחים, אשר מבוצעות תוך כוונה פלילית הן הפרות חמורות (ראה פרוטוקול I הנוסף) או, בלשון שגורה, פשעי מלחמה. ניתן גם להטיל אחריות פלילית על אנשים פרטיים בשל ניסיון לביצוע פשע מלחמה, וכן בשל סיוע, הקלה, עזרה או עידוד פשע מלחמה. ניתן להטיל אחריות גם על אנשים המתכננים או מסיתים לביצוע פשע מלחמה.⁵⁴ מפקדים ומנהיגים אזרחיים עשויים לעמוד לדין בשל פשעי מלחמה כעניין של אחריות פיקודית, במידה שידעו או שהיה עליהם לדעת אודות ביצוע פשעי מלחמה והם נקטו בצעדים בלתי מספקים על מנת למנוע פשעים כאמור או להעניש את האחראים.⁵⁵

⁵⁴ ר' ICRC, *Customary International Humanitarian Law*, עמ' 554.

⁵⁵ ר' ICRC, *Customary International Humanitarian Law*, כלל 153.

V. רקע למלחמת ישראל-חיזבאללה

א. "מבצע הבטחה שקוימה"

בסביבות השעה 9 בבוקר בתאריך 12 ביולי 2006, חדרו לוחמי חיזבאללה לשטח ישראל, תקפו שיירה של צה"ל שסיירה על הגבול, הרגו שלושה חיילי צה"ל וחטפו שני חיילי צה"ל אל תוך לבנון. נראה שהמבצע של חיזבאללה תוכנן בקפידה, היות שקדם לו ירי רקטות חיזבאללה לצורך הסחה על עמדות של צה"ל לאורך החוף ובקרבת הישוב הישראלי זרעית.⁵⁶ כמעט מיד לאחר ההתקפה, נתקל טנק מרכבה של צה"ל, שנשלח לתוך שטח לבנון על מנת לנסות ולהוציא את החיילים החטופים, במוקש גדול נגד טנקים, שהכיל על פי הערכות כמות של 300 קילוגרמים של חומר נפץ והביא להרג של שלושה חיילי צה"ל ולפציעתו של חייל רביעי. חייל צה"ל שמיני נהרג במהלך הלחימה שמטרתה הייתה להוציא את הגופות והפצועים מהטנק.⁵⁷

המבצע, שכונה על ידי חיזבאללה "מבצע הבטחה שקוימה", הגשים את מטרתו משכבר הימים של מנהיג חיזבאללה, חסן נסראללה, לשבות חיילי צה"ל על מנת ללחוץ על ישראל לשחרר את שאר האסירים הלבנונים השהים בבתי כלא ישראלים,⁵⁸ ולנסות ולהשיב לשליטה לבנונית את אזור חוות שבעא הכבוש על ידי ישראל ומצוי במחלוקת.⁵⁹ מיד לאחר הפשיטה, הצהיר חיזבאללה כי ישיב את החיילים החטופים לישראל באמצעות "משא ומתן עקיף" שיסתיים ב"החלפה" בתמורה לאסירים הלבנונים המוחזקים בבתי כלא ישראליים.⁶⁰

⁵⁶ "Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Force in Lebanon (For the period from 21 January 2006 to 18 July 2006), 21 ביולי 2006, מסמך או"ם S/2006/560.

⁵⁷ Nicholas Blanford, "Hizbollah and the IDF: Accepting New Realities Along the Blue Line," *The MIT Electronic Journal of Middle East Studies*, כרך 6, קיץ 2006. ר' גם עמוס הראל, "חיזבאללה הרג 8 חיילים וחטף שניים במתקפה על גבול הצפון", *הארץ*, 13 ביולי, 2006.

⁵⁸ חיזבאללה טוען כי ישראל החזיקה ארבעה אסירים לבנונים (לרבות אזרחי ישראלי אחד ממוצא לבנוני) עובר לעימות בשנת 2006; ישראל מודה בהחזקתם של שניים מהאנשים בלבד. סמיר קונטאר, אזרח לבנוני ששמו נזכר פעמים רבות על ידי חיזבאללה, מרצה כיום מספר מאסרי עולם בכלא ישראלי בגין רצח שוטר וכן אב ובתו בת הארבע בנהריה בשנת 1979, בעת התקפה שביצע חבר החזית לשחרור פלסטין. לאחר ביצוע החטיפה במסגרת "מבצע ההבטחה שקוימה", חבר הפרלמנט מטעם חיזבאללה, עלי עמאר, קישר במישרין את חטיפות החיילים הישראליים לשחרורו של קונטאר. ר' "Lebanese Hezbollah TV Talk Show Discusses Implications of Operation of 13, BBC Worldwide Monitoring, 13 בינואר, 2006. בית משפט בישראל הרשיע בשנת 2002 אסיר נוסף, ניסים נאסר, אזרח ישראלי ממוצא לבנוני, בגין ריגול נגד ישראל. כמו כן, טוען חיזבאללה כי ישראל מחזיקה ביחיא סקאף, אזרח לבנוני אשר לקח חלק, כחבר בארגון הפת"ח של אבו ג'יהאד, בחודש מרץ 1978 בחטיפת אוטובוס אזרחי מצפון לתל אביב שנסתיימה במותם של לפחות שלושים וחמישה אזרחים ישראלים. ישראל הכחישה תמיד כי היא מחזיקה בסקאף, אולם חיזבאללה טוען כי אסירים לבנונים ראו את סקאף בין החיים בבתי כלא ישראלים. כמו כן טוען חיזבאללה כי אדם רביעי, עלי פרתאן, נמצא בידי ישראל, על אף שישראל מכחישה זאת. פרתאן הוא דייג לבנוני שנעלם בחופי דרום לבנון בשנת 2001; סירתו נמצאה לאחר מכן כשעליה כתמי דם וסימני ירי, באופן שסביר שנורה בלב ים. כמו כן, הסברה היא כי ישראל מחזיקה את גופותיהם של כ-45 לוחמים לבנונים שנהרגו עובר לעימות. Rym Ghazal, "Thirty-four days of war for four men: Who Are They?" *Daily Star* (Lebanon), 11 בספטמבר 2006.

⁵⁹ לסקירה של הסכסוך על חוות שבעא, ר' "Size Does Not Matter: The Shebaa Farms in History and Contemporary Politics," *The MIT Electronic Journal of Middle East Studies*, כרך 6, קיץ 2006.

⁶⁰ Chris McGreal, "Capture of soldiers was 'act of war' says Israel," *Guardian* (London), 13 ביולי 2006.

ארגון Human Rights Watch מתח ביקורת על חיזבאללה על כך שסירב באופן בלתי חוקי לאשר מה עלה בגורלם של שני החיילים החטופים ועל סירובו להתיר לוועד הבינלאומי של הצלב האדום לבקרם. כמו כן מתחננו ביקורת על חיזבאללה בגין החזקת עצורים אלו כבני ערובה ששחרורם מותנה בשחרור מספר גדול של עצורים על ידי ישראל.⁶¹

ב. "מבצע שינוי כיוון" של ישראל

לאחר חטיפת שני החיילים, ייתכן כי חיזבאללה ציפה לתגובה ישראלית שתוגבל למספר ימים של תקיפה אווירית של מטרות חיזבאללה, אשר יובילו למשא ומתן להחלפת שבויים, כפי שאירע במהלך מקרים קודמים של לקיחת בני ערובה.⁶² תחת זאת, פתחה ישראל במתקפה צבאית בהיקף מלא, לא רק על מנת להשיב את החיילים השבויים, אלא גם על מנת לנקות את גבולה הצפוני מנוכחות חיזבאללה.

ראש הממשלה אולמרט הצהיר כי פלישתו של חיזבאללה לשטח ישראל ולקליחתם בשבי של שני חיילי צה"ל מהווים "מעשה מלחמה" מצד ממשלת לבנון, והצהיר כי "לבנון הנה אחראית וכי לבנון תשא בתוצאות מעשיה".⁶³ עמיר פרץ, שר הביטחון של ישראל, הצהיר כי צה"ל יפתח במתקפה צבאית שתימשך עד אשר יתפוס צבא לבנון את מקום חיזבאללה בדרום לבנון, ואמר כי "אם ממשלת לבנון לא תפרוס את כוחותיה, כפי שמצופה ממשלה ריבונית, לא נאפשר עוד לחיזבאללה להישאר על גבולה של מדינת ישראל".⁶⁴ ראש המטה הכללי של צה"ל, דן חלוץ, הצהיר באופן גלוי כי המתקפה הישראלית "תחזיר את השעון בלבנון 20 שנה אחורה" אם החיילים החטופים לא יוחזרו מיידית.⁶⁵

לדברי חלוץ, למתקפה הישראלית בלבנון היו ארבע מטרות עיקריות: להשיג את שחרורם של שני החיילים החטופים, "עיצוב מחדש של המצב הביטחוני לאורך הגבול [בין ישראל ללבנון] ומניעת חיזבאללה מלהגיע לשטח ישראל", "להחליש את ארגון חיזבאללה" ולגרום ל"ממשלת לבנון לממש את ריבונותה על [שטחה] ועל פעולות היוצאות משטחה".⁶⁶

⁶¹ הודעה לעיתונות מטעם Human Rights Watch, "Gaza/Israel/Lebanon: Release the hostages", 5 ביולי 2007. האמנה הבינלאומית נגד לקיחת בני ערובה (1979) מגדירה בסעיף 1 לקיחת בני ערובה כתפיסת או החזקת אדם (בן הערובה), תוך איום להרוג, לפצוע או להמשיך להחזיק את בן הערובה, על מנת לחייב צד שלישי לעשות או להימנע מלעשות דבר מה כתנאי לשחרורו של בן הערובה. הוראות רבות של המשפט הבינלאומי ההומאניטרי האוסרות על לקיחת בני ערובה אינן מגבילות את העבירה ללקיחת אזרחים, אלא חלות על לקיחת כל אדם. ICRC, *Customary International Humanitarian Law*, עמ' 336.

⁶² בשנת 2004 ניהלה ישראל משא ומתן לחילופי שבויים עם חיזבאללה, לאחר שהלה חטף את אלחנן טננבאום, איש עסקים ישראלי ואל"מ במילואים בצה"ל וכן את גופותיהם של שלושה חיילי צה"ל נוספים. Ian Fisher and Greg Myre, "Israel and Hezbollah Trade Prisoners and War Dead in Flights to and from Germany," *The New York Times*, 30 בינואר 2004.

⁶³ הודעת ראש הממשלה אולמרט, 12 ביולי 2006.

⁶⁴ Conal Urquhart, "Lebanon under Siege from Israel," *Guardian*, 13 ביולי 2006.

⁶⁵ Chris McGreal, "Capture of soldiers was 'act of war' says Israel," *Guardian* (London), 13 ביולי 2006.

⁶⁶ "ראש המטה הכללי: איננו מתכוונים לפגוע בסוריה או באזרחי לבנון", אתר האינטרנט של משרד החוץ הישראלי, 28 ביולי 2006, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism-+Obstacle+to+Peace/Terrorism+from+Lebanon-+Hizballah/Chief+of+Staff+Halutz-+No+intention+of+hurting+Syria+or+citizens+of+Lebanon+27-Jul-2006.htm> (נצפה ב-28 במרץ 2007).

כמעט מיד לאחר חטיפת החיילים, החלו מטוסי קרב של צה"ל להפגיז גשרים, דרכים ועמדות החשודות כשייכות לחיזבאללה.⁶⁷ בעוד שנראה כי ההפגזות הראשונות התמקדו בנסיון למנוע מחיזבאללה להעביר את חיילי צה"ל השבויים מאזור הדרום על ידי ניתוק כבישים ודרכי תקשורת אחרים, פתחה ישראל תוך זמן קצר במתקפה כלל ארצית נגד חיזבאללה. ב-13 ביולי, הטילה ישראל על לבנון סגר יבשתי, ימי ואווירי אשר נמשך עד ספטמבר, זמן רב אחרי שהחלה הפסקת האש ב-14 באוגוסט 2006. מטוסי קרב ישראלים הפציצו את מסלולי הנחיתה וההמראה ואת מיכלי הדלק בנמל התעופה הבינלאומי של בירות בעילה ש"שדה התעופה משמש כמרכז ראשי להעברת נשק ואספקה לחיזבאללה" וכי צה"ל מעוניין למנוע את העברתם של חיילי צה"ל החטופים לאיראן או לסוריה.⁶⁸

במהלך השלב הראשון במלחמה, מ-12 ביולי ועד 23 ביולי, הסתמכו הכוחות הישראלים כמעט אך ורק על הפגזות אוויריות, ימיות וארטילריות במטרה לפגוע ביכולתו הצבאית של חיזבאללה באמצעות פגיעה בכוחותיו, מתקניו והרקטות שלו, ובכך בכך ללחוץ על גורמים שאינם קשורים לחיזבאללה בחברה הלבנונית ש"יפנו נגד" חיזבאללה וינטרלו אותו.⁶⁹ זו לא הייתה הפעם הראשונה בה ניסתה ישראל להעלות את המחיר שמשלמת האוכלוסייה בלבנון על כך שהיא מאפשרת לחיזבאללה לפעול מקרבה. בהפגזותיהם ב"מבצע דין וחשבון" בשנת 1993 וב"מבצע ענבי זעם" בשנת 1996, ביקשו הכוחות הישראלים לגרום לנזק חמור לכפרים בדרום לבנון כאמצעי לחץ על האוכלוסייה והממשלה בלבנון על מנת שיפעלו נגד חיזבאללה.⁷⁰

⁶⁷ "דובר צה"ל: מתקפת חיזבאללה על גבול הצפון ותגובת צה"ל" אתר האינטרנט של משרד החוץ הישראלי, 12 ביולי 2006, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism-+Obstacle+to+Peace/Terrorism+from+Lebanon-+Hizbullah/Hizbullah+attack+on+northern+border+and+IDF+response+12-Jul-2006.htm> (נצפה ב-28 במרץ 2007).

⁶⁸ דובר צה"ל, "צה"ל מפגיז מסלולים ומיכלי דלק בנמל התעופה של בירות", 14 ביולי 2006.

⁶⁹ Scott Wilson, "Israeli War Plan Had no Exit Strategy: Forecast of 'Diminishing Returns' in Lebanon Fractured Unity in Cabinet," *Washington Post*, 21 באוקטובר 2006 ("רוב אלוף דן חלוץ, ראש המטה הכללי של ישראל השאיר [את תכנית צה"ל הקונבנציונלית לפלישה קרקעית] בצד. תחת זאת, חלוץ, מפקד חיל האוויר הראשון העומד בראש הצבא, שם את הדגש על הכוח האווירי. הוא קיווה כי תקיפות אוויריות יעודדו את האוכלוסייה המוסלמית-סוניית והנוצרית לפנות נגד חיזבאללה.")

⁷⁰ על האסטרטגיה הישראלית במהלך הסכסוך המזוין עם חיזבאללה בשנת 1993, ר' Human Rights Watch, *Civilian Pawns: Laws of War Violations and the Use of Weapons on the Israel-Lebanon Border* (New York: Human Rights Watch, 1996) (לפיו "המטרה השנייה [של המבצע הצבאי "דין וחשבון"] הייתה להקשות על חיזבאללה להמשיך להשתמש בדרום לבנון כבסיס לתקיפת הכוחות הישראלים באזורים הכבושים על ידי ישראל. הדבר נעשה, כמטרה מוצהרת, באמצעות גרימת נזק במכוון לכפרים בדרום לבנון, באמצעות הפגזות כבדות שיעלו את המחיר שיהא על האוכלוסייה לשלם על כך שהנה מאפשרת לחיזבאללה לחיות ולפעול מתוכה.") על האסטרטגיה הישראלית במהלך מלחמתה בלבנון בשנת 1996 ר' Human Rights Watch, *Operation Grapes of Wrath: the Civilian Victims*, (New York: Human Rights Watch, 1997) (לפיו "באפריל 1996, ביקשה ישראל, כפי שעשתה במהלך המבצע המכונה "מבצע דין וחשבון" ביולי 1993, להפעיל לחץ על ממשלת לבנון על מנת שתפרק את כוחות הגרילה המתנגדים לכיבוש הישראלי בדרום לבנון והקשורים בעיקר לתנועות הפוליטיות הלבנוניות חיזבאללה ואמל.")

VI. התנהלות חיזבאללה במהלך המלחמה

במהלך העימות עם ישראל היה חיזבאללה אחראי להפרות חמורות רבות של דיני המלחמה. לוחמיו ירו ללא הבחנה אלפי רקטות אל שטח ישראל וגרמו למותם של 43 אזרחים ישראלים (ו-12 חיילים ישראלים), כפי שמתואר בדו"ח נפרד של Human Rights Watch, שכותרתו *אזרחים תחת התקפה*.⁷¹ חיזבאללה אף העמיד לעיתים בסכנה אזרחים לבנוניים כאשר לא נקט בכל אמצעי הזהירות האפשריים כדי להימנע מירי רקטות מאזורים מיושבים, התערב באוכלוסייה האזרחית הלבנונית, ואחסן נשק ותחמושת באזורים מיושבים. כמעט מידי יום ירו לוחמי חיזבאללה רקטות בסמוך לעמדות תצפית של האו"ם בדרום לבנון, פעולה שמהווה שימוש במגן אנושי בחלקה לפחות, שסיכנה את כוחות יוניפי"ל, כיוון שמשכה לעבר עמדות האו"ם הסמוכות את ירי התגובה של ישראל. כל אחת מהפרות אלו מתוארת להלן.

אולם, Human Rights Watch לא מצא ראיות לכך שפריסתם של כוחות חיזבאללה בלבנון הביאה להפרה שגרתית ונרחבת של דיני המלחמה, כפי שטענה ישראל שוב ושוב. לדוגמה, לא מצאנו ראיות לכך שחיזבאללה מיקם את הרקטות שלו דרך קבע בתוך בתי האזרחים או בסמוך להם. לעומת זאת, מצאנו ראיות מוצקות לכך שחיזבאללה אחסן את מרבית הרקטות שלו בבונקרים ובמתקנים לאחסון אמצעי לחימה, ובשדות ובוואדיות לא מיושבים. כך גם אמנם גילינו שבמקרים מסוימים לוחמי חיזבאללה ירו טילים מכפרים, וייתכן כי השתמשו במגן אנושי (פעולה שהינה פשע מלחמה) כאשר מתוך כוונה תחילה ירו שוב ושוב רקטות מעמדות סמוכות לעמדות תצפית של האו"ם, כנראה כדי להרתיע את ישראל מלירות בתגובה, אך לא מצאנו ראיות לכך שחיזבאללה ירה את הרקטות שלו מאזורים מיושבים. הראיות הקיימות מצביעות על כך שבמרבית המקרים, לוחמי חיזבאללה עזבו את האזורים המיושבים ברגע שהחלה הלחימה וירו את מרבית הרקטות מעמדות שהוכנו מראש בוואדיות ובשדות לא מיושבים מחוץ לכפרים.

פקידי ממשל ישראלים השמיעו טענות חמורות לפיהן חיזבאללה השתמש דרך קבע ב"מגינים אנושיים" כדי להגן על כוחותיו מפני התקפה ולכן הוא נושא באחריות על המחיר האזרחי הכבד ששולם בלבנון. לבד מכך שהתמקם ליד אנשי האו"ם, Human Rights Watch חשף רק קומץ מקרים שבהם ייתכן שחיזבאללה השתמש באזרחים כבמגנים אנושיים, אך לא מצא דבר שיוכל להצביע על כך שהייתה הפרה נרחבת של חוק הומניטארי זה או על קיום מדיניות כלשהי של חיזבאללה שמעודדת שימוש בשיטות כאלה. המקרים המועטים הללו אינם הצדקה למספרם הרב של האזרחים הלבנוניים שנהרגו כתוצאה מהתקפותיה של ישראל.

כאשר בוחנים את השימוש במגינים אנושיים, חשוב להבחין בין הפרה חמורה של המשפט ההומאניטרי האוסר שימוש במגן אנושי – דהיינו שימוש מכוון באזרחים או באנשים מוגנים אחרים במטרה להגן על מטרה צבאית מפני התקפה – ובין הפרה נפרדת הנובעת מסיכון אוכלוסייה אזרחית על ידי ביצוע פעולות צבאיות לא נחוצות

⁷¹ כתוצאה מירי הרקטות של חיזבאללה, בנוסף להרוגים 33 אזרחים ישראלים נפצעו באורח קשה, 68 נפצעו באורח בינוני ו-1,388 נפצעו באורח קל. 2,773 אזרחים ישראלים נוספים לקו בהלם וקיבלו טיפול בהתאם.

סמוך לאזורים מיושבים. תיעדנו מספר מקרים שבהם פעולות חיזבאללה סיכנו את האוכלוסייה האזרחית אך לא מצאנו ראיות לכך ששיטות אלה נעשו מתוך כוונה להשתמש באזרחים כבמגנים.

אף כי הדבר אינו נדרש על פי החוק ההומאניטרי שחל במהלך העימות, אין ספק כי העובדה שלוחמי חיזבאללה לא לבשו מדים או סימני זיהוי אחרים שייחדו אותם מן האוכלוסייה האזרחית העמידה את האזרחים בסיכון רב יותר. היות שלוחמי חיזבאללה נוהגים להופיע בבגדים אזרחיים, הכוחות הישראליים בוודאי התקשו להבחין בין לוחמים ובין גברים אחרים בגיל צבא, וקושי זה הגדיל את הסיכון שבו עמדה האוכלוסייה האזרחית בלבנון נוכח פעולות צה"ל. יחד עם זאת, העובדה שלוחמי חיזבאללה בחרו בעקביות שלא להבליט את עצמם כלוחמים אין בה כדי לשחרר את הכוחות הישראליים מחובתם להבחין בכל מקרה בין לוחמים ובין אזרחים ולכוון התקפות רק אל לוחמים.

א. רקע: מבנהו של חיזבאללה, בסיס התמיכה שלו, וסודיות צבאית

חיזבאללה הוא ארגון פוליטי שיעי מיליטנטי רב-גווני, שפעילותו בלבנון משתרעת הרבה מעבר לעימות הצבאי שלו עם ישראל. חיזבאללה מתואר לעיתים קרובות כ"מדינה בתוך מדינה" בלבנון. לארגון נציגים בפרלמנט הלבנוני וברשויות מקומיות רבות ברחבי לבנון, והוא נהנה מתמיכה עממית אמיתית בחלק ניכר מהדרום השיעי, בפרברים הדרומיים של ביירות שבהם יש רוב שיעי, ובכפרים שיעים בעמק הבקעה הסמוך לגבול עם סוריה. חיזבאללה אחראי גם לפרוייקטים חברתיים ותוכניות רווחה נרחבות שמתמקדות בקהילות השיעיות בלבנון, והוא מפעיל עסקים משלו. אנשי דת שיעים רבים בלבנון תומכים בחיזבאללה בגלוי. התמיכה לה זוכה חיזבאללה בלבנון רחוקה מלהיות כוללת אפילו בתוך הקהילה השיעית. לבנונים רבים חושדים במקורותיו הדתיים של חיזבאללה ובקשריו עם סוריה ועם אירן והיו מעדיפים לראות את חיזבאללה מפורק מנשקו או את הזרוע הצבאית שלו משולבת בתוך צבא לבנון.

אף כי חיזבאללה פועל בגלוי כארגון פוליטי מיליטנטי, פעילותה של הזרוע הצבאית שלו, "ההתנגדות האיסלמית" (אל-מוקאואמה אל-אסלאמייה) אפופה סודיות.⁷² סודיות זו משרתת מטרה צבאית חשובה של חיזבאללה, שכן אנשי הארגון יודעים שישראל הרבתה להסתמך על מידע מודיעיני ועל חדירה לקבוצות חמושות ויזמה פגיעה במנהיגים של קבוצות כאלה. הארגון שומר בקפדנות על כל מידע לגבי האסטרטגיה הצבאית שלו, וכך מגביל את יכולתה של ישראל לפגוע במנהיגיו, אנשיו ומתקניו הצבאיים. אסטרטגיה זו של שמירת סודיות משפיעה משמעותית על יכולתה של ישראל לפגוע בחיזבאללה מן האוויר, שכן לעיתים קרובות חסר לישראל המידע המודיעיני הנחוץ כדי לפגוע באנשי חיזבאללה ומתקניו.

לוחמי חיזבאללה דבקים בקוד שתיקה מחמיר ושומרים בקפידה על המידע הצבאי שלהם. במהלך מלחמת 2006, לוחמי חיזבאללה כמעט שלא העניקו ראיונות לכתבים זרים או מקומיים, וכאשר פנו אליהם עיתונאים,

⁷² סגן המזכיר הכללי של חיזבאללה, נעים קאסם, מאמין כי הסודיות הצבאית היא "המפתח להצלחה" של האסטרטגיה הצבאית של חיזבאללה. Qassem, *Hizbollah: The Story from Within*, p. 69-70.

לעיתים קרובות הם פשוט התרחקו מהמקום בהעדר תגובה כלשהי. אף כתב מקומי או זר, אפילו לא כאלה הנחשבים לתומכי חיזבאללה, לא ליווה לוחמים במהלך פעולות צבאיות.

חיזבאללה נהנה מתמיכה עממית ניכרת בקרב האוכלוסייה הכפרית השיעית של דרום לבנון בעיקר, אך גם בחלקים שיעים אחרים של לבנון, ובכלל זה עמק הבקעה ופרבריה הדרומיים של ביירות. אף כי שיעים רבים בלבנון תומכים בארגונים פוליטיים אחרים, ובכלל זה בארגון אמל והמפלגה הקומוניסטית הלבנונית, שיעים רבים בלבנון ולבנונים רבים בני דתות אחרות תומכים בחיזבאללה כארגון "התנגדות" לישראל וזוקפים לזכות פעילותו החמושה את סוף הכיבוש הממושך של ישראל בדרום לבנון (1978 - 2000).⁷³ מידת התמיכה לה זוכה חיזבאללה ומידת שליטתו ברורים לעין בדגלי חיזבאללה שמונפים לעין כל כמעט בכל כפר שיעי בדרום לבנון ובתמונות ה"שאהידים" המתארות את לוחמי חיזבאללה ואמל שמתו בקרבות עם ישראל המקשטות את הרחובות הראשיים. בה בעת, לבנונים רבים – שיעים, נוצרים, דרוזים וכאלה שאינם שייכים לזרם כלשהו – מתנגדים נחרצות לחיזבאללה, היות שהם רואים בו מכשיר של השפעה סורית ואיראנית, ומאשימים את חיזבאללה בכך שהוא גורר את לבנון כולה לעימות קבוע ומיותר עם ישראל.

ב. אחסון אמצעי לחימה של חיזבאללה

ארגון Human Right Watch תיעד מספר מקרים שבהם הפר חיזבאללה דיני מלחמה כאשר אחסן אמצעי לחימה באזורים מיושבים ולא עשה כל מאמץ להוציא את האזרחים מן האזור שבשליטתו. החוק ההומאניטרי דורש מהצדדים היריבים בעימות צבאי לנקוט בכל אמצעי הזהירות האפשריים כדי להגן על אוכלוסיות אזרחיות באזורים שבשליטתם מהשפעותיהן של התקפות.⁷⁴ דרישה זו כוללת הימנעות מפרסות מטרות צבאיות כגון אמצעי לחימה באזורים מאוכלסים בצפיפות,⁷⁵ וכאשר הדבר אינו אפשרי, הוצאת האזרחים מקרבת מטרות צבאיות.⁷⁶ כך כותב אחד הפרשנים:

המפקדים... יצטרכו לשאול את עצמם לפני שהם ממקמים חיילים באזור מיושב האם לא ניתן לעשות אחרת. הרבה מאד תלוי בנסיבות של אותו רגע: דחיפות הרגע, המצב הטקטי, רמת האוכלוסייה האזרחית וצפיפותה, הפריסה הכוללת או תוכניות הקרב וגורמים רבים אחרים.⁷⁷

שימוש מכוון באזרחים כדי להגן על יעד צבאי מפני התקפה ייחשב לשימוש במגן אנושי.

⁷³ התמיכה העממית לה זוכה ארגון חיזבאללה משתקפת בהתייבבות ההמונית להפגנות שהוא מארגן. נציגי אמצעי התקשורת העריכו כי "מפגן הניצחון" שארגן חיזבאללה ב-22 בספטמבר 2006, השתתפו מאות אלפים.

⁷⁴ ראה פרוטוקול I, סעיף 58(c).

⁷⁵ ראה פרוטוקול I, סעיף 58(b).

⁷⁶ ראה פרוטוקול I, סעיף 58(a).

⁷⁷ APV Rogers, *Law on the Battlefield* (Manchester: Manchester University Press, second edition, 2004) p. 123.

ב-13 ביולי, סמוך לשעה ארבע אחר הצהריים, מתקפה אווירית של ישראל על הכפר ברעשית השמידה את ביתו של נגיב חוסיין פרחת, מוכר כרטיסי לוטו, וביתו הריק הסמוך של אחיו, שעבר להתגורר בביירות ב-1996. כתוצאה מהתקיפה נהרג נגיב, בן 54, ובתו בת ה-16 זינאב, ואשתו, בנו ובתו נפצעו באורח קשה. לדברי מקור מוסמך בכפר, חיזבאללה שכר את המרתף של הבית הלא מיושב, הרחיב אותו והפך אותו "מחסן" לאמצעי לחימה רבים. חיזבאללה או קרובי משפחתו של נגיב לא הודיעו לנגיב על הימצאותו של מחסן הנשק של חיזבאללה בבית הסמוך ולכן כאשר פרצה המלחמה, לא חש צורך לפנות את ביתו. בני המשפחה שניצלו מן ההתקפה התלוננו בפני פקידי חיזבאללה על האירוע. תחילה הכחישו הפקידים כל אחריות. בהמשך קיבלו בני המשפחה איומים מחיזבאללה שהארגון לא יפצה את המשפחה אם ידברו בפומבי:

לאחר האירוע, המשפחה נאבקה בחיזבאללה. תחילה, חיזבאללה דחה את כל הטענות, אך כאשר נודע לכל העיירה על האירוע, הארגון הודה בכך בסופו של דבר. האיש שאליו פנו בני המשפחה עם תלונתם הוא גם האחראי על מתן הפיצויים והוא עיכב את התשלום למשפחה. המשפחה הפסיקה לדבר בפומבי על האירוע כי חששה שתפסיד את הפיצוי.⁷⁸

כמה מן הטענות החמורות ביותר נגד חיזבאללה על הצבת אמצעי לחימה באזורים מיושבים נשמעו בכפר הסוני מרוואחין הסמוך לגבול. לדברי בני הכפר מרוואחין, הם התחילו לסבול מבעיות עם לוחמי חיזבאללה ומהסתננות של אמצעי לחימה לכפרם כמעט מייד עם תחילת המלחמה. אחד העדים תיאר כיצד ב-12 ביולי, היום שבו נחטפו שני חיילי צה"ל, הגיעו למרוואחין שני לוחמי חיזבאללה, האחד לבוש במדי הסוואה צבאיים והשני בבגדים אזרחיים, והחלו לסייר בכפר. מסוק ישראלי חג באוויר, מחפש מטרות של חיזבאללה. אחד העדים סיפר ל-Human Rights Watch כי זהרה עבדאללה, בת 52, אחת הנשים שמתו מאוחר יותר בהתקפה ישראלית ב-15 ביולי, צעקה ללוחמים לעזוב, ואמרה להם שאם יראו אותם, יתקוף המסוק את הכפר.⁷⁹

לוחמי חיזבאללה התעלמו ממנה, כך לדברי העד, ומאוחר יותר באותו יום שבו עם טנדר לבן עמוס באמצעי לחימה. הם החנו אותו סמוך למסגד הכפר, שם הוא נותר לעמוד עד שהושמד בהתקפה ישראלית.⁸⁰ שלא בידעת אנשי הכפר, אחסן חיזבאללה כמויות גדולות של רקטות ואמצעי לחימה אחרים בביתו של אחד מאנשי הכפר שתמך בחיזבאללה (מחסן כלי הנשק הושמד במתקפה אווירית ישראלית).⁸¹ לאחר המלחמה, מצאו חוקרי Human Rights Watch את הטנדר שהושמד ואת מחסן כלי הנשק שהושמד בבית. בשניהם נראו עדיין שרידי הרקטות, מטולי ה-RPG ואמצעי הלחימה האחרים. אחסון כלי נשק באזורים מיושבים סיכן את חייהם של האזרחים והיווה הפרת החוק ההומניטארי הבינלאומי לפיו חיזבאללה נדרש לנקוט בכל אמצעי הזהירות האפשריים כדי לחסוך את חייהם של אזרחים במהלך העימות החמוש. ואולם, ארגון Human

⁷⁸ ראיון שערך Human Rights Watch (שם, מקום ותאריך שמורים אצל Human Rights Watch).

⁷⁹ ראיון שערך Human Rights Watch (שם, מקום ותאריך שמורים אצל Human Rights Watch).

⁸⁰ שם.

⁸¹ ראיון שערך Human Rights Watch (שם, מקום ותאריך שמורים אצל Human Rights Watch).

Rights Watch לא הצליח לחשוף ראיות שיבהירו אם הדבר נעשה מתוך כוונה להשתמש באזרחים כדי להגן על אמצעי הלחימה מפני התקפה, ראיות הנדרשות כדי לטעון שמדובר במקרה של שימוש במגנים אנושיים.

באופן דומה, פעולותיו של חיזבאללה בכפר שבו לסכן את האזרחים שלושה ימים לאחר התקרית הראשונה שאירעה ב-12 ביולי. לדברי בני משפחה שניצלו, ב-15 ביולי סביב השעה שבע או שמונה בבוקר, סיפרה להם זהרה עבדאללה שזיהתה שלושה לוחמי חיזבאללה שנשאו אמצעי לחימה ורקטות מאחורי ביתה והסתירו את הנשקים מתחת לשמיכות כחולות. היא שבה ופנתה אל הלוחמים ואמרה להם, "בבקשה, יש ילדים בבית הזה." אחד מלוחמי חיזבאללה כיוון אל זהרה את נשקו האוטומטי ואמר לה "תשתקי ותיכנסי פנימה." זהרה שבה לביתה, בוכה.⁸² באותו יום, ברחו כפריים רבים ממרוואחין בעקבות הוראת ישראל לפנות את הכפר. עשרים ושלושה אנשי הכפר שברחו ממרוואחין, ביניהם זהרה עבדאללה, נהרגו בהתקפה אווירית ישראלית על השיירה שבה נסעו (ראו בהמשך).

לידי ארגון Human Rights Watch הגיע גם מידע מהימן לפיו חיזבאללה אחסן כלי נשק באזורים אזרחיים בפרבריה הדרומיים של ביירות. תושבת אחד הפרברים הדרומיים סיפרה ל-Rights Watch כי ביקרה במחסן נשק בקומה השנייה של בניין דירות בפרבר הדרומי דחייה.⁸³ האישה סיפרה כי ראתה כיצד חיזבאללה מעביר חלק מאמצעי הלחימה למקלט מתחת לבניין שבו מצאו מחסה אזרחים. לוחמי חיזבאללה נעזרו בכמה מן האזרחים שמצאו מקלט במרתף וכיסו את כלי הנשק בשמיכות. לדברי אותה עדה, גם לוחמי חיזבאללה מצאו מקלט עם האזרחים במרתף.⁸⁴ שימוש במקלט אזרחי באופן זה מסכן אזרחים, מפר את דרישות המשפט ההומאניטרי הבינלאומי ומצביע על כוונה להשתמש באזרחים כמגנים אנושיים מפני התקפה.

אין בידי Human Rights Watch ראיות המצביעות על כך שמיקום מצבור אמצעי הלחימה האלה ולוחמי חיזבאללה ברובע דחייה היה שיטתי או נפוץ. במקרים שבהם אחסן חיזבאללה אמצעי לחימה ופרס לוחמים בשכונה המאוכלסת בצפיפות כה רבה, הוא הפר את דיני המלחמה באופן חמור מאוד, ואם השתמש בכוונה תחילה באזרחים כדי לסכל התקפות ישראליות, הרי שביצע עברה של שימוש במגנים אנושיים. אמנם היה לישראל צידוק לתקוף את מחסני הנשק של חיזבאללה שבהם מצאו לוחמיו מקלט, אך בכל זאת היה עליה לוודא שהתקפותיה אינן חסרות הבחנה או בלתי מידתיות – או לבטלן. אפילו לאור הראיות לנוכחות צבאית של חיזבאללה בדחייה, ההפצצה המאסיבית של ישראל על האזור נעשתה ללא ספק ללא הבחנה והייתה חסרת פרופורציה.

ב-94 תקריות ש-Human Rights Watch חקר שבהן נמנו הרוגים בקרב האזרחים, רק במקרה אחד שבו נגרם מוות של אזרחים מצאנו הוכחות לכך שבבניין אוחסנו אמצעי לחימה של חיזבאללה. במקום זאת, מן

⁸² ראיון שערך Human Rights Watch (שם, מקום ותאריך שמורים אצל Human Rights Watch).

⁸³ ראיון שערך Human Rights Watch (השם שמור), ביירות, 14 באוגוסט 2006.

⁸⁴ שם.

הראיונות שערכנו ומסקירת דו"חות שהתפרסמו בציבור על האסטרטגיה הצבאית של חיזבאללה, מתברר כי חיזבאללה אחסן את מרבית כלי הנשק והתחמושת שלו, דהיינו רקטות, בבונקרים ובמחסני תחמושת שמוקמו בשדות ובוואדיות שמסביב לכפרים.

ניקולאס בלנפורד, הכתב בכירות של הטיימס הלונדוני, של *The Christian Science Monitor*, ושל כתב העת טיים, תיאר כיצד חיזבאללה הכין עמדות לחימה נרחבות באזורים כפריים בדרום לבנון, שהיו ברובם לא מיושבים:

חוץ מעמדות התצפית הקבועות שהקים לאורך הקו הכחול, דוגמת העמדה המבוצרת בגבעת שייה עאבד שלייד הכפר חולה, מרבית פעולות הבינוי של חיזבאללה היו אפופות מעטה סודיות ובוצעו בקטעים המרוחקים יותר של הגבול, [שם] הקימה הקבוצה אזורי ביטחון בזעיר אנפין, ואסרה את הגישה אליהם לציבור הרחב. במהלך שש השנים הללו תושבי הכפרים המרוחקים מן הגבול דיווחו בעקביות על אי יכולתם לישון בלילה בגלל פיצוצים מרוחקים שנגרמו כאשר חיזבאללה מיקש בונקרים ועמדות חדשות. משקיפים וצה"ל המעיטו בערך המידה והיסודיות של תשתיות צבאיות אלה, חרף העובדה שצה"ל נהנה מיכולות איסוף מידע מודיעיני נרחבות באמצעות טיסות של מטוסים ומזל"טים וכן מנכסים אפשריים בשטח בדרום לבנון. במהלך המלחמה הגיעו כוחות צה"ל לאחדים מהבונקרים האלה ומצאו בהם חדרי מרווחים ומצוידיים בעומק כ-8 מ' עם מנהרות צדדיות, חדרי מחסנים ומצלמות טלוויזיה לאבטחה שהורכבו בכניסה.⁸⁵

מספר חודשים לאחר המלחמה, בלנפורד וכן צוות של עיתונאי ה-BBC כל אחד בנפרד, איתרו ונכנסו לכמה מהבונקרים של חיזבאללה בדרום לבנון. הם גילו כי לא ניזוקו בעקבות המלחמה.⁸⁶ מספר כפריים אישרו באוזני Human Rights Watch כי בונקרים כאלה הוקמו באזורים שהגישה אליהם נאסרה. בכפר עין אבל כפריים סיפרו ל-Human Rights Watch כי חיזבאללה התחיל לחפור בשנת 2000 בשדות שמאחורי הכפר ואסר על אנשי הכפר את הגישה למספר שדות הסמוכים לכפר.⁸⁷

חיזבאללה מעולם לא הכחיש את ההכנות הנרחבות שערך לקראת המלחמה. באוגוסט 2006, בתום העימות, שייה נעים קאסם, סגן המזכיר הכללי של חיזבאללה, סיפר לטלוויזיית אל-מנאר כי "במהלך שש השנים

⁸⁵ Nicholas Blanford, "Hizbullah and the IDF: Accepting New Realities Along the Blue Line," *The MIT Electronic Journal of Middle East Studies*, Vol. 6, Summer 2006; Jonathan Finer, "Israeli Soldiers Find a Tenacious Foe in Hizbullah," *The Washington Post*, August 8, 2006

⁸⁶ Nicholas Blanford, "Inside Hizbullah's Hidden Bunkers," *Time Magazine*, March 29, 2007, <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1604529,00.html> (accessed April 3, 2007);

"Hunting for Hezbollah," *BBC This World*, May 31, 2007, http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/this_world/670117.stm (accessed June 11, 2007).

⁸⁷ ראיון שערך Human Rights Watch (השם שמור), עין אבל, 20 באוגוסט 2006.

האחרונות, עבדנו יום ולילה כדי להכין, לצייד ולהכשיר מכיוון שמעולם לא סמכנו על האויב הזה [ישראל].⁸⁸

ג. עמדות ירי הרקטות של חיזבאללה

במרבית כפרי דרום לבנון שבהם ביקרו נציגי Human Rights Watch, טענו הכפריים המקומיים בעקביות כי לוחמי חיזבאללה לא ירו רקטות מתוך הכפר, אלא משדות ומבוסתנים סמוכים, או מוואדיות בלתי מיושבים מרוחקים יותר. במספר מקרים, בעקבות ראיונות שערך לעדי ראייה, הצליח Human Rights Watch לקבוע כי לוחמי חיזבאללה אכן ירו ישירות מכפרים מיושבים, מנהג שהעמיד את האוכלוסייה האזרחית של כפרים אלה בסיכון רב מפני התקפות הנגד ישראליות. אף כי החוק ההומניטארי הבינלאומי מכיר בכך שלחימה מאזורים מיושבים או מסמוך להם מותרת אם אין חלופות אפשריות, [במרבית] המקרים שנבחנו על ידי Human Rights Watch לחיזבאללה כן היו חלופות כאשר ירה מתוך הכפרים האלה. הוכחה לכך ניתן למצוא בעובדה שהיו לחיזבאללה בונקרים ועמדות מחוץ לכפרים ובחלק ניכר מהזמן יכול היה הארגון להשתמש בהם.

ארגון Human Rights Watch הצליח למצוא אישור למספר מקרים שבהם לוחמי חיזבאללה ירו מתוך אזורים מיושבים של כפרים, ירי שייתכן שמשך אליו תגובה ישראלית שגרמה לנפגעים בקרב האזרחים. ב-18 ביולי בשעה 00:45, בהתקפת חיל האוויר הישראלי נפגעו שני בתים של אזרחים במרכז הכפר עייתרון ונהרגו תשעה בין משפחת עוואדה.⁸⁹ לדברי בני המשפחה שניצלו,⁹⁰ בשעה 22:15 לערך, ירו לוחמי חיזבאללה רקטות אל ישראל ממרחק של כ-100-150 מטרים מבתים (שעתיים וחצי לפני התקיפה האווירית הישראלית). אחדים מבני משפחת עוואדה כבר נטשו בית אחר בפאתי עייתרון היות שחיזבאללה ירה רקטות ממקום סמוך לאותו הבית:

יומיים לפני המתקפה, [בת משפחת עוואדה] ראתה את חיזבאללה יורים רקטות ממרחק של חמישים מטרים מביתה, הניצב בפאתי הכפר. היא ראתה אותם מעמידים את הרקטות ויורים אותן ממרחק חמישים מטרים. היא נמלטה מהבית והגיע לבית שבמרכז הכפר כיוון שחשבה כי שם תהיה בטוחה יותר....

⁸⁸ ראיון עם טלוויזיית אל-מנאר, 17 אוגוסט 2006, מצוטט על ידי Blanford, "Hizbullah and the IDF: Accepting New Realities Along the Blue Line," *The MIT Electronic Journal of Middle East Studies*.

⁸⁹ בדו"ח המוקדם שלנו, התקפות קטלניות (Fatal Strikes), לא היה בידי Human Rights Watch מידע על כך שחיזבאללה ירה מהאזור. עד שצוטט על ידי Human Rights Watch עבור אותו דו"ח טען "למייטב ידיעתי, חיזבאללה לא פעל באזור, אך איני יכול להיות בטוח ב-100 אחוזים מאחר שישנו. ליד הבית עובר כביש שחיזבאללה היה יכול כמובן להשתמש בו כדי לנוע, אבל היה מאוחר ואנחנו ישנו במקלט." *Fatal Strikes*, pp. 24 - 25.

⁹⁰ הניצול הזה נותר בכפר עייתרון הסמוך לגבול לאחר המתקפה, ו-Human Rights Watch לא הצליח לנסוע לעייתרון במהלך המלחמה בגלל הקרבות שהתחוללו באזור. לפיכך, המידע שסופק על ידי הניצול לא היה בידי Human Rights Watch במועד פרסומו של הדו"ח 'התקפות קטלניות'.

בלילה של ההתקפה, חיזבאללה ירה מתוך הכפר. הם היו צריכים להישאר מחוץ לכפר, ולא לירות מתוכו. הגברים של העיירה היו צריכים לדבר עם הלוחמים... ממרחק 100 או 150 מטרים מהבית שלנו, מתוך הכפר, הם ירו רקטות. בשעה 22:15, הם ירו רקטות קרוב לבית שלנו. שמענו את הרקטות נורות.⁹¹

"ישנו, השעה הייתה 00:45 בלילה לערך. אחדים שהו במקלט, אבל היינו בבית שלנו, " כך סיפרה מנאל חסן עלאווייה, שכנה. "פתאום שמענו מטוס טס נמוך. המטוס הפיל פצצה, וכל חלונות הבית שלנו התנפצו. הארוס שלי הוריד אותי למקלט, והלך לעזור לאנשים בבית."⁹² בהתקפה נהרגו תשעה מבני משפחת עוואדה: חסן מחמוס עוואדה, 43, סנדלר ובעל חנות בגדים; בנו חוסיין חסן עוואדה, 3, אחותו ג'מילה מחמוד עוואדה, 45, בעלה של אחותו, מוסה נאיף עוואדה, 45 מורה; וחמשת ילדיהם עלי מוסה עוואדה, 17, עביר מוסה עוואדה, 16, חסן מוסה עוואדה, 12, מרים מוסה עוואדה, 10 ומוחמד מוסה עוואדה, 6. שלושה עשר מיושבי הבית האחרים ניצלו, וביניהם 6 ילדים ו-5 נשים. לאיש מאנשי הבית לא היה קשר עם חיזבאללה.

לדברי בן הכפר עייתרון, מרבית האזרחים נמלטו מעייתרון לאחר שחיזבאללה החל לירות רקטות מתוך הכפר ובעקבות התקפות האוויר הקטלניות על שני הבית בפר ב-16 וב-17 ביולי: "כאשר נפגע הבית שלנו, עזבו כמעט כל האזרחים את הכפר. חיזבאללה המשיך לירות טילים מתוך הכפר."⁹³

ארגון Human Rights Watch קבע גם כי לוחמי חיזבאללה ירו טילים מבתי סמוכים בכפר הנוצרי-שיעי ירון, במרחק קילומטר אחד צפונית מגבול ישראל. עד מהכפר הראה לחוקרי Human Rights Watch את מרכז ירון, שהתקפות האוויר הישראליות הרסו למעשה לחלוטין, והסביר:

חיזבאללה ירו את הקטיושות שלהם מהבתים שעל הגבעה [במרכז הכפר]. אותה עת שהו התושבים עדיין בעיירה, אבל לא בבתים שעל הגבעה. הבית המיושב הקרוב ביותר היה אולי במרחק של 100 מטרים משם. השכונה היא [שממנו ירו] הושמדה כמעט לחלוטין. הם ירו גם מהוואדי [הלא מיושב] שמאחורי הכפר. איננו יכולים ללכת לשם עכשיו בגלל פצצות מצרר [ישראליות שלא התפוצצו].⁹⁴

ואולם, במרבית המקרים שנחקרו על ידי ארגון Human Rights Watch, לוחמי חיזבאללה התמקמו עם נשקם מחוץ לאזורים מיושבים, בעמדות שלעיתים קרובות הוכנו שנים לפני העימות, ונוכחותם באזורים המיושבים הייתה חולפת בלבד. לוחם חיזבאללה צעיר בכפר זבקין הסביר כי בשש השנים האחרונות הכינו

⁹¹ ראיון שערך Human Rights Watch (השם שמור), עייתרון, 19 בספטמבר 2006.

⁹² ראיון שערך Human Rights Watch עם מנאל חסן עלאווייה, בירות, 23 ביולי 2006.

⁹³ ראיון שערך Human Rights Watch (השם שמור), עייתרון, 19 בספטמבר 2006.

⁹⁴ ראיון שערך Human Rights Watch עם בן הכפר (השם שמור), ירון, 25 בספטמבר 2006.

לוחמי חיזבאללה את "התשתיות" – מערות שבהן החביאו רקטות ומשגרי רקטות, דרכי גישה, ואתרי שיגור – בוואדיות שמסביב לזבקין והציבו מראש את משגרי הרקטות ואת הרקטות בעמדות אלה לפני המלחמה:

ירינו טילי רעאד לעבר ישראל משני וואדיות, אחד מכל צד של הכפר. הכנו את התשתיות ואת הדרכים במשך שש שנים ... הרקטות שמורות בוואדיות.⁹⁵

לדבריו, באחד המקרים, טנדר ועליו לוחמי חיזבאללה העמידו בזבקין לפחות משגר רקטות אחד על טנדר מיצובישי, ובמהלך המלחמה הטנדר פרץ לתוך זבקין כאשר חיזבאללה היזז את משגר הרקטות הנייד מוואדי אחד למשנהו, ועבר דרך הכפר. המזל"טים הישראליים איתרו במהרה את משגר הרקטות ומטוסי קרב יצאו מייד למתקפה, השמידו את הטנדר וארבעה בתים ריקים שניצבו בקרבת מקום: "בדיוק העבירו את משגר הרקטות מוואדי אחד לשני", הוא הסביר.⁹⁶

לדברי בני הכפר ופקידים שרואינו על ידי Human Rights Watch, במהלך המלחמה לוחמי חיזבאללה נשארו מרבית הזמן מחוץ לכפרים וירו את טיליהם מעמדות שהוכנו מראש מחוץ לכפרים. (לוחמי חיזבאללה התעמתו עם החיילים הישראליים בשטח כאשר כוחות ישראליים נכנסו ללבנון סמוך לתום המלחמה, לאחר שמרבית האזרחים נמלטו מהאזור. אחדים מהקרבות הקשים והקטלניים ביותר היו כרוכים בלוחמה בשטח בכפרים מרון א-ראס, בינת ג'בייל ועייטה אל-שעב הסמוכים לגבול.)

לדברי המוכתר לשעבר של חדטה, חג' עבד אל-ג'ליל סלמן נאסר, שנותר בכפרו עד להפסקת האש הראשונה שנמשכה 48 שעות ב-31 ביוני 2007, ואינו קשור לחיזבאללה, מנהיגי הכפר אסרו על לוחמי חיזבאללה להיכנס לכפרו, ולכן חיזבאללה לחם מעמדות שהוכנו בוואדיות שמסביב לכפר:

באותה עת הייתי נוכח בכפר, ההתנגדות לא הייתה בתוך הכפר. נאסר עליהם לירות רקטות מתוך הכפר. היה עליהם לצאת מחוץ לכפר. אנשי הכפר לא הרשו להתנגדות לירות מתוך הכפר. הלוחמים הכינו מערות רבות שבהן יוכלו להסתתר [מחוץ לכפר]. יש להם לנדרובר שעליו מורכבים 8 עד 12 משגרי רקטות, ועומק המערות שלהם לפחות 2 מטרים. כאשר הם משגרים, הם מזיזים את הרכב החוצה ובחזרה פנימה. אז משגר הרקטות נותר בשטח. אסור להביא כלי נשק כאלה לתוך הכפר; אנשי הכפר לא מרשים זאת כי זה ימיט עליהם אסון.⁹⁷

קצין לוגיסטיקה ותקשורת של חיזבאללה שנותר בחדטה במהלך כל המלחמה והשתתף בקרבות באזור תמך בגרסתו של המוכתר לגבי האירועים. הוא סיפר ל-Human Rights Watch: "ירינו רקטות מחוץ לכפרים.

⁹⁵ ראיון שערך Human Rights Watch עם לוחם חיזבאללה, זבקין, 15 בספטמבר 2006.

⁹⁶ ראיון שערך Human Rights Watch עם לוחם חיזבאללה, זבקין, 15 בספטמבר 2006.

⁹⁷ ראיון שערך Human Rights Watch עם חג' עבדולג'ליל סלמן נאסר, חדטה, 14 בספטמבר 2006.

לא ירינו אפילו לא רקטה אחת מאזור אזרחי [בחדתה]. ואולם, כאשר התרחשו עימותים ישירים, הלחימה כן התקיימה בין הבתים. בכפר היו שני בתים ששם נהגנו ללכת לאפות לחם.⁹⁸

בכפר אל-ג'יבין, שממוקם צפונית לגבול ישראל, עלי מוחמד עקיל, איכר שמגדל טבק, סיפר ל- Human Rights Watch על לוחמי חיזבאללה ועל עמדות ירי הרקטות שמסביב לכפרו. הוא הסביר שלוחמי חיזבאללה עברו לעיתים דרך הכפר שלו במהלך המלחמה, אך הוא לא ראה אותם יורים רקטות מתוך הכפר:

אין עמדה של חיזבאללה בתוך הכפר. הם רק מסתובבים במקום. הם יורים רקטות מחוץ לכפר ומפאתי הכפר. ואז ישראל מגיבה בירי. כאשר חיזבאללה יורים רקטה ממקום הסמוך לכפר, ישראל מגיבה בירי אל הכפר.

הנסיבות סביב מותם של ארבעה לוחמי חיזבאללה באל-ג'יבין – ארבעת הלוחמים היחידים שנהרגו באותו כפר – נוטות לתמוך בתיאורו של עקיל את פעילויותיהם. ב-3 או ב-4 באוגוסט, במתקפת אוויר של ישראל נהרגו ארבעה לוחמי חיזבאללה (חסן סמי מוסלמני, עלי סמי מוסלמני, חסן אחמד עקיל ועבאס אחמד עקיל) בוואדי לא מיושב במרחק כ-900 מטרים מהבתים הקרובים ביותר, ככל הנראה בעת שירו רקטות לעבר ישראל. חוקרי Human Rights Watch ניסו לבקר באזור שבו נהרגו ארבעת הלוחמים, אך פקיד עירייה (שנועץ במפקד חיזבאללה בטלפון הנייד שלו) מנע מהם לעשות זאת בטרם "ינוקה" האתר.⁹⁹

המקרה של הכפר עין בעל הוא דוגמה אופיינית. לדברי בן הכפר עין בעל, "אמרנו [לחיזבאללה] לא לירות מהעיירה שלנו והם הסכימו וירו מהבוסתנים."¹⁰⁰ בן כפר נוסף מעין בעל, חוסיין עלי קיקי, סיפר ל- Human Rights Watch כיצד נפצע ברגליו מפצצת מצרר שהרגה את חברו, עלי מוחמד אבו עיד, כאשר בתום המלחמה שבו לבוסתן שלהם בין בטוליי וראס אל-עין (כפרים הסמוכים לעין בעל). הוא תיאר את נוכחות משגרי הרקטות של חיזבאללה בשדות הסמוכים:

בשדה שבו שהיתי בעת שנפגעתי לא היו משגרי רקטות. אך בשדות סמוכים היו. בהתחלה, הישראלים ירו בעיקר פצצות מצרר על מקומות שבהם היו משגרי רקטות. אך לאחר מכן, הם התחילו להנחית אותן בכל מקום.¹⁰¹

לארגון Human Rights Watch נודע על מקרים דומים של אתרים של משגרי רקטות ברחבי מטעי הבננות וההדרים הרבים שממוקמים לאורך החוף, דרומית לצור. בכפר אל-מנסורי, ירו לוחמי חיזבאללה רקטות

⁹⁸ ראיון שערך Human Rights Watch עם קצין חיזבאללה (השם שמור), חדתה, 23 באוקטובר 2006.

⁹⁹ שם. פקיד העירייה טען באוזני Human Rights Watch כי קיימת סכנה מפני תחמושת שלא התפוצצה באזור, אך שיחות הטלפון החוזרות ונשנות עם קצין חיזבאללה כדי לוודא שניציגי Human Rights Watch לא יתקדמו אל אתר ההתקפה מצביעים במידה רבה של ודאות על כך שהיו באזור משגרי רקטות שהושמדו, רקטות או עמדת שטח.

¹⁰⁰ ראיון שערך Human Rights Watch עם חסן מוחמד נאסר, עין בעל, 22 בספטמבר 2006.

¹⁰¹ ראיון שערך Human Rights Watch עם חוסיין עלי קיקי, עין בעל, 22 בספטמבר 2006.

ממטעי הבננות שלאורך החוף. כתוצאה מירי התגובה של ישראל, נהרס בית חוף שבו שהו לוחמים ונגרם נזק למתקנים אזרחיים סמוכים, ובכלל זה לבית הארחה פרטי.¹⁰² בכפר קוליילה, צפונית לאל-מנסורי, פצצת מצרר ישראלית שלא התפוצצה פגעה ברגלו של סלאח ראמוז קרשת בן ה-49 במטעי ההדרים שלו. הוא הסביר שחיזבאללה השתמש במטע שלו כדי לירות רקטות: "בוודאי שהייתה מטרה צבאית במטעים. כאשר שבנו למטעים [לאחר המלחמה], מצאנו שרידים של משגרי רקטות של חיזבאללה ושל רקטות שהתפוצצו."¹⁰³ ב-6 באוגוסט, יחידת קומנדו של צה"ל חדרה למבנה בחוצות צור שעליו השתלטה חולייה של חיזבאללה שירתה ממנו רקטות ארוכות טווח ממטעי ההדרים הסמוכים לעבר ישראל. בפשיטה נהרגו לפחות שני לוחמי חיזבאללה, אך משגר הרקטות ארוכות הטווח המשיך לירות מאותם מטעי ההדרים עד סוף המלחמה.¹⁰⁴

דפוסי הירי של ישראל בלבנון מחזקים את המסקנה שחיזבאללה ירה רבים מטיליו מתוך שדות טבק, מטעי הבננות, הזיתים וההדרים, ומואדיות מרוחקים יותר ולא מיושבים. בכל רחבי דרום לבנון, ישראל המטירה הפצצות כבדות על אזורים חקלאיים כאלה במטחי ארטילריה של רקטות 155 מ"מ ו-77 מ"מ, וכן באמצעות משגרי רקטות M-26 עם נפלים של M77, סוג של פצצות מצרר שנועד במיוחד להפסיק, לנטרל ולהשמיד אתרי שיגור. מערכות המכ"ם הישראליות הצליחו לאתר אחדים מאתרי השיגור של חיזבאללה לאחר שהרקטה כבר הייתה באוויר, ואפשרו לצוותי הארטילריה של צה"ל להגיב במטח ארטילרי ובאש נפלי M77 ככלי נשק בעל השפעה אזורית, בניסיון להרוג את צוותי השיגור הנמלטים ולהשמיד את משגר הרקטות. מספר רב של בוסתנים ואדמות חקלאיות שזוהמו בשרידים והופצצו במטחי ארטילריה שנורו במהלך ההתקפות האלה היו ממוקמים בשולי אזורים מיושבים, אף כי מקומות אחרים שנחשדו כאתרי שיגור של חיזבאללה וכוונו אליהם מטחי ארטילריה ומטחי פצצות המצרר M77 היו בוואדיות הרבה יותר מרוחקים ולא מיושבים.

במהלך המלחמה ומייד לאחריה, חיזבאללה פינה מספר אתרים צבאיים שבהם ישראל פגעה, הוציא והשמיד משגרי רקטות וראיות לכלי נשק אחרים. לדברי קצין הנדסה קרבית בינלאומי בכיר בלבנון, "מצאנו מספר [משגרי] קטיושה בעת שניקונו, אבל ככלל, חיזבאללה ניקה בעצמו את המקומות."¹⁰⁵

ד. טענות לשימוש חיזבאללה ב"מגן אנושי"

פקידים ישראלים רשמיים שבו והאשימו את חיזבאללה בשימוש באוכלוסייה אזרחית הלבנונית כב"מגנים אנושיים" על ידי פריסת כוחותיו – לוחמים, כלי נשק וציוד – באזורים אזרחיים מתוך מטרה להרתיע את

¹⁰² ראיון שערך Human Rights Watch עם בעלי בית הארחה (השמות שמורים), מנסורי, ספטמבר 2006.

¹⁰³ ראיון שערך Human Rights Watch עם סלאח ראמוז קרשת, בית החולים חמוד, סעידה, 22 בספטמבר 2006.

¹⁰⁴ Blanford, "Hizbullah and the IDF: Accepting New Realities Along the Blue Line," *The MIT Electronic Journal of Middle East Studies*.

¹⁰⁵ ראיון שערך Human Rights Watch עם קצין הנדסה קרבית (השם שמור), צור, 14 בספטמבר 2006.

צה"ל מפני התקפה. במקרים רבים, פקידים ישראלים טענו כי שיטות המגננה האלה היו הסיבה העיקרית למקרי המוות בקרב אזרחים לבנוניים. באתר משרד החוץ הישראלי מוצגת הצהרה אופיינית:

מחבלי חיזבאללה בלבנון התחבאו במתכוון ואגרו את טיליהם באזורי מגורים, ובכך סיכנו את האוכלוסיות שמסביבם. ואכן, רבים מהטילים שנורו לאחורנה לעבר ישראל אוסנו ושוגרו מבתים פרטיים או בסמוך אליהם, בהוראה של מחבלי חיזבאללה שרצו להסתיר את מעשיהם מאחורי אזרחים על מנת לסכל תגובה ישראלית.¹⁰⁶

באופן דומה, בתגובה למתקפת חיל האוויר הישראלי מ-30 ביולי כנגד כפר קנא שבעקבותיה נהרגו 27 בני אדם, רמטכ"ל צה"ל דן חלוץ האשים את חיזבאללה בתקרית הקטלנית, וטען כי "ארגון חיזבאללה מציב אזרחים לבנוניים כמגן בינו ובינינו ואילו צה"ל ממקם את עצמו כחיץ הגנה בין אזרחי ישראל ובין הטרור של חיזבאללה. זהו ההבדל העיקרי בינינו." ¹⁰⁷ ב-19 ביולי, הצהיר צה"ל כי "מחבלי חיזבאללה הפכו את דרום לבנון לאזור מלחמה, ופועלים בסמוך למרכזי האוכלוסייה שם, ומשתמשים באזרחים כמגנים אנושיים." ¹⁰⁸ באותו יום, דן גילרמן, שגריר ישראל באו"ם, אמר ל-CNN: "אנו מנסים למזער את מספר הפגיעות באזרחים, אך חיזבאללה משתמש באזרחים כמגנים אנושיים, והאזרחים עלולים לעיתים להיפגע." ¹⁰⁹

כאמור בפרק המשפטי של דו"ח זה (ראה לעיל), דיני המלחמה אוסרים במפורש על שימוש באזרחים כב"מגנים אנושיים" בניסיון למנוע מהאויב לתקוף:

אין להשתמש בנוכחות או בתנועה של אוכלוסייה אזרחית או של אזרחים בודדים כדי להגן על נקודות או אזורים מסוימים מפני פעילות צבאית, במיוחד ניסיונות להגן על מטרות צבאיות מפני התקפות או כדי להגן, לסייע או למנוע פעולות צבאיות. הצדדים לעימות לא יכוונו תנועה של אוכלוסייה אזרחית או של אזרחים בודדים כדי לנסות להגן על מטרות צבאיות מפני התקפות או להגן על פעולות צבאיות.¹¹⁰

¹⁰⁶ אתר משרד החוץ הישראלי, "ניצול מרכזי האוכלוסייה והאזרחים הלבנוניים בידי חיזבאללה: עדות מצולמת." http://www.mfa.gov.il/MFA/MFAArchive/2000_2009/2006/Operation+Change+of+Direction+Video+Clips.htm (כניסה ב-24 באוקטובר 2006). קטעי הוידאו המוצגים באתר, המתארים את התקרית בודדת, אינם תומכים בטענה גורפת שכזו. יתרה מכך, הקטע הנדון מרמז אך אינו חד משמעי באשר לתקרית הספציפית המתוארת בו: בוידאו נראים לוחמי חיזבאללה יורים רקטות מבניינים, אך לא ניתנת תשובה לשאלה האם היו באותה עת אזרחים בבניינים והאם הבניינים היו באזורים מיושבים.

¹⁰⁷ צה"ל, "השלמת החקירה של תקרית כפר קנא ב-30 ביולי", 3 באוגוסט 2006, <http://www1.idf.il/DOVER/site/mainpage.asp?sl=EN&id=7&docid=55484>. (כניסה ב-4 באפריל 2007).

¹⁰⁸ צה"ל, "אזהרות שהוצנחו כדי להגן על אזרחי דרום לבנון", 19 ביולי 2006, <http://www1.idf.il/DOVER/site/mainpage.asp?sl=EN&id=7&docid=54602>. (כניסה ב-4 באפריל 2007).

¹⁰⁹ CNN, "חדר מצב", שידור מ-19 ביולי 2006, <http://transcripts.cnn.com/TRANSCRIPTS/060719/sitroom.03.html> (כניסה ב-4 באפריל 2007).

¹¹⁰ פרוטוקול ו, סעיף 751(7), ראה גם אמנת ז'נבה הרביעית, סעיף 28.

אלמנט עיקרי בחוק ההומאניטרי ששימוש במגן אנושי מפר הוא כוונה: שימוש במתכוון באזרחים כדי להגן על מטרות צבאיות מפני התקפה.

כאמור לעיל, תיעדנו מקרים שבהם חיזבאללה אחסן אמצעי לחימה בתוך בתים אזרחיים או ירה רקטות מתוך אזורים מיושבים. לכל הפחות, היה בכך משום הפרה של חובה משפטית לנקוט בכל האמצעים האפשריים כדי לחסוך מאזרחים את הסכנות הטמונות בעימות צבאי, ובמקרים מסוימים עולה מכך שימוש מתוך כוונה תחילה באזרחים כדי להתגונן מפני התקפה. עם זאת, מספרם של מקרים אלה היה קטן בהרבה מן המספרים שטוענים פקידי ממשל ישראליים. מספר המקרים שכן גילינו שבהם ייתכן שנעשה שימוש במגן אנושי רחוק מלהסביר את מחיר הדמים שנגבה מאזרחי לבנון. (בפרק הבא נידונה סוגיה קשורה – השימוש הלא חוקי שחיזבאללה עשה במספר עמדות או"ם בסמוך לגבול לבנון-ישראל כבמגן אנושי.)

בנוסף למחקר שערך, ארגון Human Rights Watch בחן בקפידה דיווחים בעיתונות המקומית והבינלאומית, הצהרות של צה"ל ושל ממשלת ישראל ואת עבודתם של מספר צוותי חשיבה בלתי תלויים כדי לאמוד את הטענות לפיהן חיזבאללה עשה שימוש במגנים אנושיים. אף כי ממשלת ישראל ופרשנים מסוימים תיארו את השימוש שעשה חיזבאללה במגנים אנושיים כשכיח, הם לא סיפקו הוכחות משכנעות שיתמכו בטענות אלה.¹¹¹ ממשלת ישראל סיפקה קטעי וידיאו אחדים שנלקחו ממזל"טים בהם נראים לוחמי חיזבאללה יורים רקטות ממה שנראה כמבנים אזרחיים, או נכנסים למבנים כאלה, אך קטעי הוידאו לא נותנים אינדיקציה האם מבנים אלה היו מיושבים באזרחים או ממוקמים באזורים שהיו מיושבים באותה עת.

נראה כי טענותיה של ממשלת ישראל מקורן באי נכונות להבחין בין האיסור להשתמש במגן אנושי – השימוש המכוון באזרחים כדי להגן על מטרה צבאית מפני התקפה – ובין האיסור לסכן את האוכלוסייה האזרחית על ידי אי נקיטת כל אמצעי הזהירות האפשריים כדי למזער נזק אזרחי, ואפילו ממקרים שבהם חיזבאללה ביצע פעולות באזורי מגורים שבהם לא היו אזרחים. אפשר להעמיד לדין בגין פשעי מלחמה אנשים שהיו אחראים לשימוש במגן אנושי. אי הצלחה למזער ככל האפשר את הנזק שנגרם לאזרחים אינה נחשבת הפרה שבגינה ניתן לתבוע מישהו על ביצוע פשעי מלחמה.¹¹²

על מנת שיהיה מדובר במגן אנושי, צריכה להיות כוונה ספציפית להשתמש באזרחים כדי למנוע התקפה. לדוגמה, במהלך העימות עם עיראק בשנת 2003, Human Rights Watch תיעד שימוש שעשו הכוחות העיראקיים במגינים אנושיים. עדים ראו כוחות צבא עיראקיים לא סדירים (פלאיין) מתעמתים עם כוחות הקואליציה ומשתמשים בנשים ובילדים כמגינים אנושיים, מעמידים בשורה נשים וילדים מול כלי הרכב

¹¹¹ הראיות שהציגו מי שטענו כי חיזבאללה השתמש באופן שיטתי במגנים אנושיים (וששיטות הגנה אלה היו הסיבה העיקרית למספרם הרב של נפגעים בקרב האזרחים) הן לעיתים קרובות קלושות. לדוגמה, אלן דרשוביץ, פרופסור למשפטים בהרווארד, הציג שמונה "מקורות מידע מהימנים" שדיווחו על מקרים של שימוש במגינים אנושיים על ידי חיזבאללה. Alan Dershowitz, "What is 'Human Rights Watch' Watching?", Jerusalem Post, August 24, 2006. בחינה מעמיקה של שמונה "הסיפורים המהימנים" הללו כמעט שאינה מספקת הוכחות; כמה מן הסיפורים פשוט מדווחים מידע מיד שנייה או את מציגים את דעותיהם של אנשים שלא היו בלבנון במהלך העימות. ראה Aryeh Neier, "The Attack on Human Rights Watch," New York Review of Books, November 2, 2006.

¹¹² ראו לדוגמה, Rome Statute of the International Criminal Court, article 8(2)(b)(xxiii) (האוסר שימוש במגינים אנושיים).

שלהם כדי למנוע את כוחות הקואליציה מלתקוף אותם, ומציבים נשים וילדים על כלי הרכב שלהם בעת התקפת עמדות של הקואליציה.¹¹³

רבות מן הטענות לשימוש נרחב במגינים אנושיים מבליטות מקרים שבבחינה מעמיקה יותר, אינן מוכיחות את מה שנטען כי הן מוכיחות. לדוגמה, אחת התקריות שעליה דווח בהרחבה על שימוש לכאורה במגינים אנושיים על ידי חיזבאללה התרחשה בכפר עין אבל, עיירה נוצרית במרחק כחמישה קילומטרים מגבול ישראל ובעבר מעוז של צבא דרום לבנון (צד"ל) שפעל בחסות ישראל, והתנגד לחיזבאללה.¹¹⁴ אנשי הכפר הנוצרים שנמלטו מעין אבל התלוננו על הטקטיקה שבה השתמש חיזבאללה וסיפרו לניו יורק טיימס כי "חיזבאללה הגיע [לכפר שלנו] כדי לירות את הרקטות שלו... הם יורים מבין הבתים שלנו."¹¹⁵ אחד אחר מאנשי הכפר סיפר לבלוגר שחיזבאללה ירה על שיירה של אזרחים נמלטים כדי למנוע מהם לעזוב היות שרצה להשתמש באזרחי עין אבל כב"מגינים אנושיים".¹¹⁶

ארגון Human Rights Watch ביקר בעין אבל פעמים רבות כדי לחקור את הטענות האלה. מחקירתנו עולה כי חיזבאללה הפר את האיסור על סיכון אזרחים שלא לצורך כאשר השתלט על בתיהם של אזרחים בכפר המיושב, ירה רקטות בסמוך לבתים ונסע דרך הכפר לפחות במקרה אחד עם כלי נשק ברכבו.¹¹⁷ ואולם, הראיות הקיימות אינן מוכיחות שימוש במגינים אנושיים – דהיינו שימוש מכוון באזרחים במטרה לסכל מתקפה – בעין אבל. חיזבאללה לא השתלט על בתים מיושבים בכפר; אפילו עדים שהשמיעו ביקורת על התנהגותו של חיזבאללה הסכימו שאנשי הארגון השתלטו רק על בתים שלא היה בהם איש.¹¹⁸ אמנם חיזבאללה ירה רקטות מתוך הכפר, אך איש מהעדים שרואינו על ידי ארגון Human Rights Watch לא טען כי חיזבאללה ירה מבתים או מסמוך לבתים שהיו מאוכלסים באותה עת, או נמלט אל אזורים מיושבים של הכפר לאחר ירי הרקטות. לדברי בן הכפר, הירי של חיזבאללה התבצע בשדות סמוכים לכפר שעליהם השתלט לאחר נסיגת ישראל בשנת 2000 ושהם בנה בונקרים והציב משגרי רקטות.¹¹⁹ חיזבאללה מנע מהכפריים לבקר בשדות אלה חלקית משום שחשש שהכפריים עלולים לדווח על פעילויותיו.

¹¹³ ראו Human Rights Watch, *Off Target: The Conduct of the War and Civilian Casualties in Iraq* (Human Rights Watch, 2003), pp. 67-69.

¹¹⁴ ראה לדוגמה Sabrina Tavernise, "Christians Fleeing Lebanon Denounce Hezbollah," *The New York Times*, July 28, 2006; Michael Totten, "The Siege of Ain Ebel," <http://www.michaeltotten.com/archives/001361.html> (accessed on February 1, 2007); US Newswire, "Hezbollah is Using Christian Villages to Shield its Military Operations in Violation of International Law, Says CSI" [CSI stands for Christian Solidarity International], August 2, 2006; Mark MacKinnon, "Christian villagers have nowhere to run; Caught between warring sides, many stay to protect their historic home," *The Globe and Mail* (Toronto), August 2, 2006.

¹¹⁵ Tavernise, "Christians Fleeing Lebanon Denounce Hezbollah," *The New York Times*.

¹¹⁶ Totten, "The Siege of Ain Ebel."

¹¹⁷ ראיון שערך Human Rights Watch (השם שמור), עין אבל, 20 באוגוסט 2006; ראיון שערך Human Rights Watch (השם שמור), עין אבל, 28 בדצמבר 2006.

¹¹⁸ ראיון שערך Human Rights Watch (השם שמור), עין אבל, 20 באוגוסט 2006. ראה גם עדות אצל Totten, "The Siege of Ain Ebel."

¹¹⁹ ראיון של Human Rights Watch (שם שמור), עין אבל, 20 באוגוסט 2006.

ראיינו גם אנשים שהיו בשיירה שעל פי הדיווחים הותקפה על ידי חיזבאללה, לכאורה כדי למנוע מהאנשים להימלט מהכפר. ב-24 ביולי סביב השעה 09:30, הותקפה שיירה של 17 כלי רכב של אנשי הכפר עין אבל ושל עקורים מכפרים סמוכים אחרים באש מקלעים בעת שעברה באזור הררי בחוצות עין אבל, הנקרא תל מסעוד. באזור התרחשו מוקדם יותר חילופי ירי בין לוחמי חיזבאללה וחיילים ישראלים. אנשים שהיו בשיירה סיפרו לארגון Human Rights Watch כי האש הגיעה מצדה הצפוני של הדרך, מאחורי מסעדת "גראנד פאלאס", וכי אין ספק שהאש הגיעה מחיזבאללה שכן הכוחות הישראלים עדיין לא הגיעו לצד הזה של הדרך.¹²⁰ מן האש נפגעו חמש או שש המכוניות הראשונות בשיירה ונפצעו 11 אזרחים. היו דיווחים סותרים לגבי השאלה אם היו הרוגים, והיו עדים שטענו כי איש לא נהרג, ואילו אחרים שחשבו כי איש שיעי מעייתרון נהרג.¹²¹ איש מן המרואיינים לא ראה את האנשים שירו עליהם.

למרות חומרת התקרית, לא ברור אם חיזבאללה ירה בשיירה כדי למנוע מהכפריים לעזוב או האם הכפריים נקלעו לחילופי האש בין חיזבאללה ובין צה"ל. אמבולנסים העבירו את הפצועים לקבלת טיפול בבית החולים סלאח גנדור בניהולו של חיזבאללה; מאוחר יותר הלכו הפצועים ברגל לתיכנין ומשם הועברו באמבולנסים לנמל מבטחים בצור.¹²² מכוניות אחרות עזבו את עין אבל בימים שלאחר מכן ללא בעיה.¹²³

לדברי כמעט כל העדים שרואיינו על ידי Human Rights Watch ברחבי לבנון, לוחמי חיזבאללה ופקידים פינו את משרדיהם מייד עם תחילת העימות, ולעיתים קרובות הזהירו דיירים אחרים באותו בניין והמליצו להם להתפנות ממנו. גם כאשר לא הוזהרו, חיילים ותושבים שגרו בשכונות שבהן זכה חיזבאללה בתמיכה או סמוך לאנשי חיזבאללה ידועים, פינו לעיתים קרובות את בתיהם מרצונם, שכן מניסיון ההפצצות הקודמות של ישראל ידעו שישראל תהפוך את בתיהם ומשרדיהם של פקידי חיזבאללה ולוחמיו למטרה.

לדוגמה, המוכתר עדיל עמר, ראש הכפר משר'רה, כפר שיעי-נוצרי מעורב בחלקו הדרומי של עמק הבקעה, הסביר ל-Human Rights Watch: "[אנשי] חיזבאללה לא נשאר בבתיהם. כאשר החלה המלחמה, כולם עזבו.... בית בשכונה התחתונה נפגע, ביתו של [איש חיזבאללה], אך איש לא נהרג בתקיפה ההיא."¹²⁴ מישל חבוש, עובד נוצרי בחברת החשמל במשר'רה, אישר את דיווחו של המוכתר בראיון נפרד:

בשכונות הגבוהות של משר'רה אין הרבה אנשי חיזבאללה. מרבית אנשי חיזבאללה גרו בשכונה הנמוכה, ושכונה זו הייתה ריקה מאז תחילתה של המלחמה.... אלו המשתייכים

¹²⁰ ראיונות שערך Human Rights Watch (השמות שמורים), עין אבל, 28 בדצמבר 2006.

¹²¹ שם. ראה גם עדות אצל Totten, "The Siege of Ain Ebel," לכך שאיש לא נהרג בהתקפה.

¹²² ראיונות שערך Human Rights Watch (השמות שמורים), עין אבל, 28 בדצמבר 2006.

¹²³ ראיון שערך Human Rights Watch (השם שמור), עין אבל, 28 בדצמבר 2006.

¹²⁴ ראיון שערך Human Rights Watch עם עדיל עמר, מוכתר הכפר משגרה, 9 בספטמבר 2006.

לחיזבאללה עזבו בתחילת המלחמה, כי ידעו שהם בסכנה. האנשים שגרים ליד אנשי חיזבאללה, גם הם עזבו את בתיהם מייד עם תחילת המלחמה.¹²⁵

ארגון Human Rights Watch לא תיעד אף אחד מן המקרים הללו שבהם לוחמי חיזבאללה שבו לכפרים מתוך כוונה להשתמש בנוכחות האזרחית כדי להגן על עצמם מפני התקפה. אמנם לוחמי חיזבאללה רבים שלעיתים קרובות נלחמו ליד הכפרים שלהם, נותרו בקשר עם בני משפחותיהם ולעיתים אף ביקרו אותם, ואמנם מספר לוחמי חיזבאללה נהרגו ביחד עם אזרחים בהתקפות ישראליות על הכפרים, אך במקרים שאנו בחנו, עדי ראייה סיפרו לנו שהלוחמים נהרגו בעודם בודקים לשלומם של הכפריים או מסייעים להם.

ה. ירי חיזבאללה סמוך לעמדות או"ם

אף כי Human Rights Watch מצא רק מקרים מועטים שבהם לוחמי חיזבאללה ירו אש מאזורים מיושבים באזרחים, ישנן הוכחות מוצקות המצביעות על כך שחיזבאללה ירה לעיתים הרבה יותר קרובות מקרבתם של עמדות או"ם בדרום לבנון. לפי רשומות מהימנות של יוניפי"ל, לוחמי חיזבאללה ירו רקטות כמעט מידי יום ביומו סמוך מאוד לעמדות תצפית של האו"ם בדרום לבנון, ולעיתים כתוצאה מכך משכו אליהם את תגובתה של ישראל אל עמדות האו"ם הסמוכות. יש שתי סיבות אפשריות להתנהגות זו, והן אינן סותרות זו את זו. מחד, הגבעות עליהן ממוקמות מרבית עמדות התצפית הן מקומות טובים לירות מהן על ישראל גם מנקודת מבטו של חיזבאללה. מאידך, ייתכן כי מפקדי חיזבאללה בחרו לעיתים העמדות האלה לירי מאחר שנוכחות אנשי האו"ם הקשתה יותר על ישראל לתקוף בתגובה. כל עוד השיקול האחרון הוא זה שהניע את לוחמי חיזבאללה, הרי שיש בכך משום שימוש במגן אנושי.

כוחות שמירת השלום אינם צד בעימות, אפילו אם בדרך כלל מדובר בחיילים מקצועיים. כל עוד אינם נוטלים חלק בפעולות האיבה, הם זכאים לאותן הגנות שדיני המלחמה מעניקים לאזרחים ולאנשים אחרים שאינם נלחמים.¹²⁶ פריסת כוחות צבא או ציוד צבאי סמוך לבסיס או לעמדת או"ם יש בה לכל הפחות משום הפרת החובה לנקוט בכל האמצעים האפשריים כדי להימנע מגרימת נזק למי שאינם נלחמים אם יש חלופות אפשריות. שימוש בכוונה תחילה בכוח השלום כדי להגן על כוחות מפני תקיפה מהווה שימוש במגן אנושי.¹²⁷

הצהרות יוניפי"ל שפורסמו במהלך העימות מוכיחות כי לוחמי חיזבאללה ירו מקרבת עמדות או"ם מידי יום ביומו וכי התדירות גדלה ככל שהלכו הקרבות והתעצמו.¹²⁸

¹²⁵ ראיון שערך Human Rights Watch עם מישל חבוש, משגרה, 9 בספטמבר 2006.

¹²⁶ ראה ICRC, *Customary International Humanitarian Law*, p. 112.

¹²⁷ ראה פרוטוקול I, סעיף 51(7). אין להשתמש בנוכחות או בתנועה של אוכלוסייה אזרחית או של אזרחים בודדים כדי לגרום לנקודות או אזורים מסוימים להיות חסינים מפני פעילות צבאית, במיוחד בניסיון להגן על מטרות צבאיות מפני התקפות או כדי להגן, לסייע או למנוע פעולות צבאיות (").

¹²⁸ במהלך העימות, פרסם יוניפי"ל הצהרה לעיתונות מידי אחר צהריים. כל הצהרה התייחסה ל-24 השעות שקדמו לפרסומה. מכאן שההודעה לעיתונות של 20 ביולי התייחסה לפרק הזמן שבין אחר הצהריים של 19 ביולי ובין אחר הצהריים של ה-20 ביולי.

- ב-20-19 ביולי, ירו לוחמי חיזבאללה רקטות סמוך לעמדות האו"ם בנקורה ובמרון א-ראס. צה"ל הגיב בהפגזת האזורים. 10 פגזי ארטילריה של צה"ל נחתו בתוך עמדת האו"ם בנקורה וארבעה פגזים נחתו בתוך עמדת האו"ם במרון א-ראס, וגרמו לנזק ניכר ברכוש לשתי עמדות האו"ם.¹²⁹
- ב-26-25 ביולי, ירו לוחמי חיזבאללה רקטות מקרבת ארבע עמדות של או"ם: עלמה אל-שעב, תיבנין, ברעשית ואל-טירי. באותה עת, טיל שיוט ישראלי השמיד עמדת או"ם בחייאם וגרם למותם של ארבעה משקיפי או"ם (מקרה שנידון להלן), אך לא דווח על ירי של חיזבאללה סמוך לאותה עמדה.¹³⁰
- ב-27-26 ביולי, ירו לוחמי חיזבאללה רקטות סמוך לארבע עמדות של או"ם: מרוואחין, עלמה אל-שעב, ברעשית ואל-טירי.¹³¹
- ב-28-27 ביולי, ירו לוחמי חיזבאללה רקטות סמוך לחמש עמדות של או"ם: עלמה אל-שעב, אל-טירי, בית יהון, ותיבנין. יוניפי"ל ציין ש"מספר החיילים בעמדות הגדוד הגנאי פחת במידה מסוימת בגלל סכנה מוגברת הנשקפת לחיילים נוכח שכיחות האירועים שבהם חיזבאללה יורה אש סמוך לעמדות והפצצות התגובה של הצד הישראלי סמוך לעמדות."¹³²
- ב-29-28 ביולי, ירו לוחמי חיזבאללה רקטות סמוך לעמדות של או"ם בשישה מקרים: תיבנין (פעמיים), אל-טירי, בית יהון ועלמה אל-שעב (פעמיים).¹³³
- ב-30-29 ביולי, ירו לוחמי חיזבאללה רקטות סמוך לשלוש עמדות של האו"ם: תיבנין, אל-טירי וברעשית. לוחמי חיזבאללה ירו גם אש מנשק קל סמוך לשתי עמדות של האו"ם: עלמה אל-שעב ואל דוהאירה.¹³⁴
- ב-31-30 ביולי, ירו לוחמי חיזבאללה רקטות סמוך לשלוש עמדות של האו"ם: עלמה אל-שעב (שם ירו לוחמי חיזבאללה גם מנשק קל מסמוך לעמדה של האו"ם), תיבנין, ואל-טירי, וגרמו להפצצה מן האוויר של צה"ל סמוך לעמדת האו"ם בעלמה אל-שעב.¹³⁵
- ב-31 ביולי-1 באוגוסט, ירו לוחמי חיזבאללה רקטות סמוך לשלוש עמדות של או"ם: תיבנין, חריס ואל-טירי.¹³⁶

UNIFIL, "Press Release," July 20, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro4.pdf> (accessed April 4, 2007).¹²⁹

UNIFIL, "Press Release," July 26, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro10.pdf> (accessed April 4, 2007).¹³⁰

UNIFIL, "Press Release," July 27, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro11.pdf> (accessed April 4, 2007).¹³¹

UNIFIL, "Press Release," July 28, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro12.pdf> (accessed April 4, 2007).¹³²

UNIFIL, "Press Release," July 29, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro13.pdf> (accessed April 4, 2007).¹³³

UNIFIL, "Press Release," July 30, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro14.pdf> (accessed April 4, 2007).¹³⁴

UNIFIL, "Press Release," July 31, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro15.pdf> (accessed April 4, 2007).¹³⁵

UNIFIL, "Press Release," August 1, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro16.pdf> (accessed April 4, 2007).¹³⁶

- ב-2-1 באוגוסט, ירו לוחמי חיזבאללה ארבע רקטות סמוך לצוות יוניפי"ל ולתגבורת של חיל ההנדסה הלבנוני שנשלח לכפר סריפה כדי לסייע בחילוץ גופות מבין ההריסות. צה"ל הפגיז בתגובה ואילץ את צוות יוניפי"ל לנטוש את מאמצי החילוץ. לוחמי חיזבאללה ירו גם רקטות סמוך לשלוש עמדות של האו"ם: תיבנין, אל-טירי ועלמה אל-שעב.¹³⁷
- ב-3-2 באוגוסט, פגעו שתי רקטות של חיזבאללה שכוונו לעבר מטרות ישראליות בעמדת יוניפי"ל בחולה, גרמו לנזק חמור ברכוש אך לא גרמו לנפגעים. לוחמי חיזבאללה ירו גם רקטות סמוך לארבע עמדות של האו"ם: עלמה אל-שעב, מרוואחין, תיבנין, ברעשית ואל-טירי.¹³⁸
- ב-4-3 באוגוסט, ירו לוחמי חיזבאללה רקטות סמוך לשתי עמדות של האו"ם: עלמה אל-שעב ואל-טירי.¹³⁹
- ב-5-4 באוגוסט, ירו לוחמי חיזבאללה רקטות סמוך לעמדה אחת של האו"ם, בתיבנין.¹⁴⁰
- ב-6-5 באוגוסט, מטח מרגמות של חיזבאללה נחת על מטה הכוח הסיני של יוניפי"ל בחינייה וגרם לפציעתם של שלושה משקיפים סינים. לוחמי חיזבאללה ירו רקטות סמוך לשלוש עמדות של האו"ם: תיבנין, אל-טירי ובית יהון.¹⁴¹
- ב-7-6 באוגוסט, ירו לוחמי חיזבאללה רקטות פעמיים סמוך לעמדת האו"ם בחולה, וגם ירו רקטות רבות סמוך לעמדת האו"ם בתיבנין, וגרמו להתקפות אוויר של חייל האוויר הישראלי על האזור שמסביב לעמדת האו"ם.¹⁴²
- ב-8-7 באוגוסט, ירו לוחמי חיזבאללה רקטות סמוך לעמדת האו"ם בתיבנין וגרמו להתקפות של חיל האוויר הישראלי על האזור שמסביב לעמדת האו"ם במשך היום השני.¹⁴³
- ב-9-8 באוגוסט, ירו לוחמי חיזבאללה רקטות סמוך לשתי עמדות של האו"ם, אל-טירי ותיבנין.¹⁴⁴
- ב-10-9 באוגוסט, ירו לוחמי חיזבאללה רקטות סמוך לעמדת האו"ם בחולה וסמוך לשלוש עמדות של האו"ם: לבונה, תיבנין ואל-טירי. ארבעה מטחי מרגמות של חיזבאללה נחתו בתוך עמדת יוניפי"ל בדיר מימס, וגרמו לנזק רב ברכוש.¹⁴⁵

UNIFIL, "Press Release," August 2, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro17.pdf> (accessed April 4, 2007).¹³⁷

UNIFIL, "Press Release," August 3, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro18.pdf> (accessed April 4, 2007).¹³⁸

UNIFIL, "Press Release," August 4, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro19.pdf> (accessed April 4, 2007).¹³⁹

UNIFIL, "Press Release," August 5, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro20.pdf> (accessed April 4, 2007).¹⁴⁰

UNIFIL, "Press Release," August 6, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro21.pdf> (accessed April 4, 2007).¹⁴¹

UNIFIL, "Press Release," August 7, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro22.pdf> (accessed April 4, 2007).¹⁴²

UNIFIL, "Press Release," August 8, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro23.pdf> (accessed April 4, 2007).¹⁴³

UNIFIL, "Press Release," August 9, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro24.pdf> (accessed April 4, 2007).¹⁴⁴

- ב-11-10 באוגוסט, ירו לוחמי חיזבאללה רקטות סמוך לארבע עמדות של או"ם: לבונה, תיבנין, ברעשית וחריס. לוחמי חיזבאללה ירו גם על משוריין של יוניפי"ל שנע צפונית לנקורה, ורקטת קטיושה של חיזבאללה נחתה על מטה האו"ם בנקורה, גרמה לנזק רב ברכוש ופצעה קלות חייל צרפתי.¹⁴⁶
- ב-12-11 באוגוסט, ירו לוחמי חיזבאללה רקטות סמוך לשתי עמדות של או"ם: תיבנין ואל-טירי.¹⁴⁷
- ב-13-12 באוגוסט, יוניפי"ל לא דיווח על מקרים של ירי רקטות מצד לוחמי חיזבאללה סמוך לעמדות האו"ם, אך ציין שטיל של חיזבאללה נפל בתוך עמדת האו"ם בר'נדורייה, גרם לנזק ברכוש אך לא לנפגעים.¹⁴⁸
- ב-14-13 באוגוסט, תקופת הלחימה האחרונה לפני הפסקת פעולות האיבה, יוניפי"ל לא דיווח על מקרים של ירי רקטות מצד לוחמי חיזבאללה סמוך לעמדות האו"ם, אך ציין שכוחות ישראלים ירו לפחות 85 פגזים ישירות אל עמדות האו"ם בתיבנין, חריס, אל-טירי ומרון א-ראס, וגרמו לנזק רב לרכוש בכל העמדות.¹⁴⁹

כאמור, חיזבאללה צריך לנקוט בצעדים מידיים להבטיח שהתנהגות לא חוקית זו לא תחזור על עצמה בעימות עתידי כלשהו.¹⁵⁰

1. לוחמי חיזבאללה בבגדים אזרחיים

במקרים המועטים שבהם חוקרי Human Rights Watch פגשו בלוחמי חיזבאללה בשטח במהלך העימות, היו הלוחמים לבושים תמיד בבגדים אזרחיים, ולעיתים כלל לא נראו עליהם כלי נשק. במיוחד הרחק מקווי החזית, נראה כי לוחמי חיזבאללה פעלו בתאים קטנים של לוחמים, לבושים בבגדים אזרחיים ושומרים על קשר זה עם זה ועם לוחמי חיזבאללה מתאים אחרים באמצעות מכשירי רדיו נישאים.¹⁵¹ הרחק מאזורי

¹⁴⁵ UNIFIL, "Press Release," August 10, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro25.pdf> (accessed April 4, 2007).

¹⁴⁶ UNIFIL, "Press Release," August 11, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro26.pdf> (accessed April 4, 2007).

¹⁴⁷ UNIFIL, "Press Release," August 12, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro27.pdf> (accessed April 4, 2007).

¹⁴⁸ UNIFIL, "Press Release," August 13, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro28.pdf> (accessed April 4, 2007).

¹⁴⁹ UNIFIL, "Press Release," August 14, 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro29.pdf> (accessed April 4, 2007).

¹⁵⁰ ניתוח של תקיפות צה"ל על עמדות יוניפי"ל כלולות בחלק VIII של דו"ח זה.

¹⁵¹ ראה לדוגמה Greg Myre, "Wounded Israelis tell of a tough, elusive enemy: Unexpectedly fierce ground battles," *New York Times*, August 11, 2006 (בו צוטט סרן בצה"ל שבילה ארבעה ימים בנינת גיבל ואמר את הדברים הבאים על חיזבאללה: "הם פועלים ביחידות קטנות של שניים או שלושה אנשים. הם לובשים בגדים אזרחיים. אתה לא רואה אותם, אתה רק רואה את האש שלהם.") Mark MacKinnon, "In birthplace of Hezbollah, support builds as bombs fall; Staunch 'reservists' stay after tourists, bureaucrats flee," *The Globe and Mail* (Toronto), August 9, 2006 (מתאר לוחמי חיזבאללה במילואים שפגש בבעלבק: "הם לא נשאו כלי נשק נראים לעין, אבל שמרו על קשר עם אחרים בלתי נראים באמצעות מכשירי ווקי-טוקי שלא פסקו מלהשמיע רעשים. על אף היותם לבושים בבגדים אזרחיים, הם היו אנשי אבטחה של חיזבאללה"); Bassem Mroue, "AP Blog: Reports From Mideast Conflict, August 12, 2006," Associated Press Newswire (מספר כיצד "מספר

הלחימה, לוחמי חיזבאללה לא נשאו בדרך כלל נשק, והסתירו את נשקיהם הרחק מעין רואה עד לשעת הצורך. רק במהלך עימותים פעילים עם כוחות ישראלים לחמו לוחמי חיזבאללה אחדים, ובמיוחד לוחמי העילית של חיזבאללה, במדים.¹⁵²

אף כי המשפט ההומניטארי החל במהלך העימות הישראלי עם חיזבאללה אינו מחייב את המשתתפים בפעולות האיבה ללבוש מדים,¹⁵³ ההופעה השגרתית של לוחמי חיזבאללה בבגדים אזרחיים והעובדה שלא נשאו את נשקם בגלוי העמידה בסיכון את האוכלוסייה האזרחית של לבנון. היות שלוחמי חיזבאללה נוהגים להופיע בבגדים אזרחיים, הכוחות הישראליים בוודאי התקשו להבחין בין לוחמים ובין גברים אחרים בגיל צבא, וקושי זה הגדיל את הסיכון שבו עמדה האוכלוסייה האזרחית בלבנון נוכח פעולות צה"ל. עם זאת, העובדה שלוחמי חיזבאללה נמנעו מלהבליט עצמם באופן עקבי כלוחמים אין בה כדי לשחרר את הכוחות הישראליים מחובתם להבחין בכל מקרה בין לוחמים ובין אזרחים ולכוון רק אל לוחמים.¹⁵⁴ הקושי הטמון בהבחנה זו אינו שולל את חובתה של ישראל. במקרה של ספק, יש להתייחס לאדם כאל אזרח ולא כאל מטרה צבאית לגיטימית.¹⁵⁵

אנשי חיזבאללה, כולם בלבוש אזרחי עם כובעים בצבע כחול או בז' ונושאים מכשירי ווקי-טוקי, הופיעו וביקשו מאיתנו להתלוות אליהם"; Washington Institute for Near East Policy, "Hizballah at War: a Military Assessment," December 2006, p. 5; ("בדרך כלל – אבל לא תמיד – יחידות הלוחמה של חיזבאללה היו אלמנטים בגודל חוליה של שבעה עד 10 איש... בדרגים הנמוכים יותר, הלוחמים השתמשו במכשירי רדיו דו-כיווניים לתקשורת בתוך הכפרים ובין עמדות לחימה מבודדות.")

¹⁵² ראה לדוגמה Nicholas Blanford, "Hezbollah fighters emerge from rubble as refugees defy curfew to head home," *The Times* (London), August 15, 2006 (בו מתואר לוחם חיזבאללה: "הוא לבש סוּטְשִירְט ומכנסיים בצבע חאקי ולא את מדי ההסוואה שלובשים לוחמי חיזבאללה בשדה. אחדים מחבריו לבשו מכנסי קרב ונעליים גבוהות, שהעניקו להם הופעה צבאית.")

¹⁵³ סעיף 44 של פרוטוקול קובע כי "כדי לסייע להגנת האוכלוסייה האזרחית מפני השפעותיהן של פעולות איבה, הלוחמים נדרשים להבליט את עצמם מן האוכלוסייה האזרחית בעודם עוסקים במתקפה או בפעילות צבאית כהכנה למתקפה." עם זאת, ישראל אינה חתומה על פרוטוקול וסעיף 44 אינו נחשב כמשקף חוק בינלאומי מקובל.

¹⁵⁴ פרוטוקול ו, סעיף 48.

¹⁵⁵ פרוטוקול ו, סעיף 150(1).

VII. התנהלות ישראל במהלך המלחמה – הרוגים בקרב אזרחים

במהלך העימות עם חיזבאללה היה צבא הגנה לישראל (צה"ל) אחראי להפרות חמורות של דיני המלחמה. כתוצאה מהתקפות ישראל בלבנון נהרגו לפחות 1,109 לבנונים, מרביתם אזרחים. דו"ח זה מבוסס על בחינה מעמיקה של יותר מ-94 מקרים נפרדים של תקיפות אוויר, ארטילריה וקרקע ישראליות שגבו את חייהם של 510 אזרחים ו-51 לוחמים, שמהווים כמחצית מן ההרוגים הלבנוניים שגבה העימות.

ממחקרו של Human Rights Watch עולה כי הסיבה העיקרית למחיר הדמים הכבד בקרב אזרחי לבנון שגבה העימות היה כישלונה החוזר ונשנה של ישראל לציית לחובה מהותית שקובעים דיני המלחמה, דהיינו החובה להבחין בכל עת בין מטרות צבאיות שאותן לגיטימי לתקוף ובין אזרחים, שאותם אין לתקוף. על כך יש להוסיף את כישלונה של ישראל לנקוט באמצעי זהירות נאותים כדי למנוע נפגעים בקרב האזרחים.

בחנו יותר מ-94 תקיפות וגילינו שלמרות שלא תקפה אזרחים במכוון, לעיתים קרובות ישראל לא הבחינה בין מטרות צבאיות ובין אזרחים או מטרות אזרחיות, כפי שדורש המשפט ההומאניטרי. הסיבה העיקרית לבחירת מטרות שגויה וקטלנית זו הייתה הנחתה של ישראל כי האזרחים הלבנוניים נשמעו לאזהרותיה ופינו את כל הכפרים דרומית לנהר הליטני, ולפיכך לא נותרו באזור אזרחים. כתוצאה מכך, ישראל התנקשה בכל אדם או כלי רכב דרומית לנהר הליטני בטענה שהם מהווים חלק מהמערך הצבאי של חיזבאללה. ישראל גם הפגיזה ללא הבחנה אזרחים וסיכנה בכך אזרחים רבים שנותרו מאחור. יתרה מכך, הסכנה של הנחה זו הייתה כפולה ומכופלת ברובע דחייה שבדרום ביירות, שכן ישראל נטתה להתייחס אל כל האנשים והמבנים שהיו קשורים לחיזבאללה, ולו בקשר מעורפל, כאל מטרות צבאיות לגיטימיות.

הנציגים הרשמיים המתאימים ביותר להסביר את הסיבות למחיר הדמים הכבד שנרשם בקרב האזרחים הם קציני צה"ל שבחנו את המטרות ובחרו באילו מהן לפגוע והשתתפו באומדני הנזקים (BDAs) לאחר התקיפות. במהלך פרויקטי מחקר קודמים שבדקו את הסיבות למותם של אזרחים שנהרגו כתוצאה מהתקפות אוויר בקוסובו (1999), באפגניסטן (2001) ובעיראק (2003), חוקרי Human Rights Watch קיבלו מארה"ב, מנאט"ו ומאנשי צבא הקואליציה מידע רלוונטי שסייע לזהות את הסיבות הספציפיות שגרמו להרוגים מבין אזרחים בקונפליקטים ההם. ואולם, חרף בקשותיהם החוזרות ונשנות של אנשי ארגון Human Rights Watch, סירבו הפקידים הישראלים לאפשר ל-Human Rights Watch לראיין את קציני צה"ל הרלוונטיים שהיו יכולים לספק מידע שכזה.¹⁵⁶

¹⁵⁶ Human Rights Watch פנה אל פקידים ישראלים רשמיים במספר הזדמנויות: (1) פגישה ב-8 באוגוסט 2006 עם נציגי משרד החוץ, משרד המשפטים, הפרקליטות הצבאית, (2) פגישה ב-9 באוגוסט 2006 עם מפקד יחידת התכנון האסטרטגי של המודיעין בצה"ל, (3) פגישה ב-26 בפברואר 2006 עם גיל השכל, ראש מחלקת ארגונים שאינם ממשלתיים בצה"ל. כמו כן ב-8 בינואר 2007 שלחנו מכתב מפורט אל שר הביטחון אמיר פריץ בו דרשנו מידע מפורט על נהלי קביעת המטרות.

א. הנחתה המוטעית של ישראל לגבי אי נוכחות של אזרחים ואזהרותיה הלא אפקטיביות לפנות, שתוצאתן הייתה הפצצות וירי ללא הבחנה לעבר כל האנשים וכלי הרכב שנראו בדרום לבנון או בעמק הבקעה ונחשדו כ"חיזבאללה"

(1) הנחה מוטעית לגבי אי נוכחות של אזרחים

לעיתים תכופות הצדיקו נציגים ישראלים רשמיים את הפצצותיה הנרחבות של ישראל בדרום לבנון על ידי הצגת הנחות שגויות אלו: (1) כל האזרחים נמלטו מהאזורים המותקפים ו-(2) בדרום נותרו רק אנשי חיזבאללה או תומכיהם ולפיכך כל מי שנשאר הוא מטרה צבאית לגיטימית. לדוגמה, רמטכ"ל צה"ל דן חלוץ הצהיר ב-28 ביולי כי "בינת ג'בייל הופצה מן האוויר ו[הופגזה בירי ארטילריה] במידה שחשבנו שתהיה מספקת [לפני הכנסת כוחות לשטח]. זה לא עניין הומאניטרי, שכן בינת ג'בייל הייתה ריקה מאזרחים ושורצת מחבלים בפנים ובחוץ.¹⁵⁷ צה"ל השמיע את אותו טיעון גם כדי להצדיק את הפצצת שכונתיה הדרומיות של ביירות. ב-17 ביולי, מפקד חיל האוויר אליעזר שקדי הצדיק את מתקפות האוויר הליליות המאסיביות של צה"ל נגד בתי דירות בפרברים באומרו כי "במרכז ביירות יש אזור שרק מחבלים נכנסים אליו."¹⁵⁸

ספק אם פקידי הממשל הישראליים באמת האמינו בהנחה שלא נותרו אזרחים לבנוניים בדרום לבנון, או פשוט אימצו הנחה רשמית זו כדי להגן על פעולותיהם. מן הראיות עולה כי פקידי הממשל הישראליים ידעו כי ההנחה לפיה האזרחים נמלטו היא שגויה. בעת התקפות ישראל בדרום לבנון, אמצעי התקשורת הישראליים והבינלאומיים מלאו בסיפורים על אזרחים לבנוניים שנהרגו בהתקפות האוויר הישראליות או נלכדו בדרום לבנון. יתרה מכך, שגרירויות זרות היו בקשר קבוע עם דיפלומטים ישראלים וביקשו מהם לסייע בפינוי נתיניהן שנלכדו באזורי הקרבות בדרום לבנון. ובמקרים מסוימים, נדמה היה כי ישראל יודעת בדיוק כמה אנשים נותרו בכפר זה או אחר. ב-24 ביולי, הרמטכ"ל דן חלוץ העריך כי בבינת ג'בייל נותרו 500 תושבים, למרות התראות צה"ל לעזוב.¹⁵⁹

ישראל הייתה חייבת לדעת מעימותים קודמים בדרום לבנון כי רק לעיתים רחוקות האוכלוסייה האזרחית מסוגלת או רוצה לעזוב את ביתה לפי לוח הזמנים שמתווה צבא עוין.¹⁶⁰ בדיווחיו מלפני 10 שנים על הקרבות

¹⁵⁷ ראש המטה הכללי: אין לנו כל כוונה לפגוע בסוריה או באזרחי לבנון, "אתר צה"ל, 28 ביולי 2006, <http://www1.idf.il/DOVER/site/mainpage.asp?sl=EN&id=7&docid=55255>. EN (כניסה 17 באוקטובר 2006). ארבעה ימים קודם לכן, ב-24 ביולי, חלוץ העיר כי בינת ג'בייל היא "סמל של חיזבאללה" - <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3280528,00.html> (כניסה ב-6 בנובמבר 2006).

¹⁵⁸ איתמר ענברי ואמיר בוחבוט, "צה"ל: חיזבאללה לא הפיל מטוס ישראלי", *חדשות NRG*, 17 ביולי 2006, <http://www.nrg.co.il/online/1/ART1/450/601.html> (כניסה ב-4 ביוני 2007).

¹⁵⁹ גרינברג, "חלוץ: בנאום הבא שלו, נסראללה יחשוב טוב טוב על המילים שיאמר", *חדשות Ynet*, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3280528,00.html> (כניסה ב-6 בנובמבר 2006).

¹⁶⁰ ראה Human Rights Watch, *Civilian Pawns: Law of War Violations and the Use of Weapons on the Israel-Lebanon Border* (New York: Human Rights Watch, 1996); Human Rights Watch, *Operations Grapes of Wrath* (New York: Human Rights Watch, 1997).

שהתנהלו בין חיזבאללה וישראל במהלך יולי 1993, Human Rights Watch גילה כי "ניתן להניח במידת סבירה של ביטחון כי ייתכן שחלק מהאוכלוסייה עשוי שלא להימלט, ובהחלט אפשר להניח שבייחוד הזקנים והעניים לא יוכלו לפנות את בתיהם, במיוחד נוכח פרק הזמן הקצר שעבר בין ההתראות הראשונות ובין תחילת ההפגזות."¹⁶¹ במלחמה זו, לא זו בלבד שתוצאות אלה היו צפויות, אלא הן היו מבוססות על תקדימים של מלחמותיה הקודמות של ישראל בלבנון. היה על ישראל לדעת שאזרחים יישארו בכפריהם במהלך כל המלחמה ונוכח דיווחים על מספר הולך וגדל של הרוגים בקרב אזרחים, היה עליה לפחות לשנות את נוהלי קביעת המטרות שלה. נוכח ניסיונה של ישראל בעימותים קודמים בלבנון ולאור המידע שזרם באמצעי התקשורת בזמן אמיתי על הרוגים בקרב אזרחים, החלטתה של ישראל להתייחס אל דרום לבנון כאל אזור ירי חופשי הופכת אותה אחראית על התקפות ללא הבחנה כנגד אזרחים. מפקדים שפקדו ביודעין או בפזיזות על התקפות אלה עלולים לעמוד לדין על פשעי מלחמה.

גם אם האזרחים שנשארו היו תומכי חיזבאללה – טענה שסתר מחקרו של Human Rights Watch, שמצא כי מרבית הנשארים מאחור עשו זאת כי היו זקנים, עניים או חולים מכדי לעזוב – לא הייתה לישראל הצדקה לתקוף אותם. נטיותיה הפוליטיות של האוכלוסייה האזרחית באזור או כפר נתון אינן רלוונטיות בכל הנוגע לסטטוס האזרחי שלה. רק אזרחים שמשתתפים במישרין בפעולות איבה, דהיינו עושים מעשים שמעצם טבעם או מטרם סביר להניח שיגרמו נזק לאנשי האויב או לציודו (או מספקים תמיכה ישירה ללוחמים) חשופים למתקפה. אחרת הם מוגנים מפני התקפה כמו כל אזרח אחר.

עמדתה של ישראל כי כל מי שנשאר בדרום לבנון היה מטרה צבאית לגיטימית הייתה מבוססת בחלקה על טענות ישראליות לפיהן צה"ל הזהיר במידה מספקת את האזרחים כי עליהם לעזוב. ב-27 ביולי 2007, שר המשפטים הישראלי חיים רמון אמר כי ישראל נתנה לאזרחים בדרום לבנון שהות מספקת לעזוב את האזור ולכן כל מי שעדיין נמצא שם ייחשב כתומך חיזבאללה: "כל מי שנמצאים עכשיו בדרום לבנון הם מחבלים שקשורים בדרך זו או אחרת לחיזבאללה."¹⁶² בהערה על התקפות נגד תשתיות חיזבאללה בבעלבק, הוא אמר כי מרגע שצה"ל ביקש מהם [מהאזרחים] להתפנות, מותר להפציץ את האזורים האלה.¹⁶³

אמנם היכן שהנסיבות מתירות זאת, המשפט הבינלאומי ההומאניטרי מחייב לתת הודעה מראש אפקטיבית לאוכלוסייה האזרחית לפני התקפה,¹⁶⁴ אך אין באזהרות אלה לשחרר את ישראל מחובתה להבחין בכל עת בין לוחמים ובין אזרחים ולנקוט בכל הצעדים האפשריים כדי להגן על אזרחים מפני נזק. כלומר, בשום אופן

¹⁶¹ ראה Human Rights Watch, *Civilian Pawns: Law of War Violations and the Use of Weapons on the Israel-Lebanon Border* (New York: Human Rights Watch, 1996), עמ' 92.

¹⁶² "Israel says world backs offensive", BBC News Online, 27 ביולי 2006.

¹⁶³ עמוס הראל ואלוף בן, "Security Cabinet Okays Mass Call-up of Reservists..." *Haaretz Online*, <http://www.haaretz.com/hasen/pages/ShArt.jhtml?itemNo=743489>.

¹⁶⁴ ראה פרוטוקול ו, סעיף 57(2)(c).

פרסום האזהרות לא נתן לצה"ל לגיטימציה להתייחס לאזרחים שנותרו בדרום לבנון כאל מטרת לגיטימיות להתקפה או להתעלם מנוכחותם בעריכת שיקולים של הבחנה ומידתיות.¹⁶⁵

למרות אזהרותיה הרבות של ישראל, נותרו בכפרי הדרום מספר ניכר של אזרחים לבנונים. רבים מהם חששו מידי לנסוע בדרכים, כי מדי יום ביומו ישראל תקפה אנשים בדרכים, אפילו כאשר אנשים נמלטו על נפשם מייד לאחר שקיבלו אזהרות. לאחרים לא היו אמצעי תחבורה, שבהדרגה הלכו ונעלמו מהדרום או הושמדו בכבישים, או שלא יכלו להרשות לעצמם את מחיר הנסיעה הגבוה שגבו נהגים שהיו מוכנים לקחת את הסיכון, שלעיתים קרובות הסתכם באלפי דולרים לרכב. רבים מאלה שנותרו מאחור היו זקנים, חלשים או חולים, מכדי שאפשר יהיה להעבירם, ונהרגו באופן שאינו עומד ביחס ישיר למספרם באוכלוסייה כתוצאה מהתקפות האוויר במהלך המלחמה. חקלאים לבנוניים רבים השקיעו את כל חסכוניהם בבתיהם, במשק החי שלהם, ובשדות החקלאיים שלהם ולכן לא היו מוכנים לעזוב את המשאבים היקרים האלה מאחור.

דניאל כרמון, סגן שגריר ישראל באו"ם, הגן לאחר המלחמה על פעולותיה של ישראל בלבנון וטען כי "כמעט שאין הבדל בין חיזבאללה ובין האוכלוסייה האזרחית [בדרום לבנון]. כל האזור הזה הוא אזור שבו אינך יכול להבחין בין האחד לשני."¹⁶⁶ למעשה, גם אם ישראל התקשתה להבחין בין אזרחים ובין לוחמי חיזבאללה בדרום לבנון כיוון שלעיתים קרובות לוחמי חיזבאללה לא לבשו מדים ייחודיים או נשאו נשק בגלוי, על פי דיני המלחמה ישראל הייתה חייבת להבחין בכל עת בין לוחמים ובין אזרחים ולהימנע מתקיפות אם לא הייתה בטוחה שהיא מכוונת אל לוחמים, או אם הנזק הצפוי לאזרחים היה חסר פרופורציה בהשוואה ליתרון הצבאי שישראל קיוותה להשיג. הקושי שהיה טמון בהבחנה שכזו לא היה בו כדי לבטל את חובותיה של ישראל.

(2) אזהרות לא אפקטיביות לפנות

ההנחה שהניחה ישראל לפיה האוכלוסייה האזרחית התפתה מדרום לבנון היא בעייתית במיוחד כי לעיתים קרובות אזהרותיה לא היו אפקטיביות. על פי המשפט הבינלאומי ההומאניטרי, התראה צריכה להזהיר את האוכלוסייה האזרחית מפני הסכנה הטמונה בהתקפה שממשמשת ובאה, אך צריכה גם להעניק לה הזדמנות אמיתית לפנות את האזור.¹⁶⁷

צה"ל פרסם תחילה אזהרות לתושבי הכפרים הלבנוניים לעזוב, ואחריהן אזהרות דחופות יותר ויותר לכל האזרחים שנמצאים דרומית לנהר הליטני לפנות את בתיהם ולנסוע לאזורים צפונית לנהר הליטני למען ביטחונם. ואולם, ככלל, ישראל לא העניקה לאזרחים הלבנוניים המושפעים שהות מספקת להתפנות מהאזור.

¹⁶⁵ ראה ICRC, *Customary International Humanitarian Law*, עמ' 65 ("השיטה הנהוגה במדינה מצביעה על כך שכל החובות הנוגעות לעיקרון ההבחנה ולביצוע פעולות איבה ממשיכות לחול גם כאשר האזרחים נותרים באזור הפעולה לאחר שפורסמה אזהרה. איומים על כך שכל האזרחים הנותרים ייחשבו ברי התקפה גונו והוסגו.")

¹⁶⁶ "סגן שגריר ישראל באו"ם מגן על תקיפותיה של ישראל בלבנון: "איננו יכולים להוכיח בוודאות שכל האזרחים בדרום לבנון היו תמימים", Democracy Now!, 24 באוגוסט 2006, <http://www.democracynow.org/article.pl?sid=06/08/24/1425218>, (כניסה ב- 4 באפריל 2007).

¹⁶⁷ ראה לדוגמה Rogers, *Law on the Battlefield*, עמ' 100.

ראשית כל, מרבית האזהרות שאותן בחן Human Rights Watch לא העניקו לאנשים שהות מספקת להתפנות, במיוחד נוכח העובדה שהמשיכו הפצצות על מרבית הכבישים בדרום לבנון. לדוגמה, במרוואחין, צה"ל הזהיר את התושבים שעתיים בלבד לפני התקפה ופגע בשיירה שנמלטה מהכפר.¹⁶⁸ פעמים רבות אזהרותיו של צה"ל קצבו פרק זמן קצר ולא מציאותי לעזוב את האזור או שהיו מעורפלות עד כדי כך שכמעט שלא נתנו לאוכלוסייה האזרחית אינדיקציה כיצד להתפנות או מתי.

שנית, למרות פניות חוזרות ונשנות של האו"ם ושל פקידי ארגונים הומאניטריים אחרים, ישראל לא יצרה מסדרונות למעבר בטוח לפינוי האזרחים.¹⁶⁹ ישראל טוענת כי יצרה מסדרונות הומאניטריים במהלך העימות, אך מסדרונות אלה היו קיימים רק בצפון לבנון כדי לאפשר לסוכנויות הסיוע ההומאניטרי להעביר את הסיוע לביירות ולא השתרעו עד לאזור העימות הפעיל בדרום לבנון. ואפילו המסדרונות ההומאניטריים המוגבלים הללו התמקדו בהעברת סיוע הומאניטרי ולא בנתיבי פינוי בטוחים לאזרחים.

שלישית, במספר רב של מקרים, תקפו כוחות צה"ל אזרחים שברחו מדרום לבנון, וכתוצאה מכך האזרחים עמדו בפני שתי אפשרויות: להישאר במקומם או לנסוע בדרכים. בן הכפר עייתרון, שאיבד את אמו בעת שמכוניתו הותקפה, סיפר ל-Human Rights Watch על הקשיים שעמם נאלץ להתמודד בעת שקיבל החלטה:

במהלך ההפצה פחדנו ולכן כולנו התאספנו במחסן [מתקן אחסון] שמעבר לכביש. לאחר [מתקפת חיל האוויר של צה"ל הקטלנית בעייתרון] השנייה, התחלנו ממש לפחד. נהייה קשה לבוא וללכת... קיבלתי שיחות טלפון מקרובי משפחה בביירות שאמרו לי לעזוב. ביום שלישי, 18 ביולי, השכן שלי ושתי מכוניות אחרות עזבו. דאגנו מה יקרה אם נעזוב ולכן החלטנו להמתין ולראות אם יצליחו להגיע.¹⁷⁰

¹⁶⁸ ראיון שערך Human Right Interview עם מוחמד איסמעיל עבדאללה, מרוואחין, 19 באוגוסט 2006.

¹⁶⁹ במהלך כל המלחמה, סוכנויות הומאניטריות הדגישו כי אין מסדרונות למעבר בטוח של מגישי סיוע הומאניטרי או של האזרחים הנמלטים. כריסטופר סטוקס, מנהל הפעילות בלבנון של ארגון 'דופאים ללא גבולות' הצהיר ב- 31 ביולי: "במשך ימים רבים, רעיון המסדרונות ההומאניטריים שימש כדי להסוות את המציאות: לא ניתן להגיע בבטחה לכפרים בדרום. המסדרון כביכול הוא מעין אליבי כי למעשה ארגוני הסיוע ההומאניטרי אינם יכולים באמת להגיע לדרום. והקהילה הבינלאומית משלה את עצמה אם היא מאמינה בזה." MSF field news, "Christopher Stokes, MSF Director of Operations: Humanitarian corridor into south Lebanon is a delusion," 31 ביולי 2006. יקוב קלנברגר, נשיא הוועדה הבינלאומית של הצלב האדום, הצהיר ב- 10 באוגוסט: "כבר מזמן עבר המועד לגישה משופרת. אפילו פינויים להצלת חיים ובמקרי חירום שנחוצים בצורה כה נואשת, במקרה הטוב מתעכבים במשך ימים. זאת ועוד, ניצבים בפנינו מכשולים עצומים בניסיונותינו להביא לאזרחים הלכודים שיירות סיוע עמוסות במוצרי מזון חיוניים, במים ובתרופות." ICRC press release, "ICRC President insists on improved access to southern Lebanon," 10 באוגוסט 2006. הנציב העליון לזכויות האדם של האומות המאוחדות אמר כי "אנשים רבים פשוט אינם מסוגלים לעזוב את דרום לבנון כי אין להם אמצעי תחבורה, כי הדרכים נהרסו, כי הם חולים או קשישים, כי עליהם לדאוג לאחרים שפיזית אינם מסוגלים לצאת למסע, או כי פשוט אין להם לאן ללכת." UN High Commissioner for Human Rights. "High Commissioner for Human Rights condemns killings of civilians in Qana, South Lebanon," 31 ביולי 2006.

¹⁷⁰ ראיון שערך Human Right Interview חוסאם איברהים חידר, 19 בספטמבר 2006. http://www.un.org/News/dh/infocus/middle_east/unhchr.htm (כניסה ב- 6 באפריל 2007).

הפחד שמנע מאנשים להימלט על נפשם הפך גלוי כאשר אלפי אנשים יצאו לדרך לאחר שישראל הודיעה כי החל מ-31 ביולי תפסיק את מתקפות האוויר שלה למשך 48 שעות.

רביעית, עלוני אזהרה רבים היו כלליים מכדי להיות מועילים ולא סיפקו לאזרחים הנחיות או מסגרת זמן ספציפיות לפינוי. לדוגמה, ב-25 ביולי פרסם צה"ל את העלון הבא ואת אותה אזהרה בשיחות טלפון מוקלטות מראש לפקידי ממשל לבנוניים (ההדגשה במקור):

אל אזרחי לבנון:
שימו לב להוראות הבאות!
צה"ל יגביר את פעילותו וימטיר הפגזות כבדות על כל האזור שממנו נורות רקטות אל מדינת ישראל.
כל הנמצאים באזורים אלה מסכנים את חייהם!
זאת ועוד, כל טנדר או משאית שינועו דרומית לנהר הליטני יהיו חשודים בהובלת רקטות ואמצעי לחימה ואפשר שיופצצו.
מן הראוי שתדעו כי כל מי שנוסע בטנדר או במשאית מסכן את חייו.
מדינת ישראל

בעלון נאמר רק כי כל מי שנמצא באזורים שמהם נורות רקטות נתון בסכנה, אך לא זיהה את האזורים האלה. הוא לא זיהה דרכים בטוחות אפשריות. עלון נוסף של צה"ל שהוצג ב-27 ביולי הורה לתושבי הכפרים דרומית לליטני, אזור שבימים כסדרם מתגוררים בו כ-500,000 נפש, לנוע צפונה (הוראה דומה ניתנה בעלון נפרד ב-25 ביולי¹⁷¹) (הדגש במקור):

¹⁷¹ בעלון מ-25 ביולי הופיע איור של איש דת של חיזבאללה ניצב מאחורי משפחה לבנונית קשורה ומטוס טס מעליהם ונכתב בו "מי שאומר שהוא מגן עליכם בעצם שודד אתכם". עוד נאמר בעלון (דגש במקור):
אל כל האזרחים דרומית לנהר הליטני
בגלל פעולות טרור המתבצעות נגד מדינת ישראל מתוך הכפרים והבתים שלכם, צה"ל נאלץ להגיב מייד נגד פעילויות אלה, אפילו בתוך הכפרים שלכם.
למען ביטחונכם!!!
אתם נקראים לפנות את הכפרים שלכם ולנוע צפונה, אל מעבר לנהר הליטני.
מדינת ישראל

אל תושבי האזור

למען ביטחונכם האישי

קראו הודעה זו ופעלו בהתאם

מן האזור שלכם נורות רקטות לעבר מדינת ישראל.

צבא הגנה לישראל יפעל ללא דיחוי ובמלוא העוצמה נגד קבוצות המחבלים האלה.

למען ביטחונכם האישי, עליכם לעזוב מייד ולנוע צפונה. מי שנשאר מסכן את חייו.

מדינת ישראל

וכך אמרה ועדת הבדיקה שמינתה מועצת זכויות האדם של האו"ם כדי לחקור את התקפות ישראל נגד לבנון, "אם כוח צבאי רציני באמת בניסיונותיו להזהיר את האזרחים ולומר להם להתפנות כי מרחפת עליהם סכנה, עליו לתת דעתו גם כיצד הוא מצפה מהאוכלוסייה האזרחית לבצע את ההוראות ולא רק להצניח עלוני הודעות ממטוס." ¹⁷²

(3) ירי ללא הבחנה בדרום לבנון ובעמק הבקעה על אנשים נראים לעין או על תנועת אנשים או כלי רכב כאילו היו "חיזבאללה".

לצד ההנחה השגויה שהניחו כי דרום לבנון מרוקנת מאוכלוסייתה האזרחית, נדמה כי אנשי הצבא הישראליים קבעו גם כי אפשר לראות בכל תנועה של אנשים או כלי רכב בדרום לבנון תנועה של כוחות חיזבאללה, ולעיתים קרובות ירו על כלי רכב ותנועות אחרות של אנשים על פי הנחה זו. אזהרה כוללת שצה"ל נתן ב-7 באוגוסט לאוכלוסייה הלבנונית מיטיבה לסכם את ההנחה הזו: "כל כלי רכב, מכל סוג שהוא, שנעים [דרומית לנהר הליטני] עלולים להיות מותקפים ולסכן את הנוסעים בהם. אדם שיפר את ההוראות האלה יסכן את חייו ואת חייהם של נוסעיו."

ואולם, כפי שהסברנו לעיל, אזרחים רבים כן נותרו בדרום לבנון. רבים מהם היו חולים או מרותקים למיטה, או שטיפלו בקרובי משפחה חולים או קשישים, או שנותרו מאחור כדי לדאוג למשק החי או שפשוט היו עניים מכדי לעזוב. אמנם אזרחים אלה שהו רוב הזמן במקלטים, אך לעיתים היה עליהם לנוע בתוך הבתים והמקלטים או לצאת מהם כדי להביא מזון, מים או מצרכים אחרים. במקרים רבים, מזל"טים ומטוסי קרב ישראליים פגעו במקלטים לאחר שהבחינו בתנועה. ברבים מן המקרים שתועדו על ידי Human Rights

¹⁷² ועדת החקירה על לבנון של מועצת זכויות האדם, דו"ח ועדת החקירה על לבנון, (ז'נבה: נובמבר 2006), פסקה 156.

Watch, התקפות חיל האוויר הישראלי הרגו אזרחים זמן קצר לאחר שנכנסו או יצאו ממקלט. סביר מאוד להניח שהישראלים כלל לא היו מודעים למספר האזרחים ששהו במקלט בעת שהחליטו על ההתקפה, ולא עשו כל מאמץ נראה לעין לברר זאת.

במקרה אופייני אחד, סעדה נור-אל-דין, עקרת בית בת 53, שהתה במקלט מתחת לבית באל-ראסנייה ביחד עם ארבעים אזרחים אחרים. ב-25 ביולי סמוך לשעה 18:00 היא עזבה את המקלט לזמן קצר ונסעה לביתה במכוניתה כדי להביא מוצרי מזון אחדים, שכן מצרכי המזון שהיו במקלט הלכו ואזלו. בעת שעשתה דרכה למקלט, מזל"ט ישראלי ירה טיל לעבר מכוניתה בדיוק כשנכנסה למגרש החנייה הסמוך אליו. כתוצאה מהתקפת המזל"ט נגרם נזק חמור למכונית וסעדה נפצעה, אך נותרה בחיים.¹⁷³

סעדה נור אל-דין, בת 53, ליד מכוניתה שנפגעה מטיל שנורה על ידי מזל"ט ישראלי בעת שנסעה לאסוף מצרכי מזון באל-ראסנייה, ב-25 ביולי 2006. היא נפצעה פצעים קלים בלבד. © 2006 פיטר בוקארט/ Human Rights Watch

ארגון Human Rights Watch תיעד התקפות דומות רבות שנראו לכאורה מבוססות אך ורק על תנועת אנשים או כלי רכב. לדוגמה, ב-10 באוגוסט, מטוסי קרב ישראליים פגעו בבית בכפר ראב אל-תלתיין, והרגו ארבע נשים זמן קצר לאחר שהעבירו בת משפחה פצועה (אחת מארבע הנשים שנהרגו) מבית אחד לבית אחר. ב-7 באוגוסט, במתקפת חיל האוויר הישראלי נהרגו חמישה אזרחים באינסר, ככל הנראה לאחר שיצאו ברגל מבית שבו שהו עם חברים.

¹⁷³ ראיון שערך Human Rights Watch עם סעדה דיב נור אל-דין, אל-גסנייה, 18 בספטמבר 2006.

(4) הפגזות ללא הבחנה

ישראל הפגיזה את דרום לבנון לאורכה ולרוחבה. מטוסי קרב ישראליים ביצעו כ-7,000 גיחות כנגד מטרות בלבנון, ועל אלה נוספו הפגזות ארטילריה מאסיביות והפצצות מן הים.¹⁷⁴ כתוצאה מהתקפות חיל האוויר הישראלי נהרסו או שנגרם נזק רב לעשרות אלפי בתים. בכפרים מסוימים, נספרו מאות בתים שנהרסו לחלוטין בהפצצות הישראליות: 340 בתים נהרסו כליל בסריפה; 215 בתים נהרסו כליל בסדיקין; 180 בתים נהרסו כליל ביתר; 160 בתים נהרסו כליל בזבקיין; יותר מ-750 בתים נהרסו כליל בעייטה אל-שעב; יותר מ-800 בתים נהרסו כליל בבינת ג'בייל; 140 בתים נהרסו כליל בטייבה. רשימת הנזקים שנגרמו ברחבי דרום לבנון ארוכה. לדברי אנשים שרואיינו על ידי Human Rights Watch, חלק ניכר מן ההרס הזה – כמו למשל המטר המאסיבי של פצצות מצרר על דרום לבנון – התרחש בימי המלחמה האחרונים.

ישראל אמנם הרסה את מרבית הבתים עם טילים מונחים (precision guided missiles), אך אין ראיות לכך שבכפרים אלה הייתה נוכחות צבאית של חיזבאללה שהצדיקה את ה"נזק השולי" העצום שנגרם. כפי שהסברנו לעיל, מחקרו של Human Rights Watch מצביע על כך שמרבית רקטות חיזבאללה ולוחמיו היו ממוקמים מחוץ לכפרים הללו.

בנוסף לירי המכוון באנשים או בבתים שעל פי ההנחה היו קשורים לחיזבאללה, ישראל תקפה אינספור פעמים את האזור שממנו חיזבאללה שיגר רקטות, אפילו כאשר המשגרים סולקו מן המקום זמן רב קודם לכן, והתעלמה בכירור מן האפשרות שייתכנו נפגעים בקרב האזרחים או שיהרס רכוש אזרחי. מניעת אזור (denial area), דהיינו קביעת אזור כמטרה כדי למנוע אותו מהאויב, היא טקטיקה המותרת על פי המשפט ההומאניטרי, אך בכל זאת חלות עליה האיסורים של התקפה ללא הבחנה ובלתי מידתית. מניעת אזור מתייחסת בדרך כלל לסגירת שטח בפני האויב במטרה לחסום תקשורת ותנועה (כמו מעבר הרים) או ליתרון טקטי (תיעול התקפה או הגנה על נסיגה).¹⁷⁵ ואולם, איש אקדמיה בעל השפעה מציין כי אף שאפשר להתייחס לשטח מסוים כאל מטרה צבאית, "אין ספק כי אתרים כאלה אינם יכולים להיות נרחבים מידי: חייבת להיות תכונה ייחודית שהופכת פיסת אדמה למטרה צבאית (לדוגמה מעבר הרים חשוב; שביל בג'ונגל או באזור ביצות; ראש גשר או לשון יבשה שיש ממנה שליטה על כניסה לנמל)."¹⁷⁶

במאמר שפורסם בעיתון 'הארץ' ב-2 באפריל 2007, שני כתבים צבאיים בכירים דיווחו כי לאחר המלחמה, חקירה פנימית של צה"ל העלתה ש"חיל התותחנים ירה כ-170,000 פגזים במהלך המלחמה, רובם [נורו]

¹⁷⁴ הרשויות בישראל לא פרסמו את מספרן הכולל של הגיחות בלבנון. על פי הערכות של UN Mine Action Coordination Centre (UNMACC), במהלך מתקפות האוויר והקרקע הישראליות בשבועות הראשונים של המלחמה, ישראל השתמשה ביותר מ-3,000 פצצות, רקטות ומטחי ארטילריה מידי יום, ומספר זה עלה ל-6,000 סמוך לסוף המלחמה. ראה <http://www.maccsl.org/War%202006.htm>

¹⁷⁵ Rogers, *Law on the Battlefield*, עמ' 68 – 69 (אדמה כמטרה צבאית נתונה להתקפה).

¹⁷⁶ Yoram Dinstein, *The Conduct of Hostilities under the Law of International Armed Conflict*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), עמ' 92.

לעבר אזורי שיגור משוערים. כמה אנשי חיזבאללה נפגעו כתוצאה מכך? קצין בכיר בחיל התותחנים אומר שאם יתברר שחמישה נהרגו הוא יהיה מופתע.¹⁷⁷

במרבית המקרים שבהם בתי אזרחים נהרסו כתוצאה מן ההתקפות הישראליות, הבתים היו ריקים ולא היו נפגעים בקרב האזרחים. עם זאת, כאמור, אזרחים רבים לא עזבו את כפריהם וכמה מהם נהרגו בעודם בביתם. בתום המלחמה נמצאו גופותיהם מתחת להריסות. בהפצצות הנרחבות לא נראה כל ניסיון להבחין בין מטרות צבאיות ובין אזרחים ומבנים אזרחיים. כמו כן לא נראה כי בוצעו הערכות נאותות לגבי היתרון הצבאי והנזק האזרחי המשוערים.

ב. התקפות על מטרות חיזבאללה משוערות ואמצעי זהירות בלתי נאותים

(1) מטרות חיזבאללה

פקידי ממשל ישראלים שבו והצהירו כי בעיני ישראל כל חלקיו של ארגון חיזבאללה – הזרוע הצבאית שלו, ההתנגדות האיסלמית וכן הזרוע הפוליטית, הזרוע החברתית וזרועות הרווחה הנרחבות – הם חלק מארגון טרור משולב. כתוצאה מכך, בעיני ישראל, כל אדם או משרד המקושר עם חיזבאללה, בין אם אנשים אלה השתתפו באופן פעיל בפעולות האיבה ובין אם רק תמכו בפעילויות הפוליטיות או בפעילויות הרווחה של חיזבאללה, נחשבו מטרות צבאיות לגיטימיות. במהלך העימות, אמר דובר של צה"ל, יעקב דלל, ל-
Associated Press:

[חיזבאללה] הוא ארגון טרור, שצריך להתיש אותו ולפגוע בו ככל האפשר ופירושו של דבר [להרוס] את התשתיות שלו, כלומר את תחנת הטלוויזיה שלו, את מוסדותיו... במלחמה בטרור באופן כללי, לא מדובר רק לפגוע בבסיס צבאי, שאין להם, או בבונקר. מדובר גם בפגיעה ביכולתם לפעול... זה נע מהסתה בטלוויזיה וברדיו, מוסדות פיננסיים וכמובן מוסדות עממיים אחרים שמולידים תומכים נוספים, מחבלים נוספים, בסיסי הכשרה, וכמובן בתי ספר.¹⁷⁸

בנאום שנשא בפני מועצת הביטחון של האו"ם ב-21 ביולי 2006, דחה שגרירה הקבוע של ישראל לאו"ם, דן גילרמן, כל השוואה בין המבנים הצבאיים והפוליטיים של חיזבאללה, ותיאר את חיזבאללה כ"סרטן" שאותו יש "להסיר מבלי להשאיר כל עקבות":

העולם למד עד כמה עמוקה חדירתו [של חיזבאללה] לחברה הלבנונית... במשך שנים, אנו מודעים לגידול הסרטני הקטלני הזה, ולפלישתו הערמומית לארץ יפה זו שהייתה יכולה

¹⁷⁷ עמוס הראל ואבי יששכרוף, "לפיקוד הצפון נגמרו המטרות", עיתון 'הארץ', 2 באפריל 2007.

¹⁷⁸ Associated Press, "Israel Targeting Hezbollah Infrastructure," Hamza Hendawi, 26 ביולי 2006.

לשגשג, והזהרנו שוב ושוב מפני הסכנה... את הסרטן הזה צריך לסלק. לא ניתן להסירו חלקית או להתיר לו להמשיך ולכרסם. יש להסירו מבלי להשאיר כל עקבות, שאם לא כן, כפי שסרטן עושה ויעשה, הוא ישוב ויתפשט, ויפגע ויהרוג שנית...

סיפרו לנו על "זרוע פוליטית" כביכול של [חיזבאללה]. אל תתנו לתכסיס הזה להטעות אתכם – זה אינו אלא ניסיון לצייר פרצוף נחמד יותר למחבלים שרוצחים בדם קר ושכל תכליתם היא לרצוח בדם קר. לחבר הפרלמנט מטעם [חיזבאללה] ולמחבל שיוורה מהגבעות רקטות על אזרחים ישראלים אסטרטגיה זהה ומטרה זהה. אסור לאפשר לתוויות אלה לתת לגיטימיות לחבורת בריונים.¹⁷⁹

על פי סיכומי צה"ל, מתוך כ-7,000 התקפות אוויריות, כ-1,800 בוצעו כנגד "מבנים הקשורים לחיזבאללה", קטגוריה שונה מ-300 ההתקפות האוויריות שבוצעו כנגד "תשתיות צבאיות של חיזבאללה (מפקדות, בסיסים, ומשגרי רקטות)."¹⁸⁰

אף כי הדו"ח המסכם של צה"ל אינו מגדיר מהן "תשתיות הקשורות לחיזבאללה", ממחקרנו מתברר כי במהלך המלחמה הפכו בתים פרטיים רבים של אנשי חיזבאללה אזרחיים למטרה, וכך גם מגוון מוסדות אזרחיים של חיזבאללה כגון בתי ספר, סוכנויות רווחה, בנקים, חנויות, ומשרדים פוליטיים, בנוסף לתשתיות צבאיות של חיזבאללה ולבתיהם של לוחמי חיזבאללה.

בכפרים ובעיירות רבים שבהם ביקרו נציגי ארגון Human Rights Watch, אנשי הכפר הצביעו על בתיהם של פקידים אזרחיים של חיזבאללה, שהיו ריקים בעת התקפות האוויר, ונהרסו בהתקפות האוויר של ישראל. מאחר שמרבית האזרחים ופקידי חיזבאללה צבאיים פינו את בתיהם מייד עם תחילת המלחמה כיוון ששיערו שהתקפות האוויר של ישראל יכוונו כלפיהם – ולעיתים קרובות אפילו שכניהם פינו את בתיהם מאותה סיבה – מחיר הדמים שגבו התקפות האוויר שכוונו אל פקידים אזרחיים של חיזבאללה היה נמוך. גם מחיר הדמים שנגבה בפרבריה הדרומיים של ביירות היה נמוך למרות ההרס המאסיבי שנגרם כתוצאה מההפגזות הישראליות, שכן רובעים שלמים דוגמת רובע דחייה פונו לגמרי מכל יושביהם מתוך ציפייה למתקפות האוויר הישראליות.

ארגון Human Rights Watch תיעד מספר מקרים שבהם בזמן המלחמה, במהלך התקפות אוויר נגד מטרות אזרחיות הקשורות לחיזבאללה, נהרגו אזרחים. ב-13 ביולי, היום הראשון של מתקפות האוויר המאסיביות,

¹⁷⁹ הצהרה של השגריר דן גילרמן, הנציג קבוע, במהלך הדיון הפתוח על "המצב במזרח התיכון ובכלל זה על השאלה הפלסטינאית", מועצת הביטחון של האו"ם, ניו יורק, 21 ביולי 2006, מסמך או"ם S/PV.5493.

¹⁸⁰ אלי אשכנזי, רן רזניק, יונתן ליס וג'ק חורי, "היום שאחרי: המלחמה במספרים", הארץ, 18 באוגוסט 2006. הרשויות בישראל לא פרסמו מהו מספרן הכולל של ההתקפות שלהם בלבנון, ובכלל זה מטחי הארטילריה כנגד כפרים בדרום. לפי הערכות של UN Mine Action Coordination Centre (UNMACC), בהתקפות האוויר והקרקע הישראליות במהלך שבועות המלחמה הראשונים נורו יותר מ-3,000 פצצות, רקטות ומטחי ארטילריה מידי יום, ומספר זה עלה לכדי 6,000 לקראת סוף המלחמה. ראה <http://www.maccsl.org/War%202006.htm>

הרסו מטוסי קרב ישראלים את ביתו של שיח עדל מוחמד עקאש, איש דת שיעי שהתחנך באיראן ועל פי ההשערות היה קשור לחיזבאללה, והרגו אותו, את אשתו ואת 10 ילדיו בני חודשיים עד 18 שנים, ואת העוזרת שלהם, אזרחית סרי לנקה. אין ראיות המעידות על כך (וצה"ל לא טען) ששיח עקאש היה מעורב בפעולות צבאיות של חיזבאללה, ולדברי אנשי הכפר הוא היה רק מנהיג דתי בכפרם, דווייר. ב-23 ביולי, מטוס קרב ישראלי ירה לעבר ביתו בנאבי שית של ד"ר פאיז שוקר, חבר מוביל במפלגת הבעת' הקשורה לחיזבאללה ולשעבר שר הפנים (1995-1996) והרג את אביו בן ה-71.

במרבית המקרים שבהם נהרגו אזרחים כתוצאה מניסיונה של ישראל להתנקש בפקידים אזרחיים (או אפילו צבאיים) של חיזבאללה, הסיבה העיקרית למותם הייתה שישראל השתמשה במידע מודיעיני מיושן או לא מהימן שהוביל לזיהוי שגוי של בניין מסוים כאילו הוא קשור עם חיזבאללה, או העובדה שישראל לא נקטה באמצעי הזהירות הנאותים כדי להגביל את מספר הנפגעים מקרב האזרחים במהלך ההתקפות על מטרות משוערות של חיזבאללה, במיוחד על בתיהם של מי שנחשדו שהם חיילי חיזבאללה.

ההגדרה הרחבה שנתנה ישראל למטרות חיזבאללה לגיטימיות ברורה במיוחד בדפוס ההתקפות שלה נגד פרברה הדרומי צפוף האוכלוסין של ביירות, רובע דחייה. בהתקפותיהם נגד הרובע הזה שהינו רובע שיעי ברובו ויש בו בנייני מגורים רבי קומות, כוחותיה של ישראל תקפו לא רק מטרות צבאיות של חיזבאללה אלא גם משרדים של ארגוני הצדקה של חיזבאללה, משרדיהם של חברי פרלמנט, מרכז המחקר שלו, ובנייני מגורים רבי קומות באזורים שנחשבו כתומכים בחיזבאללה.¹⁸¹ מחקרו של ארגון Human Rights Watch קבע כי חיזבאללה החזיק מחסן אמצעי לחימה לפחות באחד מבנייני המגורים האזרחי ברובע דחייה, וכי לוחמי חיזבאללה חמושים מצאו מחסה במקלט ביחד עם אזרחים בלפחות מרתף אזרחי אחד בדחייה. עם זאת, המחקר לא מצא ראיות לכך שחיזבאללה עשה שימוש נרחב בשיטות לא חוקיות אלה שהיה מצדיק את קנה המידה של הפצצותיה של ישראל כנגד האזור האזרחי הזה.

הצהרותיהם של פקידי ממשל ישראלים מרמזות בבירור כי בהתקפותיו המאסיביות נגד רובעיה הדרומיים של ביירות, צה"ל לא הגביל את עצמו למטרות צבאיות, כפי שמחייבים דיני המלחמה. כאשר משמיעים אותן אנשים הנמנים על שרשרת הפיקוד, הצהרות כאלה יכולות להיות ראיה לכוונה פלילית הנחוצה כדי להוכיח ביצוע פשע מלחמה. הצהרות ממשלה אלה מצביעות על כך שבניגוד לדיני המלחמה, כל השכונה נקבעה כמטרה כי היא נתפסה כתומכת בחיזבאללה וכי כמה מן ההתקפות היו תגובה לא חוקית על התקפותיו של חיזבאללה נגד ישראל. בעקבות ירי הרקטות של חיזבאללה על תחנת הרכבת של חיפה ב-16 ביולי 2006 שבה נהרגו שמונה עובדים, זמן קצר לפני שצה"ל פתח במתקפה עוצמתית נגד דחייה, שר הביטחון הישראלי אמיר פרץ צוטט כאומר: "עבור אלה שחיים בשכונה של חיזבאללה בביירות ומרגישים מוגנים – המצב השתנה".¹⁸² יתרה מכך, לדברי קצין בכיר בחיל האוויר הישראלי, "המשוואה נוצרה על ידי [רמטכ"ל צה"ל]

¹⁸¹ ביקורים של Human Rights Watch בדחייה, 23 ביולי 2006, 26 ביולי 2006, 8 באוגוסט 2006, 9 באוגוסט 2006, 5 בספטמבר 2006, 16 בספטמבר 2006, 4 באוקטובר 2006, 6 באוקטובר 2006, 30 באוקטובר 2006, 7 בנובמבר 2006.

¹⁸² "המשוואה נוצרה על ידי [רמטכ"ל צה"ל]", *Jad Mouawad and Steve Erlanger, "Ferocity Raised on Fifth Day of Conflict," New York Times*, 17 ביולי 2006.

חלוץ, לפיה כל ירי רקטות על חיפה יזכה בתגובה להתקפת טילים של [חיל האוויר הישראלי] על 10 בניינים של 12 קומות ב[דחייה]", אף כי צה"ל ניסה מאוחר יותר להכחיש כי חלוץ עשה השוואה שכזו.¹⁸³

מטוסי קרב של צה"ל תקפו גם את תחנת הטלוויזיה של חיזבאללה, אל-מנאר, ואת תחנת הרדיו שלה, נור. בעיני החוק, מתקנים של אמצעי תקשורת נחשבים למתקנים שיכול להיות להם שימוש כפול במהלך פעולות איבה, כאלה שאפשר להשתמש בהם הן לצרכים צבאיים והן לצרכים אזרחיים. עם זאת, מתקנים של אמצעי תקשורת הופכים למטרות צבאיות לגיטימיות רק אם הם תורמים "תרומה אפקטיבית לפעילות הצבאית" ובהריסתם יש "יתרון צבאי מוחלט".¹⁸⁴ אף כי טלוויזיית אל-מנאר ותחנת הרדיו נור שימשו ללא ספק כלי למסע התעמולה של חיזבאללה, Human Rights Watch אינו מודע לאף אחת מהטענות שהשמיע צה"ל לפיהן השדרן תמך במישרין בפעילויות הצבאיות, למשל על ידי כיוון תנועת הכוחות. כאשר צה"ל תקף את מתקני השידור של אל-מנאר בליל ה-12 ביולי, הוא פרסם הצהרה שלא התייחסה לתפקיד צבאי ישיר כלשהו שמילאה אל-מנאר:

תחנת אל מנאר שירתה במשך שנים רבות ככלי התעמולה וההסתה העיקרי של חיזבאללה, וגם סייעה לארגון לגייס אנשים לשורותיו.¹⁸⁵

עשיית תעמולה לחיזבאללה אינה הופכת את אל-מנאר למטרה צבאית לגיטימית.¹⁸⁶ אין בידינו מידע אחר שיכול להצדיק את המתקפה.

המשפט הבינלאומי ההומאניטרי אוסר התקפות ישירות נגד "אובייקטים אזרחיים", כגון בתים ודירות, בתי תפילה, בתי חולים, בתי ספר או אנדרטות תרבות, אלא אם המבנה משמש למטרות צבאיות או שאנשים שנמצאים בתוכו משתתפים במישרין בפעולות האיבה.¹⁸⁷ רק משום שלבניין אזרחי יש אולי קשר כלשהו עם חיזבאללה אינו הופך אותו למטרה צבאית לגיטימית. אפילו אם בתוך הבניין ישנה מטרה צבאית לגיטימית,

¹⁸³ Jerusalem Post, "High-ranking officer: Halutz ordered retaliation policy," Yaakov Katz, 24 ביולי 2006. דובר צה"ל פרסם מאוחר יותר שתי הצהרות שדחו את הטענות.

¹⁸⁴ ראה פרוטוקול I, סעיף 52(2).

¹⁸⁵ סיכום פעולות צה"ל נגד חיזבאללה בלבנון, 13 ביולי 2006, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism-+Obstacle+to+Peace/Terrorism+from+Lebanon-+Hizbullah/IDF+operations+against+Hizbullah+in+Lebanon+13-Jul-2006.htm>

¹⁸⁶ באופן דומה Human Rights Watch גילה שהתקפה אווירית של נאט"ו על משרדיהם הראשיים של הרדיו והטלוויזיה הסרביים בבלגרד במהלך מלחמת קוסובו ב-1999 לא הייתה חוקית וסיכס: "אמנם הפסקת התעמולה הזו עשויה לשמש להורדת המוראל של האוכלוסייה היוגוסלבית ולפגוע בתמיכה הפוליטית לה זוכה הממשלה, אף אחת מהמטרות האלה אינה מעניקה יתרון צבאי 'קונקרטי וישיר' הנחוץ כדי להפוך אותם למטרה צבאית לגיטימית." מכתבו של Human Rights Watch למוזכיר הכללי של נאט"ו חבייר סולנה, 13 במאי 1999, Human Rights Watch, *Civilian Deaths in the NATO Air Campaign* (New York: Human Rights Watch, 2000).

¹⁸⁷ סעיף 52(3) של פרוטוקול I: "במקרה של ספק האם אובייקט שבדרך כלל מיועד למטרות אזרחיות, כגון בית תפילה, בית או כל מקום מגורים או בית ספר, משמש כדי לתרום תרומה אפקטיבית לפעילות צבאית, ההנחה תהיה שהוא אינו משמש לכך."

הצד התוקף נדרש עדיין להעריך הערכת מידתיות, ולוודא שהערך הצפוי מהריסת האובייקט הצבאי שרוצים לתקוף יעלה בהרבה על ההשפעה האפשרית של התקפת אזרחים ותשתיות אזרחיות.

(2) אמצעי זהירות לא נאותים בהתקפת מטרות שנחשדו כמטרות חיזבאללה

המשפט הבינלאומי ההומאניטרי דורש מהצדדים הנלחמים לעשות ככל שאפשר ולוודא שהמטרות הן אובייקטים צבאיים.¹⁸⁸ המבצע של ישראל נגד מנהיגים וכוחות שנחשדו כאנשי חיזבאללה נכשל במטרותיו אך היה סיבה עיקרית למקרי המוות בקרב אזרחים שנרשמו במהלך העימות. למרות שהרסה או גרמה נזק לעשרות אלפי בתים לבנוניים במהלך מערכת ההפגזות שלה, רבים מהם באמצעות טילים מונחים נגד מטרות שנחשדו כמטרות חיזבאללה, ישראל לא הצליחה להרוג ולו מנהיג חיזבאללה לאומי אחד ולא הצליחה להשמיד או לנטרל את כוחות חיזבאללה. ארגון Human Rights Watch בדק את נסיבות מותם של למעלה מ-150 לוחמי חיזבאללה – ככל הנראה יותר ממחצית ממספרם הכולל של לוחמי חיזבאללה שנהרגו בעימות – וגילה כי רובם הגדול נהרג במהלך חילופי אש קרקעיים עם הכוחות הישראליים ולא בהתקפות האוויר הרבות על אזורים מגורים בשלביה הראשונים של המלחמה.¹⁸⁹ מאידך, כמעט כל האזרחים שנהרגו במהלך העימות נהרגו כששהו בבתים שצה"ל הפציץ או במכוניות אזרחיות בעודם מנסים להימלט.

במיוחד בתחילת המלחמה, ישראל השתמשה במאות פצצות מונחות כדי להרוס בתים שבהם על פי המודיעין הישראלי הייתה ככל הנראה מטרה של חיזבאללה. ואולם, ברובם המכריע של מקרים אלה, המודיעין הישראלי פשוט טעה: במבנים שנקבעו כמטרות לא הייתה נוכחות כלשהי של חיזבאללה והם כלל לא היו קשורים אליו. אפילו במהלך הפשיטות הראשונות שערכה ב-13 ביולי, כאשר ישראל כיוונה אל מטרות במבנים שלגביהם היה לה את המידע המודיעיני המוצק ביותר, התקפות האוויר של ישראל פגעו בכמה מחסני אמצעי לחימה של חיזבאללה בבתים של לוחמי חיזבאללה, אך גם במספר רב של בתים שלא היה להם כל קשר לחיזבאללה, וגרמו למותם של עשרות אזרחים. דפוס זה של התקפות בטיילים מונחים כנגד בתים אזרחיים המשיך לאורך כל המלחמה, ומצביע על כך שהמידע המודיעיני שהיה בידי ישראל לגבי מטרות חיזבאללה היה שגוי מיסודו, שצה"ל לא עשה די כדי לטפל בבעיה, או פשוט שלצה"ל כבר לא היה אכפת מנפגעים בקרב אזרחים מרגע שהזהיר את האזרחים כי עליהם להתפנות והניח בטעות שמי שנותרו מאחור הם כולם לוחמי חיזבאללה.

חקירות שערך צה"ל בעצמו על התנהלות המלחמה מאשרים דעה זו. במאמר שפורסם ב'הארץ' ב-2 באפריל 2007, שני כתבים צבאיים בכירים דיווחו כי בעקבות המלחמה, חקירה פנימית שערך צה"ל גילתה כי לפיקוד הצפון של צה"ל הייתה רשימה של 83 מטרות פוטנציאליות של חיזבאללה בלבד, וכי מטרות אלה אזלו כבר

¹⁸⁸ ראה פרוטוקול I, סעיף (a) 57(2).

¹⁸⁹ פקידים רשמיים של חיזבאללה סיפרו ל-Associated Press שכ-250 לוחמי חיזבאללה נהרגו במהלך המלחמה. ראה Sam Ghattas, "Lebanon sees more than 1,000 war deaths," Associated Press, 28 בדצמבר 2006.

ביום החמישי של המלחמה, ב-16 ביולי 2006.¹⁹⁰ המאמר מוסיף ואומר כי בעקבות מיצוי של כל המטרות שהוכנו:

מחקירה [פנימית] שנערכה לאחר המלחמה בחיל המודיעין ובחיל האוויר, הולך ומתברר כי הפתרון עליו הוחלט היה יצירה מהירה של מטרות חדשות ככל שהמלחמה הוסיפה להתקדם. במקרה של משגרים שאותרו בעת ירי, ההצלחה הייתה גבוהה ([ב]חיל האוויר הישראלי גאים בכך שכל משגר לטווח בינוני שירה רקטות הושמד מייד לאחר מכן). אך חלק ניכר מהמטרות האחרות שהותקפו היו מטרות חסרות ערך שנוצרו יש מאין, נקודות סומונו בהתבסס על ניתוחים שונים, מבלי שהיה ברור שהם מכילים מטרה רבת ערך.¹⁹¹

הדוגמה המצערת ביותר לאי נקיטת אמצעי הזהירות הנאותים הייתה התקפה שבוצעה בלילה האחרון של המלחמה על מתחם הבניינים ע"ש האימאם חסן ברובע רווייס בדרום ביירות. התקפת האוויר המאסיבית כללה כעשרים התקפות טילים גדולות על מתחם המגורים, ונהרגו בה לפחות ארבעים בני אדם. במהלך בדיקה שערך באתר ב-30 באוקטובר 2006, ארגון Human Rights Watch לא מצא שום ראיות לכך שבקומפלקס שהו בכירי חיזבאללה או שהיו בו בונקרים תת קרקעיים. עדים שארגון Human Rights Watch ראיין הצהירו כי אינם סבורים שבכירי חיזבאללה ביקרו בקומפלקס במהלך המלחמה, או שהיה קשר כלשהו בין חיזבאללה לבין המתחם.

דוגמה אופיינית נוספת לאי נקיטת אמצעי זהירות נאותים הייתה ההתקפה הישראלית על העיירה אל-ר'זייה ב-7 וב-8 באוגוסט. מטוסי קרב ישראליים הפציצו מספר מטרות בעיירה, וגרמו למותם של 26 בני אדם. נראה כי רבות מן המטרות היו קשורות למנהיג חיזבאללה מקומי מהעיירה, אמין כליף. ישראל הפציצה את הבית של שכנו ואת בתיהם וחנויותיהם של אחיו, שאיש מהם אינו לוחם חיזבאללה. כל הסימנים מראים כי שכליף עצמו כלל לא היה באל-ר'זייה במהלך המלחמה, ובכלל זה בימים שבהם נערכו ההתקפות.¹⁹²

זאת ועוד, מסע ההפצצות של ישראל נגד אנשי חיזבאללה לא לקח בחשבון את המציאות שניתן היה לחזות, דהיינו שכל אנשי חיזבאללה, צבאיים ואזרחיים כאחד, נטשו את בתיהם מייד עם תחילת המלחמה, כיוון שמניסיון העבר, לדוגמה מבצע 'דין וחשבון' ב-1993 ומבצע 'ענבי זעם' ב-1996, ידעו שישראל תנסה להתנקש באנשי חיזבאללה ובתשתיותיו.¹⁹³ דוגמה אופיינית הייתה התקפתה של ישראל על מבנה מגורים בן שלוש קומות בבינת ג'בייל ב-15 ביולי שבה נהרגו שני אזרחים. חיזבאללה שכר דירה בבניין, אך הדירה

¹⁹⁰ עמוס הראל ואבי יששכרוף, "לפיקוד הצפון נגמרו המטרות", עיתון 'הארץ', 2 באפריל 2007.

¹⁹¹ ש.ס.

¹⁹² ראה פרק 5 להלן על דיווח מלא על ההתקפה.

¹⁹³ ראה Human Rights Watch, *Civilian Pawns: Law of War Violations and the Use of Weapons on the Israel-Lebanon Border* (New York: Human Rights Watch, 1996).

עמדה ריקה מתחילת המלחמה. האנשים היחידים שנותרו בבניין היו שני אזרחים שלא היו קשורים לחיזבאללה, שנהרגו בהתקפה האווירית: חליל איברהים מרוג', בן 85, וביתו נג'ווה חליל מרוג', בת 60.¹⁹⁴

אפילו אזרחים שחיים ליד מטרות חיזבאללה פוטנציאליות במרבית המקרים פינו מייד את בתיהם, בהיותם מודעים לסכנה. ככלל, אזרחים שלא גרו בסמיכות למטרות חיזבאללה בחרו להישאר בבתיהם, ולעיתים תכופות הופתעו לחלוטין מן ההתקפות. עוד ועוד ניצולי התקפות קטלניות סיפרו ל- Human Rights Watch, "נשארנו בכתינו כי חשבנו שנהיה בטוחים".

ארגון Human Rights Watch חקר בעבר שיטת התנקשות דומה אך מגבילה יותר, בה השתמש צבא ארה"ב כנגד מנהיגים עיראקיים בכירים במהלך מלחמת 2003. השיטה האמריקאית הייתה שונה משמעותית בהיקפה מן השיטה הישראלית בלבנון, שכן ארה"ב הגבילה עצמה להתנקשויות בקבוצה קטנה של מנהיגים עיראקיים בכירים מאוד (ובכלל זה הנשיא סדאם חוסיין וסגניו), בעוד שנראה כאילו ישראל מנסה להתנקש בכל התשתית של חיזבאללה. מחקרתנו את ניסיונות ההתנקשות האמריקאיים במנהיגים עיראקיים הסקנו:

ארצות הברית השתמשה בשיטת התנקשות קלושה שהסתמכה על קליטת שיחות בטלפונים לווייניים ועל הוכחות תומכות לא נאותות... אסטרטגיית התנקשות שגויה זו הועצמה היות שלפני ההתקפות לא בוצע אומדן של סיכונים אפשריים לאזרחים, ושאחריהן לא נאמדו מידת הצלחתן והתועלת שהשיגו. כל חמישים ההתקפות המאושרות שהיו התנקשויות במנהיגים עיראקיים נכשלו. אף כי לא נהרג איש מבין המטרות, כתוצאה מן ההתקפות נהרגו ונפצעו עשרות אזרחים.¹⁹⁵

המחיר האזרחי שגבו ההתנקשויות הנרחבות בהרבה של ישראל נגד כל ארגון חיזבאללה, ובכלל זה נגד מוסדות הרווחה שלו ומוסדותיו הפוליטיים, היה גבוה בהרבה מן המחיר שגבה מסע ההתנקשויות של ארה"ב במנהיגות העיראקית, אך היה מבוסס על מידע מודיעיני שגוי דומה.

¹⁹⁴ ראיון שערך Human Rights Watch עם ג'מל סעד, בינת ג'בל, 26 בספטמבר 2006; ראיון שערך Human Rights Watch עם האשם חזן, ביירות, 23 ביולי 2006.

¹⁹⁵ Human Rights Watch, *Off Target: The Conduct of the War and Civilian Casualties in Iraq*, עמ' 6.

VIII. אירועים עם הרוגים אזרחיים שנבדקו על ידי Human Rights Watch

במהלך המישה חודשים של חקירה בלבנון וישראל, בדק Human Rights Watch בצורה מעמיקה את נסיבות מותם של למעלה מ-561 בני אדם בהתקפות אוויריות וקרקעיות של ישראל ואסף מידע אודות 548 מקרי מוות נוספים, המובילים למספר כולל של 1,109 מקרי מוות (כ-860 מהם אזרחים, ו-250 לוחמים)¹⁹⁶ מהעימות, שנמשך 34 ימים. המחקר שלנו הוא המחקר המקיף ביותר שקיים, המתעד כיצד ומדוע נהרגו אזרחים במהלך העימות.

כדי לתת תמונה שלמה ככל האפשר של מבצעי הצבא הישראלי, מצויינים בפרק זה פרטיהן של 94 התקפות שבדקנו לעומק, בהן נהרגו 510 אזרחים ו-51 לוחמי חיזבאללה. הפרטים הרלוונטיים להתקפות אלה – התאריך, השעה, המקום, קואורדינטות GPS, מספר ההרוגים ושיטת ההתקפה – מסוכמים גם הם בטבלה המצורפת לדו"ח.

פרק זה מספק פרטים לגבי התקפות צבאיות שכתוצאה מהן נהרגו אזרחים ואחרים. ברוב המקרים המתוארים מדובר בהפרות של המשפט ההומאניטרי; עם זאת, עצם העובדה שהיו הרוגים אזרחים אין משמעה שהיו הפרות של המשפט ההומאניטרי. בעוד שברבות מההתקפות האלו היו רק הרוגים אזרחים ללא ראייה לקיומם של יעדים צבאיים, באחרות אכן הייתה התקפה על יעד צבאי לגיטימי.

לא בכל המקרים המצויינים בפרק זה מדובר בהפרות של כללי המלחמה מצד הכוחות הישראליים. מצויינים גם מקרים של התקפות צבאיות לגיטימיות של הכוחות הישראליים, שכתוצאה מהן נפגעו אך ורק לוחמים (של חיזבאללה או של ארגונים צבאיים אחרים), או גם לוחמים וגם אזרחים. במקרים אחרים המפורטים בפרק זה, פעולות לא חוקיות של חיזבאללה – כולל אחסון בלתי חוקי של כלי נשק בבתי אזרחים וירי רקטות מאזורים המאוכלסים באזרחים – תרמו ישירות להתקפות-נגד קטלניות מצד ישראל. מאחר שחלק מהתקריות האלה דווחו בתקשורת וצויין שהיו רק הרוגים אזרחים, כללנו אותן בדו"ח זה, על מנת להבהיר את הנסיבות. הממצאים שלנו מבהירים שלא בכל המקרים בהם היו אזרחים הרוגים מדובר בהפרת דיני המלחמה. עם זאת, כפי שיוזגם במקרים להלן, ברוב המקרים בהם נהרגו אזרחים, נהרגו אזרחים בלבד, ללא כל ראיות לכך שהיו מטרות צבאיות בקרבת מקום.

עדיין אין רשימה ממצה של כל ההתקפות הקטלניות שאירעו בלבנון במהלך העימות בן 34 הימים, היות שרבות מההתקפות הישראליות לא דווחו ולא תועדו עד עצם היום הזה. כמעט בכל הכפרים בדרום לבנון בהם ביקר Human Rights Watch מצאו החוקרים מקרים לא מתועדים ולא מדווחים של אזרחים ואנשי חיזבאללה הרוגים. Human Rights Watch לא ביקר בכל כפר בדרום לבנון וכמעט ודאי שישנם מקרים נוספים רבים של אזרחים שנהרגו ולא דווחו בדו"ח זה או בכל דו"ח אחר.

¹⁹⁶ Sam Ghattas, "Lebanon sees more than 1,000 war deaths," Associated Press, 8 בדצמבר 2006.

עם זאת, ברבים מהמקרים של מות אזרחים או אנשי חיזבאללה, לא היו עדים ולא קיים כל מידע אמין לגבי נסיבות המוות. דבר זה נכון במיוחד לגבי לוחמי חיזבאללה שנהרגו, מאחר שחיזבאללה סירב תכופות להתייחס לנסיבות מותם של לוחמיו. בנוסף, ישנם מקרים רבים של אזרחים, במיוחד מבוגרים, שנמצאו מתים בהריסות בתיהם לאחר המלחמה, מבלי שהיו במקום עדים כלשהם שיודעים בדיוק מתי ומדוע הותקף הבית. בנוסף ל-510 מקרי המוות של אזרחים ו-51 מקרי מוות של אנשי חיזבאללה המתועדים על ידי Human Rights Watch בפרק זה של הדו"ח, הארגון השיג מידע לגבי 548 מקרי מוות נוספים, בעיקר מביקורים בבתי קברות ובדיקת רישומי בתי החולים, אולם לא ניתן לדעת את הנסיבות המדויקות של מקרי מוות אלה. לאור כל המקרים ביחד, Human Rights Watch יכול לדווח על מספר כולל של 1,109 הרוגים (כ-860 אזרחים ו-250 לוחמים) בעימות בן 34 הימים.

פרק זה מחלק את מקרי המוות לכמה קטגוריות: הרוגים בשל התקפות על בתי אזרחים, אלה שנהרגו בשל התקפות על כלי רכב אזרחיים שברחו, אזרחים שנהרגו בהתקפות על תשתיות, והרג בלתי חוקי על ידי כוחות הקרקעיים הישראליים. בכל פרק ישנו דיון לגבי התקפות על מטרות חיזבאללה לגיטימיות, על מנת לספק תמונה שלמה ככל האפשר של המבצע הישראלי.

א. התקפות על בתי אזרחים

לאחר ההפצצה הראשונית ב-12 ביולי של כבישים, גשרים, כפרים ויעדי חיזבאללה בדרום לבנון לצורך המטרה המוצהרת למנוע מחיזבאללה להעביר את שני חיילי צה"ל החטופים, החלה ישראל בהפצצות נרחבות יותר נגד יעדים שנחשדו כיעדי חיזבאללה, קצת לפני 4 בבוקר ב-13 ביולי, וביצעה התקפות נקודתיות על בתים ומחסני נשק שנחשדו כשייכים לאנשי חיזבאללה. לטענת ישראל, היא השמידה את רוב הטילים ארוכי הטווח של חיזבאללה כבר בהתקפה מוקדמת זו (שנמשכה 34 דקות לפי הדיווחים).¹⁹⁷ Human Rights Watch גילה שברבות מההתקפות האלה נהרגו רק אזרחים, על אף שלפחות אחת מהן פגעה במחסן נשק של חיזבאללה.

הריגתם של 10 אזרחים בבפלאי, 13 ביולי

בסביבות השעה 3.50 לפנות בוקר ב-13 ביולי, השמידו שתי התקפות אוויריות את ביתו הדו-קומתי של מוניר זאיין, וגרמו למותם של 10 אנשים שהיו בו. זאיין היה חקלאי שבבעלותו הייתה גם משאית לאיסוף זבל בכפרו, בפלאי, 10 קילומטרים מצור. אחמד רוז, איש מכירות בן 46 שהתגורר במרחק של 150 מטרים בלבד מבית משפחת זאיין תיאר ל-Human Rights Watch את ההתקפה:

הייתה הפצצה אווירית גדולה בין בפלאי לבין אל-שהאבייה. יכולנו לראות את ההפצצה מהבית שלנו, וצפינו בה. פתאום שמענו רעש חזק וראינו הבזק אור. הדלתות שלנו נפתחו

Scott Wilson, "Israeli War Plan Had No Exit Strategy: Forecast of 'Diminishing Returns' In Lebanon Fractured Unity in 197 David Makovsky and Jeffrey White, "Lessons and Implications of the Cabinet" Washington Post, 21 באוקטובר 2006. ראו גם Israel-Hizballah War: A Preliminary Assessment," The Washington Institute for Near East Policy, אוקטובר 2006, עמוד 46.

מהעוצמה. כל מה שיכולנו לראות זה עשן מהבית של משפחת זאיין. ואז הייתה הפצצה
נוספת.¹⁹⁸

בן דודו של מוניר זאיין, קאסים זאיין, בן 24 שעבד במשמר האזרחי הלבנוני וסייע במאמצי השיקום לאחר
ההפגזה, נזכר שהיה המום מרמת ההרס. "הכל נהרס; השרידים הגדולים ביותר שמצאנו היו של לבנות
בודדות. ראיתי כבר את ההריסות אחרי הרבה הפגזות אוויריות, אבל מעולם לא ראיתי דבר כזה. כל האזור
היה מכוסה באבק אפור והבניין הדו-קומתי הושטח לגמרי".¹⁹⁹

האנשים שנהרגו בהפגזה היו: מוניר זאיין, 47; אשתו נג'לה, 42; חמשת ילדיו, עלי, 19, חייל בצבא לבנון;
וואלה, 18; חסן, 13; פטימה, 7; וחוסין, 4; שני אזרחים כווייתים שהגיעו שבוע לפני כן, חיידר בין נהי, 40,
חנתו של מוניר, ועבדאללה בין נהי, 70, אביו של חיידר; ועוזרת מסרי לנקה שעדי הראייה אינם יודעים את
שמה.²⁰⁰

אנשי הכפר בבפלאי ובני משפחת זאיין מכחישים כל קשר בין מוניר או בני משפחתו לבין חיזבאללה. בן דודו,
קאסים, אמר:

הופתעתי שדווקא הבית של דודי נפגע... מוניר היה חקלאי שעבד עם משק חי, והוא גם היה
אוסף את הזבל. הוא לא היה מעורב בהתנגדות, ואם הוא היה עם ההתנגדות הוא לא היה
נשאר בביתו. כל אנשי חיזבאללה עזבו את בתיהם כבר ביום הראשון, עם המשפחות
שלהם.²⁰¹

אנשי הכפר האחרים אמרו גם הם שלמוניר לא היה כל קשר לחיזבאללה, ושלא הייתה כל פעילות של
חיזבאללה בקרבת הבית בזמן ההפגזה.²⁰² חיזבאללה לא נטל אחריות על אף אחד מהאנשים שנהרגו בהפגזות
ולא הכריז עליהם כעל לוחמים או שאהידים; אין כרזות של שאהידים ששלח חיזבאללה למשפחה והם נקברו
כאזרחים, דבר המהווה עדות מוצקה לכך שלא היה להם כל קשר לחיזבאללה.

צה"ל לא הציע אף הסבר להפגזת בית משפחת זאיין. ביקור שטח בבית חושף הסבר אפשרי. הבית ממוקם
בפאתי בפלאי, בקצה של דרך ללא מוצא עם עמק לא מאוכלס ומטעי עצי זית מאחוריו; משאית הזבל של
מוניר חנתה ליד הבית. יכול להיות שצה"ל טעה וחשב שמיקום הבית והמשאית החונה מצביעים על עמדת ירי
טילים של חיזבאללה, היות שחיזבאללה נהג לירות טילים מעל גבי משאיות באזורים לא מאוכלסים בפאתי

¹⁹⁸ ראיון Human Rights Watch עם אחמד רוז, ביירות, 22 ביולי 2006; ראיון Human Rights Watch עם עלי רוז, ביירות, 22
ביולי 2006

¹⁹⁹ ראיון Human Rights Watch עם קאסים מוחמד זיין, בפלאי, 15 בספטמבר 2006.

²⁰⁰ שם. גופתו של מוניר זיין מעולם לא נמצאה בהריסות, וככל הנראה הושחתה כליל בהפגזה.

²⁰¹ שם.

²⁰² ראיון Human Rights Watch עם אחמד רוז, ביירות, 22 ביולי 2006; ראיון Human Rights Watch עם עלי רוז, ביירות, 22
ביולי 2006

ערים וכפרים. הגל הראשון של ההפגזות הישראליות פגע לפי הדיווחים בטילים לטווח הארוך והבינוני של חיזבאללה. לפי דו"ח של מרכז המידע למודיעין וטרור הקשור לצה"ל, חיזבאללה ירה כמה רקטות מבפלאי וסביבותיה בתקופת המלחמה.²⁰³ עם זאת, כל אנשי הכפר שרואיינו על ידי Human Rights Watch היו עקביים בטענתם שלא הייתה כל פעילות של חיזבאללה בקרבת ביתו של מוניר לפני ההפגזה, לכן לא סביר שההפגזה הישראלית הייתה בתגובה לראיות כלשהן לגבי ירי ממשי של טילי חיזבאללה ממיקום זה.

הריגתם של ארבעה אזרחים בסריפה, 13 ביולי

בסביבות השעה 3:50 ב-13 ביולי, השמידה התקפה אווירית של צה"ל את ביתו של עקיל מרהי בן ה-34, בעל אזרחות כפולה ברזילאית-לבנונית, וגרמה למותו, למות אשתו ושני ילדיו הקטנים. פטימה מוסא, תושבת סריפה ושכנה של משפחת מרהי, תיארה ל-Human Rights Watch את אירועי אותו לילה:

קודם כל הם פגעו במבנה בית הספר בלילה בין רביעי [12 ביולי] לחמישי [13 ביולי], החל מהשעה 3:30 ועד 4 לפנות בוקר. ואז הם פגעו בבית שנמצא בדיוק מאחורינו. לא שמענו מטוסים, שמענו רק את הרקטה [שהתפוצצה]. ישנו והתעוררנו כשהבית הואר כולו מהפיצוצים. הבן שלי רעד מרוב פחד.²⁰⁴

עקיל מרהי היה איש עסקים ברזילאי-לבנוני שהתגרר ועבד בברזיל. הוא חזר לסריפה לחופשת הקיץ חודש לפני מותו. הוא היה מוכר מאוד בסריפה בזכות נדיבותו לכפר מולדתו, והשקיע הרבה מאוד מרווחיו העסקיים בפיתוח סריפה, אבל לא היה לו כל קשר לחיזבאללה. לדברי קרוביו, מרהי, כמו לבנונים רבים, בילה את אותו הלילה בשיחות עם חבריו על החטיפות שביצע חיזבאללה ב-12 ביולי ועל האירועים שקרו לאחר מכן. בין החברים היו גם שיעים דתיים, "סעידיים ושייחים", אבל "זאת לא הייתה ישיבה של חיזבאללה".²⁰⁵ מרהי יצא מבית חבריו ב-3 לפנות בוקר; ביתו נפגע מיד כשנכנס והדליק את האור: "הטיל הגיע בדיוק כשהוא נכנס והדליק את האור, אז הם כיוונו אליו", נזכר בן דודו. "הוא היה לבוש עדיין בבגדים [ליציאה מהבית] כשמצאנו את גופתו".²⁰⁶

צה"ל, בהודעתו, טען שפגע "בשני בסיסי חיזבאללה" בסריפה באותו יום.²⁰⁷

²⁰³ לפי דו"ח ארליך, "13 רקטות נורו מתוך בתי הכפר בבפלאי, 19 מתוך רדיוס של 200 מטרים מהכפר, ו-20 מתוך רדיוס של 500 מטרים". מרכז המידע למודיעין וטרור במרכז למחקרים מיוחדים, "השימוש של חיזבאללה באזרחים לבנונים כמגינים אנושיים: התשתית הצבאית הנרחבת מוקמה והוסתרה באזורים מאוכלסים. התקפות טילים כווננו ישירות מתוך ערים וכפרים לבנוניים לעבר מטרות אזרחיות בישראל" (נובמבר 2006), נספח 4 (להלן, "דו"ח ארליך"). עם זאת, יש לשים לב שהדו"ח אינו מפרט את התאריך או את המיקום המדויק של התקפות אלה בזמן המלחמה.

²⁰⁴ ראיון של Human Rights Watch עם פטימה מוסא, ביירות, 22 ביולי 2006.

²⁰⁵ ראיון של Human Rights Watch עם פדיה מחמוד סעיד, סריפה, 18 בספטמבר 2006.

²⁰⁶ שם.

²⁰⁷ צה"ל, "מטרות צה"ל בדרום לבנון", 13 ביולי 2006. <http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism-2006-+Obstacle+to+Peace/Terrorism+from+Lebanon-+Hizbullah/IDF+operations+against+Hizbullah+in+Lebanon+13-Jul-2006.htm>.

כל ארבעת הנפשות של המשפחה שנהרגה בהתקפה היו בעלי אזרחות כפולה, ברזיאלית-לבנונית: עקיל מרהי, 34; אשתו אהלם ג'אבר, 25; וילדיהם עבדל האדי, 9, ופטימה, 4. חיזבאללה לא הכריז על אקיל או על אישתו כשאהידים או לוחמים, והם נקברו כאזרחים. אין כל כרזות "שאהידים" של בני משפחת מרהי שעשויים להצביע על קשר לחיזבאללה.

לדברי אנשי הכפר, אש שנורתה ממטוסי קרב ישראלים מנעה מהם בהתחלה את הגישה להריסות, להוצאת הגופות. לדברי אחת העדות:

בפעם הראשונה שכמה מאנשי הכפר ניסו לחלץ את הגופות, ירה על הבית מטוס קרב טיל נוסף. בסוף הצלחנו להוציא את הגופות, אבל זה היה בשעות הצהריים. הגופות נקברו בכפר בערך בשעה 17:00.²⁰⁸

אנשי הכפר אמרו שלא הייתה באזור הבית כל פעילות חיזבאללה כשהטיל השני פגע בו.

פציעתם של שלושה אזרחים במהלך ההתקפה על ביתו של איש חיזבאללה, אל-שהאביה, 13 ביולי

בסביבות השעה 3:50 ב-13 ביולי פגעה התקפת חיל האוויר הישראלי בביתו של מחמוד ביידון, רתך בן 45 שהיה גם איש חיזבאללה צבאי כפרי באל-שהאביה, כפר שנמצא כ-10 קילומטרים מזרחית לעיר הנמל הדרומית צור, על הכביש הראשי לתיבנין. ביידון היה בביתו עם אשתו וחמשת ילדיהם בעת ההתקפה. במהלך ההתקפה נפגעו שלושה מבניו: סמי, 20, מוחמד, 17, ואחמד, 10, ואף אחד מהם אינו משתייך לחיזבאללה.²⁰⁹ בכך שנשאר בביתו, מחמוד ביידון סיכן את חיי בני משפחתו האזרחים. גם אם ישראל כיוונה למטרה צבאית לגיטימית (מחמוד ביידון, לוחם חיזבאללה), היא אחראית לכך שהביאה בחשבון שיהיו נפגעים אזרחים אם תתקיף אותו בביתו כאשר שקלה אם היתרון הצבאי של תקיפת ביידון בביתו עולה על הנזק האזרחי שייגרם.

הריגת 13 אזרחים בדוויר, 13 ביולי

ביום חמישי, 13 ביולי, בסביבות השעה 4:00, תקפו מטוסי קרב ישראלים את ביתו של איש הדת השיעי, שייה עדיל מוחמד עקאש, והרגו אותו ועוד 11 בני משפחה שלו. השייה עקאש היה איש דת שלמד באיראן, ונחשד בקשרים עם חיזבאללה, אולם אין כל ראיה לכך שהיה לו חלק בפעולות איבה או תפקיד פיקודי – כל אחד מאלה היה הופך אותו למטרה צבאית לגיטימית. אנשי חיזבאללה בדוויר אמרו ל-Human Rights Watch שהשייה עקאש לא היה מעורב בפעילויות צבאיות של חיזבאללה, וטענו שהוא פשוט היה מוכר בכפר

²⁰⁸ ראיון של Human Rights Watch עם פטימה מוסא, ביירות, 22 ביולי 2006.

²⁰⁹ ראיון של Human Rights Watch עם סמי ביידון, ביירות, 26 ביולי 2006; ראיון של Human Rights Watch עם מוחמד ביידון, ביירות, 26 ביולי 2006.

כאיש דת.²¹⁰ עם זאת, השייח עקאש כן מופיע על כרזה של "שאהידי" חיזבאללה מהכפר; פירוש הדבר שהיו לו קשרים עם חיזבאללה; ובכל זאת, הקשר הזה לבדו אינו מבסס לו מעמד של לוחם.

השייח עקאש לימד במכללה הדתית השיעית בסעידה, שהושמדה בהתקפת חיל האוויר הישראלי ב-23 ביולי. לדברי כמה מתושבי סעידה – עיירה סונית ברובה שאינה תומכת בחיזבאללה באופן כללי – המכללה שבה לימד השייח הייתה "מסגד של חיזבאללה" וחלקם אף השמיעו טענות מוטלות בספק שלא אושרו, ואמרו שחיזבאללה השתמש במקום כדי לאחסן בו כלי נשק.²¹¹

הטיל הראשון השמיד בית קומותיים בפאתי דוויר, באזור דליל באוכלוסייה בדרך לג'יבשית. טיל שני שנורה דקות ספורות לאחר מכן לא התפוצץ. לדברי עדי ראייה שהתגוררו בקרבת מקום, השייח ובני משפחתו חזרו לביתם רק עשרים דקות לפני ההתקפה – משפחות לבנוניות רבות בילו את אותו לילה בביקור אצל חברים כדי לשוחח על אירועי היום הקודם ועל המלחמה שפרצה. בהתקפה נהרגו השייח עדיל מוחמד עקאש, אשתו, רבאב יאסין, 39, ועשרה מילדיהם: מוחמד באקר, 18; פטימה, 17; זיינאב, 13; עלי רידה, 12; ר'דיר, 10; מוחמד חסן, 7; שרה, 5; בטול, 4; נור אל-הודה, 2; וסאפה, בת חודשיים. עוזרת הבית של המשפחה מסרי לנקה, ששמה אינו ידוע ל-Human Rights Watch, נהרגה אף היא בהתקפה.

Human Rights Watch לא מצא כל ראיות לפעילות של חיזבאללה בביקורו באתר ההפצצה, ותושבי דוויר הכחישו שהייתה פעילות צבאית של חיזבאללה באזור הבית. הכפר דוויר נמצא רחוק מדי מהגבול הישראלי (40 קילומטרים) מכדי לשמש כאזור שיגור יעיל לרקטות בעלות טווח קצר או בינוני.

מה שנראה כסימונו של השייח עקאש כיעד מדגים את הצורה שבה ישראל מסמנת אנשים הקשורים לחיזבאללה, ללא קשר אם הם השתתפו בפעולות איבה או לא. אם יש בידי ישראל מידע המלמד אחרת, היא צריכה לפרסם אותו, כמו גם מידע המצדיק התקפה שגרמה למותם של כל כך הרבה אזרחים. ההתקפה הזאת על אזרח-לכלל-הדעות גבתה את חייהם של שלושה-עשר אזרחים, תשעה מהם ילדים.

²¹⁰ אחיו ואביו של השייח עקאש סירבו להתראיין על ידי Human Rights Watch ללא נוכחות אנשי חיזבאללה או אנשי הרשות המקומית, וביקשו מחוקרי הארגון שיעזבו כשהם שאלו את המשפחה לגבי פעילויותיו של השייח עקאש.

²¹¹ ראו Jon Lee Anderson, "The Battle for Lebanon: Has Israel's Assault Weakened Hezbollah—or made it stronger," New Yorker, August 7 and 14, 2006. אנדרסון מצטט בחור אנונימי שניגש אליו מחוץ למכללה ההרוסה ואמר לו ש"חיזבאללה אחסן פצצות במרתף המסגד, אבל יומיים קודם לכן [לפני ההפגזה] משאית לקחה משם את כל הנשק". אותו בחור הראה לאחר מכן את עוינותו כלפי חיזבאללה, כשאמר, "כולם רוצים לשים סוף למשטר החיזברללה, אבל אף אחד לא יכול לומר דבר". בדיקתו של Human Rights Watch לגבי השימוש במסגד לאחסון טילי חיזבאללה לא אישרה את טענותיו של הבחור האנונימי, וישנן סיבות מוצקות להטיל ספק בסיפורו. סעידה היא עיירה סונית בעיקרה, שאינה תומכת בחיזבאללה באופן כללי. המכללה עצמה גובלת במכללה טכנית המנוהלת על ידי קרן חרירי, סונית אף היא, התומכת בפירוקו של חיזבאללה מנשקו. לאור מיקום המכללה הדתית באזור עויין כל כך, ספק אם חיזבאללה היה מסתכן ומאחסן שם את כלי הנשק שלו, מאחר שהייתה לו גישה למתקני אחסון אחרים באזורים פחות עוינים. ראו גם, Hamza Hendawi, "Israel Targeting Hezbollah Infrastructure," Associated Press, July 26, 2006.

הריגתם של שישה אזרחים בשחור, 13 ביולי

בסביבות השעה 4:00 ב-13 ביולי, פגעו כמה טילים בביתו של מוסטפה חשאב, בעל אזרחות כפולה גרמנית-לבנונית, סוחר מכוניות בן 43 מגרמניה, שהגיע ללבנון ב-28 ביוני לבלות את חופשת הקיץ בכפר הולדתו. בהתקפה הושמד ביתו של חשאב, ונהרגו חמישה קרובי משפחה שלו: אשתו נג'ווה עלי אל-מידני, 37; ביתם יסמין, 14; בת דודה, שרה אחמד יאסין, 16; אביו של מוסטפה, עלי אמיד, 73; ואחותו, חדיג'ה עלי, 48. בנו בן-ה-12 של מוסטפה חשאב, אחמד, שהיה במקלחת בעת ההתקפה, היה הניצול היחיד, והוא הוטס לגרמניה לטיפול נמרץ מיד לאחר האירוע.

לדברי קרובי משפחתו, צוותי החילוץ ואנשי הכפר, לחשאב לא היו קשרים עם חיזבאללה, ולא הייתה כל פעילות של הארגון בביתו או לידו לפני ההתקפה.²¹² דודתו של מוסטפה שביקרה בבית ערב לפני ההתקפה ועזבה את המקום בסביבות השעה 23:00, לא הבחינה בפעילות יוצאת דופן.²¹³

חשאב עזב את לבנון בגיל 14 כדי לחפש חיים טובים יותר, והשתקע בגרמניה. הוא בנה בית בכפר הולדתו, ונהג לחזור לשם לחופשות הקיץ. בשאר חודשי השנה התגורר בבית הוריו. חשאב וקרובי המשפחה שנהרגו בהתקפה נקברו כאזרחים, ואין כל ציון על קבריהם או כרזות שהידים המרמזות על חברות בחיזבאללה.

גורמים ישראלים לא הציעו כל הסבר להתקפה על ביתו של מוסטפה חשאב. עם זאת, סיבה אפשרית אחת היא שאחיו של חשאב, סאפי חשאב, הוא פעיל "רם דרג" בחיזבאללה בביירות, כך לפי שני מקורות שרואיניו על ידי Human Rights Watch בשחור. המקורות לא ציינו אם סאפי חשאב היה פעיל בזרוע הצבאית או האזרחית של חיזבאללה.²¹⁴ על אף שסאפי חשאב בדרך כלל מתגורר בביירות ואין לו בית בשחור, הוא ביקר את אחיו בכפר ב-12 ביולי, ויצא מהכפר בלילה. מוסטפה ניסה אף הוא לצאת משחור ולקחת את משפחתו לאזור בטוח יותר צפונית לצור, אבל הוא לא הצליח להגיע לשם כי ההתקפות האוויריות הרסו את הכביש.²¹⁵ קרוב משפחה אמר ל-Human Rights Watch: "הם ניסו לעזוב ביחד, אבל המכונית של מוסטפה הייתה כבדה מדי והוא לא הצליח לחצות [את הנהר]. הוא החליט להישאר לישון כאן ולצאת למחרת. הוא פחד באותו לילה, בגלל רעש המזל"טים ומטוסי הקרב."²¹⁶

על שלטונות ישראל לספק מידע ולהסביר מדוע סברו שבית חשאב מהווה יעד צבאי לגיטימי, ומדוע האמינו שלסאפי חשאב היה תפקיד צבאי בחיזבאללה, אם הם חשבו שהוא היה במקום בעת ההתקפה ומדוע, אילו

²¹² ראיון Human Rights Watch עם עלי זיין, ראש עיריית שחור, שחור, 18 בספטמבר 2006; ראיון Human Rights Watch עם מוחמד מוחמד, איש חילוץ, שחור, 18 בספטמבר 2006; ראיון Human Rights Watch עם לילה חמיד חשאב, שחור, 18 בספטמבר 2006.

²¹³ ראיון Human Rights Watch עם לילה חמיד חשאב, שחור, 18 בספטמבר 2006.

²¹⁴ ראיון Human Rights Watch עם (השם לא הותר לפרסום), שחור, 18 בספטמבר 2006.

²¹⁵ ראיון Human Rights Watch עם לילה חמיד חשאב, שחור, 18 בספטמבר 2006.

²¹⁶ ראיון Human Rights Watch עם (השם לא הותר לפרסום), שחור, 18 בספטמבר 2006.

מאמצים נעשו כדי לקבוע את מידת הנוכחות האזרחית במקום, ואיזה חישוב של יתרון צבאי צפוי ונזק אזרחי גרם להם לאשר את ההתקפה.

הריגת שני אזרחים בהתקפה על מתקן אחסון של חיזבאללה, ברעשית, 13 ביולי

ב-13 ביולי בסביבות 4, נהרס בהתקפה אווירית ישראלית על הכפר ברעשית ביתו של נג'יב חוסיין פרחאת, מוכר כרטיסי לוטו, והבית השכן של אחיו, שהיה ריק, לאחר שהאח עבר לביירות ב-1996. בהתקפה האווירית נהרגו נג'יב חוסיין פרחאת, 54, בתו בת ה-16, זיינב, ואשתו, בנו ובתו נפצעו קשה.

לדברי מקור יודע דבר בכפר, חיזבאללה שכר מרתף בבית הריק והרחיב אותו לכדי "מחסן" לאחסון כמויות גדולות של כלי נשק. לא חיזבאללה ולא קרובי משפחתו של נג'יב הודיעו לו או למשפחתו על הסלקת כלי הנשק בבית השכן, לכן הם לא הרגישו צורך לפנות את הבית עם פרוץ המלחמה. קרובי המשפחה שנותרו בחיים התלוננו לאנשי חיזבאללה על האירוע. בהתחלה הארגון הכחיש, ולאחר מכן איים עליהם שלא ידאג לפצות את המשפחה אם ידברו על הנושא.

אחרי האירוע, המשפחה נקלעה למריבה עם חיזבאללה. בהתחלה, חיזבאללה הכחיש את כל ההאשמות, אבל כשהדבר נודע לכל העיירה, הוא נאלץ להודות. האדם שהם התלוננו בפניו היה אחראי על הפיצויים למשפחה, והוא עיכב את תשלומם. המשפחה הפסיקה לדבר על הנושא, מהחשש שלא תקבל פיצויים.²¹⁷

בכך שאחסן כלי נשק בכפר לפני תחילת המלחמה ולא הזהיר את התושבים לגבי הסכנה, חיזבאללה הפר את האיסור הקיים בחוק ההומאניטרי להימנע ממיקום יעדים צבאיים באזורים צפופי אוכלוסין.

הריגת 12 אזרחים בזבקיין, 13 ביולי

ב-13 ביולי, בשעה 8:20, ירו מטוסים ישראלים שני טילים על ביתו של נעים בזייה, המוכתר לשעבר של זבקיין (שמת ב-2001), שנמצאת כחמישה קילומטרים צפונית לגבול ישראל-לבנון. בזמן ההתקפה שהו בבית 14 בני משפחת בזייה, מאחר שהבית היה בית אבן עתיק, בעל קירות עבים ותשתית חזקה. דרוויש, בנו בן ה-42 של המוכתר לשעבר, עמד במרפסת בעת ההתקפה. הוא נזכר:

פתאום מצאתי את עצמי בתוך ערימת הריסות. הפיצוץ העיף אותי למרחק של 10 מטרים, מעבר לכביש. כל מי שהיה בקומת הקרקע נהרג. אני אפילו לא שמעתי את הפיצוץ; פשוט עפתי לתוך מטע עצי הזית והתעוררתי כשאני מכוסה בעפר ורסיסים ומדמם.²¹⁸

²¹⁷ ראיין Human Rights Watch עם [שם, מקום, לא הותרו לפרסום, נמצאים בידי הארגון].

²¹⁸ ראיין Human Rights Watch עם דרוויש בזייה, זבקיין, 15 בספטמבר 2006.

12 אנשים נהרגו בהתקפה, ביניהם שש נשים וחמישה ילדים: פטימה, 78, אשתו של נעים; טניה, 64, אחותו; מרים אל-חוסייני, 54, כלתו; סועד נסור, 39, אשתו של דרוויש; אמל, 44, בתו של נעים; נעים וואל, 18, נכדו; חולוד, 18, נכדתו; פארה, 14, נכדתו; עזיזה, 11, נכדתו; מאלק ואחיו התאום מוחמד, 17, נכדיו; וחוסייין, 12, נכדו. כולם נקברו כאזרחים, וחיזבאללה לא לקח עליהם אחריות כלוחמים או שאהידים, כפי שעשה במקרים של גברים אחרים בכפר שנהרגו במקרים שונים כלוחמים.

משפחת בזייה הכחישה כל קשר לחיזבאללה. דרוויש, שנפצע בהתקפה, אמר: "אבי מת ב-2001. הוא היה המוכתר במשך 35 שנים, ומעולם לא השתייך לאף תנועה פוליטית. לא היה לו כל קשר לחיזבאללה. כולנו עצמאים; אנחנו לא עם חיזבאללה. כל אנשי הכפר הופתעו כשהבית שלנו נפגע, כי אנשים יודעים שאנחנו לא מחיזבאללה".²¹⁹ פעיל זכויות אדם מוכר שהכיר את המוכתר ואת משפחתו אישית אמר ל- Human Rights Watch שאין להם כל קשר לחיזבאללה.²²⁰

דרוויש גם אישר שלא הייתה כל תנועה של חיזבאללה או פעילות סביב הבית בזמן ההתקפה: "לא היו אנשי חיזבאללה סביב הבית, ולא היה ירי משום מקום. אנחנו היינו במרפסת ולא ראינו שום דבר".²²¹

צה"ל לא הציע שום הסבר להתקפה על בית בזייה. לפי דו"ח ארליך, חיזבאללה ירה שני טילים מבתים בזבקיין במהלך המלחמה.²²² עם זאת, חיזבאללה עדיין לא התחיל לירות טילים רבים לעבר ישראל כשאיירעה ההתקפה על בית בזייה, לכן אין זה סביר שההתקפה הישראלית הייתה בתגובה לירי טילים של חיזבאללה.

הריגתם של שני אזרחים ולוחם חיזבאללה אחד, יאתר, 13 ביולי

ב-13 ביולי ב-15:00, השמידה התקפה אווירית ישראלית בית ביאתר, וגרמה למותם של שלושה אנשים שהיו בתוכו. בין ההרוגים היה לוחם חיזבאללה, מוחמד עלי נג'יב סוידן, בן 21.²²³ בנוסף למוחמד, נהרגו בהתקפה שני אזרחים: בן דודו עלי מוחמד עקיל, 25, שתמך בחיזבאללה, אולם לא היה לוחם,²²⁴ ואמו של

²¹⁹ ש.ס.

²²⁰ ראיון Human Rights Watch עם פעילי זכויות אדם לבנוניים שביקשו להישאר בעילום שם, 25 ביולי 2006.

²²¹ ראיון Human Rights Watch עם דרוויש בזייה, זבקיין, 15 בספטמבר 2006.

²²² דו"ח ארליך, נספח 4. NGO Monitor טוען ששני טילים נורו מתוך בני הכפר, כדי לפסול את ממצאי HRW בדו"ח התקפות.

קטלניות. NGO Monitor, Amnesty and HRW Claims Discredited in Detailed Report (28 בדצמבר 2006). עם זאת, אף אחד מהדו"חות לא מספק הוכחות המצביעות על כך שבית בזייה עצמו שימש לצרכים צבאיים.

²²³ ראיון Human Rights Watch (השם שמור), יאתר, 23 באוקטובר 2006. מוחמד עלי סוידן מזוהה על גבי המצבה שלו כלוחם חיזבאללה.

²²⁴ גם על המצבה של עלי מוחמד סוידן יש את סמל חיזבאללה, אבל קרוב משפחה שלו הסביר שלמרות שהוא היה תומך של הארגון, מעולם לא היה מעורב בפעילויות צבאיות שלו ולא היה לוחם. ראיון Human Rights Watch (השם שמור), יאתר, 23 באוקטובר 2006. מידע זה אושר גם על ידי סגן המוכתר של יאתר. ראיון Human Rights Watch עם חוסייין עלי מוסא סוידן, 13 בספטמבר 2006.

מוחמד, ארווא ג'מיל, 56.225 האזרחים קיבלו על עצמם את הסיכון במתקפה כשאפשרו לבן דודם הלוחם להיכנס לביתם, וכך נהרגו גם הם במהלך התקפה צבאית לגיטימית על לוחם.

הריגתם של ארבעה אזרחים, בהם אזרח אמריקני-לבנוני, בבניין שבו דירה ריקה ששכר חיזבאללה, בינת ג'בייל, 15 ביולי

בסביבות 8:55 ב-15 ביולי ירה מטוס ישראלי טיל לעבר בית בן שלוש קומות בבינת ג'בייל, עיר גדולה ליד הגבול של לבנון עם ישראל. לדברי ג'מל סעד, נהג אוטובוס בן 45 שהתגורר ליד הבניין: "היינו בתוך הבית שלנו, והמצב היה רגיל למדי. הבטתי החוצה מהחלון וראיתי מזל"ט ישראלי בשמיים. שניה אחת לאחר מכן היה פיצוץ עצום בבית השכן."²²⁶ בהתקפה נהרגו חליל איברהים מרוג', 85, המוכר כחאג' אבו נאג'י,²²⁷ ובתו, נאג'ווה חליל, 60.

לדברי אנשי הכפר בבינת ג'בייל, לאף אחד מהקורבנות לא היו קשרים עם חיזבאללה: "חאג' אבו נאג'י לא היה איש חיזבאללה; הוא היה איש זקן שכבר לא עבד, והתגורר בביתו עם בתו."²²⁸ שניהם נקברו בקבורה אזרחית בבינת ג'בייל ולא הוכרו על ידי חיזבאללה כשאהידים. עם זאת, אחד השכנים סיפר ל-Human Rights Watch שחיזבאללה שכר דירה באותו בניין, אבל היא עמדה ריקה מאז תחילת המלחמה:

ציפינו להתקפה על הבית הזה. זה היה בניין של שלוש קומות, וחיזבאללה שכר בו דירה בקומה השלישית. ידענו שהדירה הושכרה על ידי חיזבאללה, אבל לא ידענו לאיזו מטרה. אבל לא היו בה כלי נשק... מהיום הראשון של המלחמה לא היה אף אחד מחיזבאללה בבניין... החאג' שמת לא היה קשור לחיזבאללה, והוא לא היה הבעלים של הדירה שהושכרה לחיזבאללה.²²⁹

אחרי ההתקפה אנשי הכפר חיפשו אחר שני הנעדרים בכל הכפר לפני שהבינו כי הם היו בתוך הבניין שקרס. ואז הם החלו במאמצי חילוץ: "היו חששות שהמקום יותקף שוב, אבל אנשים החלו במאמץ החילוץ, והוא התרחב."²³⁰

בעוד אנשי הכפר מנסים לחפור בהריסות כדי להוציא את הגופות, מזל"ט ישראלי ירה טיל לעבר המחלצים, והרג שניים מהם, בילאל הרייש, 31, אזרח לבנוני-אמריקני, ומחמוד מוחמד אל-סעיד אחמד, 28. שניהם היו חברים בהגנה האזרחית הבלתי רשמית של חיזבאללה (הפועלת בנפרד מהמשמר האזרחי הממשלתי של

²²⁵ ראיון Human Rights Watch (השם שמור), יאתר, 23 באוקטובר 2006. ראיון Human Rights Watch עם חוסיין עלי סוידן, סגן המוכתר של יאתר, 13 בספטמבר 2006.

²²⁶ ראיון Human Rights Watch עם ג'מל סעד, בינת ג'בייל, 26 בספטמבר 2006.

²²⁷ חאג'י הוא תואר כבוד המוענק לכל מי שעלה לרגל למכה, ואבו נאג'י פירושו "אביו של נאג'י".

²²⁸ ראיון Human Rights Watch עם האשם קזן, ביירות, 23 ביולי 2006.

²²⁹ ראיון Human Rights Watch (השם שמור), בינת ג'בייל, 26 בספטמבר 2006.

²³⁰ שם.

לבנון) ולבשו בגדים אזרחיים כנדרש.²³¹ בהתקפת המזל"ט נפצעו רבים אחרים, ביניהם שניים מבניו של האג' מרוג', וילד בן 16, האשם קזן, שאמר ל-Human Rights Watch שהוא נפצע בהתקפה השנייה:

המשמר האזרחי [הבלתי רשמי של חיזבאללה] היה שם כדי לעזור לנו [לחליץ את הגופות]. בהתחלה היו שם 50 אנשים שניסו לעזור לנו, אבל נשארו רק עשרה. היינו על גג הבניין כשנפגענו. אני לא שמעתי דבר, רק את הפיצוץ.²³²

לאחר ההתקפה הקטלנית הופסקו מאמצי החילוץ והגופות הוצאו מהמקום רק לאחר סיום המלחמה, ב-16 באוגוסט.

העובדה שחיזבאללה שכר את הדירה לא הופכת אותה ליעד צבאי. גם אם חיזבאללה היה נמצא בבניין באותה עת, צה"ל בכל זאת היה חייב לבדוק אם הדירה שימשה למטרות צבאיות. מאחר שצה"ל ביסס את התקפתו על מידע מודיעיני לא עדכני, ישראל לא נקטה באמצעי הזהירות הנחוצים כדי לבדוק אם היעד האזרחי הזה הוא בעצם יעד צבאי בזמן ההתקפה. גם אם דירת חיזבאללה הייתה יעד לגיטימי (למשל, אילו שימשה לצרכים צבאיים), ישראל הייתה צריכה להביא בחשבון את האפשרות שיהיו נפגעים אזרחיים כשהיא תתקיף בניין דירות, ולשקול אם היתרון שבהתקפת משרדי חיזבאללה יעלה על הנזק שייגרם לאזרחים.

התקפת המזל"ט על צוות החילוץ, ועל הדחפורים שעבדו במקום באור יום מלא כדי לפנות את ההריסות, נראית כמו התקפה מכוונת על אזרחים. המזל"טים הישראליים, שחלקם מסוגלים לשדר וידאו חי למפעיליהם, היו אמורים לאפשר למפעילים לראות את צוות החילוץ במקום.

הריגתם של שני אזרחים, חולה, 15 ביולי

ב-15 ביולי, בסביבות השעה 20:00, ירה מסוק אפאצ'י ישראלי שני טילים על ביתו של איברהים סלים,²³³ עובד שכיר, בכפר חולה שנמצא על גבול ישראל-לבנון, כ-25 קילומטרים מזרחית לצור. לדברי סלים, האווירה בחולה הייתה רגועה למדי באותה תקופה, והיו אנשים ומכוניות ברחוב. בנו, עלי, נהג משאית בן 30, חזר על האופנוע שלו מביקור אצל חבר 10 דקות לפני ההתקפה, והמשפחה בת 14 הנפשות ישבה בדיוק לארוחת הערב בעת שנחתו הטילים.²³⁴ המסוקים חגו במקום כשעה לפני שירו את הטילים.

²³¹ על אף ששני המחלצים נקברו כאנשי חיזבאללה, אנשי הכפר אמרו ל-Human Rights Watch שהם לא היו לוחמי הארגון, אלא פשוט חברים בו שהשתתפו במאמצי החילוץ בבגדיהם האזרחיים כחלק מזרוע ההגנה האזרחית של חיזבאללה, מועצת הבריאות האיסלאמית, הפועלת בנפרד מהמשמר האזרחי הרשמי של ממשלת לבנון.

²³² ראיון Human Rights Watch עם האשם קזן, בינת ג'בייל, 26 בספטמבר 2006.

²³³ בשל שגיאה בתרגום, בדו"ח הקודם של Human Rights Watch, התקפות קטלניות, מצויין שם המשפחה כ"סולימן" במקום "סלים".

²³⁴ ראיון Human Rights Watch עם אברהים סלים, חולה, 21 בספטמבר 2006. ראיון Human Rights Watch עם עלי סלים, חולה, 21 בספטמבר 2006.

התקפת הטילים המונחים השמידה את רוב הבית, היות שהטילים חדרו דרך הדלת הקדמית והתפוצצו בתוך הבית. בהתקפה נהרגו שתי נשים צעירות: סלמה סלים, 23; וכלתו של איברהים, זיינב חסן פאקי, 22, אם לתינוקת בת 7 חודשים. שני אנשים נפצעו: עלי סלים, נהג המשאית בן ה-30, וגיסו, עלי סעד, שגילו אינו ידוע.

איברהים אמר ל-Human Rights Watch שהוא ובניו לא השתייכו לחיזבאללה: "אני לא יודע למה פגעו בבית שלי. אני לא שייך לחיזבאללה, ובניי אינם קשורים לארגון. תמיד אסרתי על בניי להיות מעורבים בהתנגדות או בחיזבאללה."²³⁵ אנשי הכפר האחרים שרואיינו על ידי Human Rights Watch בנפרד הכחישו אף הם שלאיש מבני המשפחה היו קשרים לחיזבאללה. "לא הוא ולא ילדיו היו קשורים לחיזבאללה, ולא הייתה שום פעילות [חיזבאללה] בעיר בתקופה הזאת", אמר שכנו, עלי ריזק.²³⁶ Human Rights Watch לא ראה אף סמל של חיזבאללה בהריסות בית סלים בביקור במקום. שתי הנשים שנהרגו בהתקפה נקברו כאזרחיות.

צה"ל לא מסר אף הסבר לגבי ההתקפה על בית סלים. לפי דו"ח ארליך, חיזבאללה ירה שתי רקטות מתוך בתים בחולה בתקופת המלחמה, אולם לא צויין תאריך.²³⁷ עם זאת, אין הוכחות לכך שבית סלים היה אחד הבתים האלה.

הריגת שלושה לוחמי חיזבאללה, יאתר, 16 ביולי

ב-16 ביולי ב-17:00, השמידה התקפה אווירית של צה"ל בית אזרחי בכפר יאתר, ארבעה קילומטרים צפונית לגבול עם ישראל. בהתקפה האווירית נהרגו שלושה לוחמי חיזבאללה: חסן עלי כרים, 22; חוסיין עלי קוראני, 21; ומוחמד חוסיין ג'עפר, 23. קברי שלושת הגברים מצוינים בצורה ברורה שהם "שאהידים" של חיזבאללה ולא אזרחים. נציגי חיזבאללה ניסו למנוע מ-Human Rights Watch לחקור את מקרי המוות האלה, אולם קרוב משפחה של אחד הגברים שנהרגו מסר לארגון שהגברים אחסנו משגר טילים של חיזבאללה בבית כשהותקפו:

הם היו לוחמים של חיזבאללה. הם מתו כלוחמים. היה להם משגר טילים בתוך הבית. הם לא שיגרו טילים מהבית. הם נהגו לצאת לשיגור הטילים, ואז לחזור הביתה. חיזבאללה לקח את המשגר [ההרוס] לאחר מכן.²³⁸

²³⁵ ראיון Human Rights Watch עם אברהים סלים, הולה, 21 בספטמבר 2006.

²³⁶ ראיון Human Rights Watch עם עלי ריזק, הולה, 22 ביולי 2006.

²³⁷ דו"ח ארליך, נספח 4. NGO Monitor מציינ את ממצאי דו"ח ארליך, לפיהם חיזבאללה ירה שני טילים מבתי הכפר, כדי לערער על הציטוט של HRW ב"התקפות קטלניות", שבו אומר עד ראייה בהולה ש"לא הייתה התנגדות [של חיזבאללה] בעיר באותה תקופה". עם זאת, הם לא מספקים עדות המוכיחה שחיזבאללה השתמש ספציפית בבית סלים להתקפה צבאית כלשהי, או שהוא ירה מהולה באותו יום. NGO Monitor. Amnety and HRW Claims Discredited in Detailed Report (28 בדצמבר 2006). <http://www.ngo-monitor.org/article.php?id=1132> (נפתח לקריאה ב-3 באפריל 2007).

²³⁸ ראיון Human Rights Watch עם קרוב משפחה (זהותו נשמרה בסודיות מסיבות בטחוניות), יאתר, 13 בספטמבר 2006.

על אף שהשימוש בבית אזרחי לאחסון משגר טילים מסכן את האזרחים, כיוון שסביר להניח שצה"ל יתקיף מבנים אזרחיים אם הוא יחשוב שהם משמשים למטרות צבאיות, לוחמי חיזבאללה במקרה הזה שהו בבית ללא נוכחות אזרחים, היות שהאזרחים ברובם נטשו את השכונה. "האזור היה ריק", לדברי סגן המוכתר, איש שמאל עצמאי שאיננו קשור לחיזבאללה.²³⁹ ההתקפה הישראלית שכוננה לשלושת לוחמי חיזבאללה שהיו מעורבים בירי טילים הייתה התקפה צבאית לגיטימית.

הריגתם של שמונה אזרחים בצור (מכון צידון), 16 ביולי

ב-16 ביולי, בין 12:00-13:00, תקפו מטוסים ישראליים בניין דירות בפאתי צור, ובית סמוך לו, בבעלות מרוואן חוסיין שהין, פלסטיני שניהל אטליז ליד מחנה הפליטים בס. הבניין (שאנשים נוהגים לכנות אותו מכון צידון, היות שהמכון שכן בו בעבר) והבית הסמוך לו היו ליד מטעי הבננות שמאחורי בית החולים ג'בל עמל.

אחד מדיירי הבניין היה יאסר עלאווייה, מנהל חשבונות שעבד במכון האיסלאמי לחינוך ולמידה (מואסאסה אל-איסלאמייה לאל-תרכייה ואל-תעליס) השייך לחיזבאללה, ובזמן ההתקפה עבד עבור בנק איסלאמי (אל-קארד אל-חסן). אין הוכחות לכך שיאסר עלאווייה נטל חלק בפעילויות הצבאיות של חיזבאללה. הקשר שלו עם הארגון שהיה מסונף לחיזבאללה או העסקתו בבנק האיסלאמי לא הפכו אותו ליעד צבאי לגיטימי.

שמונה בני משפחת עלאווייה נהרגו בהתקפה על בניין הדירות. יאסר עלאווייה איבד את אשתו, מרווה אל חאג' חסן, 26, ואת שני ילדיו, בטול, 5, ועבאס, 4. אחיו של יאסר, עלי, איבד אף הוא את אשתו ושלושת ילדיו שהסתתרו בביתו של יאסר: חוסן ג'פל, 26, זיינב, 9, חוסיין, 8, ואיה, 5.²⁴⁰ אמם של יאסר ועלי, מרים איברהים, 80, נהרגה גם היא בהתקפה. בית משפחת שאהין שבסמוך לבניין היה ריק, לאחר שדייריו עזבו בערב לפני כן, אחרי התקפה על מטע הבננות הקרוב לבית.²⁴¹

שכן של משפחת עלאווייה אמר שלא הייתה נוכחות של חיזבאללה בבניין.²⁴² בדיקת Human Rights Watch לגבי השימוש שנעשה במטע הבננות מאחורי בית החולים לא הצליחה לקבוע סופית אם חיזבאללה השתמש במטע המסוים הזה כדי לירות רקטות, אולם העובדה שאותו מטע הותקף על ידי ישראל בלילה שלפני ההתקפה על מכון צידון, עשויה להצביע על כך שטילי חיזבאללה הגיעו מהמטע הזה. אפשרות נוספת היא שהיעד היה המכון הפיננסי שהיה מסונף לחיזבאללה, אל-קארד אל-חסן, הנמצא בבניין הסמוך.²⁴³

צה"ל לא הסביר את ההתקפה על הבניין ועל הבית הסמוך לו.

²³⁹ ראיון Human Rights Watch עם סגן המוכתר, חוסיין עלי מוסא סואידן, יאטר, 13 בספטמבר 2006.

²⁴⁰ ראיון Human Rights Watch עם עלי עבאס עלאווייה, צור, 16 בנובמבר 2006.

²⁴¹ ראיון Human Rights Watch עם וואעל מרוון שהין, צור, 4 בנובמבר 2006.

²⁴² ראיון Human Rights Watch עם חיידר חוסיין מהנה, צור, 4 בנובמבר 2006.

²⁴³ ראיון Human Rights Watch עם עלי עבאס עלאווייה, צור, 16 בנובמבר 2006.

הריגתם של 14 אזרחים בצור, 16 ביולי

ב-16 ביולי, בין השעות 17:00-18:00, התקיף חיל האוויר פעמיים בניין דירות בצור, שבקומתו הראשונה היו משרדי ההגנה האזרחית של ממשלת לבנון בצור (שאינם קשורים לחיזבאללה). הקומות העליונות של הבניין קרסו.²⁴⁴ דירתו של סעיד אלי אל-אמין, המופתי השיעי של אזורי צור וג'בל עמל, ומשרדו של חבר הפרלמנט לשעבר, מוחמד עבדל המין ביידון היו גם הם בבניין. לא אל-אמין ולא ביידון מקושרים עם חיזבאללה – אל אמין ידוע כמי שנוהג להעביר ביקורת בגלוי נגד חיזבאללה, ושניהם לא היו בבניין בעת ההתקפה.

Human Rights Watch אינו יודע על כל יעד צבאי פוטנציאלי בבניין, וגורמים ישראלים לא סיפקו כל הסבר להתקפה. על גג הבניין לא היו אנטנות תקשורת רבות, שעלולות להוות יעד להתקפה. בנוסף, בהתקפה נפגעו גם שלושה בניינים סמוכים, בגובה של 8-10 קומות.

דו"ח מרכז המידע למודיעין ולטרור הקשור לצה"ל מכנה בשוגג את משרדי ההגנה האזרחית בבניין, "מטה חיזבאללה בצור", אולם אינו מציע כל ראיות שיתמכו בקביעה זו. ייתכן שהזיהוי השגוי של בניין זה בדו"ח, המבוסס רובו ככולו על סקירת המודיעין הישראלי, הוא שהנחה את ההתקפות ומדגים את כשלוננו של צה"ל לנקוט באמצעי זהירות מספקים כדי להבטיח שההתקפה תהיה על יעדים צבאיים לגיטימיים.

בלבנון, ההגנה האזרחית (הקשורה למדינת לבנון, ולא לחיזבאללה), מבצעת בעיקר פעילויות כגון כיבוי אש והגשת סיוע רפואי והומאניטרי בעת משבר. Human Rights Watch לא מצא כל הוכחות לכך שההגנה האזרחית הלבנונית נטלה חלק בפעולות האיבה בין חיזבאללה לבין ישראל, או שלוחמי חיזבאללה היו בבניין או אחסנו בו ציוד צבאי.

לדבריהם של שני דיירי בניין הדירות שרואינו על ידי Human Rights Watch, דיירי הבניין היו ברובם מורים ורופאים מבית החולים הסמוך.²⁴⁵ אחד מדיירי הבניין והמנהל הכללי של ההגנה האזרחית אמרו שניהם ל-Human Rights Watch שלא הייתה לחיזבאללה כל נוכחות בבניינים שהותקפו.²⁴⁶

זכריה עלמאדין, 18, יצא ממרתף הבניין בדיוק כשטיל ישראלי פגע בבניין, ופצע אותו. "הכל נהיה חשוך, ונפלו עליי דברים", הוא אמר.²⁴⁷ בין ההרוגים במרתף הבניין היו אביו, מוחמד חוסיין, מורה בן 55, ואחיו בן ה-15 של זכריה, עלי מוחמד.

²⁴⁴ ראיון Human Rights Watch עם עבדול רעוף גרדי, עובד המשרד להגנה אזרחית, צור, 1 באוגוסט 2006.

²⁴⁵ ראיון Human Rights Watch עם זכריה אלאמדין, ביירות, 22 ביולי 2006; ראיון Human Rights Watch עם עבד אל מוחסין, ביירות, 22 ביולי 2006.

²⁴⁶ ראיון Human Rights Watch עם גורם בכיר בהגנה האזרחית, ביירות, 28 ביולי 2006; ראיון Human Rights Watch עם זכריה אלאמדין, ביירות, 22 ביולי 2006.

²⁴⁷ ראיון Human Rights Watch עם זכריה אלאמדין, ביירות, 22 ביולי 2006.

מוחמד עלמאדין, בנו עלי, ושבעה אחרים שנהרגו כתוצאה מההתקפה הועברו לבית החולים הציבורי בצור, שם הם נקברו זמנית בטקס ציבורי ב-21 ביולי. שמות שבעת ההרוגים האחרים שנקברו: נג'יב שמסודין, עלי שמסודין, האייתם מוזייד, 34, חוסיין חסן מוזייד, 38, עאליה ווהבי, 40, סאלי ווהבי, ואיימן דאהר.²⁴⁸ קורבן עשירי, לין עלי ספידין בת השנה, נלקחה לבית החולים סעידה ונקברה לאחר מכן בכפר הולדתה שמעה.²⁴⁹

בכיר בהגנה האזרחית בצור אמר ל-Human Rights Watch ב-1 באוגוסט ששתי גופות נותרו לכודות בהריסות הקומות העליונות של הבניין שקרסו, כולל גופתה של אישה בלתי מזוהה.²⁵⁰ כש-Rights Human Watch ביקרו בבניין ההגנה האזרחית באותו יום, נותר באוויר ריח רקבון הגופות.²⁵¹ אחרי סיום המלחמה זוהו ארבעה הרוגים נוספים, כאשר המספר הסופי הוא 14. ההרוגים הנוספים הם: מוחמד יוסף איברהים, 58; איברהים סקסוק, גילו לא נודע; נייב פחורי, 66; וקונדבסיאן רונג'אני, עוזרת מסרי לנקה.

עשרה אנשי צוות של ההגנה האזרחית ו-25 מתנדבים היו בתוך משרדי ההגנה האזרחית בעת ההתקפה.²⁵² לדבריו של בכיר בהגנה האזרחית בצור, בהתקפה נפגעו שמונה אנשי צוות ההגנה האזרחית, כולל ראש מרכז ההגנה האזרחית, עבאס גוראייב, שאושפז במצב אנוש, אולם החלים מאז.²⁵³

עבאס גוראייב שוחח עם Human Rights Watch אחרי שהתאושש והסביר שעשרות משפחות מהכפרים הסמוכים חיפשו מקלט במרתף בניין ההגנה האזרחית, כי האמינו ששם יהיו בטוחים מפני התקפה. מאחר שמנהיג חיזבאללה, חסן נסראללה, דיבר בטלוויזיה בשעת ההתקפה, משפחות רבות נכנסו פנימה כדי להקשיב לנאומו, דבר שככל הנראה הפחית את מספר ההרוגים בהתקפה.

עובדי ההגנה האזרחית היו עסוקים בארגון מאמצי החילוץ לאחר התקפה אווירית מוקדמת יותר במכון צידון (ראה את המקרה הקודם). כששני טילים פגעו בבניין, האחד בגג הבניין ואחד בצדו, בקומת הקרקע. לאחר ההתקפה, ההריסות שהמשיכו ליפול גרמו להרוגים ופצועים נוספים, וכיסו את האזור סביב הבניין בהריסות בגובה מטר. כמו שאר העדים שרואיינו על ידי Human Rights Watch, גוראייב אמר אף הוא לארגון שלא הייתה כל נוכחות של חיזבאללה בבניין: "לא היה שם שום דבר שהיה קשור לחיזבאללה".²⁵⁴

²⁴⁸ ראיון Human Rights Watch עם גורם בבית החולים הציבורי בצור, 1 באוגוסט 2006.

²⁴⁹ ראיון Human Rights Watch עם עבדל קדיר ספידין, ראש מועצת שמעה ובידייה, שמעה, 12 בספטמבר 2006.

²⁵⁰ ראיון Human Rights Watch עם עבדול ראוף גרדי, בכיר בהגנה האזרחית, צור, 1 באוגוסט 2006.

²⁵¹ עיתונאי שנכנס למקום אמר ל-Human Rights Watch שהוא ראה מה שנראה לו כמו שרידי אדם בהריסות של הקומות העליונות של הבניין.

²⁵² ראיון Human Rights Watch עם גורם בכיר בהגנה האזרחית, ביירות, 28 ביולי 2006.

²⁵³ ראיון Human Rights Watch עם בכיר בהגנה האזרחית, צור, 1 באוגוסט 2006.

²⁵⁴ ראיון Human Rights Watch עם עבאס גוראייב, צור, 3 בנובמבר, 2006.

בניין מטה ההגנה האזרחית בעיר צור לאחר התקפה אווירית של ישראל ב-16 ביולי 2006, שבה נהרגו 14 אזרחים ונפצעו אזרחים רבים נוספים. המודיעין הישראלי זיהה בטעות את הבניין בתור "מטה חיזבאללה" בצור.

© 2006 פיטר בוקארט/ Human Rights Watch

עד ראייה נוסף, פנסינר שעבד בהגנה האזרחית, סיפק תיאור מפורט יותר של האופי האזרחי של הבניין ושל היעדר היעדים הצבאיים בתוכו, בראיון נפרד עם Human Rights Watch:

הבניין היה בניין בן 14 קומות, והוא היה מלא [אזרחים במרתף]. מתחתינו היה אולם גדול, כמעט מחסן, ששימש כמקלט. היו שם המון אנשים שברחו וחיפשו מקלט שם כי האמינו שמשרדי ההגנה האזרחית לא יתקפו... שש הקומות העליונות שנהרסו היו ריקות; לא היה שם איש למעט אישה אחת והעוזרת שלה מסרי לנקה...

הבניין היה אזרחי. לא היה בו שום דבר [שקשור לחיזבאללה]. יש לנו היסטוריה ארוכה בבניין ההוא. בקומה הראשונה, ליד המשרד שלנו, נמצא משרדו של השר לשעבר, מוחמד עבדל חמיד בידון. משרדו של המופתי של צור וג'בל עמל נמצא בקומה השישית; הם לא נפגעו. בקומה השמינית נמצאת דירתו של המנהל של בית החולים הממשלתי תיבנין, אלוף משנה בצבא הלבנוני.

לא היו באזור אנשי חיזבאללה. כל השכונה הזדעזעה מההתקפה על הבניין שלנו. האנשים המתגוררים בבניינים האלה היו מפנים את האזור אילו חשדו שקיימת שם נוכחות של חיזבאללה, בדיוק כפי שפינו את הבניינים שבהם היו משרדי השייח נביל קאוק, ששייך לחיזבאללה, והבניין שלו הושמד.²⁵⁵

ארגוני ההגנה האזרחית ממלאים תפקיד חשוב בהגנה על האוכלוסייה האזרחית. המשפט ההומאניטרי הבינלאומי קובע כי יש להגן עליהם ועל עובדיהם ולכבד אותם.²⁵⁶ אותן הגנות חלות גם על אזרחים הנענים לבקשות הרשויות למלא תפקידים בהגנה האזרחית, אפילו אם אינם חברים רשמיים בארגוני ההגנה האזרחית. יעדים המשמשים להגנה אזרחית לא יושמדו ולא יוסבו משימושם הרגיל. ההגנה לה זכאים ארגוני ההגנה האזרחית ועובדיהם אינה מפסיקה אלא אם כן הם מבצעים פעולות הפוגעות באויב שלא במסגרת משימותיהם הרגילות.²⁵⁷

היות שאין כל ראיות לכך שההגנה האזרחית הלבנונית ביצעה מעשים "הפוגעים באויב"²⁵⁸, או שפעולות עוינות כלשהן התבצעו ממתקניו, ההתקפה על בניין ההגנה האזרחית ועובדיו מהווה הפרה חמורה של המשפט ההומאניטרי הבינלאומי. הבניין סומן מבחון בסימן שציון ששרדי ההגנה האזרחית נמצאים בו. בכיר בהגנה האזרחית אמר ל-Human Rights Watch שהבניין לא סומן על הגג בסמל המוכר בינלאומית של ההגנה האזרחית, משולש שווה-צלעות כחול על רקע כתום.²⁵⁹

צה"ל הצהיר שהיעד שלו היה "מטה הארגון [חיזבאללה] בצור"²⁶⁰. הודעה זו עומדת בניגוד לעדויות עדי הראייה שרואיינו על ידי Human Rights Watch וביקורים של חוקרי הארגון בשטח.

²⁵⁵ ראיון Human Rights Watch (השם שמור), צור, 3 בנובמבר 2006.

²⁵⁶ ראה פרוטוקול, סעיפים 61-62.

²⁵⁷ שם, סעיף 65.

²⁵⁸ ביצוע "מעשים הפוגעים באויב" במסווה תחת הסטטוס של הגנה אזרחית נחשב לפשע מלחמה.

²⁵⁹ ראיון Human Rights Watch עם בכיר בהגנה האזרחית, ביירות, 28 ביולי 2006.

²⁶⁰ הודעת דובר צה"ל, "סיכום פעולות צה"ל בלבנון ב-16 ביולי 2006", <http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism-+Obstacle+to+Peace/Terrorism+from+Lebanon-+Hizbullah/Summary+of+IDF+operations+against+Hizbullah+in+Lebanon+16-Jul-2006.htm> (נפתח לקריאה ב-4 באפריל 2006).

הריגתם של 12 אזרחים, כולל שבעה קנדים-לבנונים בעלי אזרחות כפולה בעיתרון, 16 ביולי

ב-16 ביולי בשעה 17:50, ירה מטוס ישראלי טילים על שני בתים בעיתרון, הנמצאת קילומטר אחד צפונית לגבול ישראל-לבנון, שהרגו 12 מבני משפחת אל-אחראס. בין ההרוגים היו שבעה קנדים-לבנונים בעלי אזרחות כפולה שהיו תושבי מונטריאול שהגיעו לכפר הולדתם עיתרון לחופשת הקיץ 12 ימים לפני שהחלה ההתקפה הישראלית.²⁶¹ אישה שהתגוררה 300 מטרים מבתי משפחת אל-אחראס תיארה ל-Human Rights Watch את ההתקפה:

במשך היומיים הראשונים אחרי חטיפת החיילים [הישראלים], שמענו מטוסים ופצצות, אבל לא היו התקפות על הכפר עצמו. החל מהיום השלישי, הם התחילו להפגין את השדות סביב עיתרון. שמענו את הפצצות נופלות, והם התחילו לפתוח באש בשדות. הייתה משפחה מקנדה; הם הגיעו רק כמה ימים לפני המלחמה. הם היו במטבח והסתתרו כשהפצצה פגעה בביתם. השעה הייתה 18:00 או 19:00. פתאום שמענו מטוס מנמיך; הוא ירה רקטה, והיה פיצוץ גדול וההריסות עפו באוויר. היינו במרחק של 300 מטרים בלבד. אנשים רצו לעבר הבית לנסות להציל אותם, אבל הם מצאו שם רק חלקי גופות... כשהיינו מנסים לחלץ אותם היה מופיע בשמיים מסוק, ומטוס קרב היה חג באזור. אז פחדנו והתרחקנו משם. הצלחנו להוציא בין שש לשמונה גופות, אבל נאמר לנו שיתכן כי יש שם גופות נוספות, והן מפורקות. השייח קבר אותם מיד. היו ביניהן גם בחורות צעירות.²⁶²

12 אנשים נהרגו בהתקפה: עלי חסן אל-אחראס, 36, שעבד כרוקח במונטריאול; אשתו אמירה, 24; וארבעת ילדיהם: סאיה, 7, זיינב, 6, אחמד, 3, וסלאם, 1; ואישה נוספת, האניה אל-אחראס, 55, כולם בעלי אזרחות כפולה לבנונית וקנדית. בנוסף, נהרגו גם ארבעה בני משפחה מבוגרים ובחורה צעירה, תושבי עיתרון: פודה אל-אחראס, 63, עלי אחמד אל-אחראס, 65, מוחמד אל-אחראס, 86, חסן אל-אחראס, 85, ומנאל ריסלן, 17.²⁶³ כולם נקברו כאזרחים וחיזבאללה לא הכריז עליהם כלוחמים או שאהידים. שניים מבני משפחת אל-אחראס שנפצעו קשה הוטסו לקנדה לטיפול רפואי: פטימה אל-אחראס, 58, שאיבדה עין בהתקפה, ואחמד חסן אל-אחראס, 30, שסבל מכוויות קשות בגופו.

הניצולים מבני משפחת אל-אחראס אמרו שלאיש במשפחה לא היו קשרים לחיזבאללה, ושלא היו אנשי חיזבאללה או כלי נשק בקרבת הבית בעת ההתקפה. אחד מבני המשפחה הסביר:

אנחנו לא קשורים להתנגדות, אנחנו אנשי עסקים. אנחנו לא מעורבים בפוליטיקה; אנחנו פשוט מנסים להרוויח כסף. אף אחד מהבתים שלנו לא הושכר לחיזבאללה, כי למשפחה

²⁶¹ ראיון Human Rights Watch עם סיקני מוחמד אל-אחראס, עיתרון, 19 בספטמבר 2006.

²⁶² ראיון Human Rights Watch עם מנאל חסן עלאווייה, ביירות, 24 ביולי 2006.

²⁶³ ראיון Human Rights Watch עם סיקני מוחמד אל-אחראס, עיתרון, 19 בספטמבר 2006.

שלנו יש כסף, אז אנחנו לא צריכים להשכיר דירות. ואף אחד לא עבר באזור כשאירעה ההתקפה; לא הייתה שום נוכחות של חיזבאללה.²⁶⁴

שלושה אנשי הכפר שרואיינו בנפרד על ידי Human Rights Watch אמרו גם הם שלמשפחת אל-אחראס לא היה קשר לחיזבאללה. הם גם הכחישו שחיזבאללה היה פעיל בקרבת הבית או ליד הכפר בשעת ההתקפה. "לא הייתה נוכחות של התנגדות [חיזבאללה] בכפר", אמר אחד העדים, "עמדות ההתנגדות הן סביב הכפר, ולא בתוכו".²⁶⁵ עד אחר אמר ל-Human Rights Watch: "אני לא יודע למה הבית שלהם היה יעד, כי לא הייתה שם פעילות של ההתנגדות".²⁶⁶ איש שלישי מהכפר הסביר שעיתרון אמנם נמצאת ממש בחזית, אבל חיזבאללה לא ירה מתוך הכפר עצמו בעת ההתקפה.²⁶⁷

אנשי עיתרון שרואיינו אחרי המלחמה אמרו ל-Human Rights Watch שבערב ההתקפה על בית משפחת אל-אחראס, חיזבאללה ירה רק מפאתי עיתרון. לדברי עדי ראיה, חיזבאללה לא התחיל לירות מתוך הכפר עד השעה 22:15 ב-17 ביולי (ראה להלן), יום אחרי ההתקפה על בית אל-אחראס.²⁶⁸

לפי דו"ח ארליך, חיזבאללה ירה 18 רקטות מבתיים בעיתרון במהלך המלחמה.²⁶⁹ עם זאת, אין ראיות לכך שבית אל-אחראס היה אחד מהבתיים האלה.

ממשלת ישראל הביעה צער על מקרי המוות האלה ואמרה ש"ישראל נלחמה בחיזבאללה והתקיפה יעדים שלו, ונזהרה ככל האפשר שלא לפגוע באזרחים חפים מפשע".²⁷⁰

הריגתם של תשעה אזרחים בעיתרון לאחר ירי רקטות של חיזבאללה, 18 ביולי

ב-18 ביולי ב-12:45, התקיפו מטוסי חיל האוויר הישראלי שני בתיים במרכז עיתרון, והרגו תשעה מבני משפחת עוואדה.²⁷¹ לדברי בני המשפחה שנותרו בחיים, לוחמי חיזבאללה ירו רקטות על ישראל במרחק של 100-150 מטרים מביתם כמה שעות לפני כן, בסביבות השעה 22:15. כמה מבני המשפחה כבר נטשו בית אחר שלהם בפאתי עיתרון בגלל שחיזבאללה ירו רקטות מקרבתו:

²⁶⁴ שם.

²⁶⁵ ראיון Human Rights Watch עם מנאל חסן עלאווייה, ביירות, 24 ביולי 2006.

²⁶⁶ ראיון Human Rights Watch עם זכריה מוחמד עבאס, ביירות, 25 ביולי 2006.

²⁶⁷ ראיון Human Rights Watch עם מוחמד חוסיין מפוז, ביירות, 25 ביולי 2006.

²⁶⁸ ראיון Human Rights Watch (השם שמור), עיתרון, 19 בספטמבר 2006.

²⁶⁹ דו"ח ארליך, נספח 4.

²⁷⁰ ממשלת ישראל, "רוח"מ אולמרט דיבר עם ראש ממשלת קנדה, הרפר", הודעה לעיתונות, 19 ביולי 2006, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Communiques/2006/PM+Olmert+speaks+with+Canadian+PM+Harper+19-Jul-2006.htm> (נפתח לקריאה ב-26 באפריל, 2007).

²⁷¹ בדו"ח המוקדם יותר שלו, *התקפות קטלניות*, לא היה ל-Human Rights Watch מידע אודות ירי חיזבאללה מהאזור. עד ראיה שצוטט על ידי Human Rights Watch לדו"ח הוא אמר, "למיטב ידיעתי, חיזבאללה לא פעל באזור, אבל אני לא יכול לדעת במאת האחוזים, כי אנחנו ישנו. ישנו כביש ליד הבית שחיזבאללה יכול היה להשתמש בו כדי לנוע באזור, אבל זה היה מאוחר ואנחנו ישנו במקלט".

יומיים לפני ההתקפה, [בת משפחת עוואדה] ראתה את חיזבאללה יורה רקטות ממרחק של חמישים מטרים מהבית, שהיה בפאתי הכפר. היא ראתה אותם מכינים את הרקטות ומשגרים אותן ממרחק של חמישים מטרים. ואז היא ברחזה מביתה והגיעה לבית במרכז הכפר, כי היא חשבה ששם יהיה בטוח יותר...

בליל ההתקפה, חיזבאללה ירה מתוך הכפר. הם היו צריכים להישאר מחוץ לכפר, ולא לירות ממנו. גברים מהכפר היו צריכים לדבר עם הלוחמים... הם ירו רקטות ממרחק של 100-150 מטרים מהבית, מתוך הכפר. ב-22:15 הם ירו רקטות מקרבת הבית שלנו. שמענו את הטילים יוצאים.²⁷²

"אנחנו ישנו; השעה הייתה בערך 12:45 בלילה. חלק מהאנשים היו במקלט, אבל אנחנו היינו בבית", אמרה מנאל חסן עלאווייה, שכנה. "פתאום שמענו מטוס מנמיד. המטוס הטיל פצצה, וכל החלונות בבית עפו. הארוס שלי לקח אותי למקלט והלך לעזור לאחרים בבית."²⁷³

תשעה בני משפחת עוואדה נהרגו בהתקפה: חסן מחמוד, 43, סנדלר ובעל חנות בגדים; בנו, חוסיין, 3; אחותו ג'מילה, 45; בעלה של אחותו, מוסא, 45, מורה; וחמשת ילדיהם עלי, 17; עביר, 16; חסן, 12; מרים, 10; ומוחמד, 6. 13 אנשים נוספים שהיו בבית שרדו את ההתקפה, ביניהם שישה ילדים וחמש נשים. לאף אחד מהאנשים בבית לא היה קשר לחיזבאללה.

לדברי משפחת עוואדה, רוב האזרחים ברחו מעיתרון אחרי שחיזבאללה החל לירות רקטות מתוך הכפר ולאחר ההתקפה האווירית הישראלית הקטלנית על בתייהם: "כשהבית שלנו נפגע כמעט כל האזרחים עזבו את הכפר. חיזבאללה המשיך לירות מתוך הכפר."²⁷⁴

הריגתם של שלושה אזרחים בטלוסה, 18 ביולי

ב-18 ביולי בסביבות השעה 9:00, התקיפו מטוסים ישראלים את ביתו של המוכתר של טלוסה, כפר שנמצא כ-20 קילומטרים מזרחית לצור.²⁷⁵ ההתקפה הפגיעה את בני המשפחה בדיוק כשהתכוונו לאכול ארוחת בוקר, והשמידה חלק מהבית. בהתקפה נהרגו שלושה אנשים: אימו של המוכתר, בהייה סולימן תורמוס, 80; עלי נביל תורמוס, 20, שסבל מפגם מולד חמור ולא עבד; ובסיל עימאד תורמוס, 7, אזרח לבנוני-ברזילאי

²⁷² ראיון Human Rights Watch (השם שמור), עיתרון, 19 בספטמבר 2006.

²⁷³ ראיון Human Rights Watch עם מנאל חסן עלאווייה, ביירות, 23 ביולי 2006.

²⁷⁴ ראיון Human Rights Watch (השם שמור), עיתרון, 19 בספטמבר 2006.

²⁷⁵ בדו"ח הקודם של Human Rights Watch, *התקפות קטלניות*, צויין שההתקפות היו ב-20 ביולי אחר הצהריים, אבל בדיקה נוספת וביקור בכפר העלו שההתקפה אירעה ב-18 ביולי בשעה 9:00. עדי ראיה שרואיינו קודם לכן גם דיווחו גילאים שגויים של ההרוגים, וציינו שעלי נביל היה בן 8, במקום 20. Human Rights Watch מצטער על הטעויות.

שהיה בחופשת קיץ בכפר כשפרצה המלחמה.²⁷⁶ שלושתם נקברו בקבורה אזרחית, וחיזבאללה לא הכריז עליהם כשהידיים.

על אף שבני המשפחה ואנשי הכפר טוענים שלמוכתר ולמשפחתו לא היה קשר עם חיזבאללה, בדיקות נוספות של Human Rights Watch מעמידות טענות אלה בספק. לדברי עדי ראיינה שרואיינו על ידי Human Rights Watch, בנו של המוכתר, עדל, היה לוחם של חיזבאללה בעבר, נלכד על ידי ישראל, והיה חלק מעסקת חילופי אסירים בין חיזבאללה לישראל לפני המלחמה. עדל למד עברית בכלא הישראלי והתחיל לעבוד בטלוויזיה של חיזבאללה, אל-מנאר, אחרי שחרורו. עם זאת, עדל לא היה בכפר בעת ההתקפה, ולא נראה שהייתה נוכחות של חיזבאללה בבית בשעת ההתקפה.²⁷⁷ בכל מקרה, גם אם עדל היה בכפר, הוא לא בהכרח היה יעד צבאי לגיטימי, כי אין הוכחות לכך שהיה לו תפקיד פעיל בפעולות האיבה או שהוא היה חבר פעיל במליציה של חיזבאללה.

הריגת אזרח אחד, יאתר, 18 ביולי

ב-17 ביולי, בסביבות השעה 16:00, הפציצו מטוסים ישראלים שמונה בתים בכפר יאתר והשמידו אותם. שבעה מהם היו ריקים בשעת ההתקפה, אבל בבית השמיני נהרג בהפצצה חוסיין סלים, גבר נכה בן 26, שהיה מרותק למיטתו ללא יכולת לשבת, ללכת או לדבר. אמו, מונירה סלח, 55, אלמנה, יצאה מהבית 10 דקות לפני ההפגזה וכשחזרה מצאה בית הרוס, ואת בנה הנכה קבור תחתיו. גופתו הוצאה מהמקום רק יומיים אחרי סיום המלחמה. לדברי מונירה רק היא ובנה נשארו בשכונה; שאר הבתים באזור פונו בתחילת המלחמה. היא לא ראתה לוחמים של חיזבאללה או כלי נשק בקרבת הבית, הנמצא בשכונה נפרדת מזו שבה נהרגו בהתקפות הישראליות שלושה לוחמי חיזבאללה בהתקפה אווירית (ראה לעיל).²⁷⁸ חוסיין נקבר כאזרח, וחיזבאללה לא הכריז עליו כ"שאהיד".

הריגתם של שמונה אזרחים, סילה, 19 ביולי

ב-19 ביולי, בסביבות השעה 2:00 לפנות בוקר, מטוסים ישראלים ביצעו מספר הפגזות על הכפר סילה, והשמידו בתים רבים. זיינב איוב, 69, בת משפחה שהתגוררה באחד הבתים שהותקפו, סיפרה ל-Human Rights Watch את אשר קרה:

בערב לפני כן ישבנו בחוץ סביב שולחן. בסביבות השעה 22:00, הגיע מסוק אפאצ'י. בנו של אחי אמר, "בואו ניכנס פנימה". לא היה חשמל מתחילת המלחמה, אז השתמשו בנרות. כשהאפאצ'י הגיע נכנסו הביתה, סגרנו את הדלתות וכיבינו את הנר. בסביבות 23:00 או 23:30, הלכנו לישון...

²⁷⁶ ראיון Human Rights Watch עם סולהייה עבדל חסן תורמוס, טלוסה, 21 בספטמבר 2006.

²⁷⁷ ראיון Human Rights Watch (השם שמור), טלוסה, 21 בספטמבר 2006.

²⁷⁸ ראיון Human Rights Watch עם מונירה סלח, יאתר, 23 באוקטובר 2006.

בסביבות 2:00, התחילה התקפה אווירית על כל השכונה... ההפצצות הפכו חזקות יותר ויותר; כל החלונות בבית שלנו התנפצו. ירדנו למטה וצרחנו מפחד, אני ירדתי וראיתי שחלון נפל על בנו של אחי והוא נפצע בזרועותיו. גם הרגליים של אחי נפצעו והוא דימם.

שאלתי לאן ללכת, והוא אמר שנלך לחדר האמבטיה. ארבעתנו נכנסו לחדר האמבטיה. חיכינו שם עד שההפגזה הסתיימה. פחדנו שהבית יושמד וכולנו נמות. זה נמשך כשעה. כל הדלתות עפו, ולא יכולנו לפתוח את השער בקלות. הוא נתקע בגלל ההריסות... בסביבות 3:30 [הכפר] היה פשוט ערימת הריסות אחת גדולה.²⁷⁹

שמונה אנשים נהרגו בהתקפה. חמישה מתו בביתו של מוסטפה איוב, 69, חקלאי: מוסטפה עצמו, אשתו עליה, 57, אחותו זיינב, 50, בעלה, מוסטפה נעים, 60, ושכן, דיב נעים, 65. שלושה נהרגו בבית ניזאם איוב, 25, מכונאי רכב: ניזאם עצמו, אשתו ג'מילה, 20, ובנם אחמד, בן שנה.

לדברי אנשי הכפר, לאף אחד מהם לא היו קשרים עם חיזבאללה. לדברי זיינב איוב, שניצלה: "זינב לא היה מעורב בהתנגדות. אני נשבעת באלוהים, לאף אחד לא היה קשר להתנגדות. גם לזקנים לא היה קשר להתנגדות."²⁸⁰ כל שמונת הקורבנות נקברו בקבורה אזרחית, וחיזבאללה לא הכריז על אף אחד מהם כ"שאהיד". לדברי ארבעה אנשי הכפר שרואיינו על ידי Human Rights Watch, לא הייתה כל נוכחות של חיזבאללה בכפר בשעת ההתקפה.²⁸¹

הריגתם של 17 לוחמים וחמישה אזרחים, סריפה, 19 ביולי

ב-19 ביולי, בסביבות השעה 3:30, פגעו לפחות שלושה מטוסים ישראלים ב-13 בתים לכל הפחות בשכונה "מוסקבה" בסריפה. הם ירו מספר טילים, שמוטטו את הבתים. "ההתקפות התחילו ב-3:30", אמר קאסים מוסטפה נאזל המתגורר במקום. "פתאום שמענו פצצות, פגיעה אחת, ואז שתי פגיעות ביחד. בסך הכל היו כ-12-16 נפילות של רקטות בשכונת מוסקבה".²⁸²

אנשי החילוץ לא הצליחו להגיע לכפר ולחלץ מההריסות במהלך המלחמה וההתקפות החוזרות ונשנות של מטוסי ומסוקי ישראל מנעו מאנשי הכפר לחלץ את הגופות בעצמם. במהלך המלחמה, חוקרי Human Rights Watch ראינו בנפרד שישה תושבים מסריפה, וביקרו באתרי ההפצצות ב-31 ביולי, בהפסקת האש הזמנית, שנמשכה יומיים. בעת הביקור, כשירי הפגזים המשיך בסביבות הכפר, לא מצאנו כל ראיות לפעילות חיזבאללה או כלי נשק של הארגון באזור. אנשי הכפר שרואיינו ציינו שהאנשים שנהרגו היו אזרחים ולא לוחמי חיזבאללה, ושהשכונה שנפגעה לא הייתה של חיזבאללה. נראה כי הגופה היחידה שנצפתה בין

²⁷⁹ ראיון Human Rights Watch עם זיינב מוחמד איוב, סילה, 15 בספטמבר 2006.

²⁸⁰ ש.ס.

²⁸¹ ש.ס.

²⁸² ראיון Human Rights Watch עם קאסים מוסטפה עיד, ביירות, 24 ביולי 2006.

ההריסות, של אישה מבוגרת, אישרה את עדויותיהם. אחרי החקירה הראשונית הזאת, Human Rights Watch דיווח בהתקפות קטלניות שכ-26 אזרחים נהרגו בסריפה. טענות אלה הוכחו כשגויות.²⁸³

כש-Human Rights Watch חזר לסריפה לאחר המלחמה, ב-18 בספטמבר 2006, קרובי המשפחה של ההרוגים ציינו מיד שרוב האנשים שנהרגו היו לוחמים של חיזבאללה, אמל, והמפלגה הקומוניסטית הלבנונית, שהתכוונו להתנגד לפלישת הכוחות הישראליים לכפר.

בין הבתים שנפגעו היו שלושה בתים נפרדים שבהם התגוררו לוחמי חיזבאללה, אמל, והמפלגה הקומוניסטית הלבנונית. בהתקפה על הבית שבו התגוררו לוחמי אמל נהרגו שני אזרחים, כאמל דיאב ג'בר, 53 (הבעלים של הבית) ואמו מנהיל נג'די, 80, ושישה לוחמים חמושים: שלושת בניו של כמאל: מחמוד, 33, עלי, 30, ואחמד, 27, ובנוסף אליהם גם בילאל חמודי, 27, עלי זערור, 30, ועלי נזל, 28. בבית לוחמי חיזבאללה נהרגו בהתקפה ארבעה לוחמים (לא היו אזרחים בבית): הישאם חמודי, 28-26, ווסים נג'די, 28, אימד ג'בר, 27, ועלי נג'די, 26. שני לוחמי חיזבאללה נותרו בחיים לאחר ההתקפה האווירית, אולם נהרגו לאחר מכן בירי טיל ממזל"ט כשניסו לברוח מהמקום: פאדי קמלודין, 29, ומוחמד קמלודין, 20. בבית הלוחמים מהמפלגה הקומוניסטית הלבנונית מתו ארבעה לוחמים חמושים, ועוד ארבעה אנשים שלא היו חמושים. הלוחמים החמושים היו: אחמד נג'די, 37, מוחמד נג'די, 27, עלי נג'די, 27, וחסן קראים, 24. האנשים הבלתי חמושים שנהרגו: עבאס אמין דקרוב, 20, עבאס מחמוד דקרוב, 25, עלי חיידר, 20, ועלי חסן סברה, 17. המפלגה הקומוניסטית הכריזה רק על ארבעת החמושים כעל "שאהידים", עובדה המצביעה על כך שארבעת האחרים שמתו במקום היו אזרחים.²⁸⁴

Human Rights Watch מצטער על חוסר-הדיוק החמור בדו"ח התקפות קטלניות הראשוני שלו, שסיכם שהאנשים שנהרגו בסריפה היו אזרחים ולא לוחמים. בבדיקות שנעשו לקראת דו"ח זה ניסינו לנקוט באמצעים שימנעו שגיאות מסוג זה בכך שבדקנו שוב את כל המקרים שתוארו בהתקפות קטלניות וחיפשנו מקורות וראיות נוספים. ניסינו לאמת את כל העדויות באמצעות בדיקות קפדניות באתרים וביקורים בבתי קברות, כדי לקבוע אם הקורבנות היו אזרחים או לוחמים, וביצענו גם חיפוש מעמיק באמצעי התקשורת כדי לבדוק חוסר עקביות. הלוחמים שנהרגו בסריפה נקברו כ"שאהידים" צבאיים ולא כאזרחים.

הריגתם של שבעה אזרחים, נבי שית (עמק הבקעה), 19 ביולי

ב-19 ביולי ב-7:10, ירה מטוס ישראלי טיל על מבנה בן שתי קומות בכפר נבי שית, הרס את המבנה והרג שבעה אזרחים שהיו בתוכו. הניצול היחיד מההתקפה, בושרה שוקר בן ה-21, אמר ל-Human Rights

²⁸³ התקפות קטלניות, עמודים 25-26.

²⁸⁴ ראיון Human Rights Watch עם חסן איברהים חמודי, סריפה, 18 בספטמבר 2006; ראיון Human Rights Watch עם מרים אחמד חיידר ואמין חביב דקרוב, סריפה, 18 בספטמבר 2006.

Watch שהמשפחה והשכנים ישנו בשעת ההתקפה: "אני עדיין ישנתי בעת ההתקפות. התעוררתי במחלקת טיפול נמרץ של בית החולים עם פציעות בבטן וברגליים".²⁸⁵

כל האנשים שנהרגו בהתקפה היו אזרחים: אמו של בושרה, חדיג'ה מוסאווי, 43, וילדיה, מוחמד חוסיין שוקר, 23, סטודנט למשפטים באוניברסיטת זהלה; בילאל חוסיין שוקר, 20, מנהל חשבונות במכללה טכנית; טלאל חוסיין שוקר, 18, ויאסין חוסיין שוקר, 16, תלמידי בית ספר. בנוסף, נהרגו גם שני שכנים: עלי סולימן שוקר, בשנות הארבעים לחייו, מוכר שטיחים, ואשתו האלה שוקר.

כל ההרוגים נקברו כאזרחים, וחיזבאללה לא הכריז עליהם כעל שאהידים או לוחמים. אביו של בושרה מתגורר בקנדה ולא היה בלבנון בקיץ. לדברי אחותו שנותרה בחיים, "אף אחד מהאחים שלי לא היה בחיזבאללה... באף אחת מהדירות [בבניין] לא היו אנשי חיזבאללה".²⁸⁶ היא לא הייתה מודעת להימצאות כלי נשק באף אחת מהדירות האחרות.

איש עסקים מנבי שית, תומך של חיזבאללה, אמר ל-Human Rights Watch שלמשפחה לא היה קשר לחיזבאללה: "בעיקרון, כולם בנבי שית תומכים בחיזבאללה. אבל לאף אחד מההרוגים לא היה תפקיד פעיל בחיזבאללה, לא פוליטי ולא צבאי".²⁸⁷

צה"ל לא הציע כל הסבר להתקפה על בית שוקר. דודו של בושרה, בילאל שוקר, היה לוחם של חיזבאללה, אבל הוא מת באמצע שנות התשעים בלחימה בדרום לבנון.²⁸⁸ חדיג'ה מוסאווי הייתה קרובת משפחה של עבאס אל-מוסאווי, מזכ"ל חיזבאללה שישראל התנקשה בו בפברואר 1992, אבל לה עצמה לא היה שום קשר לחיזבאללה.

הריגתם של ארבעה אזרחים, עינתה, 19 ביולי

ב-19 ביולי הסיע נהג המונית מוסא דרוויש עם שני קרובי משפחתו כמה אנשים מהכפר למקום מבטחים בצור, וחזר עם מטען של לחם לאנשי הכפר שנותרו בעינתה. הם שבו לעינתה בסביבות השעה 11:30 וחילקו את הלחם לאנשי הכפר לפני שחזרו לביתם בסביבות הצהריים כדי לצפות בטלוויזיה.²⁸⁹ כ-15 דקות לאחר שהגברים חזרו לביתם תקף מטוס ישראלי. הוא ירה קודם כל טיל למטע עצי זיתים בקרבת מקום, ולאחר מכן ירה טיל ישירות על הבית, והשמיד את המבנה. ארבעה בני משפחה נהרגו: נהג המונית מוסא דרוויש, 42; ביתו אמל, 16; בת דודתה זיינב, 16; ובת דודה אחרת, סלווה סמיח דקרוב, 21. שלושה בני משפחה אחרים נפצעו. כל ההרוגים נקברו כאזרחים, וחיזבאללה לא הכריז על אף אחד מהם כעל "שאהיד" או לוחם.

²⁸⁵ ראיון Human Rights Watch עם בושרה שוקר, נבי שית, 11 בספטמבר 2006.

²⁸⁶ שם. אמינות העדה חוזקה על ידי העובדה שהיא זיהתה בהתקפות האחרות בנבי שית את הקשר לחיזבאללה, כולל התקפת צה"ל על בית ריק בבעלות דוד שלה שהשכיר את ביתו לחיזבאללה.

²⁸⁷ ראיון Human Rights Watch עם איש עסקים, תומך חיזבאללה (השם שמור), נבי שית, 11 בספטמבר 2006.

²⁸⁸ ראיון Human Rights Watch, נבי שית, שם המרואיין וזמן הראיון חסויים.

²⁸⁹ ראיון Human Rights Watch עם עלי אחמד דרוויש, עינתה, 20 בספטמבר 2006.

לדברי הקרובים שנותרו בחיים, למוסא דרוויש ולאחרים ששהו בביתו לא היו קשרים לחיזבאללה – כולם תמכו במפלגת אמל – ולא היו מעורבים בפעילות צבאית. "הוא היה נהג, והיה מסייע אנשים מהכפר, וכשהוא היה חוזר, הוא היה מביא לנו ולשאר אנשי הכפר אוכל", נזכרת אחייניתו. היא התעקשה על כך שלא היה כל ירי של רקטות מקרבת הבית: "הלוחמים לא פעלו מקרבת המקום... המשפחות שלנו לעולם לא היו מקבלות את ירי חיזבאללה מקרבת הבתים שלנו".²⁹⁰ אחיו של מוסא, עלי, ששהה בבית הסמוך לזה שבו מוסא מת, נזכר ש"לפני ירי הטילים, המטוס הנמיך. חשבנו שהוא מתכוון לירות על עמדות חיזבאללה בהרים [מחוץ לכפר], אבל המטוס הסתובב וחזר ופגע בבית".²⁹¹ הבתים נמצאים באזור מבודד בפאתי הכפר, ולא היו שכנים באזור שיכלו להיות יעדי ההתקפה. גם עלי טען שלא ראה לוחמי חיזבאללה באזור הבית.²⁹² נראה שהכוחות הישראליים כיוונו אל הבתים בגלל התנועה של המוניית של מוסא באזור.

הריגתם של שלושה אזרחים, דבין, מרג'עיון, 19 ביולי

ב-19 ביולי ב-19:00, ירה מסוק אפאצ'י ישראלי שלושה טיל על ביתו של דאוד חאלד, 40, בדבין מרג'עיון, בפאתי העיר הדרומית מרג'עיון. בעת ההתקפה, דאוד היה על גג ביתו. הוא חיבר כבל חשמלי לגנרטור של השכן שלו, וששת ילדיו, בגילאים שנה עד 14, היו בתוך הבית.²⁹³ מהטילים נהרגו דאוד חאלד, 40; בתו אבלה, 9, ובנו אחמד, 1. בנותיו הודא, 13, וחווידה, 8, נפצעו קשה והיו עדיין מאושפזות כש-Human Rights Watch ביקר את המשפחה שלושה וחצי חודשים אחרי ההתקפה. כל ההרוגים נקברו כאזרחים.

לדברי אלמנתו של דאוד, חמידה חאלד, שלא נפצעה בהתקפה כי האכילה את הפרות של המשפחה באותו הזמן, המשפחה לא הייתה קשורה לחיזבאללה או לאמל, ולא היה כל ירי של חיזבאללה מהבית, הנמצא בפאתי הכפר, או מקרבתו. היא מניחה שמסוק האפאצ'י התקיף את הבית כי ראה את בעלה על הגג.²⁹⁴ אחותו של דאוד סיפרה ל-Human Rights Watch בראיון נפרד שאחיה היה חקלאי ולא היה קשור לחיזבאללה, וכי חיזבאללה היה פעיל מחוץ לכפר, אבל לא בתוכו. היא אמרה ל-Human Rights Watch שלמיטב ידיעתה לא הייתה כל פעילות צבאית של חיזבאללה בקרבת ביתו של אחיה.²⁹⁵

צה"ל לא הסביר את ההפגזה על בית חאלד. לפי דו"ח ארליך, מספר רקטות נורו מבתים בדבין מרג'עיון במהלך המלחמה.²⁹⁶ עם זאת, אין ראיות לכך שבית חאלד שימש למטרה זו, או לכך שהרקטות נורו מקרבת הבית.

²⁹⁰ ראיון Human Rights Watch עם סהר סמה דקרוב, עינתה, 20 בספטמבר 2006.

²⁹¹ ראיון Human Rights Watch עם בעלי אחמד דרוויש, עינתה, 20 בספטמבר 2006.

²⁹² שם.

²⁹³ ראיון Human Rights Watch עם חמידה חאלד, אישתו של דאוד חאלד, דבין מרג'עיון, 4 בנובמבר 2006.

²⁹⁴ שם.

²⁹⁵ ראיון Human Rights Watch עם מרים חאלד, אחותו של דאוד חאלד, ביירות, 26 ביולי 2006.

²⁹⁶ דו"ח ארליך, נספח 4.

הריגת אזרח אחד, עייטה אל-שעב, 20 ביולי

ב-20 ביולי, בסביבות השעה 6:00, ירה מסוק אפאצ'י ישראלי שני טילים על מקלט אזרחי בכפר עייטה אל-שעב על גבול ישראל-לבנון. לדברי נהמה רידא, 50, 24 אזרחים התגוררו במקלט בשעת ההתקפה, כולם אזרחים. נהמה הודה שבנו, מוחמד רידא, 24, לוחם חיזבאללה שנהרג במלחמה, נהג לבקר את משפחתו כל יומיים-שלושה במקלט. הוא אמר שבנו לא היה נוכח במקלט ביום ההתקפה.²⁹⁷

לדברי נהמה, הוא ואחיו, חסן, 58, התעוררו עם זריחת השמש כדי להתפלל ולקרוא בקוראן, וישבו בפתח המקלט כשהחלה ההתקפה:

היה ירי ארטילריה מתמשך, מטוסי קרב טסו בשמיים. שמענו שלושה מסוקים. הם טסו לקצה העיר, וכשהם חזרו הם התקיפו. הם ירו עלינו שני טילים. אנחנו ישבנו צמוד לדלת המקלט. אני נפצעתי, ואחי [חסן] מת... הטיל פגע במכונית מושבתת ממש מולנו. לא היו באזור לוחמים, לא היה כלום. ההתנגדות הייתה בתוך הכפר²⁹⁸, אבל לא באזור שלנו.²⁹⁹

חסן נקבר כאזרח, וחיזבאללה מעולם לא הכריז עליו כעל לוחם או "שאהיד". צה"ל לא הסביר את ההתקפה על בית רידא.

הריגתם של שלושה אזרחים, עייטה אל-שעב, 21 ביולי

בסביבות השעה 14:00, מטוס ישראלי ירה טילים על ביתו של רידא רידא, איש כפרי מבוגר בשנות השבעים לחייו, השמיד את ביתו, והרג את כל האנשים שהיו בו. המשפחה הייתה בעייטה אל-שעב כי זהרה רידא, אישתו של רידא, שהייתה גם היא בשנות השבעים לחייה, הייתה רתוקה למיטתה ולא ניתן היה להוציא אותה מביתה. בהתקפת חיל האוויר הישראלי נהרגו רידא, אישתו זהרה, ובנם אחמד, שהיה בשנות הארבעים לחייו. לדברי שכן שהיה בעייטה אל-שעב בזמן ההתקפה אולם לא היה עד ראייה, לרידא "לא היו בנים בהתנגדות, ואף אחד אחר לא התגורר איתם בבית".³⁰⁰ עייטה אל-שעב הוא הכפר הלבנוני הקרוב ביותר לגבול הלבנוני ולאחר שבו הייתה התקפת חיזבאללה ב-12 ביולי במהלכה נחטפו שני חיילי צה"ל, ושבעקבותיה פרצה המלחמה. במהלך המלחמה, צה"ל הפציץ את עייטה אל-שעב בהפגזות כבדות, ובמקום אירעו קרבות הלוחמה העירונית הקשים ביותר בין הכוחות הקרקעיים של צה"ל לבין לוחמי חיזבאללה. היות שלא הצלחנו לאתר עד ראייה שניצל לאחר שהיה בקרבת הבית בעת ההתקפה, Human Rights Watch לא הצליח לקבוע אם

²⁹⁷ ראיון Human Rights Watch עם נמי רודא, עייטה אל-שעב, 25 בספטמבר 2006.

²⁹⁸ עייטה אל-שעב נמצאת על גבול ישראל-לבנון. זה היה הכפר הקרוב ביותר למקום שבו אירעה פעולת חיזבאללה מה-12 ביולי שבה נחטפו שני חיילי צה"ל. הכפר ראה חלק מהקרבות הקשים ביותר במלחמה, בין לוחמי חיזבאללה לבין חיילי צה"ל. ההתייחסות ללוחמי חיזבאללה שנלחמים בתוך הכפר היא לגבי הקרב העירוני הזה, ולא לצוותי שיגור הטילים של חיזבאללה שפעלו מתוך הכפר.

²⁹⁹ שם.

³⁰⁰ ראיון Human Rights Watch עם נהמה רידא, עייטה אל-שעב, 25 בספטמבר 2006.

לוחמי חיזבאללה לחמו בקרבת הבית. אנחנו יכולים רק לציין בוודאות ששלושת ההרוגים בהתקפה נקברו כאזרחים, ושלא נהרגו עמם לוחמי חיזבאללה.

הריגתם של שני לוחמי חיזבאללה ואישה מבוגרת אחת, זבקיין, 21 ביולי

ב-21 ביולי, בהתקפה אווירית של ישראל, נהרגו מפקד חיזבאללה בזבקיין, אחמד בזיה, ובן דודו עדנאן בזיה, גם הוא לוחם חיזבאללה, כשהלכו לבדוק מה שלומה של האיירה כאמיל בזיה בת ה-80 בביתה. האישה המבוגרת נהרגה אף היא בהתקפה.³⁰¹ לוחמי חיזבאללה הם יעדים לגיטימיים להתקפה צבאית, גם אם אין קרב קרקעי בזמן ההתקפה, כפי שהיה המקרה בזבקיין. גם אם ללוחמי חיזבאללה היה מניע הומנטרי בלבד כשהלכו לבקר את האיירה בזיה, הם סיכנו את האשה הזקנה כשהגיעו אליה כלוחמים.

הריגתו של אזרח אחד מבני שית, 23 ביולי

ב-23 ביולי, בסביבות השעה 5:30, ירה מטוס ישראלי שני טילים לעבר ביתו של ד"ר פאיז שוקר מבני שית, במה שנראה כמו ניסיון להתנקש בד"ר שוקר. ד"ר פאיז שוקר הוא אחד החברים המובילים במפלגת הבעת הלבנונית, המקושרת פוליטית לחיזבאללה, והוא היה שר בממשלה בין השנים 1995-1996.³⁰² עם זאת, אין ראיות לכך ששוקר נטל חלק במעשי האיבה בין ישראל לחיזבאללה, כלומר, הוא לא היה יעד צבאי לגיטימי. בהתקפה הושמד גם הבית הסמוך לבית שוקר, והחוסניייה (מבנה שיעי דתי) בכפר נפגעה. שני המבנים היו ריקים בשעת ההתקפה.

ד"ר שוקר לא היה בבית בשעת ההתקפה. הוא יצא מביתו ערב קודם לכן כדי לחזור למשרדו בביירות. הפיצוץ המאסיבי השמיד את הבית, פצע את אביו, שיהאב פאיז שוקר, 71, קשה, והוא מת מפצעיו לאחר שהוצא מההריסות. האיש המבוגר לא היה פעיל פוליטי.³⁰³

הריגתם של שני אזרחים, שאהין, 23 ביולי

ב-23 ביולי ב-11:00, השמידה התקפה אווירית ישראלית את בית הקיץ הריק של עלי עוואדה בכפר שהין שנמצא דרומית לגבול ישראל-לבנון, קרוב למרוואחין. איש לא נהרג בבית עוואדה, אולם הפיצוץ העז גרם למותן של שתי נשים שישבו מעבר לכביש: מונירה ע'יית, 57, וביתה, ראג'ה, 29, מורה בכפר.³⁰⁴ מוחמד ע'יית, 65, בעלה של מונירה, שעובד כחקלאי, נפצע קשה בהתקפה.

³⁰¹ ראיון Human Rights Watch עם לוחם חיזבאללה, זבקיין, 15 בספטמבר 2006.

³⁰² ראיון Human Rights Watch עם עלי שיהאב שוקר, נבי שית, 14 בנובמבר 2006.

³⁰³ ראיון Human Rights Watch עם עלי שוקר, נבי שית, 11 בספטמבר 2006; ראיון Human Rights Watch עם מוחמד שיהאב שוקר, נבי שית, 11 בספטמבר 2006.

³⁰⁴ שם; ראיון Human Rights Watch עם אכרם עוואדה, ראש מועצת שהין, 12 בספטמבר 2006.

לדברי שכניו, עלי עוואדה, אב לשבעה ילדים, עובד כשוער בבית מלון בביירות, אין לו קשרים עם חיזבאללה, והוא לא השכיר את בית הקיץ שלו לאיש.³⁰⁵ לדברי אותו שכן, "לא הייתה נוכחות של ההתנגדות בשכונה, ו[לקורבנות] לא היה קשר לחיזבאללה".³⁰⁶ השכן גם אמר ל-Human Rights Watch שהוא מעולם לא ראה העברה של כלי נשק לבית עוואדה.³⁰⁷ שתי הנשים נקברו כאזרחיות.

הריגתם של חמישה אזרחים בירעון, 23 ביולי

ב-23 ביולי, יום ראשון, ב-15:16, תקפו מטוסים ישראלים את ביתו של פרחת פרחת בן ה-75 בכפר ירעון, שני קילומטרים מגבול ישראל-לבנון, השמידו לחלוטין את הבית וחמישה בתים סמוכים לו, שהיו ריקים באותה עת. בהתקפה נהרגו חמישה אנשים בביתו של פרחת: פרחת, 75; אשתו בדייה סאב, 70; כלתם זיינב חנאפר, 43, ושני ילדיה של זיינב, זהרה, 5, ודנה, 6 חודשים. כל הקורבנות נקברו כאזרחים בירעון.³⁰⁸

לדברי שכנו של פרחת, רשאד ג'עפר, שהיה בביתו ואירח 45 אזרחים שבאו למצוא מקלט בביתו בעת ההתקפה, לא הייתה כל פעילות של חיזבאללה בבית פרחת:

הישראלים פגעו בבית מתוך בורות. אנשים נכנסו לבית ויצאו ממנו, והמזל"ט הישראלי כנראה הבחין בתכונה. זה ההסבר היחיד לכך שפגעו בבית, כי פרחת הוא איש זקן. יש לו שמונה ילדים וכולם מתגוררים בחו"ל... לא היו כלי נשק [וגם] לא ראינו שום קטיושות [רקטות] שנורו מהאזור שלנו.³⁰⁹

צה"ל לא הציע כל הסבר לתקיפת בית פרחת.

הריגת 11 אזרחים באל-חלוסיה, 24 ביולי

ב-24 ביולי ב-5:45 פתחו מטוסים ישראלים בהתקפה מאסיבית על מספר בתים במרכז הכפר אל-חלוסיה, הנמצא כ-10 קילומטרים צפון-מזרחית מעיר החוף צור. מטוסי הקרב ביצעו מספר הפגזות על השכונה שסומנה, והשמידו בין 7-10 בניינים, לרבות בניין בן שלוש קומות, וגרמו למותם של 11 אזרחים.

לדברי כמה מהניצולים שרואיינו על ידי Human Rights Watch, מאות אזרחים מאל-חלוסיה ברחו אל השכונה כי האמינו שהיא בטוחה יותר ונטשו את בתיהם בפאתי הכפרים בגלל ההפצצות וההפגזות הישראליות

³⁰⁵ ראיון Human Rights Watch עם חסן נעים עייית, שהין, 12 בספטמבר 2006.

³⁰⁶ ש.ס.

³⁰⁷ ש.ס.

³⁰⁸ ראיון Human Rights Watch עם רשאד ג'פר, ירעון, 25 בספטמבר 2006; ביקור Human Rights Watch בבית הקברות בירעון, 25 בספטמבר 2006.

³⁰⁹ ראיון Human Rights Watch עם רשאד ג'פר, ירעון, 25 בספטמבר 2006.

סביב הכפר. מוחמד מואניס, חקלאי בן 36 שאיבד את בנו בן ה-12 ואת בתו בת ה-9 בהתקפה, הסביר ל-Human Rights Watch: "חשבנו שיהיה שם בטוח יותר, כי הישראלים התקיפו את הבתים בפתאי הכפר. במרכז הכפר היו לנו כ-250 אנשים, רבים מהם ילדים – כל הבתים היו מלאים באנשים".³¹⁰ על אף שהם חשבו שמרכז הכפר בטוח יותר, לא כולם האמינו שמרכז הכפר לא ייפגע. חלק מהמשפחות אפילו החליטו להתפצל בין בתים שונים. לדברי שייה הכפר, שאיבד את אשתו וארבעת ילדיו בהתקפה: "ציפינו שהישראלים יפגעו באזרחים, לכן החלטנו לפצל את המשפחות, כך שאם תהיה מתקפה במקום אחד, חלק מבני המשפחות יינצלו".³¹¹

במתקפה האווירית הישראלית נפגע בית ובו 18 אזרחים. שניים נהרגו ו-16 נפצעו. כשמטוסי הקרב חזרו להפצצות נוספות כמה דקות לאחר מכן, הם השמידו בניין גדול בן שלוש קומות שבו היו 45 אזרחים, שהאמינו שהבניין הגדול יותר ישרוד, אפילו במקרה של התקפה. תשעה אזרחים נהרגו כשהבניין בן שלוש הקומות הותקף. מתוך 11 ההרוגים בשתי ההפצצות, חמישה היו ילדים, חמש היו נשים, והגבר היחיד היה בן 69. ההרוגים כולם נקברו כאזרחים: מרים חמיד, 45, אשתו של השייה וארבעת ילדיהם, זיינב, 22, עלי, 13, עבאס, 9, וחדיג'ה, 6; כולתום חג'לי, 86, בתה, נאהיה מואניס, 65, ונכדתה איבתיסם חמיד, 45; מוחמד מואניס, 12, ואחותו אטיקה מואניס, 9; ואניס סלום, 69. חיזבאללה לא הכריז על אף אחד מההרוגים כעל שאהיד או לוחם שלו.³¹²

כל אנשי הכפר אמרו שלא הייתה שום נוכחות חיזבאללה בשכונה שהותקפה, שנמצאת במרכז הכפר. מוחמד מואניס, שאיבד שניים מילדיו בהתקפה, אמר ל-Human Rights Watch: "לא היו שם לוחמי חיזבאללה איתנו. אתה יכול לדבר עם כל אחד בכפר שלנו; לא היו שם לוחמים איתנו".³¹³ השייה מוחמד חמיד, המנהיג הרוחני של הכפר שאינו מקושר לחיזבאללה ואיבד את אשתו וארבעת ילדיו בהתקפה, עמד על כך גם הוא: "לא היה בכפר אף לא איש התנגדות [חיזבאללה] אחד; כולם היו מחוץ לכפר... ההתנגדות יורה מחוץ לכפר, לא מתוכו. לא היו לוחמים בבתי האלה, או באזור שלהם. חיזבאללה ואמל הם מהעם, אבל לא היו מרכזים צבאיים או לוחמים באזור... אלה הבתים שלנו ואנחנו רוצים להגן עליהם".³¹⁴ דו"ח ארליך, שבחן את המידע המודיעיני שעקב אחר משגרי רקטות בדרום לבנון באמצעות מכ"ם אינו מזכיר ירי רקטות מתוך הכפר אל-חלוסייה, או כל פעילות אחרת הקשורה לחיזבאללה.³¹⁵

³¹⁰ ראיון Human Rights Watch עם מוחמד מואניס, אל-חלוסייה, 16 בספטמבר 2006.

³¹¹ ראיון Human Rights Watch עם שיח מוחמד חמיד, אל-חלוסייה, 16 בספטמבר 2006.

³¹² ביקור Human Rights Watch בבית הקברות באל-חלוסייה, 16 בספטמבר 2006.

³¹³ ראיון Human Rights Watch עם מוחמד מואניס, אל-חלוסייה, 16 בספטמבר 2006.

³¹⁴ ראיון Human Rights Watch עם שיח מוחמד חמיד, אל-חלוסייה, 16 בספטמבר 2006.

³¹⁵ דו"ח ארליך, נספח 4.

הריגתם של ארבעה לוחמי חיזבאללה ושמונה אזרחים בשתי התקפות נפרדות, חאריס, 24 ביולי

בסביבות 17:00 החלו שתי התקפות אוויריות בהפרש של 10 דקות אחת מהשנייה, על שני בתים במרחק מאה מטרים באותו רחוב בכפר חאריס. בהתקפה הראשונה נפגע בית שבו נערכה פגישה של ארבעה לוחמי חיזבאללה, וכולם נהרגו. בהתקפה השנייה, 10 דקות לאחר מכן, הושמד בית ובו אזרחים בלבד. כל שמונת בני המשפחה שהיו בו נהרגו.

ההתקפה הראשונה ככל הנראה פגעה בבית שבו נפגשו ארבעה לוחמים של אחת מיחידות הלוחמה של חיזבאללה. בהתקפה נהרגו מפקד היחידה, מוסא זלגוט "באקר", 40, ושלושה לוחמים ביחידה: שאדי מוחמד אל-רז "מאלק", 21, מוחמד אחמד ריזק "האדי", 25, ומוחמד וופיק דקיק "סג'יד", 19. כל הארבעה נקברו בחאריס כלוחמי חיזבאללה.³¹⁶ לא היו אזרחים בבית ששימש את אנשי חיזבאללה.

עשר דקות לאחר מכן תקף המטוס הישראלי בפעם השנייה, הפעם פגעו בבית הנמצא 100 מטר בלבד במורד אותו רחוב של הבית שבו שהו לוחמי חיזבאללה. בבית השני שהותקף היו אזרחים בלבד, ושמונה מהם נהרגו: חליל ג'וואד, 77; אשתו זיינב ג'וואד, 63; בתו רווה ג'וואד, 33; כלתו נזמיה יאהה, 50, וארבעת ילדיה אחמד, 26, מחמוד, 20, עקיל, 18, ובטול, 16. כל הרוגי ההתקפה השנייה נקברו כאזרחים, וחיזבאללה לא הכריז על איש מהם כשאהיד או לוחם. לדברי אנשי הכפר לא הייתה כל נוכחות של חיזבאללה בבית השני שהותקף.³¹⁷ הנוכחות הצבאית של חיזבאללה בשכונה המאוכלסת סיכנה את באזרחים באזור, והפרה את החובה המשפטית לנקוט בכל אמצעי הזהירות האפשריים כדי למנוע מאזרחים את סיכוני המלחמה. עם זאת, נוכחותם של לוחמי חיזבאללה חמושים בשכונה האזרחית אינה פוטרת את ישראל מהחובה להבחין בין לוחמים לבין אזרחים, ולראות רק בלוחמים יעד להתקפה.

הריגתם של 15 אזרחים ופציעתם של שני לוחמי חיזבאללה, עינתה, 24 ביולי

ב-24 ביולי בשעות הצהריים השמידה התקפת חיל האוויר הישראלי בית במרכז עינתה, וגרמה למותם של 15 אזרחים ושני אנשי חיזבאללה פצועים שהסתתרו בחדר פנימי.

לדברי קרובי משפחה, שני לוחמי חיזבאללה שנפצעו ברחו מהלחימה בחזית והגיעו לביתו של פאיז חנאפר בן ה-34 בעינתה. פאיז ניסה לתת ללוחמים הפצועים עזרה ראשונה ולפנות אותם לסעידה, אולם לא הצליח למצוא נהג שהסכים לקחת אותם. בבוקר ה-24 ביולי, פאיז העביר את הלוחמים הפצועים ואת כל משפחתו לביתו של מוחמד עלי חנאפר במרכז עינתה. כמה שעות לאחר שפאיז נכנס לבית, הוא נפגע על ידי טילים ישראלים והושמד.

³¹⁶ ראיון Human Rights Watch עם אימד סולימן אחמד, ראש המועצה, חאריס, 13 בספטמבר 2006

³¹⁷ שם. ראיון Human Rights Watch עם בכיר אמאל, חאריס, 13 בספטמבר 2006.

15 אזרחים נהרגו בתוך הבית, בנוסף לשני הלוחמים הפצועים. 15 האזרחים שנהרגו היו: פאייז חנאפר, 34, אשתו רימא סמחט, 35, וארבעת ילדיהם, עלי, 7, עבדאללה, 6, מוחמד, 3, ודומוע, 2; מרים פדאללה, 55, וביתה זהרה, 17; ימינה פדאללה, 40, ובנה חודר, 4; אלמזה חסן פדאללה, 77; זיינב חנאפר, 78; עפיפה חנאפר, 50; מוחמד עלי ווהבי, 82; וכמילה חנאפר, 61. שני לוחמי חיזבאללה שנהרגו היו אחמד ג'גביר, 19, מברעשית, ומוחמד עטוה, 24, משקרה.³¹⁸

חלק מ-15 האזרחים שנהרגו בהפצצה היו קשורים לחיזבאללה, אולם לא ניתן להתייחס אליהם כאל לוחמים, כי לא נטלו חלק פעיל בפעולות איבה. פאייז חנאפר אמנם לא היה פעיל חיזבאללה אולם סיפק מקלט ועזרה ראשונה לשני הלוחמים הפצועים שהגיעו לביתו. מרים פדאללה הייתה פעילה של חיזבאללה (בנה אמיר נהרג בבינת ג'בייל כשלחם מטעם חיזבאללה). גם מרים וגם ביתה זהרה החליטו להישאר בעינתה כדי לאפות לחם עבור הלוחמים, לדברי קרובי משפחתם.³¹⁹ אף אחד מהאזרחים לא יכול להיחשב כמי שהשתתף ישירות במעשי האיבה כהגדרתם במשפט ההומאניטרי, ולכן הם לא היו יכולים להיות יעדים להתקפה.

לוחמי חיזבאללה שהיו פצועים ולא השתתפו כבר בלחימה, יכולים להיחשב כפצועים שאינם בתפקיד, ולכן גם הם אינם יעד לגיטימי להתקפה. כפי שכתב אחד המומחים לדיני מלחמה לגבי ההגנה על חיילים פצועים בשדה הקרב, "רק אלה שמפסיקים להילחם או מנועים מלהמשיך להילחם בשל פציעתם, מוגנים. מי שממשיך להילחם למרות פצעיו... אינו מוגן מפני התקפה."³²⁰ דיני המלחמה בשדה הקרב של צה"ל מציינים: "פצועים נחשבים לאנשים שהפסיקו ליטול חלק בלחימה, ואין לפגוע בהם."³²¹

גם אם צה"ל האמין שהוא יכול לתקוף את הלוחמים הפצועים כדון (או לא הבחין בסטטוס שלהם כפצועים מחוץ ללחימה), הוא היה צריך להביא בחשבון את הפגיעה האפשרית באזרחים כתוצאה מפגיעה בבית אזרחי, ולקבוע אם היתרון הצבאי של ההתקפה עולה על הנזק האזרחי.

הריגתם של ארבעה משקיפים של האו"ם, חיאם, 25 ביולי

ב-25 ביולי בסביבות 7:30 פגע טיל מונחה מטרה ישירות בעמדת המשקיפים המוכרת והמסומנת היטב של קבוצת משקיפי האו"ם בלבנון (OGL) ליד חיאם, והשמיד בניין בגובה שלוש קומות ליד הבסיס, שבו נהרגו ארבעה משקיפים בלתי חמושים של ארגון הפיקוח על הפסקת האש מטעם האו"ם (UNTSO). המשקיפים שנהרגו היו סגן אלוף דו זאהוי, 34, מסין, רב סרן יאנו מקינן, 20, מפינלנד, רב סרן פייטה דרק הס-וון קרוידנר, 43, מקנדה, ורב סרן האנס פיטר לנג, 44, מאוסטריה.

³¹⁸ ראיון Human Rights Watch עם בכיר במועצה, עינתה, 20 בספטמבר 2006; ראיון Human Rights Watch עם אחמד חנפר, עינתה, 20 בספטמבר 2006; ראיון Human Rights Watch עם אמינה עלי איברהים, עינתה, 20 בספטמבר 2006; ראיון Human Rights Watch עם תעיריד חנפר, עינתה, 26 בספטמבר 2006; רשימת הרוגים שסיפקה מועצת עינתה ל-Human Rights Watch, 20 בספטמבר 2006.

³¹⁹ Sabrina Tavernise, "A Girl's Life Bound Close to Hezbollah," New York Times, 18 באוגוסט 2006.

³²⁰ Rogers, Law on the battlefield, עמוד 49.

³²¹ צה"ל, כללי הלחימה בשדה הקרב, עמוד 32 (IDF Military Law School, Department of International Law, 1998).

ההתקפה על עמדת המשקיפים אירעה אחרי שנפלו בקרבת המקום 14 פצצות אוויריות ופגזי מרגמה, כך לדברי יוניפי"ל בלבנון.³²² לא הייתה כל נוכחות של חיזבאללה ליד עמדת האו"ם בזמן ההתקפה. לדברי האו"ם, מפקד כוחות האו"ם בדרום לבנון, הגנרל אלן פלגריני היה ב"קשר רציף עם קציני הצבא הישראלי לכל אורך אותו אחר הצהריים, והבהיר להם את הצורך להגן על מוצב מסוים זה של האו"ם מפני אש.³²³

בהודעה שפרסם מיד לאחר ההתקפה, הביע מזכ"ל האו"ם קופי אנאן זעזוע מה"התקפה שנראית כמכוונת", על יעד ש"סומן בבירור כמוצב של משקיפי האו"ם". הוא כינה את ההתקפה "התקפה אווירית וארטילרית מתואמת" ודחק בישראל לפתוח בחקירה.³²⁴

ישראל הביעה "צער עמוק" על התקרית ודחתה את ההאשמות שההתקפה כוונה למוצב האו"ם.³²⁵ ראש הממשלה אולמרט הבטיח לנהל חקירה מקיפה בנושא. "לא עולה על הדעת שהאו"ם יגדיר שגיאה כפעולה מכוונת", הוא אמר.³²⁶ מזכ"ל האו"ם אנאן קיבל את טענתה של ממשלת ישראל שההתקפה לא הייתה מכוונת, אולם הצטער שישראל לא מאפשרת לאו"ם להשתתף בחקירה.³²⁷ אחרי שועדת חקירה של האו"ם ניהלה חקירה מוגבלת משלה, פרסם מזכ"ל האו"ם הודעה קצרה שבה התייחס לחוסר שיתוף הפעולה מצד צה"ל: "לא הייתה לוועדה גישה למפקדי צה"ל שהיו מעורבים באירוע ברמה התפעולית או הטקטית, ולכן היא לא הצליחה לקבוע מדוע לא הופסקו ההתקפות על מוצב האו"ם על אף הודעות חוזרות ונשנות לרשויות הישראליות מעובדי או"ם, הן בשטח והן במטה."³²⁸

התקפה זו הייתה ההתקפה הקטלנית הראשונה על משקיפי האו"ם בדרום לבנון בעימות ב-2006, אבל הכוחות הישראליים תקפו מוצבים אחרים של האו"ם שהיו מסומנים בבירור ככאלה, או בקרבתם, מאז תחילת המלחמה. חיזבאללה ירה על מטרות ישראליות בקביעות (וסביר להניח שלא כחוק) מתוך או מקרבת מוצבי האו"ם, אולם במקרים רבים (כולל במקרה של ההתקפה הקטלנית על אל-חיאם), האש הישראלית פגעה במוצבי האו"ם כשלא הייתה בהם נוכחות של חיזבאללה.

³²² הודעה לעיתונות של יוניפי"ל, 26 ביולי 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro10.pdf>, (נפתחה לקריאה ב-4 באפריל 2007).

³²³ שם.

³²⁴ הודעה לעיתונות של מחלקת החסברה של האו"ם, "Secretary-General Shocked by Coordinated Israeli Attack on United Nations Observer Post in Lebanon, Which Killed Two (sic.) Peacekeepers", 25 ביולי 2006, <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sgsm10577.doc.htm> (נפתח לקריאה ב-4 באפריל 2007). מספר ההרוגים הועלה לאחר מכן לארבעה.

³²⁵ הודעת דובר צה"ל, "בנושא מוצב האו"ם ליד אל חיאם", 26 ביולי 2006.

³²⁶ Ravi Nessman, "Report: UN Observers' Calls Unheeded," Associated Press, 26 ביולי 2006.

³²⁷ Warren Hoge, "UN Says it Protested to Israel for Six Hours During Attack that Killed 4 Observers in Lebanon,"

New York Times, 27 ביולי 2006; UN Press Center, "Annan would have preferred joint probe with Israel into attack on UN", post-letter, 31 ביולי 2006.

³²⁸ משרד דובר מוזכ"ל האו"ם, "Secretary-General Receives Report on Attack that Killed Observers at Kham, Lebanon", 29 בספטמבר 2006.

31 ביולי 2006, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=19356&Cr=leban&Cr1=>, (כניסה לאתר ב-4 באפריל 2007)

ב-24 ביולי נפצעו קל ארבעה משקיפים של יוניפי"ל מגאנה כשפגז טנק ישראלי נפל לתוך מוצב האו"ם ברמייש, במסגרת אחד מתוך שישה אירועים של ירי צה"ל על מוצבי או"ם או בקרבתם באותו יום (יוניפי"ל לא דיווח על נוכחות של חיזבאללה ליד מוצב האו"ם ברמייש באותו יום).³²⁹ ב-16 ביולי, יוניפי"ל רשם 17 אירועים של ירי צה"ל על מוצבי האו"ם, כולל שתי פגיעות ישירות בתוך מוצבים של משקיפי יוניפי"ל. פגז אחד של טנק ישראלי פצע קשה משקיף של האו"ם בתוך מוצב או"ם.³³⁰ ב-17 ביולי, נקלע צוות רפואי של יוניפי"ל לאש צה"ל במהלך ניסיון לחלץ גופות של 16 אזרחים שנהרגו בהתקפה ישראלית על הכביש המוביל מאל-ביאדה לשמעה, כשברחו מהכפר מרווחין (ראו בהמשך).³³¹ גם אם חיזבאללה היה באזור של האו"ם במהלך התקפות אלה, צה"ל ככל הנראה לא נזהר מספיק כדי להימנע מפגיעה במתקני האו"ם ואנשיו.

עוצמת התקפות התקפות צה"ל שפגעו בקרבת מוצבי האו"ם בדרום לבנון מתועדת היטב בדו"חות היומיים של יוניפי"ל. הסיכום של יוניפי"ל לגבי ההתקפות על מוצביו ב-19 ביולי, למשל, מספק סקירה מטרידה לגבי הפעמים הרבות בהן נחתו פגזים ישראליים על המוצבים, כמו גם על פעולות לוחמי חיזבאללה שסיכנו את אנשי יוניפי"ל:

ב-24 השעות האחרונות היו 31 מקרים של ירי קרוב למוצבי האו"ם, כאשר שלוש עמדות ספגו פגיעות ישירות מהצד הישראלי. 10 פגזי ארטילריה התפוצצו בתוך מוצב האו"ם של הגדוד מגאנה על החוף בראס נקורה, וגרמו לנזק רב. ארבעה פגזי ארטילריה התפוצצו בתוך בסיס של קבוצת המשקיפים בלבנון באזור מרון אל ראס, בהם שלושה פגזים שהתפוצצו ישירות על הבניין, וגרמו לנזק רב ולהפסקת החשמל והתקשורת. בזמן ההפגזה היו בתוך המוצב 36 אזרחים, רובם נשים וילדים מהכפר מרון אל ראס. לא היו נפגעים. פגז אחד התפוצץ בתוך מתחם מטה יוניפי"ל בנקורה, גרם לנזק כבד והסב סיכון לבית החולים של יוניפי"ל שבו רופאים ביצעו ניתוחים באותו הזמן. רסיסי הפגזים גם גרמו לנזק לגדר מחנה נקורה. במוצב של המשקיפים הגנאים באלמה אש שאב [עלמה אל-שעב] דווח על נזק כבד. דווח גם שבמקביל לאירועים אלה היה ירי חיזבאללה מאזור סמוך מאוד למוצבי האו"ם בנקורה ומרון אל ראס.³³²

כוחות השמירה על השלום (peacekeepers) אינם צד במלחמה, על אף שהם בדרך כלל חיילים מקצועיים. כל עוד הם אינם משתתפים בפעולות האיבה, הם זכאים לאותה הגנה מפני התקפה שמקבלים אזרחים.³³³ לכן התקפות ישירות על משקיפים מהוות הפרה של המשפט ההומאניטרי הבינלאומי. תקנת רומא של בית המשפט

³²⁹ הודעה לעיתונות של יוניפי"ל, 25 ביולי 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/prog.pdf>, (נפתח לקריאה ב-4 באפריל 2007).

³³⁰ יוניפי"ל, הודעה לעיתונות, 17 ביולי 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro1.pdf>, (נפתח לקריאה ב-4 באפריל 2007).

³³¹ שם.

³³² יוניפי"ל, הודעה לעיתונות, 20 ביולי 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro4.pdf>, (נפתח לקריאה ב-4 באפריל 2007).

³³³ ראו ICRC, Customary International Humanitarian Law, עמוד 112.

הבינלאומי לפשעים מציינת במפורש שכיוון התקפה ישירות על כוחות השמירה על השלום מהווה פשע מלחמה.³³⁴

הריגתם של שני אזרחים, כפרא, 26 ביולי

ב-26 ביולי, בסביבות השעה 16:00, פגעו מטוסים ישראלים בכמה בתים סמוכים בכפרא, הנמצאת במרחק 10 קילומטרים דרום-מזרחית לעיר החוף צור. עימד מרחי, 48, נהג טנדר ואחד מניצולי ההתקפה, הסביר כי נשאר בכפר כדי לטפל בהוריו הזקנים, מאחר שאמו רתוקה למיטתה ואינה יכולה לזוז, ואביו סירב לנטוש את כפר הולדתו. הוא סיפר ל-Human Rights Watch על מהלך ההתקפה:

אותו יום רביעי היה שקט. ישבנו וחשנו את עצמנו כבטוחים. הפגיעה הראשונה שהגיעה הייתה על הבית [הריק] של אחמד ועלי חיג'אזי, השכנים שלנו. ואז, הם התקיפו את בית השכן שלנו, מוחמד מוסא עזאדין. השעה הייתה 16:00 בערך. הלכתי לראות את הרכב שלי; נפל עליו עץ. שבע או שמונה דקות לאחר מכן הם התקיפו את הבית שלנו מלמעלה. היה עשן. יצאתי החוצה לשאוף אוויר. הפגיעה השניה הייתה במרכז הבית. הספקתי לקפוץ לגינה בחזית הבית. הם פגעו גם בבית של אחי, שצמוד אלינו. ישבתי תחת עץ תאנה וחיכיתי שיהיה קצת יותר שקט. צעקתי להורים שלי, אבל לא הייתה תשובה.³³⁵

בהתקפה נהרגו אביו, מוחמד מרחי, 78, ואמו, לטיפה אבו זייד, 72. שניהם קבורים כאזרחים בכפרא.³³⁶

לדברי עימד מוסטפא, לא הייתה כל פעילות של חיזבאללה בקרבת מקום: "חיזבאללה לא ירו מקרבת הבית; הרקטות שלהם הגיעו מהעמקים".³³⁷ ארבעת הבתים האחרים שהושמדו היו כולם ריקים, כי המשפחות ברחו לביירות. ההתקפה הייתה הראשונה של צה"ל על כפרא.

צה"ל לא סיפק הסבר להתקפה. לפי דו"ח של מרכז המידע למודיעין וטרור הקשור לצה"ל, חיזבאללה ירה 17 רקטות מתוך בתים בכפרא במהלך המלחמה.³³⁸ עם זאת, אין ראיות לכך שמקור הירי היה בית מרחי, או לכך שחיזבאללה ירה טילים מהכפר ב-26 ביולי.

³³⁴ ישראל אינה צד לתקנה זו. המשפט הבינלאומי ההומאניטרי המקובל של הצלב האדום הבינלאומי רואה בהוראות אלה כמשקפות את המשפט ההומאניטרי הנהוג. ראו עמודים 580 ו-597.

³³⁵ ראיין Human Rights Watch עם עימד מרחי, כפרא, 23 באוקטובר 2006.

³³⁶ ביקור Human Rights Watch בבית הקברות בכפרא, 23 באוקטובר 2006.

³³⁷ ראיין Human Rights Watch עם עימד מרחי, כפרא, 23 באוקטובר 2006.

³³⁸ דו"ח ארליך, נספח 4.

הריגתם של שישה אזרחים, חדתה, 27 ביולי

ב-27 ביולי ב-15:30 ירו מטוסי צה"ל טילים על מרכז שיעי דתי נטוש של נשים (חוסינייה) בחדתה, שנמצא כ-15 קילומטרים דרום-מזרחית לעיר החוף צור. לדברי המוכתר של הכפר, המרכז הדתי הנטוש לא היה קשור לחיזבאללה. לאחר הפגיעה במרכז, המטוסים חזרו והשמידו בית סמוך בן שלוש קומות. חאג' עבד אל-גליל נאסר, 73, המוכתר הקודם של הכפר, שהיה בביתו במרחק כ-50 מטרים מהמקום, סיפר ל-Human Rights Watch על ההתקפה:

הרגשנו כאילו הייתה רעידת אדמה. כל מי שהיה בבית שלי חשב שיורים עלינו. ידענו שהיו אנשים בבית ההוא כי כל אנשי הכפר הסתתרו בבתים בני יותר משתי קומות [מסיבות בטיחות].

כשהפגזות נרגעו, הלכנו לראות מה קרה. ראינו שהבית והחוסנייה הושמדו לגמרי. ההרוגים נותרו בהריסות עד לסוף המלחמה.³³⁹

ההרוגים בהתקפה היו מוסטפא נאסר, 80; אחותו נעימה, 60, ובעלה חוסיין סברא, 58; יוסף מנסור, 73, ואשתו זיינב זברא, 75, ובתם סמיה מנסור, 50. כולם נקברו כאזרחים בחדתה.³⁴⁰

המוכתר לשעבר של חדתה, חאג' עבד אל-גליל נאסר, שנשאר בכפר עד להפסקת האש בת ה-48 שעות ואיננו קשור לחיזבאללה, אמר ל-Human Rights Watch שנאסר על לוחמי חיזבאללה להיכנס לכפר שלו, וכי הם לחמו ממוצבים קיימים בעמק הסובב:

כשאני הייתי בכפר, ההתנגדות לא הייתה בתוכו. אנשי הכפר לא מרשים להתנגדות לירות מתוך הכפר; הם היו חייבים לצאת מהכפר. הלוחמים יצרו הרבה מערות שבהן יכלו להסתתר [סביב הכפר]. יש להם לנדרובר שנושא 8-12 משגרים, והמערות שלהם בעומק של 2 מטרים לפחות. כשהם משגרים רקטות, הם מוציאים את הרכב ומחזירים אותו לאחור מכן. כלומר, המשגר נשאר בשטח. אסור להכניס כלי נשק כאלה לתוך הכפר. אנשי הכפר לא מרשים את זה, כי זה ימיט עליהם אסון.³⁴¹

דו"ח ארליך, שעקב באמצעות מכ"ם אחר משגרי רקטות בדרום לבנון, אינו מזכיר רקטות שנורו מתוך הכפר חדתה.³⁴²

³³⁹ ראיון Human Rights Watch עם חאג' עבדולגליל נאסר, חדתה, 14 בספטמבר 2006.

³⁴⁰ ביקור Human Rights Watch בבית הקברות בחדתה, 13 בספטמבר 2006; ראיון Human Rights Watch עם מוכתר עבדל אמיר נאסר, 13 בספטמבר 2006.

³⁴¹ ראיון Human Rights Watch עם חאג' עבדולגליל נאסר, חדתה, 14 בספטמבר 2006.

³⁴² דו"ח ארליך, נספח 4.

הריגתם של שישה אזרחים, אל-נומריה, 29 ביולי

ב-29 ביולי, בסביבות 14:30, עדנן חרקה, 43, מזה 20 שנה בהגנה האזרחית הלבנונית, יצא מביתו באל-נומריה כדי לקנות לחם ואוכל במרכז הכפר. כשהוא חוזר לאחר 30 דקות, הוא גילה שמטוסים ישראלים הפכו את ביתו לגל הריסות, והרגו את אשתו השניה וארבעת ילדיהם, ואף את שכנו. "עזבתי בית יפה ומשפחה", אמר חרקה ל-Human Rights Watch, "וכשהזרתי אחרי כמה דקות מצאתי גל הריסות".

שישה אנשים נהרגו בהתקפה: אשתו השניה של חרקה, סוואסן מהדי, 30; ילדיו, רחים, 17; עלי, 13; רידא, 11; והאדי, 8; והשכן, נאיף עבדוללה בדייר, 56. כולם נקברו בכפר אל-נומריה כאזרחים, ואף אחד מהם לא הוכרז על ידי חיזבאללה כ"שאהיד" או לוחם.

אל-נומריה הוא כפר קטן שנמצא באמצע הדרך בין ערי החוף צור וסעידה לבין העיר נבטיה, רחוק מדי מהגבול עם ישראל מכדי שישמש אתר שיגור לרקטות קצרות טווח. הבית נמצא לאורך הכביש הראשי של אל-נומריה לכיוון דווייר, ובקומת הקרקע שלו הייתה חנות קטנה לאספקה חקלאית. דירתם של נאיף עבדוללה בדייר, מתווך גדל"ן ללא קשר לחיזבאללה, היה בקומה הראשונה, ודירתו של חרקה בקומה השניה. לדברי חרקה, הבניין השכן היה ריק וללא שימוש בעת ההתקפה. לדבריו, לא היו נוכחות של חיזבאללה, רקטות או כלי נשק בקרבת מקום: "לא היה לנו משגר טילים או משהו מהסוג הזה, לא דגלים [של חיזבאללה], כלום. זה היה פשוט בית רגיל. לי ולשכן שלי לא היה שום קשר לחיזבאללה... הבניין השני היה ריק. אולי הם ראו אנשים זזים; אולי זאת הסיבה שהתקיפו. לא היו משאיות חונות בקרבת מקום".³⁴³

הריגתם של 27 אזרחים, כפר קנא, 30 ביולי

ב-30 ביולי, בסביבות 1:00, ירו מטוסים ישראלים על כפר קנא. בין הבתים שנפגעו היה בניין בן שלוש קומות שבו מצאו מקלט שתי משפחות נרחבות בנות 63 נפשות. הבית קרס, ונהרגו בו 27 אנשים, בהם 16 ילדים.

בדיווחים הראשוניים לאחר ההתקפה דווח על 54 הרוגים, מספר שהתבסס על העובדה ש-63 אנשים מצאו מקלט בבניין שנפגע, ושצוות החילוץ הצליח לחלץ רק תשעה. בהסתמך על מספר רב של ראיונות עם המחלצים ובכירי הכפר, כמו גם על דיווחי התקשורת, Human Rights Watch פרסם ב-30 ביולי הודעה לעיתונות שציינה אף היא "לפחות 54 אזרחים" כמספר ההרוגים. אבל בדיקה של Human Rights Watch באתר בקנא וראיונות נוספים שערכנו בבית החולים בצור ב-1 וב-2 באוגוסט גילו שהמספר הממשי של ההרוגים בהתקפה היה נמוך יותר. אחרי הביקור בקנא נודע ל-Human Rights Watch שלפחות 22 אנשים ברחו מהמרתף, ו-27 מהם זוהו כמתים (אדם נוסף, 28 במספר, מת בבית החולים באותו הזמן, אבל הוא לא היה בבניין בשעת ההתקפה). מאז מאמצי החילוץ מיד לאחר ההתקפה, לא חולצו גופות נוספות. אין כל ראייה לכך שצוות החילוץ ובכירי הכפר ניסו להוליך שולל את התקשורת ואת Human Rights Watch בכוונה

³⁴³ ראיון Human Rights Watch עם עדנן חרקה, אל-נומריה, 24 בספטמבר 2006; ראיון Human Rights Watch עם בכיר בכפר, אל-נומריה, 24 בספטמבר 2006.

בכך שמסרו במתכוון מספרי הרוגים מנופחים; אלא, מדובר באי-הבנה תמימה של רישום האנשים שהיו בבניין ואי הקפדה בבדיקת מספר ההרוגים מצד התקשורת. חוקרי Human Rights Watch אחראים לשגיאה.

שתי משפחות הסתתרו בבניין, מפני שהוא היה אחד הבניינים הגדולים באזור, עם מקלט, כך הסביר סגן המוכתר, ד"ר עיסאם מטוני.³⁴⁴

לדברי מוחמד מחמוד שלהוב, חקלאי בן 65 שהיה במקלט בזמן ההתקפה, 63 בני משפחות שלהוב והאשם הלכו להסתתר בשלושה חדרים בקומת הקרקע של הבניין בן שלוש הקומות כשהטילים תקפו את הכפר, בסביבות 18:00 ב-29 ביולי. הוא הסביר איך, בסביבות 1:00 ב-30 ביולי, אחרי הפגזות כבדות על הכפר, פגע טיל ישראלי בקומת הקרקע של הבית:

זה היה כאילו מישהו הרים את הבית. קומת הקרקע שלו היא בגובה 2.5 מטרים. כשהטיל הראשון פגע, הוא פגע מתחתינו, וכל הבית התרומם. הרקטה פגעה מתחת לבית. אני ישבתי ליד הדלת. היה מלא אבק ועשן. כולנו היינו בהלם. אני לא נפגעת ומצאתי את עצמי בחוץ [שלהוב הועף החוצה]. היו הרבה צעקות בתוך הבית. כשניסיתי לחזור פנימה, לא יכולתי לראות דבר בגלל העשן. התחלתי לדחוף החוצה את כל מי שמצאתי.

אחרי חמש דקות התחילה עוד התקפה ופגעה בצד השני של הבניין, מאחורינו. אחרי ההתקפה השניה בקושי יכולנו לנשום ולא יכולנו לראות שום דבר. היו בבית שלושה חדרים שבהם הסתתרו אנשים [בקומת הקרקע]. אחרי ההתקפה הראשונה, החדרים התמלאו באדמה. הצלחנו למצוא רק כמה אנשים [חיים] בחדר הראשון.³⁴⁵

שלהוב אמר ל-Human Rights Watch שלא היו אנשי חיזבאללה בתוך הבית או בקרבתו בעת ההתקפה. לדבריו, ההפצצות הישראליות ניתקו את כל ארבעת הכבישים שהובילו לקנא, ולכן חיזבאללה היה מתקשה, אם בכלל, לשנע משגרים לתוך הכפר. "אם הם [צה"ל] באמת ראו את המשגרים, לאן הם הלכו?" שאל שלהוב. "אנחנו הראינו לישראל את מתינו; למה הישראלים לא מראים לנו את המשגרים?"

רזי עיידני, תושב אחר של כפר קנא שרץ לתוך הבית כשזה הותקף ב-1:00, סיפר סיפור שתואם לזה של שלהוב. הוא אמר שהוא ואחרים העבירו כמה ניצולים מהבניין אחרי ההתקפה הראשונה, אבל הם לא הצליחו לחלץ אף אחד אחרי ההתקפה השניה, חמש דקות מאוחר יותר. "אם חיזבאללה ירה מקרבת הבית, האם משפחה של יותר מ-50 נפשות הייתה יושבת שם?" הוא שאל.³⁴⁶

³⁴⁴ ראיון באל-ג'זירה עם ד"ר איסאם מטוני, 30 ביולי 2006.

³⁴⁵ ראיון Human Rights Watch עם מוחמד מחמוד שלהוב, כנא, 31 ביולי 2006.

³⁴⁶ ראיון Human Rights Watch עם רזי עיידני, כפר קנא, 31 ביולי 2006.

חוקרי Human Rights Watch שביקרו בכפר קנא ב-31 ביולי, יום אחרי ההתקפה, לא מצאו ציוד צבאי הרוס בבית או בקרבתו. אף לא אחד מעשרות העיתונאים הבינלאומיים, עובדי החילוץ והמשקיפים הבינלאומיים שביקרו בקנא ב-30 וב-31 ביולי דיווח על מציאת ראיות לנוכחות חיזבאללה בבית או בסביבתו בעת ההתקפה. עובדי החילוץ לא חילצו גופות של אנשי חיזבאללה מהבית או מקרבתו.

אחרי האירוע, גורמים ישראלים הביעו צער על הרג האזרחים ואמרו שישראל תנהל חקירה בנושא. הם אמרו שיש להאשים את לוחמי חיזבאללה שירו רקטות מקרבת הבניין, וכי צה"ל התריע ואמר לאזרחים לעזוב את המקום.³⁴⁷ מספר דוברים ישראלים מסרו הצהרות סותרות לגבי ההתקפה: דובר אחד ציין שהפצצות פיספסו יעד של חיזבאללה במרחק 300 מטרים מהמקום, ואילו דובר אחר אמר שהבית היה היעד כי לוחמי חיזבאללה השתמשו בו. מספר גורמים אמרו גם שהפיצוץ השני התרחש רק שעה לאחר מכן, בשעות הבוקר המוקדמות, וטען שרקטה של חיזבאללה שאוחסנה בתוך הבית היא שגרמה לפיצוץ. ישראל לא חזרה על כל ההודעות הסותרות האלה כשפרסמה את ממצאי החקירה.

יעקב דלל מדובר צה"ל האשים את חיזבאללה בהרג האזרחים, וציין ש"חיזבאללה השתמש בכפר קנא כבסיס לשיגור טילים והוא אחראי לכך שהאזור הוא אזור קרב", אולם לא הציע כל ראיות הקושרות את הבניין המסוים שהותקף לירי של חיזבאללה.³⁴⁸ מפקד בכיר בחיל האוויר הישראלי אמר בעילום שם שצה"ל פגע בבניין עם פצצה מונחית, בהנחה שהסתתרו שם אנשי חיזבאללה שירו טילים על צפון ישראל, והכחיש שצה"ל כיוון לעבר אזרחים: "אילו היינו יודעים שישנם הרבה אזרחים בפנים, ודאי לא היינו תוקפים [את הבית]."³⁴⁹ כשהוא נשאל איך הצבא ידע על הרקטות אבל לא על נוכחות אזרחים בבניין, אמר המפקד שצה"ל "יכול היה להבחין במשגרי טילים כי הם היו מאוד דינאמיים", ואילו את האזרחים לא היה ניתן לראות כי הם הסתתרו בבניין במשך כמה ימים.³⁵⁰ דברים אלה עומדים בניגוד לדבריו של מוחמד מחמוד שלהוב שהוזכרו לעיל, שאמר שהמשפחות הלכו לתוך הבתים להסתתר כשהתקפה האווירית התחילה, ב-29 ביולי בסביבות 18:00, ולא כמה ימים לפנייה. צה"ל מעולם לא פרסם הוכחות שיתמכו בדבריו של המפקד מחיל האוויר לפיהם חיזבאללה ירה רקטות מהאזור. יתרה מזאת, הטענה לכאורה שחיזבאללה "השתמש בכפר קנא כבסיס שיגור רקטות" אינה מצדיקה שתי התקפות על בניין אזרחי.

ב-1 באוגוסט כתב אחד מהכתבים הצבאיים הבכירים בישראל ב"הארץ" שבמהלך חקירת חיל האוויר את האירוע, "עלו שאלות לגבי הדיווחים הצבאיים של השתלשלות האירועים". הוא הרחיב ואמר שצה"ל שינה את הסיפור המקורי וכי "עכשיו נראה שלצבא לא היה מידע על רקטות ששווגרו מהבניין, או על נוכחות אנשי חיזבאללה במקום באותה העת".³⁵¹

³⁴⁷ 31 ביולי 2006, "Israel Halts Airstrikes After Qana Outrage," Agence France-Presse.

³⁴⁸ 30 ביולי 2006, "Israeli air strike kills 54," Sydney Morning News.

³⁴⁹ שם; Dean Yates, "Israel Regrets Qana Killing but Vows to Press War," Reuters, 30 ביולי 2006.

³⁵⁰ שם.

³⁵¹ יואב שטרן, יובל יועז, ועמוס הראל, "לבני: ההתקפה בכפר קנא הובילה לנקודת מפנה בתמיכה בישראל", הארץ, 1 באוגוסט 2006.

לפי רשימות הצלב האדום הלבנוני ובית החולים צור, וממצאי ביקור Human Rights Watch באתר הקבורה בכפר קנא ב-14 בספטמבר 2006, 27 הרוגי ההפצצות בקנא היו: חוסנה האשם, 75; מהדי מחמוד האשם, 68; איברהים האשם, 65; אחמד מחמוד שלהוב, 55; עפאף אל-זבאד, 45; נבילה עלי אמין שלהוב, 40; תאיסיר עלי שלהוב, 39; חדיג'ה עלי יוסף, 31; מרים חסן מוחסן, 30; לינה מוחמד מחמוד שלהוב, 30; עולה אחמד מחמוד שלהוב, 25; עלי אחמד בן מחמוד שלהוב, 17; חוסיין אחמד האשם, 12; חורה מוחמד קאסם שלהוב, 12; עלי מוחמד קאסם שלהוב, 10; ג'עפר מחמוד האשם, 10; קאסם סמי שלהוב, 9; יחיה מוחמד קאסם שלהוב, 9; קאסם מוחמד שלהוב, 7; רקיטה מחמוד שלהוב, 7; איברהים אחמד האשם, 7; יוסף אחמד מחמוד שלהוב, 6; זיינב מוחמד עלי אמין שלהוב, 6; פטימה מוחמד האשם, 4; עלי אחמד האשם, 3; זרה מוחמד קאסם שלהוב, 2; ועבאס אחמד האשם, 9 חודשים.

ב-18 באוגוסט נקברו שלושים הגופות בקבורה המונית בכפר קנא. כל 17 הרוגי הפיצוץ בקנא נקברו, כמו גם שלושה לוחמי חיזבאללה שנהרגו מחוץ לקנא בלחימה שלא הייתה קשורה להפצצה (אחד משלושת הלוחמים נקבר בבית קברות בשכונה אחרת של קנא).³⁵² רק אחד מ-27 ההרוגים, עלי אחמד מחמוד שלהוב בן ה-17, נקבר כשדגל חיזבאללה עוטף את ארון הקבורה שלו, נוהג רגיל של תומכי חיזבאללה ללא קשר אם הם תומכים רגילים, לוחמים צבאיים או חברי הארגון שאינם שייכים לזרוע הצבאית. לדברי קרובי משפחתו, הוא היה תומך של חיזבאללה, לא לוחם, ועל המצבה שלו לא מצויין שהוא "שאהיד".³⁵³

הריגתם של שלושה אזרחים, אל-לווייזה, 1 באוגוסט

ב-1 באוגוסט, בסביבות השעה 16:00, פיזרו מטוסים ישראלים כרוזים מעל לכפר אל-לווייזה שנמצא באזור הררי, כ-10 קילומטרים צפונית לנבטיה, בהם הודיעו שהם עומדים לתקוף את הכפר, והורו לאנשי הכפר לפנות מיד את בתיהם ולעבור צפונה.³⁵⁴ בעוד חלק מאנשי הכפר פעלו בהתאם לאזהרה, אחרים נותרו בבתיהם, וסמכו על העובדה שישראל הצהירה על הפסקת אש של 48 שעות אחרי האירוע בכפר קנא.

³⁵² שני הלוחמים היו חסן חוסיין שלהוב, 36, ומחמוד איברהים האשם, 39. אנשי הכפר אמרו ל-Human Rights Watch שחסן נהרג בלחימה מחוץ לכפר קנא. לוחם חיזבאללה שלישי, יוסף טיבא, נהרג בלחימה בהרים באזור קנא ונקבר בבית קברות אחר בכנא.

³⁵³ מוחמד מוחמד עלי שלהוב אמר ל-Human Rights Watch: "עלי לא היה לוחם, הוא היה במקלט עם המשפחה שלו, ואביו ואחיו מתו איתו. הוא אפילו לא היה פעיל בחיזבאללה, ולא הייתה לו כל הכשרה צבאית. הלוחמים [שנהרגו] הוכרו כלוחמים, אנחנו יודעים מי הם... עלי לא היה לוחם חיזבאללה, אבל הוא תמך בחיזבאללה מאוד, לכן החברים שלו כיסו את הארון בדגל חיזבאללה". ראיון Human Rights Watch עם מוחמד עלי שלהוב, קנא, 14 בספטמבר 2006. עד ראייה נוסף, אחיו של אחד מלוחמי חיזבאללה שנהרגו, אמר גם הוא ל-Human Rights Watch שעלי לא היה חבר או לוחם בחיזבאללה: "הוא אמר לפני שהוא מת, 'אם אני אמות, עטפו אותי בדגל חיזבאללה'. זאת הסיבה שהוא היה עטוף בדגל". ראיון Human Rights Watch (השם שמור), קנא, 18 באוגוסט, 2006.

³⁵⁴ Human Rights Watch לא הצליח להשיג העתק של כרוז צה"ל, אולם עדי ראייה שונים סיפרו על תוכנו. לדברי אחד העדים, הכרוזים ציינו שצה"ל רוצה לפגוע בכפר. "עזבו את הכפר מיד", נאמר בכרוז... עוד נאמר בו שחסן נסראללה חסר חשיבות ושאנחנו צריכים לצאת צפונה כי הכפר יופצץ. הכרוז פנה לאנשי לווייזה". ראיון Human Rights Watch עם רבא עלי חשים, אל-לווייזה, 24 בספטמבר 2006. לדברי עד אחר, "הכרוזים אמרו לאנשים לעבור צפונה מלווייזה... הכרוז ציין שמי שישאר ייחשב ללוחם ההתנגדות, וכי כולם צריכים להתפנות צפונה". ראיון Human Rights Watch עם חוסיין פרחט, אל-לווייזה, 24 בספטמבר, 2006.

רחב האשם בת ה-36 יצאה מביתה ליד כיכר הכפר בכנא בסביבות השעה 16:50, ונכנסה למכוניתה כדי לאסוף את בעלה לארוחת צהריים מאוחרת. בעודה מתרחקת מהבית פגע בו טיל ישראלי, השמיד אותו, והיא איבדה את הכרתה. נערה ושתי נשים שהיו בבית נהרגו: ביתה של רחב בת ה-12, הנאדי; גיסתה של רחב, אילהאם, 38; ורשידה מוקליד, 60, שהייתה רתוקה למיטתה. כל השלוש נקברו כאזרחיות. שלושה נערים צעירים נפצעו קשה בהתקפה, ביניהם בן 16 שהיה בתרדמת למשך 12 ימים.

לדברי אנשי הכפר, למשפחה לא היו קשרים לחיזבאללה. בעל הבית, שאיבד את ביתו בהתקפה, עובד בצלב האדום הלבנוני. אחד השכנים העריך:

אני חושב שהבית נפגע כי היו בו אנשים שזוו. הבנים של האישה המבוגרת עזבו את המקום בדיוק לפני ההתקפה, אבל הם לא היו לוחמי התנגדות... האנשים שהיו בבית לא היו תומכי חיזבאללה. לא היו משאיות חונות, רק הרכב של בנה, שעובד עבור הצלב האדום. בתו הייתה אחת ההרוגים. הוא הגיע כדי לתקן את הצנרת.³⁵⁵

בעוד שהמשפט ההומאניטרי מחייב התראה מספקת לאוכלוסייה האזרחית לפני התקפה במידה שהנסיבות מאפשרות זאת, התראות אלה אינן פוטרות את הצד הלוחם ממחויבותו הכוללת להבחין בין לוחמים לבין אזרחים ולנקוט בכל אמצעי הזהירות האפשריים על מנת להגן על האזרחים מכל פגע. פרסום האזהרות בשום פנים ואופן לא אפשר לצבא הישראלי להתייחס לאזרחים שנותרו בלוייזה כאל מטרות צבאיות לגיטימיות או להתעלם מנוכחותם מסיבות של חוסר הבחנה או יחסיות.

הריגתם של שני לוחמי חיזבאללה, אח בית חולים, שני חמושים חברי המפלגה הקומוניסטית ו-11 אזרחים, ג'מלייה ובעלבק, 1 באוגוסט

ב-1 באוגוסט, החל מהשעה 21:30, פתחו מאות חיילי קומנדו ישראליים, בגיבוי מטוסים ומסוקי אפאצ'י, במבצע מאסיבי על בית חולים דאר אל-ח'יכמה, המקושר לחיזבאללה, בג'מלייה, כפר בפאתי העיר בעלבק בעמק הבקעה, כמו גם במבצע נפרד בתוך בעלבק עצמה.

לדברי צה"ל, "יעד המבצע היה בית החולים, שידוע ששימש את חיזבאללה כאחד המפקדות שלו. כלי נשק, מחשבים, מדיות אחסון ממוחשבות וכמות גדולה של מידע מודיעיני חשובים של חיזבאללה נתפסו במקום. עשרה מחבלים נהרגו במבצע וחמישה אחרים נלכדו על ידי הכוחות הישראליים. לא נפגעו חיילי צה"ל או אזרחים".³⁵⁶ למעשה, רוב ההרוגים היו אזרחים, כולל משפחה של שישה סורים כורדים, חקלאים, ומסתבר שאף ה"מחבלים" שנתפסו היו אזרחים. במקום "מבצע כירורגי מדויק" כפי שטען צה"ל, נראה שהמבצע היה מבוסס על מידע מודיעיני מפוקפק ופגע באזרחים בצורה לא מידתית.

³⁵⁵ ראיון Human Rights Watch עם חוסיין עבדוללה פרחט, אל-לווייזה, 24 בספטמבר 2006.

³⁵⁶ צה"ל, "פשיטת הכוחות המיוחדים בבעלבק", 3 באוגוסט 2006.

המבצע החל בהפצצה אינטנסיבית של הכבישים סביב בית החולים דאר אל-חיכמה בין השעות 9:30 לבין 22:15, וניתק את כל דרכי הגישה לבית החולים. החיילים הישראלים הונחתו למקום על ידי מסוקים, והלכו לבית החולים רגלית. לדברי מנהל בית החולים דאר אל-חיכמה, חיילי צה"ל ירו למוות באח בית החולים, עטיפ אמצח, כשניסה לברוח, ופצעו שני שומרים חמושים. כשהחיילים השתלטו על בית החולים, לוחמי חיזבאללה ניסו לארוב להם. שני לוחמי חיזבאללה נהרגו בקרב היריות הזה. מזל"ט ישראלי ירה טיל על אחד מהם כשהוא התקרב לבית החולים, ונשק קל גרם למוותו של האחר, אחרי שירה על החיילים הישראלים. Human Rights Watch ראה בג'מאלייה כרוזי "שאהידים" של חיזבאללה עליהם התנוססו תמונות של האח ושני הלוחמים שנהרגו בלבד, כלומר, ככל הנראה אלה היו האנשים היחידים שנהרגו במבצע והיו קשורים לחיזבאללה. האחרים שנהרגו, כפי שמצויין להלן, היו קבוצה של חמושים שהיו מטרות מטרות צבאיות לגיטימיות, ואזרחים בקרבתם. הבדיקה שלנו אינה תומכת בטענת צה"ל לפיה נהרגו "עשרה מחבלים".³⁵⁷

חיילי הקומנדו הישראלים ערכו חיפושים בכל חדרי בית החולים, החרימו את חומרי בית החולים ואת הדיסקים הממוחשבים ולפי הדיווחים מצאו במקום גם רובי AK-47 ונשק קל אחר. הם לא לקחו שבויים. מנהל בית החולים הודה מרצונו החופשי שבית החולים היה קשור לחיזבאללה והעריך שצה"ל כנראה יצא למבצע הזה כי האמין ששני חיילי צה"ל שנחטפו הוחזקו במקום, או שבית החולים טיפל בחיילים או במפקדים חשובים של חיזבאללה.³⁵⁸

לפי המשפט ההומאניטרי הבינלאומי, הצדדים לסכסוך חייבים להגן על יחידות רפואיות, כגון בתי חולים צבאיים ואזרחיים ולכבד אותם בכל הנסיבות. גורמים אלה יאבדו את ההגנה הזאת אם, מעבר לפונקציה ההומאניטרית שלהם, הם משמשים לצרכים צבאיים "שפוגעים באויב".³⁵⁹ הימצאותם של שומרים חמושים או נשק קל ותחמושת שנלקחו מהפצועים אינה מהווה בסיס לפסול את ההגנה המגיעה לבית החולים. השימוש בבית החולים כדי לאחסן תחמושת או להסתיר לוחמים בריאים, כן מהווה סיבה להסרת ההגנה. מדינות מסוימות אוסרות מפורשות להשתמש ביחידות רפואיות למטרות צבאיות, או רואות בשימוש הצבאי הלא ראוי בבניינים מוגנים כגון בתי חולים, כפשע מלחמה.³⁶⁰ עם זאת, ההגנה המגיעה לבתי החולים תיפסק רק לאחר אזהרה מספיקה ומגבלת זמן סבירה, ורק אם בית החולים התעלם מהאזהרה.³⁶¹ לפני שאפשר להגיע למסקנות לגבי אירוע זה יש להמשיך לחקור אותו.

³⁵⁷ ראיון Human Rights Watch עם חגילי טליאס, מנהל בית החולים דאר אל-חיכמה, ג'מאלייה, 8 בספטמבר 2006.

³⁵⁸ שם. לדברי המנהל: "ההנהלה עצמאית באותה צורה שבה מכון שההיד [של חיזבאללה] עצמאי [המכון מספק עזרה למשפחות לוחמי חיזבאללה שנהרגו בלחימה], אבל כל החלטה פיננסית מתקבלת דרך חיזבאללה. אנחנו לא גובים תשלום עבור השירותים שלנו. חיזבאללה ממנה את חברי הוועד המנהל, אבל אנחנו מקבלים את ההחלטות היומיומיות. בית החולים שלנו מיועד לכל האנשים, ולא רק לחברי חיזבאללה".

³⁵⁹ ראו, למשל, אמנת ז'נבה הראשונה, סעיף 19; אמנת ז'נבה הרביעית, סעיף 18; פרוטוקול 1, סעיף 12. לפי דיני המלחמה בשדה הקרב של צה"ל: "נאסר להפריע לניהול סיוע רפואי. איסור זה כולל את האיסור לפגוע בבתי חולים ובמתקנים רפואיים, בין אם הם אזרחיים או צבאיים, כמו גם באתרי ריכוז פצועים, מחסני ציוד רפואי, אמבולנסים, וכן הלאה." עמ' 32 (הדגש במקור).

³⁶⁰ ראו הצלב האדום הבינלאומי, המשפט הבינלאומי ההומאניטרי הנהוג, עמ' 96.

³⁶¹ ראו באמנת ז'נבה הרביעית, סעיף 19.

בזמן שהמבצע הישראלי נפתח בג'מאלייה, כמאה תושבים ברחו מבתיהם ששכנו על הדרך הראשית והתאספו בביתו של המוכתר חוסיין ג'מל עדין, תומך נאמן של המפלגה הקומוניסטית הלבנונית. כמעט כל מי שהיו בתוך הבית היו נשים וילדים, והגברים נאספו בחוץ, תחת העצים, כדי למנוע הצטופפות בתוך הבית. לדברי המוכתר, שניים מהגברים מחוץ לבית, מקסים ג'מל עדין בן ה-18, בנו של המוכתר, ועוואד ג'מל עדין בן ה-58, היו חמושים ב-AK-47.³⁶²

בסביבות השעה 2:00, נראה כי המסוקים הישראליים הבחינו בקבוצה הגדולה של הגברים שעמדו מתחת לעצים מחוץ לבית המוכתר, כי הם ירו עליהם שישה טילי הלפייר. הטילים הרגו את כל שלושת חברי המפלגה הקומוניסטית הלבנונית (מקסים ג'מל עדין, עוואד ג'מל עדין, שניהם חמושים, וחסן ג'מל עדין, שלא היה חמוש), וגם שלושה גברים לא-חמושים וילד: נגי ג'מל עדין, 45, נגר; בנו מוחמד נג'די ג'מל עדין, 12; מליק ג'מל עדין, 22, צבע; וחוסיין אל-מקדד, 42, עובד התחבורה הציבורית.³⁶³ כמה אחרים, בהם גבר בן 76 ובתו בת ה-19 של המוכתר, נפצעו בהתקפה. שלושת חברי המפלגה הקומוניסטית הלבנונית שנהרגו הוכרוזו על ידי המפלגה כ"שאהידים".

המוכתר וקרובי משפחה אחרים טענו בפני Human Rights Watch שהמסוקים הישראליים התקיפו את הגברים החמושים בבית בניגוד לחוקים, כי הגברים לא התקיפו את חיילי הקומנדו הישראליים או ירו לעבר המסוקים, והם "בסך הכל" היו מוכנים להתעמת עם החיילים הישראליים אילו היו נכנסים לשכונה שבה נמצא הבית. עם זאת, פרשנות זו שוגגת בהבנת דיני המלחמה: שני הגברים החמושים היו לוחמים במסגרת דיני המלחמה, וצה"ל יכול היה לירות עליהם לפי החוקים. שני הלוחמים סיכנו את חיי האזרחים בכך שהתערבו ביניהם, היות שצה"ל היה רשאי לתקוף אותם כדין. ארבעת האחרים שלא היו חמושים ונהרגו בהתקפה זו סיכנו את עצמם בכך ששהו בחברת לוחמים במהלך מבצע צבאי של ישראל, ויש לראות בהם נפגעים נוספים בהתקפה הצבאית הלגיטימית של ישראל.

בסביבות השעה 3:30, ירו מסוקים ישראליים טיל על ביתה של משפחה חקלאית סורית כורדית שניסתה לברוח מהאוהל שלה לבית בטוח יותר בבעלות גבר לבנוני. המשפחה הגיעה ללבנון לעבוד ככוח אדם חקלאי לא קבוע והתגוררה באוהלים בשדה כקילומטר מביתו של ג'מל עדין. לדבריהם של קרובי המשפחה, חמש משפחות של עובדים חקלאיים הסתתרו בחדרה באוהלים שלהם מאז תחילת המבצע הצבאי, זמן קצר אחרי השעה 21:00, ושמעו פיצוצים בלתי פוסקים ומסוקים ומטוסים ישראליים באוויר. "הילדים בכו וכולם פחדו" סיפר מחמוד סוכר, 37, ל-Human Rights Watch, "בסביבות הצות, משפחתו של טלאל יצאה החוצה. אשתו בכתה והילדים פחדו. הם רצו לעזוב את המקום אבל לא ידעו לאן ללכת."³⁶⁴

³⁶² ראיון Human Rights Watch עם מוכתר חוסיין ג'מל עדין, ג'מאלייה, 8 בספטמבר 2006; ראיון טלפוני של Human Rights Watch עם מוכתר חוסיין ג'מל עדין, 27 באוקטובר 2006.

³⁶³ ראיון Human Rights Watch עם עלי ג'מל עדין, ג'מאלייה, 7 בספטמבר 2006.

³⁶⁴ ראיון Human Rights Watch עם מחמוד סוכר, ג'מאלייה, 8 בספטמבר 2006.

ב-30:3, טלאל שיבלי החליט שלא בטוח יהיה להישאר באוהלים, ורץ עם ילדיו לכיוון בטוח יחסית – בית לבנוני בקרבת מקום. כשהיה במרחק שלושים מטרים בלבד מביתו, ירה מסוק אפאצ'י ישראלי טיל על המשפחה. שישה בני משפחה נהרגו: טלאל שיבלי, 40 (שמת שבע שעות לאחר מכן); אשתו מהא שעבון, 32; וילדיהם מוהאנד, 13, מויאד, 12 (שמת מפצעיו בשעה 7:30), אסמא, 6, ומוחמד, 4. שלושה ילדים נותרו בחיים עם פציעות קשות: מותאנה, 9, (שנשארה בבית החולים חודש נוסף אחרי ההתקפה, והייתה שם בעת ביקור Human Rights Watch בזירת האירוע), מוסעב, 5, ובטול, 8 חודשים.

עובדי החקלאות הסורים לא היו קשורים לחיזבאללה ולא השתתפו בפעולות איבה. "לא הייתה כאן התנגדות [חיזבאללה]; אף אחד לא ירה על הישראלים כשהם נחתו", אמר איסמעיל אל-חמוד, קרוב של ההרוגים. "האוהלים שלנו רעדו מהפיצוצים. הישראלים היו יורים בכל מה שזז. לפחות שלושה כלבים נהרגו כאן [מהאש]".³⁶⁵ "אין לנו קשר להתנגדות [חיזבאללה]; אנחנו עובדים סורים", אמר מחמוד סוכר, וקרוב משפחה אחר סיפר ל-Human Rights Watch, "אנחנו לא יודעים שום דבר על הפעילויות האלה".³⁶⁶

במקביל למבצע הקומנדו על בית החולים דאר אל-חיכאם, פשטו חיילי הקומנדו גם על אל-אוסירה, שכונה בבעלבק, שנמצאת במרחק של כחמישה קילומטרים (בדיווחיו על מבצעים אלה התייחס צה"ל לשתי הפשיטות כאל מבצע יחיד). בסביבות 22:15, החלו מטוסים ישראליים להפגוז בתים באל-אוסירה, והשמידו רבים מהם. בסביבות השעה 23:45, נכנסו כ-50-60 חיילים ישראליים לבית ששהו בו 12 אזרחים.

מטרת המבצע עדיין לא ברורה. עם זאת, נראה שחיילי הקומנדו הישראליים חיפשו מישהו בשם חסן נסראללה, שם זהה לזה של מזכ"ל חיזבאללה. אבל חסן נסראללה שהם מצאו היה מוכר מקומי בן 54 שאינו קשור למנהיג חיזבאללה. ברגע שהם נכנסו לבית, הם שאלו את המוכר בערבית רצוצה, "האם אתה חסן נסראללה?"³⁶⁷ חיילי הקומנדו הישראליים לקחו את חסן נסראללה ועוד חמישה גברים שהיו בבית, ביניהם בנו בן-ה-14, להרים מאחורי בעלבק, שם הם ראו מאות חיילים נוספים ומסוקים ישראליים שהמתינו להם.

תוך כדי המעבר, החיילים הישראליים איימו על פי החשד על העצורים והיכו אותם בקני הרובים שלהם. מוחמד נסראללה בן-ה-14 סיפר ל-Human Rights Watch שקצין ישראלי אמר לו: "אם תגיד לי מי בהתנגדות, אני אתן לך ללכת לאמא שלך." הוא השיב שכולם אזרחים, ואז הקצין איים עליו: "אתה רואה את אבא שלך? כאן? אם לא תגיד לי מי בהתנגדות, אני אהרוג אותו ואותך".³⁶⁸ בראיון נפרד עם Human Rights Watch, סיפר גם חסן נסראללה שהחיילים איימו על בנו.³⁶⁹ לאחר מכן אמרו לו לחזור הביתה בכוחות עצמו. הוא עשה את דרכו בחזרה במשך כמה שעות שבמהלכן הפציצו מזל"טים ומטוסים את השכונה.

³⁶⁵ ראיון Human Rights Watch עם איסמעיל חלאף אל-חמוד, ג'מאלייה, 8 בספטמבר 2006.

³⁶⁶ ראיון Human Rights Watch עם מחמוד סוכר, ג'מאלייה, 8 בספטמבר 2006.

³⁶⁷ ראיון Human Rights Watch עם חסן דיב נסראללה, בעלבק, 8 בספטמבר 2006.

³⁶⁸ ראיון Human Rights Watch עם מוחמד חסן נסראללה, בעלבק, 8 בספטמבר 2006.

³⁶⁹ ראיון Human Rights Watch עם חסן דיב נסראללה, בעלבק, 8 בספטמבר 2006.

לפי דיווחי העצורים, נטען כי החיילים הישראלים היכו את בילאל נסראללה, בנו בן ה-31 של חסן נסראללה בקני רובים במהלך העלייה על ההר. מוחמד שוקר, שכן בן 46, ריסק את ראשו על סלע בזמן שהיה בידיים אזוקות, ודימם קשות.³⁷⁰ לאחר מכן החיילים העמיסו את הגברים על המסוק ולקחו אותם למעצר במקום סודי בישראל.

בכלא הישראלי, גורמים ישראלים חקרו את הגברים שוב ושוב והאשימו אותם שהם חברים בחיזבאללה. הם האשימו את בנו של חסן גיב נסראללה, בילאל נסראללה, שוב ושוב בכל שהוא בנו של מזכ"ל חיזבאללה, על אף שאביו היה עמו. בילאל סיפר ל-Human Rights Watch על החקירה הראשונה שלו:

הייתי בחדר החקירות 18 שעות; זו הייתה חקירה מאוד קשה. הם נתנו לי מים ואוכל. הם התמקדו בשאלה אם אני בנו של [מנהיג חיזבאללה] סייד חסן נסראללה. ואז הם התמקדו בשאלה אם אני איש חיזבאללה. אני לא שייך לחיזבאללה. אני עסוק בעבודה ובבית שלי ואני אפילו לא מגיע לפסטיבלים שלהם.³⁷¹

לדברי אחד העצורים, כשהוא שאל את החוקרים מה יקרה להם, החוקרים אמרו לגברים שהם יחזיקו אותם במעצר כדי להחליף אותם תמורת החיילים הישראלים החטופים.³⁷² החוקרים הישראלים תחקרו את כל הגברים כמה פעמים, אבל ככל הנראה לא היה להם כל מידע שיעיד שהגברים נטלו חלק בפעולות חיזבאללה, והם לא הציגו ראיות כאלה בחקירות.

ב-16 באוגוסט, עורכת הדין הישראלית לאה צמל, העוסקת בזכויות אדם וחברה בוועד הציבורי נגד עינויים, קיבלה גישה לגברים העצורים. היא הכריזה עליהם כלקוחות שלה, ופנתה לבג"צ בבקשה לשחרר אותם. ב-21 באוגוסט, במקום להשיב על העתירה לבג"צ, ישראל שחררה את חמשת הגברים ללא פרסום הנושא. הם לקחו את הגברים לגבול ישראל-לבנון והעבירו אותם לצלב האדום הבינלאומי, שהעביר אותם ליוניפי"ל, שהעביר אותם למודיעין הצבא הלבנוני.

דן חלוץ, הרמטכ"ל הישראלי, לא נשמע בטוח לגבי תוצאות מבצע הקומנדו בהודעה שפרסם לאחר מכן: "התוצאה הסופית של הפשיטה הזאת עדיין איננה ברורה לנו, כי אספנו הרבה מאוד חומרים ואנחנו עדיין צריכים לנתח אותם, לפענח אותם, ולהבין מה הבאנו אתנו בחזרה... אבל אין לי ספק שנמצא את יתרונות המבצע הזה, כי חלק מהם עדיין נסתרים מאתנו מאחר שעוד לא היה לנו זמן לבדוק את איכות הפריטים שהבאנו".³⁷³ אחרי שחרור חמשת הגברים, הודה בכיר ישראלי שדיבר בעילום שם עם הניו יורק טיימס שהם

³⁷⁰ ראיון Human Rights Watch עם בילאל נסראללה, בעלבק, 8 בספטמבר 2006; ראיון Human Rights Watch עם חסן דיב נסראללה, בעלבק, 8 בספטמבר 2006.

³⁷¹ ראיון Human Rights Watch עם בילאל נסראללה, בעלבק, 8 בספטמבר 2006.

³⁷² שם. ("כשהייתי שואל אותם מה יקרה לנו, הם היו עונים, 'אתם כאן כשבוים. אם חסן נסראללה יבקש אתכם ויחליף אתכם, תשתחררו. אחרת תישארו כאן.'")

³⁷³ צה"ל, "מבצע הכוחות המיוחדים בעלבק", 3 באוגוסט 2006.

שגו: "לכדנו חמישה אנשים כי חשבנו שיש להם קשר לחיזבאללה. במהלך החקירה הסתבר שגיננו. אז החזרנו אותם לידי האו"ם".³⁷⁴

הריגתם של ארבעה לוחמים ושלושה אזרחים, אל-גיבין, 3 באוגוסט

ב-3 או 4 באוגוסט הרגה פגיעה ממסוק ישראלי שלושה לוחמי חיזבאללה: חסן סמי מוסלמני, עלי סמי מוסלמני, וחסן אחמד עקיל, ולוחם אחד של אמל, עבאס אחמד עקיל, בעמק לא מיושב כ-900 מטרים מהבתים הקרובים ביותר של הכפר אל-גיבין, בקרבת הגבול עם ישראל. ככל הנראה, חיזבאללה השתמש במקום כדי לירות ממנו רקטות לעבר ישראל. תחקירני Human Rights Watch ניסו לבקר במקום שבו נהרגו ארבעת הלוחמים, אולם בכיר במועצה המקומית שנועץ עם מפקד מחיזבאללה באמצעות הטלפון הנייד שלו מנע מהם לעשות זאת עד ל"ניקוי" האתר, לדברי אותו בכיר.³⁷⁵

חקלאי המגדל טבק, שהיה בשכונה במהלך המלחמה, סיפר ל-Human Rights Watch על לוחמי חיזבאללה ומשגרי רקטות שהיו סביב הכפר. הוא הסביר שלוחמי חיזבאללה עברו דרך הכפר שלו מדי פעם במהלך המלחמה, אולם הוא לא ראה אותם יורים רקטות מתוך הכפר:

אין אף מוצב של חיזבאללה בכפר; הם פשוט זזים ממקום למקום. הם יורים את הרקטות שלהם מחוץ לגבולות הכפר ומפאתי הכפר. ואז ישראל יורה בחזרה. כשהחיזבאללה יורה רקטה, ישראל יורה בחזרה על אותו כפר.³⁷⁶

בסמוך להתקפה זו, התקיפו מסוקי ישראל גם בתי אזרחים בפאתי הכפר הקרוב ביותר לעמק ממנו נורו הרקטות. מסוק אפאצ'י ישראלי ירה לפחות שלושה טילי הלפיייר על ביתו של קאסים מחמוד עקיל בן ה-70, והרג אותו ואת אשתו בת ה-80, חדיג'ה ר'נם, ואת בתם בת ה-42, מרים עקיל.³⁷⁷ לדברי בן דוד שעזב את הבית כשעה לפני ההתקפה, לא הייתה נוכחות של חיזבאללה באזור בית קאסים, אלא רק בעמק הלא מיושב מחוץ לכפר.³⁷⁸

הריגתם של 25 עובדים חקלאיים סורים כורדים, אל-קעה (עמק הבקעה), 4 באוגוסט

ביום שישי, 4 באוגוסט, ב-14:00, תקפו מטוסים ישראליים מחסן ובית מגורים של שרת מחוות אל-וויפק באל-קעה, בשטח הפקר לאורך גבול לבנון וסוריה. הטילים פגעו במחסן בזמן שעובדי החקלאות הסורים אכלו את ארוחת הצהריים שלהם בתוכו. 25 מהם נהרגו. בשעת ההתקפה הייתה החווה עסוקה בקטיף משמשים,

³⁷⁴ John Kifner, "What is in a Name? Not, It Seems, A Leader of Hezbollah in Lebanon," New York Times, 2006 באוגוסט

³⁷⁵ ראיון Human Rights Watch (השם שמור), אל-גיבין, 12 בספטמבר 2006. הבכיר אמר ל-Human Rights Watch שהמקום מסוכן בגלל פגזי נפל, אולם בקשותיו החוזרות ונשנות שאנשי Human Rights Watch לא ילכו לאתר מעידות על כך שככל הנראה עדיין היו שם כלי נשק של חיזבאללה או פריסת שטח.

³⁷⁶ ראיון Human Rights Watch (השם שמור), אל-גיבין, 12 בספטמבר 2006.

³⁷⁷ ראיון Human Rights Watch עם עלי מוחמד אקיל, אל-גיבין, 12 בספטמבר 2006.

³⁷⁸ ראיון Human Rights Watch (השם שמור), אל-גיבין, 12 בספטמבר 2006.

ומשאית קירור יצאה מהמקום ב-11:30 עמוסה במשמים. לדברי מנהל החווה, כשהפועלים העמיסו את משאית הקירור, טס מעל לאזור מזל"ט ישראלי.³⁷⁹

כל 25 האנשים שנהרגו היו סורים כורדים שהגיעו לעבוד כפועלים עונתיים בסיוע בעונת הקטיף: מוחמד עבדו אליקו, 67; מוחמד מוחמד אליקו, 23; עבדאללה בכיר, 53; איטן בכיר, 21; מוחמד יקוב, 28; נידאל יקוב, 23; רשיד מדן, 26; עזיזה מדן, 19; מוחמד מוסטפה, 25; אלמזה ברים, 52; שייח עותמן חיידר, 17; אחמד רשיד, 46; ג'מיל רשיד, 24; שוקרי ריקאס, 27; מזקין ריקאס, 19; עווקה ריקאס, 17; רשיד עיוש, 23; מוסטפה עיוש, 16; חסן עיוש, 27; אסאד סידו, 35; פריד סידו, 19; חננה אחמד, 24; רוז'ינה סידו, 17; ווהיד שיהו, 37; וכליף אל-חיזה חמיד, 26. בהתקפה נפצעו תשעה אנשים נוספים.³⁸⁰

יעקב דלל מדובר צה"ל אמר אחרי ההתקפה שהם ביססו את החלטתם לפגוע בבניין על תנועת משאית הקירור: "חיל האוויר איתר משאית שהייתה חשודה כעמוסה בכלי נשק כשעשתה את דרכה מסוריה ללבנון בדרך המשמשת בדרך כלל לשינוע כלי נשק. המשאית נכנסה לבניין ונשארה בתוכו כשעה, ואז יצאה וחזרה לסוריה". דלל הסביר שהם ירו על הבניין אחרי עזיבת המשאית.³⁸¹

אין דבר המצביע על כך שהמחסן שימש אי-פעם למטרה אחרת מלבד חקלאות. בעלי החווה הם מוסלמי סוני ונוצרי מרוניטי ללא קשרים עם חיזבאללה. צוותי טלוויזיה נכחו במקום במהלך מאמצי החילוץ אחרי ההתקפה, והם לא צילמו שום טילים או כלי נשק שהוצאו מהמחסן שהושמד, רק גופות של עובדי חקלאות. "לא היה כאן מה לתקוף", אמר מנהל החווה ל-Human Rights Watch, "לא חיזבאללה ולא כלי נשק".³⁸² מפקד כוחות המשטרה באל-קעה, נוצרי מרוני, אמר אף הוא כי לא היתה שום נוכחות של חיזבאללה או נשק בכפר, והצהיר כי לא ניתן היה לחיזבאללה להעביר כלי נשק דרך תחנת הגבול הלבנונית הרשמית בסמוך לאותו המקום.³⁸³

הריגתם של שלושה אזרחים, טייבה, 5 באוגוסט

ב-5 באוגוסט, בסביבות השעה 18:00, ירה מטוס ישראלי טיל על ביתו של האני עבדו מרמר בכפר טייבה. מרמר היה חקלאי ובבעלותו היו פרות. בהתקפה נהרגו מרמר, 48, אשתו נהיה כארים, 36, וביתם איה, 2. כל השלושה נקברו כאזרחים בטייבה. חיזבאללה לא הכריז על אף אחד מהם כלוחם או שהיד.³⁸⁴

לדברי אחת הבנות האחרות, שעזבה את הכפר ב-23 ביולי, "אבא שלי החליט להישאר כי היו לו כאן פרות והוא היה צריך להאכיל אותן. אמי החורגת נשארה איתו. אף אחד לא ידע מה יקרה".³⁸⁵ מוכתר הכפר, חוסיין

³⁷⁹ ראיון Human Rights Watch עם מהדין מוחמד תוחמה, מנהל חוות אל-וויפק, אל-קעה, 17 בספטמבר 2006.

³⁸⁰ ראיון Human Rights Watch עם מוכתר מיכאל אל בשראווי, מוכתר אל-קעה, ביירות, 17 באוקטובר 2006.

³⁸¹ 4 באוגוסט 2006, Reuters, "Israeli Bombardment kills 40 Civilians in Lebanon."

³⁸² ראיון Human Rights Watch עם מהדין מוחמד תוחמה, מנהל חוות אל-וויפק, אל-קעה, 17 בספטמבר 2006.

³⁸³ ראיון Human Rights Watch עם מנהיל מוריס עאון, מפקד כוחות המשטרה באל-קעה, 17 בספטמבר 2006.

³⁸⁴ ביקור Human Rights Watch בבית הקברות בטייבה, 25 בספטמבר 2006.

קאזם, אמר ל-Human Rights Watch שמרמר היה אזרח שנותר מאחור כדי לטפל בפרות שלו.³⁸⁶ Human Rights Watch לא הצליח למצוא עדים שיאשרו אם לוחמי חיזבאללה היו בקרבת מקום או אחסנו שם כלי נשק או לא. צה"ל לא הסביר מדוע תקף את הבית.

הריגתם של חמישה אזרחים, אינסר, 7 באוגוסט

ב-7 באוגוסט ב-12:30, ירה מטוס ישראלי טיל על ביתו של איברהים זאיין אסי בן ה-50 בכפר אינסר, שנמצא במחצית הדרך בין ערי החוף צור וסעידה. לדברי מוכתר הכפר, זכריה ספאווי, אינסר הייתה שקטה יחסית בתקופת המלחמה, וההתקפה הגיעה בהפתעה: "ראינו בכפר שלנו כמקום רגוע, כי לא היו כאן אנשי חיזבאללה. חלק מהאנשים עזבו, אבל רבים נשארו כאן".³⁸⁷

בהתקפה נהרגו איברהים זאיין אסי, 50, נוטריון; בנותיו ר'ינה, 24, שעבדה בנמל התעופה בביירות, ומיה, 21, סטודנטית למשפטים באוניברסיטה הלבנונית בסעידה; גיסתו של איברהים, חסנה קוביסי, 40; ושכנו מרוואן עלי אסי, 37, נהג אוטובוס. כל ההרוגים נקברו כאזרחים באינסר, וחיזבאללה לא הכריז על אף אחד מהם כשאהיד או לוחם.³⁸⁸ לדברי המשפחה ומוכתר הכפר, להרוגים לא היה קשר לחיזבאללה.

אחותו של איברהים ואביו מאמינים שהבית נפגע כי איברהים אירח אנשים רבים בליל ההתקפה: קרובי משפחה, שכנים וחברים שהגיעו אליו לשוחח, לשתות תה ולעשן את השישה המסורתית. חלק מהאזרחים עזבו זמן קצר לפני ההתקפה, ואיברהים שוחח עם שכנו, מרוואן, שבדיוק עמד לצאת מהבית בעת ההתקפה.³⁸⁹

הריגתם של שבעה אזרחים, אל-רסניה, 7 באוגוסט

ב-7 באוגוסט בסביבות 2:25, ירה מטוס ישראלי שני טילים על בניין דו-קומתי באל-רסניה, שנמצאת באמצע הדרך בין ערי החוף צור וסעידה. בהתקפה נהרגו שבעה אנשים: עבדוללה חליל תוחמה, 58; אישתו פטימה מוחמד מוחדר, 55; ובנם מוחמד, 25; שכניהם נור חסן סלאח, 19, מוחמד קאסים חמוד, 31, וסוליימן קאסים חמוד, 25; וחוסין חידר עמר, 17, שהגיע מהכפר סקסקיה לביקור.³⁹⁰

על אף שקרובי משפחה ואנשי הכפר אמרו ל-Human Rights Watch שכל שבעת הגברים היו אזרחים, מוחמד קאסים חמוד ואחיו סוליימן קבורים תחת מצבה עם הציון, "שאהידים של גדודי ההתנגדות של אמל",

³⁸⁵ ראיון Human Rights Watch עם בתו של האני מרמר (השם שמור), טייבה, 24 באוקטובר 2006.

³⁸⁶ ראיון Human Rights Watch עם חוסיין קאזם, טייבה, 24 באוקטובר 2006.

³⁸⁷ ראיון Human Rights Watch עם מוכתר זכריה חוסיין ספאווי, אינסר, 16 בספטמבר 2006.

³⁸⁸ ראיון Human Rights Watch עם חלה זאיין אסי, אינסר, 18 בספטמבר 2006; ביקור Human Rights Watch בבית הקברות באינסר, 18 בספטמבר 2006.

³⁸⁹ ראיון Human Rights Watch עם חלה זיין אסי, אינסר, 18 בספטמבר 2006.

³⁹⁰ ראיון Human Rights Watch עם חוסיין יאיא נורדין, אל-רסניה, 18 בספטמבר 2006; ראיון Human Rights Watch עם קרוביו של חוסיין חידר עמר, סקסקיה, 16 באוקטובר 2006; ביקור Human Rights Watch בבית הקברות באל-רסניה, 18 בספטמבר 2006.

המלמד שהיו לוחמי אמל. כרוזים של שאהידי אמל שעליהם מתנוססות תמונות שני הגברים עם כלי נשק אוטומטיים נתלו בכל רחבי הכפר.

קרובי משפחה אבלים ליד קברם של ששה כפריים שנהרגו בהתקפה אווירית של ישראל באל-ראסנייה, ב-7 באוגוסט 2006. קורבן שביעי של ההתקפה נקבר בכפרו. © פיטר בוקארט / Human Rights Watch

כשנשאלו על זיהוי הגברים כלוחמים, התעקשו כמה מאנשי הכפר והקרובים של הגברים שכל ההרוגים היו אזרחים, וששני הגברים נקברו עם הסמלים של אמל ותמונותיהם התנוססו על כרוזי שאהידיים ברחבי הכפר כי הם היו תומכים פוליטיים של אמל, ולא לוחמים פעילים. (במקביל, עד ראייה אחד זיהה את אחמד נימר דנף, איש אחר מהכפר שנהרג במלחמה, כלוחם אמל). אחד השכנים אמר ל-Human Rights Watch: "מאחר שהמשפחה תומכת באמל, המפלגה החליטה להעניק להם לוויה מטעמה ולתלות כרוזים של "שאהידיים", אבל התמונות האלה [בהן מופיעים הגברים עם כלי נשק] נוצרו באמצעות מחשב".³⁹¹

ההכחשה העיקשת של קרובי המשפחה ואנשי הכפר שהגברים שנהרגו היו לוחמים הינה יוצאת דופן. במקרים אחרים בהם לוחמים נהרגו במלחמה, המשפחות אישרו את הסטטוס הזה בגאווה, כי ראו בו כבוד למשפחה. ההכחשות במקרה זה מלמדות שאמל, לאור תפקידה המוגבל יותר במלחמה בין חיזבאללה לישראל, החליטה לקחת אחריות על חבריה שאינם לוחמים ולכנות אותם "שאהידיים", היות שכך היא זוכה להכרה במיליטנטיות שלה ומנפחת את תפקידה בסכסוך.

³⁹¹ ראיון Human Rights Watch עם חוסיין יאיא נורידין, אל-רסניה, 18 בספטמבר 2006.

אחד השכנים אמר ל-Human Rights Watch ש"לא הייתה נוכחות צבאית סביב הבית".³⁹²

הריגתם של 16 אזרחים, אל-ר'זיה, 7 באוגוסט

ב-7 וב-8 באוגוסט הפציצו מטוסים ישראלים מספר מטרות באל-ר'זיה, עיירה גדולה דרומית לעיר החוף סעידה, והרגו 26 אנשים, כולם אזרחים (אחד ההרוגים היה חברחזבאללה אבל לא לוחם). נראה שמטרות רבות היו קשורות למנהיג חיזבאללה בדרג הלאומי מהעיר, אמין מוחמד כליפה.³⁹³ לא ברור אם כליפה היה פעיל בזרוע הצבאית או האזרחית של חיזבאללה. בין המטרות שהותקפו היו גם בית שכנו ובתיהם וחנויותיהם של אָחיו. אמין כליפה לא היה באל-ר'זיה במהלך המלחמה, או בזמן ההתקפה; בהתקפות האוויריות נהרגו אזרחים בלבד.

ההתקפות על אל-ר'זיה הזדהו רבים מתושבי הכפר כי הם ראו בכפר כמקום בטוח, שלא היה קשור ללחימה בין ישראל ללבנון. למעשה, עקורים רבים מדרום לבנון הגיעו לאל-ר'זיה כדי לחפש מקלט מהמלחמה. עלי דיב זדאב, קצין לבנוני לשעבר, ללא כל קשר לחיזבאללה, שברח מבורג' אל-שמאלי לאל-ר'זיה במהלך המלחמה (ואיבד את אחותו בהפצצה, כפי שמתואר בהמשך), אמר ל-Human Rights Watch: "לא הייתה נוכחות צבאית של חיזבאללה בר'זיה. במהלך כל השהות שלי במקום, לא נורה אפילו כדור אחד. אנשים הרגישו כאן בנוח... ר'זיה הייתה מלאה באנשים [שברחו מכפרים אחרים]; האוכלוסיה הרגילה גדלה פי אחד וחצי בעקבות כל האנשים האלה."³⁹⁴

משפחת זבאד ברחה מבורג' אל-שמאלי לאל-ר'זיה במהלך 48 השעות של הפסקת האש, ושכרה דירה ליד ביתה של סיהאם, אחותו של עלי זבאד. ב-7 באוגוסט מוקדם בבוקר, שיהאם הזמינה את עלי לקפה, אבל הוא סירב כי שתה כבר כמה כוסות בביתו. ב-7:55, פגעו שתי התקפות ישראליות בביתה של סיהאם. בהתקפות האוויריות נהרגו חמישה אנשים: סיהאם, בתה וואפה אל-שער, 39, הנכדה האדי ג'פר, 1, ובת דודתה נדיה, 39. בנוסף, נהרג גם עלי מוחמד לילה, 23, שכן שישב על המרפסת שלו מעבר לכביש ונהרג מרסיסי פגז. כל חמשת ההרוגים נקברו כאזרחים.³⁹⁵ שמונה אחרים, בהם שלושת בניה של סיהאם, בגילאים 17 עד 25, נפצעו בהתקפה, אבל נותרו בחיים. לדברי עלי דיב זבאד, אף אחד מבני משפחתו לא היה קשור לחיזבאללה, ואף אחת מהדירות בבניין התלת-קומתי שנפגע לא היו קשורות לחיזבאללה.³⁹⁶

כעשרים דקות לאחר מכן, התקיפו הישראלים פעמיים נוספות, ופגעו בכמה חנויות במרכז העיר ובבית במרחק כמאה מטרים מהן שהיה שייך לאזרח, חסן אחמד בדרן, 77. ייתכן ששתי המטרות היו קשורות בצורה כלשהי לאמין כליפה, איש חיזבאללה; אחיו של כליפה, איברהים, היה הבעלים של החנויות, והבית היה קרוב לבית

³⁹² שם.

³⁹³ אמין מוחמד כליפה זוהה כמנהיג חיזבאללה בדרג לאומי על ידי קרובי משפחתו (כולל אחיו) ותושבים אחרים באל-גזיה. העדים לא ציינו אם כליפה היה פעיל בזרועות האזרחיות או הצבאיות של חיזבאללה.

³⁹⁴ ראיון Human Rights Watch עם עלי דיב זבאד, בורג' אל-שמאלי, 24 באוקטובר 2006.

³⁹⁵ שם. ביקור Human Rights Watch בבית הקברות באל-גזיה, 23 בספטמבר 2006.

³⁹⁶ ראיון Human Rights Watch עם עלי דיב זבאד, בורג' אל-שמאני, 24 באוקטובר 2006.

משפחת כליפה שעמד ריק. חסן בדרן, שאיבד את רוב משפחתו בהתקפה על ביתו, סיפר ל- Human Rights Watch איך יצא מהבית ממש לפני ההתקפה כדי לקנות קצת אוכל למשפחה. בעוד שהוא מברך את המוכרים לשלום, במרכז הכפר, השמידה התקפה ישראלית את החנויות ממול. "אבק כיסה את כל המקום ולא יכולנו לראות כלום. הבן שלי, אחמד, הלך להסתתר מתחת למכונית, והוא צעק, 'אבא! אבא!' כשהוא ראה אותי, הוא אמר, 'תודה לאל'. לא ידענו שגם הבית שלנו בכפר הותקף".³⁹⁷ בהתקפה נהרגו שלושה מוכרים מהחנויות: אחמד מוסטפה חדר, 46; חוסיין עבאס יוני, 39; ומוחמד אחמד קעין, 65. כל ההרוגים נקברו באל-ר'זיה כאזרחים.³⁹⁸

חסן אחמד בדרן, בן 77, מחזיק תמונת תצריף של אשתו, ששה מילדיו ואחד מנכדיו שנהרגו בהתקפה אווירית של ישראל על ביתו בעיירה אל-ראזיאה, ב-7 באוגוסט 2006. © 2006 פיטר בוקארט/ Human Rights Watch

³⁹⁷ ראיון Human Rights Watch עם חסן אחמד בדרן, אל-גזיה, 23 בספטמבר 2006.

³⁹⁸ ביקור Human Rights Watch בבית הקברות אל-גזיה, 23 בספטמבר 2006. גופתו של מוחמד אחמד קעין לא נמצאה, לכן לא הייתה מצבה עם שמו בעת ביקור Human Rights Watch במקום. לא היו כל כרוזים של חיזבאללה המכריזים עליו כאיש חיזבאללה או לוחם. כל המרואיינים של Human Rights Watch זיהו אותו כאזרח. בהתחשב בגילו, לא סביר שהוא מילא תפקיד צבאי בחיזבאללה.

כשחסן בדרך חזר לביתו אחרי ההתקפה, הוא גילה שההתקפה הסימולטנית הותירה ממנו רק הריסות, ורוב בני המשפחה שהיו בבית נהרגו. שמונה בני משפחתו נהרגו בתוך הבית: רקיה, 67, אשתו מזה חמישים שנה; ששת ילדיו (חלק מהם מאשתו השניה, הצעירה יותר), לילה, 49, זיינב, 46, עלי, 19, חנין, 16, מנאל, 14 וחסן, 10, ונכדתו (ביתה של לילה) מרים פדיל חלאל, 28.³⁹⁹ כולם נקברו כאזרחים. חסן אמר ל- Human Rights Watch שלא היו לוחמים או כלי נשק בבית.⁴⁰⁰ עם זאת, הבית נמצא במרחק של כ-50 מטרים מביתו של אמין כליפה, איש חיזבאללה, שעמד ריק באותה עת.

גם אם תפקידו של אמין כליפה בחיזבאללה הפך אותו למטרה צבאית לגיטימית (ל- Human Rights Watch אין מידע שמאשש זאת), בית המשפחה לא בהכרח היה יעד צבאי. ישראל הייתה צריכה לנקוט בכל אמצעי הזהירות האפשריים לפני התקפת הבית, על מנת לוודא שהיעד הינו יעד צבאי, לדוגמה, נוכחות של כליפה בבית הייתה הופכת אותו ליעד לגיטימי. אבל גם אז ישראל הייתה צריכה לקבוע שהיתרון הצבאי כתוצאה מהתקפה זו יעלה על האובדן הצפוי כתוצאה מתקיפת בית יחיד בכפר צפוף.

הריגת אזרח אחד, חולה, 7 באוגוסט

ב-7 באוגוסט בסביבות השעה 10:00 פתחו מטוסים ישראלים בכמה התקפות אוויריות על מבנים סביב *חזוסייניה* (מבנה שיעי דתי) בכפר חולה, שנמצא על גבול ישראל-לבנון, 25 קילומטרים מזרחית לצור. ראש ממשלת לבנון, פואד סניורה, שדיבר באותו יום בפסגת חירום של שרי החוץ הערביים בביירות דיווח על "טבח נורא" בחולה, ובו "יותר מ-40" הרוגים. מאוחר יותר באותו יום סניורה תיקן את עצמו ואמר שנתונים מעודכנים מעובדי החילוץ מדווחים על הרוג אחד ולא 40, בהתקפה על חולה.⁴⁰¹

לדברי עזיזה שוקייר, 51, שנפצעה בהתקפה, ההתקפות האוויריות פגעו קודם כל ב*חזוסייניה*, לאחר מכן באחד הבניינים הסמוכים שבו שהו 15 אזרחים, ולאחר מכן במבנה שלישי, אחרי ש-15 האזרחים מהבניין השני ברחו לשם, ובמבנה רביעי שהיה ריק, ליד הבניין השני. בהתקפה נהרג חסן עלי אל-חאג', 65, בזמן שרץ בין שני הבניינים כדי לחפש מקלט. 15 האזרחים נלכדו במקלט כשהבניינים בהם הסתתרו קרסו אחרי ההתקפה, אבל כולם שרדו עם פציעות קלות.⁴⁰²

לדברי שוקייר, לא הייתה נוכחות של חיזבאללה בשכונה בעת ההתקפה: "באזור שלנו לא הייתה התנגדות. הם היו רחוקים מהעיירה. האזור שלנו היה בטוח, כי לא היה כאן כלום [מטרות צבאיות]. ההתנגדות לחמה מחוץ

³⁹⁹ ראיון Human Rights Watch עם חסן אחמד בדרך, אל-גזיה, 23 בספטמבר 2006.

⁴⁰⁰ שם.

⁴⁰¹ "Lebanon Proposes Plan to End Violence: Two Israeli strikes kill 17 people; Hezbollah fires 140 rockets",

CNN, 7 באוגוסט 2006, <http://www.cnn.com/2006/WORLD/meast/08/07/mideast.main/index.html>, (נפתח בפעם האחרונה ב-12 ביוני 2007).

⁴⁰² ראיון Human Rights Watch עם עזיזה שוקייר, חולה, 21 ספטמבר 2006.

לכפר, בהרים, ולא היה אף אחד בחוסייניה. הרבה אנשים עזבו את הכפר, אבל אנחנו היינו צריכים להישאר כי יש לנו משק חי.⁴⁰³

צה"ל לא הציע כל הסבר להתקפות. לפי דו"ח ארליך, חיזבאללה ירה שתי רקטות מתוך בתים בחולה בזמן המלחמה.⁴⁰⁴ דו"ח ארליך אינו מציין מתי הרקטות נורו, או אם נורו ממבנים שצה"ל ירה עליהם בהתקפה ב-7 באוגוסט.

הריגתם של תשעה אזרחים, בריטל (עמק הבקעה), 7 באוגוסט

ב-7 באוגוסט בין השעות 19:30 ל-20:00, הושמדו בהתקפה ישראלית מאסיבית על מרכז בריטל, שמונה קילומטרים מבעלבק בעמק הבקעה, איטליז ומיני-מרקט סמוך, ורסיסי הפגזים חדרו לבתים במרחק מאות מטרים מאתר הפיצוץ.⁴⁰⁵ בהתקפה נהרגו שמונה אנשים, כולם צעירים, שנאספו במרכז הכפר למפגש חברתי וכדי להשתמש בטלפון הציבורי, כך לדברי אנשי הכפר: עבאס סלח, 18, הבעלים של האיטליז; עבאס טליאס, 20; עבאס סוואן, 17, ואחותו התאומה רזלה סוואן, 17; מוחמד אל-עג'מי, 16; חוורה אל-עג'מי, 12; חוורה איסמעיל, 29; ופטימה מזלום, 17, שהיתה בהריון.

אחד המוכתרים של הכפר, קאסם סלח, 65, ניסה לקחת את אחד הפצועים לבית חולים בבעלבק אחרי ההתקפה. טיל ישראלי פגע במכונית בדרכה לבית החולים, הרג את המוכתר, וגרם לפציעה קשה של הנוסע שלו, ששרד את ההתקפה. כל הרוגי ההתקפה נקברו כאזרחים, וחיזבאללה או ארגונים אחרים לא הכריזו על אף מהם כשאהיד או כלוחם.⁴⁰⁶

אנשי הכפר המקומיים הופתעו מההתקפה, בגלל המצב הייחודי של בריטל, מקום הולדתו של השייח סובחי טפיילי, שהיה בעבר מזכ"ל חיזבאללה (1989-1991). חיזבאללה סילק את טפיילי ב-1998 כשהוא פתח בקמפיין למרד אזרחי בממשלת לבנון שנקרא "מהפיכת הרעבים". בינואר 1998 פשט הצבא הלבנוני על מטהו והרג את חתנו חודר טלוייס (חבר לשעבר בפרלמנט של חיזבאללה) ופירק את הסיעה של טפיילי מנשקה. מאז 1998 ישנו צו מעצר פעיל נגד השייח טפיילי מטעם ממשלת לבנון ונוכחות צבאית פעילה סביב בריטל, כולל עמדת ביקורת צבאית בכניסה לכפר.

לכן לא סביר שהיו לוחמים של חיזבאללה במטה הפוליטי של טפיילי, או שתומכיו שיתפו פעולה עם חיזבאללה. צה"ל אולי רצה להתנקש בטפיילי בשל התנגדותו העזה לישראל – הוא השמיע דברי ביקורת נגד חיזבאללה שוב ושוב על כך שמיתנו את התקפותיהם על ישראל. אבל לא סביר שהוא או תומכיו נטלו חלק

⁴⁰³ ש.ם.

⁴⁰⁴ דו"ח ארליך, נספח 4.

⁴⁰⁵ ראיין Human Rights Watch עם ג'מל סלח, עובד המועצה, בריטל, 7 בספטמבר 2006; ראיין Human Rights Watch עם עבאס איסמעיל, ראש המועצה, בריטל, 7 בספטמבר 2006; ראיין Human Rights Watch עם זכריה מזלום, נבי שית, 14 בנובמבר 2006.

⁴⁰⁶ ראיין Human Rights Watch עם זכריה מזלום, נבי שית, 14 בנובמבר 2006.

פעיל בעימות של 2006 בין ישראל לבין חיזבאללה לאור המתח המתמשך בין הסיעה של טופיילי לבין חיזבאללה כמו גם הנוכחות הצבאית המתמשכת של צבא לבנון סביב הכפר.⁴⁰⁷ אף אחד מההרוגים בהתקפה האווירית לא היה תומך מוכר של השייח טופיילי או של חיזבאללה. אף אחד מהאנשים שרואינו על ידי Human Rights Watch לא דיווח על נוכחות של לוחמים במקום.

הריגתם של 39 אזרחים, שיאה (דרום ביירות), 7 באוגוסט

ב-7 באוגוסט ב-20:10, ירו מטוסים ישראלים לפחות ארבעה טילים על שלושה בנייני דירות בשכונה שיאה בדרום ביירות, שלא הותקפה לפני כן במהלך העימות. שכונת שיאה הייתה מלאה בפליטים שברחו מאזורים אחרים בדרום ביירות שנחשבו למסוכנים יותר בגלל השייח שלהם לחיזבאללה, ומדרום לבנון. ההתקפה הייתה אחת ההתקפות הקטלניות ביותר במלחמה, ונהרגו בה לפחות 39 אזרחים. לדברי אחד התושבים, ישראל לא פיזרה במקום כרוזי התראה לפני האירוע שקראו לאנשים לעזוב את האזור.⁴⁰⁸

לדברי מספר עדי ראיה, מזל"טים ישראלים טסו מעל לשיאה במשך כל היום ב-7 באוגוסט. לדברי כמה מעדי הראיה שרואינו על ידי Human Rights Watch, זמן קצר לפני ההתקפה נורו כמה יריות מרובה אוטומטי, ייתכן שזה היה בגלל ויכוח מקומי, או בגלל שהגברים החליטו לירות לעבר המזל"ט הישראלי. שכונת שיאה אינה נחשבת למעוז של חיזבאללה, ולא השתכנו בה לוחמי חיזבאללה באותה עת. לא סביר להניח שלוחמים מנוסים היו יורים מרובים אוטומטיים לא יעילים לעבר מזל"ט מרוחק, היות שהמזל"טים נמצאים גבוה מדי בשמיים כדי שייפגעו כך.⁴⁰⁹ זמן קצר אחרי ירי הרובים בשכונה, פגעו בה טילים ישראלים.

גם אם הירי הוא שהוביל להתקפת הטילים, הכוחות הישראליים היו מחוייבים למזער את הנזק האזרחי ולוודא שלא יגרמו אובדן אזרחי שאיננו מידתי ביחס ליתרון הצבאי הצפוי. צילומים מהמזל"ט שצולמו באותו יום היו יכולים להראות שהשכונה הייתה מלאה באזרחים, בניגוד לשכונות הנטושות כמעט כמו דחיה, שאותן הפציצו מטוסים ישראלים באופן יומימי. לאור הצפיפות בשכונה והסיכון הקטן שנגרם בשל ירי הרובים על הקרקע, ישראל תצטרך להוכיח שהתקפת הטילים הייתה צפויה להוביל ליתרון צבאי משמעותי.

הטילים השמידו שני בתים מרובי קומות וגרמו נזק לבית שלישי, ולמותם של רבים מהעקורים שהסתתרו במקלטי בניינים אלה. 39 האזרחים שאושרו כהרוגי ההתקפה (גילאים סופקו במידה שנודעו לנו) הם: רזלה חוסיין עוודה נסר עדנין, אחמד חסן קנג', 14; רידה נימר נסר עדנין; פטימה אחמד ווהבי, 22; מוחמד פדי ווהבי, 2; מוחמד עבדוללה טהא, 31; עבדוללה מוחמד טהא, 1; ג'מיל חוסיין רמייטי, 60; מוסטפה חוסיין רמייטי, 45; מוחמד עלי רמייטי, 21; נעים מרחי רמייטי, 68; עלי נעים רמייטי, 30; ריהאם עלי רמייטי, 4;

⁴⁰⁷ Naim Qassem, Hizbullah: The Story from Within (Saqi Books, 2005), עמ' 125 (נעים קאסם הוא כיום המשנה למוזכ"ל חיזבאללה); דניאל סובלמן, "כללי משחק חדשים: ישראל וחזבאללה לאחר הנסיגה מלבנון", מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת תל אביב, מזכר 69, ינואר 2004.

⁴⁰⁸ ראיין Human Rights Watch עם מוחמד נגים, תושב מקומי, שיעה, 8 באוגוסט 2006.

⁴⁰⁹ ראיין Human Rights Watch (השם שמור), שיעה, 8 באוגוסט 2006; ראיין Human Rights Watch עם עלי מוחמד בשיר, שיעה, 8 באוגוסט; ראיין Human Rights Watch עם פטימה עבדוללה, ביירות, 9 באוגוסט 2006; ראיין Human Rights Watch עם חוסיין יאסין, ביירות, 9 באוגוסט 2006.

סעדיה חוסיין רמייטי, 55; איבתיסם חוסיין רמייטי, 41; מרים חוסיין רמייטי, 43; מלך עלי רמייטי, 14; פטימה עלי רמייטי, 18; פטימה מוסטפה יונס, 80; סובחיה קמיל בילון, 43; כוואתר ג'מל רמייטי, 20; חוסיין עלי ארעי, 16; זהרה מחמוד אל-עבדאללה, 1; זיינב מחמוד אל-עבדאללה, 5; פטימה עבאס שחאדה, 30; עלי אחמד מוחסן; חוסיין אחמד מוחסן; דלאל מוחמד שאיטו; האנה איברהים חתון נאסר א-דין; סלווה חליל נאסר; וועד עלי ווהבי; חוסיין עלי ווהבי; עלי איברהים ווהבי; חסן עלי ווהבי; סוזנה טהא; רשה עלי עבאס; חוסיין עלי עבאס; סוזן עבדאללה עבאס ומיה סעיד יתים רמייטי, 26. כל הקורבנות נקברו כאזרחים, ואף אחד מהם לא הוכרו על ידי חיזבאללה כלוחם או שאהיד.⁴¹⁰

צה"ל לא פרסם כל הודעה לגבי ההתקפה על שיאה.

הריגתם של 10 אזרחים, אל-ר'זיה, 8 באוגוסט

יום אחרי שהתקפות אוויריות של ישראל גרמו למותם של 16 הרוגים באל-ר'זיה, המשיכו ההתקפות האוויריות על המקום במהלך לוויות ההרוגים מהיום הקודם. בשלושה אירועים נפרדים נהרגו 10 אזרחים נוספים.

ב-8 באוגוסט בסביבות השעה 15:00, ירו מטוסים ישראלים שני טילים על ביתו של מחמוד כליפה, 38 (שאינו קשור לאמין כליפה, מנהיג חיזבאללה מאותו כפר), הבעלים של בית המרקחת הראשי בכפר. מחמוד בדיוק סגר את בית המרקחת וחזר הביתה. בהתקפה נהרגו שבעה אנשים: מחמוד, אשתו איבתיסם דאוד, 30, ושלושת ילדיהם, חוסיין, 10, פטימה, 5, ואחמד, 2; והוריה של איבתיסם, מחמוד אל-דבול, 75, ועבדי מוחמד נסראללה, 70 (שניהם נקברו בכפר המוצא שלהם, עינתה).

מחמוד כליפה הוא בן המשפחה היחיד שנקבר בציון סמלי חיזבאללה (כולל הכינוי "פאזים") ושהוכרו כ"שאהיד". העובדים בבית המרקחת אישרו שהוא היה פעיל פוליטי בחיזבאללה ברמת הכפר, אבל אמרו שהוא לא היה לוחם ולא היה פעיל במבצעי חיזבאללה במהלך המלחמה של 2006. רוב אנשי חיזבאללה פינו את משפחותיהם מהבתים כי ציפו להתקפות צה"ל; החלטתו של מחמוד כליפה להישאר בביתו עם המשפחה ולהמשיך לפתוח את בית המרקחת מרמזת על כך שהוא לא ראה בעצמו כיעד להתקפה – עדות לכך שלא היה פעיל בחיזבאללה באותה עת.

בערך באותו הזמן, טילים שנורו ממזל"טים או מסוקים פגעו בתהלוכת ההלוויה של אלה שנהרגו בהתקפה יום קודם לכן, כמו גם בבית קברות פרטי נוסף, בבעלות משפחת כליפה. איברהים כליפה, הבעלים של החנויות שהופצצו במרכז הכפר ביום קודם (ואחיו של איש חיזבאללה המקומי אמין כליפה), סיפר: "היינו בבית הקברות, והם התקיפו אותנו ראשונים. נשאנו את הארונות לקבורה ונפלו עלינו טילים; שלושה טילים נפלו לידינו. אף אחד לא נהרג, אבל הם הפציצו גם בית קברות אחר, ובו נהרגה ילדה קטנה בשם מליכה."⁴¹¹

⁴¹⁰ שם; ביקור Human Rights Watch בבית הקברות שהידין, ביירות, 30 באוקטובר 2006. 24 מתוך 39 ההרוגים בהתקפה על שיאה נקברו כאזרחים בבית הקברות שהידין, ואילו האחרים נקברו בכפרי המוצא שלהם.

⁴¹¹ ראיון Human Rights Watch עם איברהים כליפה, אל-גזיה, 23 בספטמבר 2006.

חדיג'ה חוג'ייזי, 25, שהייתה בהריון, עמדה במרפסת בבית אביה שנמצא בקצה בית הקברות השני שהותקף, ובתה בידיה. היא ראתה את אביה ובעלה רצים בחזרה הביתה מההלוויה אחרי התקפות הטילים. פתאום נורה טיל ממסוק ישראלי ופגע במרחק של שני מטרים בלבד. חדיג'ה נפצעה קשה ואיבדה את עובריה זמן קצר לאחר מכן. בתה בת השנתיים, מליכה, מתה בזרועותיה.⁴¹² לדברי חדיג'ה, לא הייתה כל נוכחות של חיזבאללה ליד הבית או בתוכו.

כשעה לאחר מכן, ב-16:00, נורו ארבעה טילים ישראלים שהשמידו את בתיהם של רידא ואחמד כליפה, אחיו של מנהיג חיזבאללה אמין מוחמד כליפה (שתפקידו כמנהיג לאומי בחיזבאללה הובא לעיל, בחקר מקרה של ההתקפות האוויריות על אל-ר'זיה ב-7 באוגוסט). לדברי איברהים כליפה, אח אחר, אף אחד מהם לא היה חבר בחיזבאללה. בביתו של רידא כל ששת בני המשפחה שרדו את ההתקפה. לבני המשפחה בביתו של אחמד לא היה מזל: אחמד, 67, בעל אזרחות כפולה אוסטרלית-לבנונית, רתך במקצועו, ואשתו, איבתיסם אל-ערייבה, 51, נהרגו במקום. לדברי אחיו איברהים, "אחד האחים שלנו [אמין] הוא בחיזבאללה; הוא מנהיג בחיזבאללה. בגלל שאח אחד הוא מחיזבאללה הם ירו בכל המשפחה. אבל הבית שלו לא נפגע. אמין לא היה בכפר בזמן ההתקפות, ואין לו בית קרוב למקום שבו נפגעו המשפחות שלנו. אמין אמר לכל השכנים לעזוב את השכונה, והוא עצמו עזב ביום הראשון של המלחמה".⁴¹³

הריגתם של שישה אזרחים ואיש חיזבאללה, משר'רה (עמק הבקעה), 9 באוגוסט

ב-9 באוגוסט ב-2:00, הושמד בהתקפה אווירית של ישראל בית בכפר משר'רה בדרום עמק הבקעה. שבעה אזרחים נהרגו. מוקדם יותר באותו לילה, ב-22:30, החלו מטוסים ישראלים להפציץ את הזרעים סביב הכפר, וניתקו את כל דרכי הגישה. מוחמד עמר, 21, שגר בבית הסמוך, סיפר ל-Human Rights Watch מה קרה באותו לילה:

ישבנו בחוץ, מתחת למדרגות, ושמנו לב שהם ממשיכים להפציץ את הכבישים סביב הכפר עד 1:00. ישבנו בחוץ, ואז אבא שלי אמר לנו להיכנס... ישבתי ליד הדלת, ובן דודי ואבי היו בפנים. פתאום הרגשנו פיצוץ עז וכולנו נפלנו אחד על השני... היה המון אבק ולא יכולנו לראות שום דבר. יצאנו מהחדר וטיפסנו מעל להריסות".⁴¹⁴

בהתקפה נהרגו שבעה אנשים: חסן סאדר, 47, עובד בסניף חברת החשמל המקומי; אשתו זיינב אל-סעיד, 39, מורה; אמו זיינב סאדר, 71; דודתו פטימה סאדר, 70; אחיו עלי סאדר, 38, חקלאי; אשתו של עלי שהייתה בהריון, נדיה קאסים, 36; וקרוב משפחה צרפתי-לבנוני שהיה בביקור, מוחמד דיב סאדר, 43.

⁴¹² ראיין Human Rights Watch עם חדיג'ה חוג'ייזי, אל-גזיה, 23 בספטמבר 2006.

⁴¹³ ראיין Human Rights Watch עם איברהים כליפה, אל-גזיה, 23 בספטמבר 2006.

⁴¹⁴ ראיין Human Rights Watch עם מוחמד עמר, משע'רה, 9 בספטמבר 2006.

בעוד שכמה דיווחים מקוריים בעיתונות ציינו שחסן סאדר היה איש חיזבאללה, Human Rights Watch לא מצא עדויות לכך.⁴¹⁵ אחד ההרוגים, מוחמד דיב סאדר, נקבר כאיש חיזבאללה רגיל, אבל ללא ציוני שבה צבאיים.⁴¹⁶ אנשי הכפר הכחישו שהיה לוחם וציינו שהוא חי בצרפת מזה 12 שנים ובדיוק חזר.⁴¹⁷

הריגתם של חמש אזרחיות, ראב אל-תלתין, 10 באוגוסט (תאריך מותה של האישה החמישית אינו ידוע)

ב-10 באוגוסט השמידו מטוסים ישראלים בית בכפר ראב אל-תלתין, שנמצא על גבול ישראל-לבנון, כ-25 קילומטרים דרומית לעיר החוף צור, וגרמו למותן של ארבע נשים. לדברי איש המקום, הנשים היו בכפר כי טיפלו במשק החי של משפחתן ונלכדו שם כשההפצצות והלהימה הקרקעית הפכו קשות מדי. אחת הנשים, פטימה ברכאת, 31, נפצעה מרסיס פגז בהתקפה קודמת. תקיפת חיל האוויר הרגה אותה ועוד שלוש נשים שניסו לפנות אותה לבית אחר. ארבע הנשים שנהרגו היו פטימה, אימה חדיג'ה, 66, סבתה נאיפה, 81, וקרובת משפחתן עמשה חמוד, 84. לא נהרגו בהתקפה לוחמי חיזבאללה ואין כל הוכחה לכך שהם היו נוכחים באזור הבית בעת ההתקפה. סביר להניח שצה"ל איתר את הנשים כשהן ניסו להעביר את האישה הפצועה והותקפו בגלל התנועה הזאת. כל ההרוגות נקברו כאזרחיות.⁴¹⁸

אישה מבוגרת חמישית במספר, פטימה עלי פאקי, 62, מתה אף היא בהפצצת הכפר, אולם תאריך מותה לא נודע. בתקופת המלחמה היא הייתה אצל קרובים וחזרה לביתה לבדוק מה מצבו. אחרי המחמה נמצאה גופתה בביתה ההרוס.⁴¹⁹

הריגתם של חמישה אזרחים, בורג' אל-שמאלי, 13 באוגוסט

ב-13 באוגוסט ב-3:50 ירה מטוס ישראלי טיל על בית בבורג' אל-שמאלי, השמיד את המבנה והרג חמישה אזרחים שישנו בו באותו זמן. עבאס עלי זאיין, 43, נהג טרקטור שאיבד את אשתו ושלושת ילדיו בהתקפה, הסביר שהוא העביר את משפחתו לבית של חמו בגלל שהבית שלו עצמו נמצא ליד פרדסים בפאתי הכפר, שהותקפו בהתקפות חוזרות ונשנות על ידי ישראל. כשהטיל פגע בבית, הוא נזכר, "לא שמעתי כלום, פשוט התעוררתי והרגשתי שהכל נופל עלי".⁴²⁰

⁴¹⁵ Agence France Presse, "Bloody clashes as Israel pushes further into Lebanon", 9 באוגוסט 2006. לחסן סאדר היה אח, לוחם חיזבאללה שעזב את הכפר בלילה הראשון של המלחמה כדי להילחם בחזית, אבל הוא לא היה בכפר בזמן ההתקפה. ראיון Human Rights Watch (השם שמור), משע'רה, 9 בספטמבר 2006.

⁴¹⁶ ביקור Human Rights Watch בבית הקברות במשע'רה, 26 בנובמבר 2006. ששת ההרוגים הנוספים נקברו כאזרחים.

⁴¹⁷ ראיון Human Rights Watch עם מוכתר עדיל עמר, 9 בספטמבר 2006; ראיון Human Rights Watch עם עלי דיד סאדר, משע'רה, 9 בספטמבר 2006.

⁴¹⁸ ראיון Human Rights Watch עם עלי אחמד שומר, ראב את תלתין, 21 בספטמבר 2006; ביקור Human Rights Watch בבית הקברות של ראב את תלתין, 21 בספטמבר 2006.

⁴¹⁹ שם.

⁴²⁰ ראיון Human Rights Watch עם עבאס עלי זיין, בורג' אל שמאלי, 15 בספטמבר 2006.

ההרוגים בהתקפה היו אשתו הראשונה של עבאס, זיינב עלי טווילה, 37; בנו עבדאללה, 16, וזאין אל-עבדין, 13, ובתו וופא, 10, שלגביה נזכר במרירות, "היא נולדה ביום האחרון של המלחמה ב-1996, ומתה ביום האחרון של המלחמה ב-2006". בנוסף נהרגה גם העוזרת של המשפחה, מסרי לנקה רניה יוסף, 27.⁴²¹ כולם נקברו כאזרחים בבורג' אל-שמאלי (למעט העוזרת מסרי לנקה שנקברה בבית קברות נוצרי בצור).

אף אחד מהאנשים בבית לא היה קשור לחיזבאללה, ובני המשפחה תמכו פוליטית במפלגת אמל. "אני אדם רודף שלום, אין לי כל קשר ללחימה", אמר עבאס ל-Human Rights Watch.⁴²² עדיין לא ברור מדוע הבית הותקף. לא הייתה כל פעילות של חיזבאללה בתוכו או בקרבתו בעת ההתקפה ולא אוחסנו בו כלי נשק.

הריגתם של 36 אזרחים וארבעה אנשי חיזבאללה, מתחם בניין אימאם חסן, רוויס (דרום ביירות), 13 באוגוסט

ב-13 באוגוסט ב-14:35 פתחו מטוסים ישראלים באחת ההתקפות האוויריות הגדולות ביותר על בניין אימאם חסן בשכונת רוויס בדרום ביירות, אזור שיעי בעיקרו שלא הופצץ על ידי ישראל לפני כן. מתחם בנייני אימאם חסן היה מורכב משמונה בניינים בני עשר קומות ובכל קומה שלוש דירות. במתחם התגוררו כ-240 משפחות. בהתקפה נורו כ-20 טילים על המתחם, השמידו אותו, והרגו לפחות 40 אנשים.

לדברי אחד מבעלי החנויות באזור שהיה במקום בעת ההתקפה, החשמל חזר בסביבות 14:00, ורבים מדיירי המקום עלו לבתיהם לבדוק את מצב דירותיהם, להתקלח, לאסוף דברי מזון ולחזור למקלטים, הנמצאים בבית ספר סמוך ובמפעל נעליים בקרבת מקום. רבות מהמשפחות ידעו שמועצת הביטחון של האו"ם קבעה שהלחימה תיפסק ביום למחרת, 14 באוגוסט, וקנו חומרי ניקוי כדי לנקות את בתיהם לקראת סוף המלחמה.⁴²³ ללא אזהרה, פתחו המטוסים הישראליים בהפצצות רבות על המקום, וגרמו להתמוטטות הבניינים על התושבים. חסן אל טיראני בן ה-18 חזר למתחם וגילה שהבניין שלו קרס, ואביו קבור בהריסותיו. "כשזה קרה, חזרתי מיד הביתה", הוא אמר ל-Human Rights Watch. "אני לא יכול לתאר מה הרגשתי. הבית שלך, החברים שלך, ההורים שלך... אתה מגיע ואתה מגלה שכלום לא נשאר. גרנו כאן 12 שנים".⁴²⁴

כמעט כל ההרוגים היו אזרחים, בהם נשים וילדים שחזרו לבתיהם כדי לנקות אותם. בהתקפה נהרג גם איש מהדרגים הנמוכים של חיזבאללה, עלי חסן קדו, שהתגורר במתחם (המצבה שלו מזהה אותו כ"מנהיג שאהידי" חיזבאללה), וגם שלושה אנשי חיזבאללה נוספים מהדרגים הנמוכים של הארגון שביקרו במקום: מוחמד חרב, עלי שררה ומוחמד שררה.⁴²⁵ לא ידוע אם שלושת אנשי חיזבאללה האלה מילאו תפקיד צבאי כלשהו בחיזבאללה.

⁴²¹ ש.ם.

⁴²² ש.ם.

⁴²³ ראיון Human Rights Watch עם עלי באזי, מתחם בנייני אימאם חסן, רוויס, 30 באוקטובר 2006.

⁴²⁴ ראיון Human Rights Watch עם חסן אל-טיראני, רוויס, 30 באוקטובר 2006.

⁴²⁵ ראיון Human Rights Watch עם בעל חנות (השם שמור), רוויס, 30 באוקטובר 2006.

לא סביר שישראל הייתה פותחת בהתקפה מאסיבית כל כך כדי להרוג אנשי חיזבאללה בדרגים נמוכים כל כך. סביר יותר שהיה לה מידע מודיעיני שגוי לפיו נוכחים במתחם מנהיגים בכירים של חיזבאללה או שבמתחם יש בונקרים תת-קרקעיים שבהם הם מסתתרים. איש של חיזבאללה אמר ל-Human Rights Watch שהם מאמינים ששר לבנוני שאינו קשור לחיזבאללה העביר לישראל מידע שגוי באמצעות שגרירות ארה"ב, לפיו מנהיגי חיזבאללה נמצאים במקום, אולם Human Rights Watch לא הצליחה לאשש או להפריך טענה זו.⁴²⁶ אחרי ההתקפה, ישראל טענה שהרגה בכיר בחיזבאללה בשם סג'ד דוויר.⁴²⁷ אבל סג'ד דוויר הופיע אחרי המלחמה ואישר שעודו בחיים. ובכל מקרה, הריגתו של איש חיזבאללה אחד לא הייתה יכולה להצדיק ירי על מתחם אזרחי שלם שברור היה שיגבה מחיר כבד בהרג אזרחים. אין הוכחות שבכירי חיזבאללה היו במקום, ו-Human Rights Watch ביקר במקום ב-30 באוקטובר 2006 ולא מצא כל הוכחות לכך שהיו במקום בונקרים תת-קרקעיים.

האנשים שנהרגו בהתקפה זוהו כדלקמן (הגיל צויין במקרים שבהם היה ידוע): חוסיין אחמד קסאם טרחיני, "אבו עלי", 45; פטימה אס'שאמי, 50; אחמד מרזוק, 20; הישאם עבדל ראזק; חסן מאקי, 32; אשתו של חסן מרקי, שמה לא ידוע; ילדיו, עלי חסן, בן פחות מ-12; שרה, בת פחות מ-12, מרים, בת פחות מ-12; לילה ראשיד שחרור; ננסי אחמד ר'דר, 15; יחיא אחמד ר'דר, תינוק; עיסא אל-טיראני "אבו אחמד", 62; חאג' עלי נור א-דין, 40; אשתו, רנדה, בשנות הארבעים לחייה; ילדיהם יאסר, 18; חוסיין, 17; איברהים, 13; אסמהאן מוחמד פאקי; מוחמד עלי פרחאת, 40; אחמד עלי קאסם; חדיג'ה מחמוד קאסם; חוסיין אחמד קאסם, תינוק; עלי חסן קדו כראיים, בשנות הארבעים לחייו (נקבר כ"מנהיג השאהידים" של חיזבאללה); מחמוד חוסיין; מוחמד הארב (איש חיזבאללה); עלי שר'רה (איש חיזבאללה); מוחמד שר'רה, 23 (איש חיזבאללה); מוחמד שביב מחמוד; מוחמד חסן פרחאת, בשנות השבעים לחייו; מחמוד מוחמד פרחאת, בשנות השלושים לחייו. ידוע כי נהרגו גם אנשים נוספים, אולם גופותיהם לא נמצאו: מוחמד מואנס ("אבו גסן"), 57; בנו חסן, 32; ריפעת נסיף נסראללה, בשנות השלושים לחייו; יוסף אל חאג', "אבו עלי", בשנות החמישים לחייו; סעדה שר'רור; אחמד טרחיני; עלי קודסי; מוסטפה פנייק; מוחמד חיידר.⁴²⁸

הריגתם של שישה אזרחים, בריטל, 13 באוגוסט

לאחר ההתקפה האווירית הבלתי צפויה ב-7 באוגוסט שבה נהרגו תשעה אנשים, עזבו משפחות רבות את בתיהן וחיפשו מקלט אצל קרובים. חמש משפחות, 24 אנשים בסך הכל, ובהם 12 ילדים, ביקשו מקלט בביתו של עלי חוסיין מזלום, 70, בעליו של מפעל לייצור ריהוט. בין האנשים שהגיעו לביתו היו גם חתנו, ראש

⁴²⁶ ראיין Human Rights Watch (השם שמור), עיוביירי, 30 באוקטובר 2006. איש חיזבאללה ציין את שמו של המקור החשוד במסירת מידע כוזב זה, אולם Human Rights Watch שומרת על מידע זה כחסוי מאחר שלא ניתן לאשרו.

⁴²⁷ ישראל טענה שהרגה את סג'ד דוויר, שזוהה כ"ראש הכוחות המיוחדים של חיזבאללה", בהתקפה על הבניינים. ראה "IDF killed Hizbollah commander just before ceasefire," Jerusalem Post, 15 באוגוסט 2006. עם זאת, סג'ד דוויר דיבר ברדיו חיזבאללה לאחר המלחמה כדי לאשר שהוא בחיים, וגם הופיע באירועי חיזבאללה. עם זאת, לא נראה שהוא היה במקום בעת ההתקפות.

⁴²⁸ מתוך רשימת ההרוגים בהתקפה על מתחם הבניינים שהוכנה על ידי מועצת הבריאות האיסלמית, המשרד להגנה אזרחית, 18 בספטמבר 2006; ראיין Human Rights Watch עם חסן אל-טיראני, מתחם הבניינים אימאם חסן, 30 באוקטובר 2006; ראיין Human Rights Watch עם עלי פואני, חבר בועד הבית במתחם אימאם חסן, מתחם אימאם חסן, 30 באוקטובר 2006; ראיין Human Rights Watch עם עלי מוחמד בזי, מתחם בנייני אימאם חסן, 30 באוקטובר 2006.

מועצת בריטל, עבאס איסמעיל. "לבית לא היה שום קשר לחיזבאללה, אז חשבנו שאנחנו בטוחים לגמרי", סיפר עבאס איסמעיל ל-Human Rights Watch, "זה היה בית יפה עם חצר גדולה לילדים".⁴²⁹

ב-13 באוגוסט ב-23:15, נורה על הבית הדו-קומתי טיל יחיד שהשמיד אותו. עבאס איסמעיל סיפר ל-Human Rights Watch:

רוב הקרובים שלי כבר ישנו. אני צפיתי בטלוויזיה. בשעה 23:15, הבית נפגע. היה פיצוץ אחד. אני אפילו לא שמעתי אותו; פשוט התעוררתי בתוך ההריסות. הטיל פגע בבסיס הבית בתחתיתו. כשהפצצה התפוצצה היא השמידה את כל הבית, למעט המטבח.⁴³⁰

בהתקפה נהרגו שישה אנשים: עלי חוסיין מזלום, 70, בעל הבית; אחותו פטימה, 58; כלתו זיינב מוחמד שמיס, 36; בנותיה עלאה, 18, ופטימה, 6; ועמר עותמן, 30, שברח מבעלבק ומצא מקלט בבריטל.⁴³¹ בהתקפה נפצעו עוד 18 אנשים, שלושה מהם בצורה קשה כל כך שעדיין קיבלו טיפול חודש אחריה. כל ההרוגים נקברו כאזרחים.

עבאס איסמעיל ואחרים במועצה – שמשרדיהם לא היו מעוטרים בסמלי חיזבאללה, אמל וסמלים דתיים אחרים, בניגוד למשרדי מועצות שיעים אחרים בלבנון – אמרו שלא הייתה כל נוכחות של חיזבאללה או נוכחות צבאית אחרת בכפר בזמן ההתקפות. הם הסבירו בפרטי פרטים את הסכסוך עם חיזבאללה מ-1998, שהוביל לפירוז של הכפר ולהצבת עמדת ביקורת לבנונית קבועה בכניסה אליו. "לא הייתי מסכן אותי ואת ילדיי אילו היו פעילויות חיזבאללה באזור", הסביר עבאס איסמעיל, "בתקופת המלחמה, הייתי מופיע בטלוויזיה [הלבנונית] כדי להסביר לאנשים שהכפר שלנו בטוח ושנחנו מקבלים בברכה אנשים שמחפשים מקלט... אין כל קיום של חיזבאללה בכפר ואנחנו לא אישרנו לאיש להכניס אליו כלי נשק כי לא רצינו לסכן אותו".⁴³²

ב. תקיפת כלי רכב ואזרחים נמלטים

הריגת עשרים ושלושה אזרחים שנמלטו ממרוואחין, 15 ביולי

ב-15 ביולי, בהתקפה ישראלית על שיירת כלי רכב בהם נסעו אזרחים שנמלטו מהכפר הלבנוני מרוואחין הסמוך לגבול נהרגו עשרים ושלושה בני אדם, ביניהם ארבעה עשר ילדים ושבע נשים (שתיים מהן

⁴²⁹ ראיון Human Rights Watch עם עבאס איסמעיל, בריטל, 7 בספטמבר 2006.

⁴³⁰ שם.

⁴³¹ רשימת המתים שסופקה על ידי מועצת בריטל, 7 בספטמבר 2006; ביקור Human Rights Watch בבית הקברות בבריטל, 14 בנובמבר 2006.

⁴³² ראיון Human Rights Watch עם עבאס איסמעיל, בריטל, 7 בספטמבר 2006.

433 בגלל מחיר הדמים הגבוה שגבתה התקרית וההאשמות שהוטחו בישראל, בארגון האומות המאוחדות ובחיזבאללה על תפקידיהם בתקרית, Human Rights Watch ערך חקירה מפורטת. חלק מהמידע המובא להלן כבר נידון לעיל בפרק שעסק בהפרות של החיזבאללה במהלך המלחמה, אך אנו שבים ומביאים אותו כאן למען שלמות תיאור המקרה.

מרוואחין הוא כפר סוני על הגבול עם ישראל. הכפר אינו מעוז של החיזבאללה. לדברי בני הכפר מרוואחין, הם התחילו לסבול מבעיות עם לוחמי החיזבאללה ומהסתננות של אמצעי לחימה לכפרם כמעט מייד עם תחילת המלחמה. אחד העדים תיאר כיצד ב-12 ביולי, היום שבו נחטפו שני חיילים צה"ל, הגיעו למרוואחין שני לוחמי חיזבאללה, האחד לבוש במדי הסוואה צבאיים והשני בבגדים אזרחיים, והחלו לסייר בכפר. מסוק ישראלי חג באוויר, מחפש אחר לוחמי חיזבאללה. זהרה עבדאללה, בת 52, אחת הנשים שמתו מאוחר יותר בהתקפה הישראלית ב-15 ביולי, צעקה ללוחמים לעזוב, ואמרה להם שאם המסוק יבחין בהם, הוא יתקוף את הכפר.⁴³⁴

לוחמי החיזבאללה התעלמו ממנה. מאוחר יותר באותו יום הם שבו לכפר בטנדר לבן עמוס אמצעי לחימה והחננו אותו סמוך למסגד של הכפר, שם הוא נותר עד שהושמד בהתקפה ישראלית. שלא בידיעת אנשי הכפר, אחסן חיזבאללה כמויות גדולות של רקטות ואמצעי לחימה אחרים בביתו של אחד מאנשי הכפר שתמך בחיזבאללה, ששמו מוכר ל-Human Rights Watch.⁴³⁵ לאחר המלחמה, מצאו חוקרי Human Rights Watch את הטנדר שהושמד ואת מחסן כלי הנשק שהושמד בבית. בשניהם נראו עדיין שרידי הרקטות, מטולי ה-RPG ואמצעי הלחימה האחרים.

ב-15 ביולי סביב השעה 07:00 או 08:00, זהרה זיהתה שלושה לוחמי חיזבאללה שנשאו אמצעי לחימה ורקטות מאחורי ביתה והסתירו את הנשקים מתחת לשמיכות כחולות. היא שבה ופנתה אל הלוחמים ואמרה להם, "בבקשה, יש ילדים בבית הזה." אחד מלוחמי החיזבאללה כיוון אליה את נשקו האוטומטי ואמר לה "תשתקי ותיכנסי פנימה." זהרה שבה לביתה, בוכה.⁴³⁶

בערך באותה שעה שבה התעמתה זהרה עם לוחמי החיזבאללה, צה"ל הורה (בערבית) לאנשי הכפר לפנות מייד את הכפר. לשם כך השתמש ברמקולים שהוצמדו אל מגדלי השידור הישראליים שניצבים לאורך הגבול. לדברי סאלם איברהים ראנם, שבאותו בוקר שוחח בטלפון מבירות עם אנשי מרוואחין, אנשי הכפר ניסו למצוא מקלט בעמדה מאוישת של ארגון משקיפי האו"ם (United Nations Truce Supervisory Organization) ושל יוניפי"ל (United Nations Interim Force in Lebanon):

⁴³³ שני הגברים שנהרגו היו נהג הטנדר, עלי כאמל עבדאללה, בן 60, ומוחמד מוסא ראנם, שהיה בטנדר עם אשתו וששת ילדיהם. לאיש מהם לא היה קשר עם חיזבאללה.

⁴³⁴ ראיון שערך Human Rights Watch (השם שמור), ביירות, 5 בספטמבר 2006.

⁴³⁵ שם.

⁴³⁶ כני"ל.

דיברתי בטלפון עם קרובי המשפחה שלי בכפר. בערך בשעה 08:30 או 09:00 באותו יום, קרובי המשפחה שלי התקשרו כדי לומר שהישראלים הזהירו שעליהם לפנות בתוך שעותיים. הישראלים דיברו ברמקולים בערבית מעבר לגבול, שהוא קרוב. קרובי המשפחה שלי אמרו שהם ילכו לעמדת יוניפי"ל הסמוכה לכפר. הם הלכו לעמדה ונשארו שם במשך שעותיים, אבל אחרי שעותיים יוניפי"ל אמרו שיש להם הוראות לא לתת להם להיכנס.⁴³⁷

קופי ענאן, המזכיר הכללי של האו"ם, אישר מאוחר יותר כי אנשי האו"ם סירבו להעניק סיוע לאנשי מרוואחין, אך הכחיש את האירועים שקרו לאחר מכן ואמר כי מי שנהרגו מאוחר יותר באותו יום בהתקפת ישראל "לא היו קשורים" לקבוצה שפנתה אל האו"ם לקבלת הגנה: "בניגוד למה שדווח באמצעי התקשורת, לא היו אלה אותם אזרחים שפנו קודם לכן ליוניפי"ל בבקשה למקלט."⁴³⁸

ואולם, מחקירת Human Rights Watch עולה כי אחדים מאלו שנהרגו כן נמנו עם הקבוצה שנדחתה על ידי אנשי האו"ם ששהו בעמדת התצפית. אחרים שנהרגו המתינו גם הם לתשובת האו"ם, אף כי לא ניגשו בעצמם לעמדה של האו"ם. וויסאם עבדאללה בן ה-15, שניצל מההתקפה, הסביר ל-Human Rights Watch כי כל הכפר המתין לתשובתם של משקיפי האו"ם: "אחדים מהאנשים החליטו ללכת לעמדת האו"ם וניגשו לשם ברגל. אנחנו המתנו בכיכר המרכזית של הכפר. אנשים רבים המתינו שם, המתינו לתשובה [מהאומות המאוחדות]. ואז אנשים חזרו ואמרו, 'האו"ם לא יקבל אותנו.'⁴³⁹ אביו, מוחמד, שלא היה בכפר באותה עת אך היה כל הזמן בקשר עם קרובי משפחתו באמצעות הטלפון הסלולארי, תיאר בראיון נפרד השתלשלות אירועים דומה:

אנשי הכפר הלכו אל המרכז הקשור לכוח המשקיפים של האו"ם [UNTSO] ב-09:15 ודיברו עם שלושה קצינים בני לאומים שונים. הם לא הסכימו לתת להם להיכנס. בנקודה זו, התפצלה קבוצת אנשי הכפר לשתיים. אחת הקבוצות פנתה אל עמדת יוניפי"ל והקבוצה השנייה שבה אל כיכר הכפר כדי להמתין לתשובת יוניפי"ל. אנשי יוניפי"ל אמרו, "נספרו אתכם וניתן לכם להיכנס." קצין של UNTSO הלך אל עמדת יוניפי"ל ואמר להם לא לאפשר [לאזרחים] להיכנס כדי למנוע טבח נוסף כמו זה שקרה בכפר קנה.⁴⁴⁰

אפשר שלקציני האו"ם היו הוראות מפורשות שלא לאפשר לאזרחים למצוא מחסה בבסיסם בתקופות של פעולות איבה אקטיביות, הוראות שהאו"ם יישם לאחר התקפת ישראל נגד בסיס יוניפי"ל בקנה ב-1996 שבה

⁴³⁷ ראיון שערך Human Rights Watch עם סאלם איברהים ראנס, ביירות, 27 ביולי 2006.

⁴³⁸ "Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Force in Lebanon for the period 21 January 2006 to 18 July 2006," UN doc S/2006/560, 8 – 7 פסקאות, 21 ביולי 2006.

⁴³⁹ ראיון שערך Human Rights Watch עם וויסאם מוחמד עבדאללה, ביירות, 5 בספטמבר 2006.

⁴⁴⁰ ראיון שערך Human Rights Watch עם מוחמד איסמעיל עבדאללה, ביירות, 19 באוגוסט 2006.

נהרגו למעלה מ-100 אזרחים שמצאו שם מקלט.⁴⁴¹ נוכח העובדה שבקרב אנשי הקבוצה הגדולה יותר נמנו הרוגים כתוצאה מהתקפת ישראל שבאה לאחר מכן, מן הראוי שהאו"ם יחקור אם קציני האו"ם במקום היו יכולים לנקוט פעולה שהייתה יכולה להגן טוב יותר על האזרחים.

לאחר שהתעמתו עם לוחמי החיזבאללה שהגיעו לכפרם, קיבלו הוראה מישראל להתפנות מייד ולא הצליחו למצוא מקום מקלט במתקן של האומות המאוחדות, כמה מן האזרחים ארזו את חפציהם ויצאו בשיירה של שלושה כלי רכב בניסיון להימלט מכפרם: בטנדר הלבן של עלי עבדאללה נסעו 27 איש, במרצדס החומה של עלי סייף נסעו שישה ובמרצדס כחולה שבעליה אלמוני לא ידוע כמה אנשים נסעו. נוסעי שלושת הרכבים נופפו דגלים לבנים כדי לוודא שהישראלים לא יחשבו אותם בטעות ללוחמי חיזבאללה. תחילה נסעה השיירה לכפר השכן אום אל-תות. שם, המתינו כשעה כדי לראות אם רכב שנסע לפניהם הצליח להגיע בשלום לצור. לאחר שקיבלו שיחת טלפון שבה נאמר להם שהמכונית שלפניהם הגיעה בשלום לצור הם החליטו להמשיך בדרכם.⁴⁴² בנקודה זו, המרצדס הכחולה נפרדה מהשיירה ופנתה לדרך אחרת.

כששני הרכבים הגיעו לחוף קצת לפני ביאדה, על צוק ממנו נשקף הים התיכון, התחמם הטנדר ונעצר. השיירה לא הייתה יכולה למצוא מקום גרוע מזה לעצור. ספינת חיל הים הישראלית הייתה במרחק קצר מהחוף. חיל הים היה בכוננות גבוהה מחשש להתקפות נגד ספינותיו. ערב קודם הדהים חיזבאללה את חיל הים הישראלי כשתקף בטיל שיוט נגד ספינות מסוג C-802 Silkworm את הסטי"ל אחי חנית, אחת מספינות הטילים המתקדמות ביותר של חיל הים, פגע בספינה והרג ארבעה מאנשי צוותה. טיל C-802 הוא טיל מונחה לייזר במשקל 715 קילוגרמים. זהו נשק מתוחכם והשימוש בו הפגיע את צה"ל.⁴⁴³

הופעתם הפתאומית של שני כלי רכב חונים, ביניהם טנדר לבן, בקו הראייה של ספינת מלחמה ישראלית אחרת בוקר לאחר ההתקפה הקודמת היא זו שקרוב לוודאי גרמה לישראלים להניח שהשיירה האזרחית שנעצרה בגלל תקלה אינה אלא חוליה נוספת של החיזבאללה שמתכוננת לירות טיל על הספינה, למרות הדגלים הלבנים שהתנופפו מעל המכוניות (ייתכן שלא ניתן היה לראות אותם מהספינה).

עלי, נהג הטנדר, הורה לילדים לרדת מחלקו האחורי של הטנדר כדי שהישראלים יבינו שמדובר באזרחים (בנקודת זו חלק מהנוסעים כבר היו פצועים ולא יכלו לצאת מהטנדר). במשך כשבע דקות ניסו הנהגים נואשות להתניע את הטנדר, כשלפתע פגע טיל בתא הנהג של הטנדר וגרם למותם של עלי ושל אימו הקשישה. שני ניצולים סיפרו ל-Human Rights Watch שחשבו שהטיל הראשון נורה אליהם מספינת המלחמה הישראלית ששייטה לאורך החוף, אך דיוק הפגיעה והנוק הקטן יחסית שנגרם מצביעים על כך שמזל"ט ישראלי בלתי נראה שחג מעליהם הוא זה שככל הנראה ירה את הטיל, שכן הסיכוי לפגיעה מדויקת כל כך

⁴⁴¹ ראה Robert Fisk, "Marwahin, 15 July 2006: The Anatomy of a Massacre," *The Independent* (London) 30 בספטמבר 2006.

⁴⁴² ראיון שערך Human Rights Watch עם מוחמד איסמעיל עבדאללה, ביירות, 19 באוגוסט 2006.

⁴⁴³ Nicholas Blanford, "Hizbollah and the IDF: Accepting New Realities Along the Blue Line."

בטנדר בירי מהספינה קטן מאד.⁴⁴⁴ הפגיעה הראשונה גרמה לפציעתם של הילדים והנשים בשיירה, אך הם ניצלו וניסו לזחול למקום מבטחים.

וויסאם עבדאללה בן ה-15 שהיה בין הניצולים תיאר כיצד, אחרי ההתקפה הראשונה, הופיע מסוק אפאצ'י של חיל האוויר הישראלי ותקף את האזרחים הנמלטים כשהוא יורה עליהם ארבעה טילים לפחות ומרסס אותם באש מקלעים:

אני נפצעתי מהטיל הראשון. רסיס פגע בי בירך הימנית והפיצוץ העיף אותי אל מחוץ לטנדר. הרסיס פגע בעורק והדם התחיל לזרום... ואז הגיע אפאצ'י, ראיתי אותו במו עיני. הוא טס בגובה בינוני. האפאצ'י ירה [טיל] אל הטנדר, ואחר כך ירה [טיל] לעבר המרצדס החומה. אחותי מירנה הייתה בטנדר. הלכתי לעזור לה, אבל האפאצ'י ירה טיל שעבר בינוני [והרג את מירנה] והעיף אותי אחורה. אני חושב שהאפאצ'י ירה עלינו ארבעה טילים. הוא גם השתמש בירי מקלעים - אנשים היו עדיין חיים והוא ירה עליהם במקלעים שלו. העמדתי פני מת. התחבאתי בצמחייה והעמדתי פנים שאני מת.⁴⁴⁵

המשפט ההומאניטרי קבוע כי צדדים נלחמים נדרשים בכל עת לנקוט באמצעי זהירות בביצוע פעולות צבא כדי למזער את הנזק שנגרם לאזרחים. לא זו בלבד שעליהם לעשות כל שביכולתם לוודא שהמטרות הן אובייקטים צבאיים, אלא גם לאחר שמתברר שהמטרה אינה אובייקט צבאי, עליהם לעשות ככל יכולתם לבטל את ההתקפה או להשהותה.⁴⁴⁶ ולכן גם אם היה לצה"ל בסיס מוצדק להתקפה הראשונה נגד הרכב (וכלל לא ברור כיצד ייתכן שצה"ל, שמשמש באמצעי ראייה משופרים, לא הצליח להבחין באופיים האזרחי של הרכבים), צה"ל היה צריך לעצור את ההתקפה של המסוק ברגע שהתברר שהמטרה אינה אובייקט צבאי.

בהתקפה נהרגו עשרים ושלושה אנשים: נהג המכונית, עלי עבדאללה, בן 60; אימו, סבחה חסן עבדאללה, בשנות ה-80 לחייה; צנעה עבדאללה, בת 35 (בהיריון). זהרה עבדאללה, בת 52, האם שהתעמתה עם לוחמי החיזבאללה מספר פעמים, מתה עם שניים מילדיה: האדי עבדאללה, בן 6 ומירנה עבדאללה, בת 13; מוחמד עלי עבדאללה, בן 17, חתנה של זהרה; חמישה אחים: עלי כאמל עבדאללה בן 15; חוסיין כאמל עבדאללה, בן 13; חסן כאמל עבדאללה, בן 12; מוחמד כאמל עבדאללה, בן 10; למה כאמל עבדאללה, 8; מוחמד ראנם בן 45, אישתו סוהא ראנם, בת 35 (שהייתה בחודש השביעי להריונה) וששת ילדיהם: קאסם ראנם, בן 17; מוסטפה ראנם, בן 15; חסן ראנם, בן 14; זיינב ראנם, בת 10; פטימה ראנם, בת 9 ודוחה ראנם; ומרים איברהים עבדאללה, בת 27. שני אנשים נוספים נהרגו מבין נוסעי המרצדס החומה: לטיפה עבו חוולה, בשנות

⁴⁴⁴ אילו נורה הטיל הראשון מספינת חיל הים, קרוב לוודאי שהיה קודם לו מטח ארטילריה מתותחי הספינה או טיל נגד ספינות מסוג הרפון. סביר להניח שמטח הארטילריה וטיל ההרפון לא היו פוגעים בטנדר הקטן כבר במטח הראשון וקרוב לוודאי שהרכב היה נהרס לחלוטין אילו היה נפגע מפגיעה ישירה. מוזל"טים יורים טילים קטנים בהרבה שגורמים לנזק דומה לזה שנגרם לטנדר הקטן והם מאד מדויקים בפגיעותיהם. במהלך ההתקפה הראשונה היא לא נראה חג מעליהם ולא נשמע אף מסוק. גם טיל שהיה נורה ממטוס היה הורס לחלוטין את הטנדר.

⁴⁴⁵ ראיון שערך Human Right Watch עם וויסאם מוחמד עבדאללה, ביירות, 5 בספטמבר 2006.

⁴⁴⁶ ראה פרוטוקול I, סעיף (b) 57.

ה-60 לחייה ופאוזי אבו חוולה בן 75.⁴⁴⁷ ארבעה ילדים ניצלו מפגיעת הטיל בטנדר וארבעה מבוגרים ניצלו מפגיעת הטיל במרצדס החומה.

כל הרוגי ההתקפה נקברו כאזרחים. אנשים זועמים ממרוואחין נכנסו לעימות עם נציגי החיזבאללה שניסו להשתתף בהלוויה והאשימו אותם כי גם הם אשמים במותם. וכך אמר מוחמד עבדאללה, שאיבד בהתקפה את אשתו ושניים מילדיו: "בעיני, כולם אחראים למותם של בני משפחתי: האומות המאוחדות, ישראל וחיזבאללה."⁴⁴⁸

כשעתיים לאחר ההתקפה, הגיעו למקום אמבולנסים לבנוניים שפינו כמה מהפצועים ומההרוגים. מאוחר יותר, יוניפי"ל חילץ ממקום האירוע שש עשרה גופות נוספות והצהיר כי צוותי הרפואה שלו פעלו תחת אש במהלך פעולת החילוץ.⁴⁴⁹ צלם של סוכנות חדשות בינלאומית הגיע למקום כשעתיים לאחר ההתקפה, אחרי האמבולנסים הלבנוניים ולפני יוניפי"ל וסיפר ל-Human Rights Watch כי מצא טנדר לבן ומכונית נוסעים הרוסים לגמרי וספר במקום האירוע שש עשרה גופות, רבים מהם ילדים.⁴⁵⁰ לא היו ראיות לנוכחות חיזבאללה ברכבים שהותקפו או במקום שבו אירעה התקפה.

הריגת שלושה אזרחים, שהים, 16 ביולי

בשעה 22:00 לערך של ה-16 ביולי, ירה מטוס קרב ישראלי לעבר חמישה טנדרים שחנו בשטח פתוח ששימש כחנייה חופשית לטנדרים בין הכפרים הסונים שמיס ושהים. אנשי הכפר בחניון הטנדרים התמחו בתיקוני טנדרים. תא המטען של כל חמשת הטנדרים לא היו מכוסים ולא היה בהם מטען. חוקרי Human Rights Watch בחנו את הטנדרים ההרוסים במהלך ביקור שערכו במקום ב-23 בספטמבר ולא מצאו ראיות שיכולות להצביע על כך שהטנדרים נשאו מטען צבאי כלשהו, לדוגמה ראיות לפיצוצים משניים. לדברי אנשי המקום, שהגם מוסלמים סונים שאינם קשורים לחיזבאללה, חמשת הטנדרים היו רכבים מסחריים שהוחנו שם ולא היה להם כל קשר עם חיזבאללה.

בתיקפה הראשונה נהרסו חמשת הטנדרים והדרך הראשית ובית דירות סמוך רוסס בריסיס. מן הריסיס והזכוכיות השבורות נפצעו לפחות 28 מהדיירים, שניים מהם באורח קשה. מוניפה דרוויש בת 70 ומליכה, העוזרת שלה מסרי לנקה. שכנים מיהרו לפנות את השתיים ואחד השכנים, סמיר אחמד עבדאללה, בן 42 שם אותן במכוניתו כדי להסיע אותן לבית החולים. בן משפחה אחר ליווה אותם במכונית נפרדת.

⁴⁴⁷ ראיון שערך Human Rights Watch עם מוחמד איסמעיל עבדאללה, ביירות, 19 באוגוסט 2006; רשומות של בית החולים הממשלתי בצור.

⁴⁴⁸ ראיון שערך Human Rights Watch עם מוחמד איסמעיל עבדאללה, ביירות, 5 בספטמבר 2006.

⁴⁴⁹ ראיון שערך Human Rights Watch עם מילוס סטרוגר, דובר יוניפי"ל, 16 ביולי 2006.

⁴⁵⁰ ראיון טלפוני שערך Human Rights Watch עם עיתונאי (השם שמור), 16 ביולי 2006.

כ-10 דקות לאחר ההתקפה הראשונה, לאחר שכבר עזבו את בית הדירות ברכבו, שב מטוס הקרב ותקף פעם נוספת, הפעם ירה טיל שפגע סמוך לרכב. בתקיפה נהרגו סמיר, מוניפה ומליכה. קרוב המשפחה שהיה במכונית השנייה ניצל מהתקיפה אך נפצע באורח קשה והיה עדיין מאושפז בבית החולים כאשר Human Rights Watch ביקר במקום כעבור חודשיים.⁴⁵¹

הריגת חמישה אזרחים שעסקו בהברחת דלק בעמק הבקעה, 19 ביולי

במהלך הלילה שבין ה-18 וה-19 ביולי, בשעה 3:00 בערך, פגעו מזל"טים ישראלים בשלושה כלי רכב נפרדים שעסקו בהברחת דלק לאורך הגבול בין לבנון וסוריה. המבריחים הלבנונים היו כולם מוסלמים סונים ולא היו קשורים לחיזבאללה. הם נסעו לגבול הסורי בדרכי עפר הרריות כדי למלא דיזל במיכלי הדלק הגדולים שנשארו על גבי הטנדרים שלהם, כיוון שבעקבות האמברגו הכללי על האוויר, הים והיבשה שישראל הטילה על לבנון, הורגש מחסור בדיזל. כתוצאה מתקיפות המזל"טים נהרגו חמישה בני אדם.

בשעה 03:00 לערך, תקף מזל"ט ישראלי טנדר שנשא מיכל דיזל מוברח. נהג הטנדר חזר בדיוק מהגבול הסורי ופרק את מיכל הדיזל בתחנת דלק בכפר האם. בהתקפה נהרגו שני אחים שישבו בטנדר, פיידאללה מוסטפה בן 27 ושאהיד מוסטפה בן 23.⁴⁵² באותה שעה בערך, מזל"ט ישראלי תקף שני טנדרים שנשארו דיזל מוברח ונסעו בדרך הררית בין הגבול הסורי ובין הכפר הלבנוני מערבון. בהתקפה זו נהרגו שלושת האנשים שנסעו ברכבים: דיאב יחייה, בן 27, בן דודו מואפק יחייה בן 32 ושכנם מוחמד מוחמד בן 40.⁴⁵³ לאיש מההרוגים לא היה קשר עם החיזבאללה.

אזרחים שמובילים דלק ואינם קשורים ללחימה אינם משתתפים במישרין בפעילויות האיבה ולכן אין לתקוף אותם תקיפה ישירה.⁴⁵⁴ אף כי דלק יכול להיות אובייקט צבאי תקף ומכאן שמטרה לגיטימית להתקפה, יהיה צורך להוכיח שלא זו בלבד שהדלק יכול לתמוך בצורה אפקטיבית בפעולות הצבאיות של היריב, אלא גם שהשדחתו תעניק לתוקף יתרון צבאי ברור.⁴⁵⁵ במקרים אלה לא הייתה כל ראייה לכך שהדלק משמש או היה יכול לשמש למטרות צבאיות, שכן הוא סופק לתחנות דלק אזרחיות בכפרים סונים.

הריגת שישה אזרחים ופציעת שמונה אזרחים שנמלטו מעייתרון, 19 ביולי

אנשי הכפר עייתרון, הממוקם במרחק קילומטר אחד צפונית לגבול ישראל – לבנון, החלו להימלט ממנו לאחר שבשתי תקיפות גדולות של צה"ל האחת ב-16 ביולי והשנייה ב-18 ביולי, נהרגו 12 אזרחים ותשעה אזרחים,

⁴⁵¹ ראיון שערך Human Rights Watch עם וואדי מוסבח שעבן, שהים, 23 בספטמבר 2006; ראיון שערך Human Rights Watch עם חייל צבא לבנון שהיה עד לתקיפה, שהים, 23 בספטמבר 2006.

⁴⁵² ראיון שערך Human Rights Watch עם מוחמד מחמוד מראד, האם, 11 בספטמבר 2006.

⁴⁵³ ראיון שערך Human Rights Watch עם מוחמד חיידר, מרעבון, 11 בספטמבר 2006; ראיון שערך Human Rights Watch עם עלי חסן יהיבה, מרעבון, 11 בספטמבר 2006.

⁴⁵⁴ ראה פרוטוקול I, סעיף 51(3).

⁴⁵⁵ ראה פרוטוקול I, סעיף 52(2).

בהתאמה (ראה לעיל). להלן ההסבר שנתן חוסאם חידר, אחד מהנמלטים בשיירה: "לאחר הטבח השני, התחלנו ממש לפחד. נהיה קשה לבוא וללכת. בעליה של תחנת הדלק התעקש לעזוב. קיבלתי טלפונים מקרובי משפחה בביירות שקראו לי לעזוב."⁴⁵⁶

ב-18 ביולי, שיירה של שלושה רכבים עזבה את עייתרון בערך בשעה 15:00 והגיעה בשלום להרי השוף מסביב לביירות, איזור לא שיעי ברובו שלא נפגע מההפגזות. בבוקר שלמחרת, בערך בשעה 08:00 עזבה את עייתרון שיירה נוספת של שלושה רכבים ובה שישה אנשים, שנפפו בדגלים לבנים.

בעת שהשיירה נסעה בקטע הכביש בין בזורייה וחוש, בפאתי עיר החוף צור, תקף אותה מזל"ט ישראלי. חוסאם חידר, מורה שהיה ברכב השלישי שבשיירה, סיפר ל-Human Rights Watch:

בזורייה, הכביש הראשי היה חסום מהריסות. היה שלט מקרטון עם הכוונה לצור. התקדמנו משם לעבר צור. נסענו 500 מטרים. ואז המכונית הראשונה שבה נהג סעיד התלקחה, ושמענו פיצוץ. שנייה אחר כך, פגע טיל ברכבו של רסאן, שהיה הרכב השני.

נתקפנו פאניקה וברחנו מהמכונית שלנו והתחבאנו בבוסתן. לפתע עבר טיל בינינו. הטיל פגע באשתי בידה השמאלית וחתך את העורק הראשי שלה וכמה עצבים. היא איבדה אצבע בידה השמאלית. פניה של ביתי היו מלאים בדם. רסיסים פגעו ברגליה, בחזה ובכתפה.

אמי עוד לא נפגעה. היא התרוממה [לאחר הפיצוץ] והלכה לעבר הבוסתן. טיל נוסף פגע, ואז ראיתי את אימי שוכבת על הרצפה. היא איבדה רגל ויד ומתה כעבור 10 דקות. אבי איבד אצבע ונפצע מרסיסים ברגלו.⁴⁵⁷

ארבעה אנשים שהיו ברכב הראשון נהרגו: סעיד חמזה עבאס, בשנות החמישים לחייו; פטימה עבאס, בת 45; שרה וואסף עבאס, בת שנה; ועלייה מנסור, בת 45. שני נוסעים נוספים נפצעו אך נותרו בחיים. גם הרכב השני בשיירה נפגע. ברכב הזה ונהרג הנהג, רסאן פקיח בן 35, ושני נוסעים אחרים נפצעו. בהתקפה נהרגה גם ליילה חידר בת 67, אימו של חוסאם. ארבעת הנוסעים האחרים נפצעו באורח קשה.

לדברי אחת מהניצולים, שגם היא נפצעה באורח קשה בהתקפה, לא הייתה בשיירה נוכחות של החיזבאללה. "לא היו לוחמים במכוניות, לא היו אמצעי לחימה, רק אזרחים שניסו להימלט על נפשם."⁴⁵⁸ היא אמרה שלא

⁴⁵⁶ ראיון שערך Human Rights Watch עם חוסאם חידר, עייתרון, 19 בספטמבר 2006.

⁴⁵⁷ שם.

⁴⁵⁸ ראיון שערך Human Rights Watch עם לטיפה עלי פרחאת, עייתרון, 19 בספטמבר 2006.

הייתה נוכחות של חיזבאללה באזור שבו הם הותקפו: "לא היה שום דבר מסביב לאזור שבו הותקפנו, רק בוסתנים – לא אנשים ולא לוחמים, זה היה אזור ריק."⁴⁵⁹ חוסאם חיידר סיפר ל-Human Rights Watch:

איש מאיתנו אינו איש צבא, ולא היו כלי נשק במכונית. באזור שמסביב למקום שבו הותקפנו לא ראיתי נוכחות צבאית [של חיזבאללה]. עד עכשיו, אני מנסה לנתח את מה שקרה ועדיין אין לי תשובה. ראו בבירור שאנחנו אזרחים, היו לנו דגלים לבנים. מכוניות אחרות עברו אחרינו ושום דבר לא קרה להם.⁴⁶⁰

זה"ל לא נתן כל הסבר להתקפה ולא סיפק כל מידע שמתייחס לפעילות של החיזבאללה בסמיכות לשיירה בזמן ההתקפה.

הריגת שלושה אזרחים ופציעת 14 אזרחים שנמלטו מטירי, 23 ביולי

בעקבות הפגזות כבדות של ישראל על הכפר טירי, בין בינת ג'בל לתיבנין, נלכדו 49 בני משפחת שייטו המורחבת בבית אחד מאז פרוץ המלחמה. מאחר שאזל המזון, החליטה המשפחה לעזוב את הכפר לאחר ששמעו את הוראות זה"ל להתפנות. ב-21 ביולי, פנתה המשפחה אל הצלב האדום הלבנוני בבקשת עזרה בפינוי, אך הצלב האדום לא הצליח להגיע לכפר. ב-22 ביולי, עלו 23 מבני המשפחה, ביניהם מרבית הילדים שהיו בבית, על ג'יפ ושני רכבים והותירו מאחוריהם שבעה עשר בני משפחה שנותרו ללא אמצעי תחבורה. השיירה הראשונה הגיע בשלום לצור.

ב-23 ביולי, שכנעו בני המשפחה הנותרים נהג מונית לקחת אותם לצור בטנדר, ובתמורה שילמו לו \$1,000. המשפחה הניפה דגל לבן גדול מחוץ לטנדר ורבים מבני המשפחה החזיקו בפיסות בד לבנות כדי לציין את מעמדם האזרחי.⁴⁶¹

בעת שעבר הטנדר את קפרא, הוא נפגע מתקיפה ישראלית. מוסבח שייטו, שישב ליד הנהג אך ניצל, סיפר ל-Human Rights Watch: "שמעתי רעש כמו גלגל שהתפוצץ והטנדר התחיל לסטות מהדרך. אמרתי לנהג להאט, והוא אמר 'נפגענו!' הטנדר עצר והנהג ואני יצאנו החוצה. בעוד הנהג קורא לי לעזור לו להוציא החוצה את הפצועים, פגע ברכב טיל שני."⁴⁶² ככל הנראה, ירה את הטילים מזל"ט ישראלי שלא נראה בשמיים.

⁴⁵⁹ ש.ם.

⁴⁶⁰ ראיון שערך Human Rights Watch עם חוסאם חיידר, עיירתון, 19 בספטמבר 2006.

⁴⁶¹ ראיון שערך Human Rights Watch עם מומתהא שייטה, ביירות, 27 ביולי 2006; ראיון שערך Human Rights Watch עם מוסבח שייטה, ביירות, 27 ביולי 2006.

⁴⁶² ראיון שערך Human Rights Watch עם מוסבח שייטה, ביירות, 27 ביולי 2006.

שרידים של רכב מסחרי אזרחי שנפגע מטיל שנוורה על ידי מזלייט ישראלי ב-23 ביולי 2006, ליד העיירה קאפרא. ברכב היו 17 אזרחים בני משפחת שאעיטו שנמלטו מבתיהם בעיירה אל-טירי. שלושה מבני המשפחה נהרגו ו-14 נפצעו. © 2006 פיטר בוקארט/ Human Rights Watch

בהתקפת הטילים נהרגו שלושה אנשים: נזירה שייטו, כבת 70, בנה מוחמד אמין שייטו, בן 53 והשומר הסורי של המשפחה, זקוואן [שם משפחתו לא ידוע]. באמצע שנות הארבעים לחייו. לאחר ההתקפה נותרו גופותיהם ברכב עד להפסקת האש של 48 שעות כיוון שצוותי החילוץ לא יכלו להגיע לאזור ימים רבים לאחר התקרית. בהתקפה נפצעו 14 בני המשפחה האחרים, ואחדים מהם נזדקקו לאשפוז ממושך.

לדברי מוסבח שאיטו, "כשנפגענו, לא היה איש בסביבה – שום התנגדות [חיזבאללה], שום דבר. האיש היחיד שראינו בדרך היה נהג פצוע לצד הדרך שביקש עזרה."⁴⁶³ נוסעים שעברו באזור לא ידעו בהכרח אם באופן כללי לוחמי חיזבאללה היו פעילים באזור. ואולם, צה"ל לא נתן כל הסבר להתקפה ולא מסר כל מידע שמתייחס לפעילות של החיזבאללה בסמיכות לטנדר בזמן ההתקפה.

הריגת שני אזרחים ופציעת ארבעה אזרחים שנמלטו ממנסורי, 23 ביולי

משפחת סרור המתגוררת בגרמניה הגיעה לחופשה בכפר מנסורי שעל שפת הים, מרחק 16 קילומטרים דרומית לצור, יומיים לפני פרוץ המלחמה בלבנון.⁴⁶⁴ ב-23 ביולי, ניסתה המשפחה לנסוע בשיירה של שלושה

⁴⁶³ שם.

⁴⁶⁴ ראיון שערך Human Rights Watch עם דוקטור האשם זין, צור, 1 באוגוסט 2006. ראה גם Anthony Shadid, "Terror Rains Down From Sky on Fleeing Lebanese: Several Refugees Killed by Missile-firing Israeli Helicopters," Washington Post, 24 ביולי 2006; Tim Butcher, "Unbelievable' Losses, Terror as Civilians Flee Missiles," Los Angeles Times; 2006 Megan K. Stack, "Any Moving Car Becomes A Target, as Israelis Turn the Screw, Tactics Become Tougher," Daily Telegraph (London), 24 ביולי 2006.

רכבים לצור כדי להתפנות לגרמניה, ונופפה דגלים לבנים. בערך בשעה 10:30, כארבעה קילומטרים דרומית לצור סמוך לכפר מעלייה, ירה מסוק או מזל"ט ישראלי לעבר הרכב. בהתקפה נהרגו במקום דרוויש מודהילי, בן 38, הנהג השכיר של הרכב, וגיסו, מוחמד סרור, בן 36. הרכב התלקח כשגופותיהם של דרוויש מודהילי ומוחמד סרור בתוכו.

ילדיו של מוחמד סרור, אחמד בן 15, עלי בן 13, מחמוד בן 8 ומרים בת 8 חודשים סבלו מכוויות חמורות ופנו לגרמניה לקבלת טיפול רפואי מיוחד. קרובי משפחה של הקורבנות שבקיאים בנסיבות המתקפה סיפרו ל-Human Rights Watch כי לא היו סימנים כלשהם לפעילות צבאית של חיזבאללה באזור או לאמצעי לחימה בקרבת מקום ולאיש מבני המשפחה לא היה כל קשר עם חיזבאללה.⁴⁶⁵ צה"ל לא נתן כל הסבר להתקפה ולא מסר כל מידע שמתייחס לפעילות של החיזבאללה בסמיכות לטנדר בזמן ההתקפה.

פציעת תשעה אזרחים שנמלטו ממסורי, 23 ביולי

זמן קצר לאחר שהותקפה משפחת סרור (לעיל), מסוק אפאצ'י של צה"ל פגע ברכב אזרחי נוסף באותו אזור. זיין זבד, חקלאי בן 45, נסע גם הוא צפונה ממסורי, בניסיון לפנות את אשתו ואת ארבעת ילדיו. בדרך, נתנה המשפחה טרמפ לאדם שנפצע בעת שמכוניתו הותקפה מן האוויר בקליילה, ולשני אנשים נוספים שנפצעו במעלייה (אותו אזור שבו הותקף רכבה של משפחת סרור), שנפגעו מטיל שירה לעברם מסוק ישראלי בעת שרכבו על אופנוע. עלי ג'אפר, פועל בן 21 שנפצע בעת שרכב על אופנועו סיפר ל-Human Rights Watch:

כשנפגעתי, לא היה כלום מסביבי, שום התנגדות [חיזבאללה]. נהגתי עם מכנסיים קצרים ונשאתי את התיק שלי על הגב, ונראיתי כמו אזרח. ... נהגתי באופנוע ופתאום הוא פשוט נמס לי בידים. היה טיל ממסוק. ... [רכבו של זין זבד] עצר כדי לאסוף אותנו, הנהג היה מהכפר שלנו.⁴⁶⁶

לאחר מכן, מטח שנורה ממסוק אפאצ'י ישראלי פגע ברכבו של זין זבד במרחק ארבעים מטרים מבית החולים נג'ים, ופצע את כל תשעת הנוסעים שהיו במכונית.⁴⁶⁷ ההתקפה נגד משפחת זבד התרחשה בטווח ראייה מבית החולים נג'ים. צה"ל לא נתן כל הסבר להתקפה ולא מסר כל מידע שמתייחס לפעילות של החיזבאללה בסמיכות לרכב בזמן ההתקפה.

24 ביולי 2006; *Boston Globe*; Thanassis Cambanis, "For Fleeing Lebanese Families, Road Exact Heavy Toll," 24 ביולי 2006. שם.⁴⁶⁵

⁴⁶⁶ ראיון שערך Human Rights Watch עם עלי ג'אפר, צור, 1 באוגוסט 2006.

⁴⁶⁷ שם. ראה גם Raed El Rafei, "'Good Samaritan' Survives Attack After Rescuing Wounded; Eight Passengers Barely Escape Burning Vehicle," 25 ביולי 2006; *Daily Star* (Lebanon) Butcher, "Any Moving Car Becomes A Target, as Israelis Turn the Screw, Tactics Get Tougher," 24 ביולי 2006. *Daily Telegraph*.

פציעת שישה נהגי אמבולנס ושלושה חולים, 23 ביולי

ב-23 ביולי בשעה 23:15, תקפו כוחות צה"ל שני אמבולנסים של הצלב האדום הלבנוני בקנה. אין ספק כמעט שהטיילים נורו ממזל"ט ישראלי שחג בשמיים. בעת שפגע בהם הטיל, העבירו האמבולנסים, שדגלי הצלב האדום שהתנוססו מעליהם היו מוארים בפנס שהותקן עליהם, שלושה אזרחים לבנונים פצועים מאמבולנס אחד לאחר. לאחר המקרה, באתרי אינטרנט אחדים נטען כי ההתקפה על האמבולנסים "מעולם לא קרתה" וכי מדובר בתחבולה בניצוחו של החיזבאללה.⁴⁶⁸ בתגובה, ערכו חוקרי Human Rights Watch חקירה מעמיקה יותר של ההתקפות נגד האמבולנסים בקנה ופרסמו דו"ח נפרד על ממצאיה.⁴⁶⁹ המידע שלהלן מסכם את הממצאים העיקריים שעלו מחקירתו של Human Rights Watch:

בשעה 21:30 לערך, ירו כוחות צה"ל פגזי ארטילריה ליד ביתו של אחמד פוואז, בן 41, מכונאי רכב מתיבנין. בהתקפה נפצעו חמשת בני משפחת פוואז: אחמד פוואז; שני בניו התאומים מוחמד ועלי בני 13; אשתו פטימה; אימו ג'מילה, בת 80.⁴⁷⁰ כל החמישה הועברו לבית החולים בתיבנין, שם קיבלו טיפול ראשוני. זמן קצר לאחר השעה 22:30, ביקש בית החולים בתיבנין מהצלב האדום להתכונן להעברתם לצור להמשך טיפול של שלושת הפצועים שנפצעו באורח הכי קשה - אחמד, מוחמד וג'מילה.

פקידי הצלב האדום הלבנוני בתיבנין יצרו קשר עם עמיתיהם בצור. הם החליטו לשלוח אמבולנס נוסף מצור שיפגוש את האמבולנס מתיבנין באמצע הדרך בקנה, ייקח ממנו את הפצועים וישחרר אותו לשוב לבסיס בתיבנין.

צוותי האמבולנס שרואיינו על ידי Human Rights Watch דיווחו כי שני האמבולנסים נשאו סימני זיהוי ברורים וניתן היה לזהותם כאמבולנסים ממרחק גדול. הם היו צבועים בלבן וצלבים אדומים גדולים צבועים משני צידיהם ועל הגג. על גגו של לכל אחד מהם הוצמד דגל צלב אדום גדול, שהוא בפנס שהותקן על גג האמבולנס. לאמבולנסים גם היה אור כחול מהבהב כדי שייראו ממרחק רב, גם בלילה. צוות האמבולנס אישר כי הדליק את האורות והפעיל את הסירנות במהלך כל הפעולה, בהתאם להוראות ההליך המקובל.⁴⁷¹

שני האמבולנסים הגיעו לקנה בערך באותה שעה וחנו זה ליד זה בכיכר המרכזית. צוותי האמבולנסים מיהרו להעביר את שלושת הפצועים מהאמבולנס שהגיע מתיבנין אל האמבולנס שהגיע מצור. בעוד אחד מצוותי

⁴⁶⁸ ראה לדוגמה, Oliver North, "Masters of Manipulation," *Zombietime*, <http://www.zombietime.com/fraud/ambulance/>; *Washington Times*, 3 בספטמבר 2006.

⁴⁶⁹ Human Rights Watch, The "Hoax" That Wasn't: The July 23 Qana Ambulance Attack, דצמבר 2006.

⁴⁷⁰ ראיון שערך Human Rights Watch עם אחמד פוואז, ביירות, 16 בספטמבר 2006.

⁴⁷¹ ראיון שערך Human Rights Watch עם מוחמד חסן, צור, 15 בספטמבר 2006; ראיון שערך Human Rights Watch עם חוסיין פרחת, תיבנין, 13 בספטמבר 2006.

הצלב האדום סוגר את הדלת האחורית של האמבולנס שהגיע צור, פגע טיל שנורה ככל הנראה ממזל"ט ישראלי בחלקו האחורי של האמבולנס שבו היו הפצועים.⁴⁷²

הטיל פילח את גג האמבולנס שהגיע מצור, דרך האלונקה שאליה נקשר אחמד פוואז וקטע את רגלו, ואחר כך חדר דרך רצפת האמבולנס עמוק לתוך הכביש הסלול. אחמד פוואז סיפר ל-Human Rights Watch שאיבד את ההכרה בהתקפה הראשונה, אך מהר מאד התעורר והבין שאיבד את רגלו:

כשהתעוררתי, עדיין היו פיצוצים, אבל יותר רחוק מאיתנו... הושטתי את ידי אל הרגל, והבנתי שאיבדתי את רגלי. זו הייתה רגלי הימנית. לא הרגשתי כלום. נפגעתי מרסיסים גם ברגלי השמאלית, והיא נשברה. גם הברך השמאלית שלי נפגעה... נשארתי באמבולנס במשך שעה וחצי...⁴⁷³

כתוצאה מתקיפת האמבולנס, נפצע מוחמד מרסיסים גם בחזהו ובראשו וג'מילה נפצעה באורח קשה מרסיסים.⁴⁷⁴ כל עובדי האמבולנס הצליחו לברוח מרכביהם ולמצוא מחסה בבניין סמוך.

כעבור כמה דקות, טיל שני, שנורה גם הוא קרוב לוודאי ממזל"ט ישראלי, פגע באמבולנס מתיבנין בדיוק במרכז סמל הצלב האדום שהתנוסס על גגו. צוותי האמבולנס נשארו במרתף הבניין במשך שעה וארבעים דקות. ב-01:15, הצליח צוות אמבולנס נוסף מצור להגיע לקנה ולפנות את הפצועים ואת צוותי האמבולנס.

המשפט ההומאניטרי הבינלאומי קובע כי יש לכבד ולהגן בכל עת על כלי רכב להובלה רפואית המשמשים אך ורק להובלה רפואית. הם מאבדים את הגנתם רק אם משתמשים בהם מעבר לפונקציה ההומאניטרית שלהם כדי לבצע פעולות המזיקות לאויב.⁴⁷⁵ אין כל בסיס להסיק שחיזבאללה השתמש באמבולנסים למטרות צבאיות, ו-Human Rights Watch אינו מודע לטענות כלשהן של צה"ל או באמצעי התקשורת על כך שאמבולנסים לבנונים נוצלו למטרות צבאיות במהלך המלחמה ב-2006.⁴⁷⁶

הריגת אזרח אחד שנסע בדרכו לקנות מזון, אספקה ותרופות, 24 ביולי

בבוקרו של ה-24 ביולי, נהרג חסן איברהים אל-סעיד, בן 26 מהכפר בית ליף, בעת שמסוק ישראלי או מזל"ט ירו עליו כשרכב על אופנועו. חוסן אל-סעיד, אחותו של חסן, סיפרה ל-Human Rights Watch כי

⁴⁷² שם. Human Rights Watch דיווח בהתחלה שהאמבולנסים נפגעו מטילים שנורו אליהם ממטוס ישראלי, אך מסקנה זו לא הייתה נכונה. ראה Human Rights Watch, The "Hoax" That Wasn't: The July 23 Qana Ambulance Attack, דצמבר 2006.

⁴⁷³ ראיון שערך Human Rights Watch עם אחמד פוואז, ביירות, 16 בספטמבר 2006.

⁴⁷⁴ ראיון שערך Human Rights Watch עם ג'מילה פוואז, ביירות, 16 בספטמבר 2006; ראיון שערך Human Rights Watch עם אחמד פוואז, ביירות, 16 בספטמבר 2006.

⁴⁷⁵ ראה לדוגמה אמנת ז'נבה הראשונה, סעיף 36; אמנת ז'נבה הרביעית, סעיף 21; ופרוטוקול I, סעיף 21.

⁴⁷⁶ מי שבידועין הופך אמבולנס למטרה להתקפה מבצע פשעי מלחמה. ראה ICRC, Customary International Humanitarian Law, עמ' 575, 593. ראה גם Rome Statute of the International Criminal Court, סעיפים 8(2)(b)(xxiii) ו-8(2)(e)(ii).

חסן יצא מהכפר אל הכפר השכן כדי לקנות מזון, נרות ותרופות עבור אחיו, שמטופל בדיאליזה.⁴⁷⁷ הטיל פגע באופנועו של חסן בקטע הדרך בין קפרא ובין סידיקין. לדברי אחותו, חסן לא היה איש חיזבאללה. גופתו של חסן הועברה לאחר ההתקפה לבית החולים הציבורי בצור.⁴⁷⁸ Human Rights Watch לא הצליח לקבוע אם מאוחר יותר נקבר כאזרח או כ"שאהיד". זה"ל לא פרסם הצהרות כלשהן על תקיפתו.

הריגת שבעה אזרחים, מרג'עיון, 11 באוגוסט

מרג'עיון, הינה עיירה גדולה שרוב תושביה נוצרים, שממוקמת דרומית לנהר הליטני וכעשרה קילומטרים צפונית לאצבע הגליל. על פי, רוב כמעט שלא נפגעה מהמלחמה. לדברי קרים מישל רשיד, המוכתר של ג'דידת מרג'עיון, אחת משכונות העיירה, אנשי הביטחון המקומיים הגיעו עם חיזבאללה להסכם שעל פי רוב נשמר, לפיו במהלך המלחמה לא ייכנסו לעיר.⁴⁷⁹ תושב אחר של ג'דידת מרג'עיון סיפר ל- Human Rights Watch: "כשפרצה המלחמה, היא הייתה בין חיזבאללה ובין ישראל. אנחנו נשארנו בבתיים שלנו. אין כאן חיזבאללה, כי אין להם פה תומכים. הכפר השיעי הקרוב ביותר הוא במרחק חמש דקות נסיעה. הבטיחו לנו שישראל לא תפגע בנו ולכן נשארנו בבתיים שלנו."⁴⁸⁰

ואולם, לדברי מספר תושבים מקומיים שרואיינו על ידי Human Rights Watch, אנשי המפלגה הלאומית הסורית נלחמו באנשי קומנדו ישראלים שנחתו במרג'עיון סמוך לסיום המלחמה, והתעלמו מהתנגדותם של התושבים המקומיים שחששו כי בתגובה תופגז העיירה.⁴⁸¹ בערב של ה-9 באוגוסט, נחתו כוחות קומנדו ישראלים במרג'עיון והחלו במבצע השתלטות. לוחמים מהמפלגה הלאומית הסורית התעמתו למשך זמן קצר עם אנשי הקומנדו הישראליים, אך נטשו לאחר שנפתחה עליהם אש מחיילי צה"ל, נטשו את עמדותיהם בתוך הכפר. מן ההפצצות הישראליות נפצעו מספר תושבים. ב-10 באוגוסט, כבר השתלטו אנשי הקומנדו הישראליים על מרג'עיון והפקידים המקומיים, ששיערו כי עתיד להתנהל קרב מר בין חיילי ישראל ולוחמי חיזבאללה (שבעקבות פלישתה של ישראל למרג'עיון ביטלו את התחייבותם הקודמת שלא להיכנס לעיר), פעלו ביחד עם המפקד המקומי של צבא לבנון, הקולונל עדנאן דאוד, לתכנן פינוי רחב היקף של תושבי הכפר. פקיד מקומי הסביר את ההחלטה לפנות:

הבעיות שלנו החלו ביום רביעי [9 באוגוסט] בשעה 19:00. בליל הפלישה שלהם, הפגיון הישראליים את מרג'עיון בפגזים בקוטר 155 מ"מ. הם הגיעו ביום חמישי בבוקר. הייתה פאניקה. אנשים נשארו בתוך הבתים, דיברו בטלפונים ובטלפונים הסלולאריים. בשיחות

⁴⁷⁷ ראינו שערך Human Rights Watch עם חוסן אל-סעיד (אחותו של חסן) ועם חוסיין עקיל (בעלה של חוסן), ביירות, 26 ביולי 2006.

⁴⁷⁸ שם.

⁴⁷⁹ ראינו שערך Human Rights Watch עם קרים מישל רשיד, מוכתר ג'דידת מרג'עיון, 4 בנובמבר 2006.

⁴⁸⁰ ראינו שערך Human Rights Watch עם לילה מרון נגיים, ג'דידת מרג'עיון, 4 בנובמבר 2006.

⁴⁸¹ ראינו שערך Human Rights Watch (השם שמור), בית החולים גייטאווי, ביירות, 13 באוגוסט 2006; ראינו שערך Human Rights Watch (השם שמור), מרג'עיון, 4 בנובמבר 2006; ראינו שערך Human Rights Watch (השם שמור), מרג'עיון, 4 בנובמבר 2006.

שהתנהלו בין האנשים בעיירה המסקנה הייתה שהמצב היה בלתי נסבל. בית החולים נסגר; לא היה חשמל. אמבולנסים לא יכלו לנוע כי היו הופכים את עצמם למטרה. בסיס כוחות הביטחון המשותפים [בראשותו של הקולונל עדנאן דאוד] עמד בפני פינוי ואנו ציפינו לפעילות של חיזבאללה נגד הישראלים, שפירושה של דבר שאנחנו נופגז.⁴⁸²

קולונל עדנאן דאוד, שפעל באמצעות מפקדת המודיעין של צבא לבנון ומתווכים של יוניפי"ל, פנה לצה"ל וביקש מעבר בטוח לשיירה שתפנה את האזרחים ואת חיילי צבא לבנון שלו ואת כוחות הביטחון הפנימי (דהיינו משטרה) ממרג'עיון. לדברי פקידים ואזרחים לבנוניים ש-Human Rights Watch ראיון, וכן לפי דו"חות רשמיים של יוניפי"ל, קיבלה השיירה את האישורים מהרשויות הישראליות לפני שהמשיכה בדרכה צפונה. דו"ח שפרסם יוניפי"ל לאחר האירוע אישר כי "לבקשת ממשלת לבנון, יצר יוניפי"ל קשר עם צה"ל כדי לאפשר נסיגה של כוחות הביטחון המשולבים של לבנון ממרג'עיון [ב-11 באוגוסט]. כוחות ישראלים הודיעו ליוניפי"ל כי הם מסכימים לבקשה שכזו.⁴⁸³ לאחר האירוע, פרסם צה"ל הצהרה לפיה קיבל את הבקשה אך לא אישר אותה: "חשוב לציין כי לכוחות התיאום של צה"ל הוגשה בקשה למעבר שיירה לפני יציאתה של השיירה לדרך אך הבקשה לא אושרה."⁴⁸⁴

ארגון Human Rights Watch סבור כי טענתו של צה"ל לפיה לא אישר את תנועת השיירה אינה מתקבלת על הדעת. הרשויות הלבנוניות ויוניפי"ל החזיקו את השיירה במשך שעות בעודם מנסים לקבל את אישורה של ישראל למעבר השיירה, ולדברי הרשויות הלבנוניות ויוניפי"ל, התירו לה לעבור רק אחרי שהשיגו את אישורה של ישראל. במהלך העימות, יוניפי"ל פתח ערוץ תקשורת קבוע עם הרשויות הישראליות כדי לבקש אישור לתנועותיו, וכלל אין זה סביר שיוניפי"ל יפר את הנהלים האלה ויסכים ללוות שיירה שלא קיבלה אישור.

כשהחלה מתפשטת השמועה על השיירה, התאספו מאות רכבים של אזרחים ממרג'עיון ומכפרים שמסביב לה. השיירה יצאה לדרכה בשעה 16:00 ב-11 באוגוסט. נמנו בה לפחות 87 כלי רכב של הכוחות הביטחון הלבנוניים המשולבים, 10 רכבים של כוחות הביטחון הפנימי הלבנוני וכמה מאות רכבים אזרחיים והיא השתרעה לאורך קילומטרים רבים.⁴⁸⁵ שני נגמ"שים של יוניפי"ל נסעו בראש השיירה עד שיצאה מתחום

⁴⁸² ראיון שערך Human Rights Watch עם קרים מישל רשיד, מוכתר ג'ידדת מרג'עיון, 4 בנובמבר 2006.

⁴⁸³ "press release", UNIFIL, 12 באוגוסט 2006.

⁴⁸⁴ דובר צה"ל, "יתגובת צה"ל לפגיעה בשיירה בדרום לבנון", 12 באוגוסט 2006.

⁴⁸⁵ לדברי יוניפי"ל, בהתחלה כללה השיירה 100 רכבים אזרחיים אך מאוחר יותר באיביל א-סאקי הצטרפו אליה 365 רכבים אזרחיים נוספים. UNIFIL, "Press Release", 12 באוגוסט 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/pro27.pdf> (כניסה ב-4 באפריל 2007). מוכתר ג'ידדת מרג'עיון העריך באוזני Human Rights Watch כי לא פחות מ-1500 רכבים הצטרפו לשיירה, והיא השתרעה על פני כ-30 עד 40 קילומטרים. הוא זוכר שטילפן מראש השיירה בחסבייה, מרחק 20 קילומטרים ממרג'עיון, בחזרה למרג'עיון ונאמר לו שזנבה של השיירה טרם יצא לדרך. ראיון של Human Rights Watch עם מוכתר קרים מישל רשיד, ג'ידדת מרג'עיון, 4 בנובמבר 2006. על פי הערכות עיתונאים, בשיירה נמנו מאות רכבים. ראה לדוגמה, Ed Cody, "Negotiations Preceded Attack On Convoy of", *Washington Post*, 24 באוגוסט 2006; Anthony Shadid, "Fleeing Lebanese Israeli Military Places Blame for Killings on UN Force," *Washington Post*, 13 באוגוסט 2006.

הפעילות של יוניפי"ל בדרום לבנון. אחר כך המשיכה השיירה בדרכה ללא ליווי של יוניפי"ל.⁴⁸⁶ צבא לבנון פרס את אנשיו לאורך הדרך כדי לכוון את השיירה הענקית למקום מבטחים.

סמוך לשעה 22:00, הותקף חלקה הקדמי של השיירה בירי של מזל"טים ישראלים באזור קפראיה, בעמק הבקעה. ליילה נג'ים, שנפצעה בהתקפה, מספרת ל-Human Rights Watch מה קרה:

הגענו לעמק הבקעה והחלטנו לצאת מהרכבים לנוח. ואז החלה התקיפה. הטיל הראשון נפל סמוך לרכבו של הקולונל [דאוד], ארבע רכבים לפנינו. היינו בעמק שבו אין בתים או עצים. אנשים השאירו את רכביהם ורצו. הפגיעה השנייה הייתה סמוך למכונית שלנו [ונפצענו מרסיסים]. מן הפגיעה השלישית נהרגו אלי סלמה וקולט מקדיסי, אשתו של המוכתר [קרים מישל רשיד].⁴⁸⁷

מוכתר קרים מישל רשיד תיאר באוזני Human Rights Watch כיצד איבד את אשתו בהתקפה:

ההתקפה הראשונה פגעה בחלקה הקדמי של השיירה, ליד העמדה הקבועה של הצבא הלבנוני בקפראיה... אני הייתי באמצע השיירה. הפגיעה השנייה עצרה את השיירה. אני סבור כי הם כיוונו לקולונל דאוד, ראש כוחות הביטחון... עצרנו ויצאנו מהמכוניות. נורה טיל שני. צלצלתי לבן דודי שהיה בקדמת השיירה. הוא אמר לי, "הם תקפו אותנו, תברחו". החלטנו לכבות את האורות שלנו, לעשות אחורה פנה ולחזור. התחלתי להתניע וטיל נפל מאחורי, במרחק 10 מטרים ממני. הוא גרם למותה של אשתי. כל החלונות של הרכב שלנו התנפצו.⁴⁸⁸

בהתקפה נהרגו שישה או שבעה אנשים:⁴⁸⁹ אשתו של המוכתר, קולט איבראהים מקדיסי, בת 51; אלי סלמה, בן 45; מישל ג'ביילה, מתנדב של הצלב האדום הלבנוני שנפגע בעת שסייע לפצועים;⁴⁹⁰ חאלד עבדאללה; וקמיל תחתה. בתקיפה נפצעו לפחות שלושים ושניים אחרים.

בעקבות ההתקפה, פרסם צה"ל הודעה שבה הסביר כי:

⁴⁸⁶ "Press Release," UNIFIL, 12 באוגוסט 2006, <http://www.un.org/Depts/dpko/missions/unifil/proz7.pdf> (כניסה ב- 4 באפריל 2007).

⁴⁸⁷ ראיון שערך Human Rights Watch עם ליילה נג'ים, גידית מרגיעיון, 4 בנובמבר 2006.

⁴⁸⁸ ראיון שערך Human Rights Watch עם קרים מישל רשיד, מוכתר גידית מרגיעיון, 4 בנובמבר 2006.

⁴⁸⁹ לדברי הוועדה הפנימית של הצלב האדום נמנו באירוע שישה הרוגים, ואילו לדברי אמנסטי אינטרנשיונל, נמנו באירוע שבעה הרוגים.

⁴⁹⁰ "Lebanon-Israel: ICRC Deplores Increasing Number of Civilian Casualties and Lack of Respect for Medical Mission," ICRC, 12 באוגוסט 2006.

זוהתה תנועה חשודה בדרך שהנסיעה בה אסורה, ששימשה את החיזבאללה להובלת רקטות ואמצעי לחימה אחרים. מאחר שחשדנו כי מדובר במחבלי חיזבאללה שמובילים אמצעי לחימה, בוצעה תקיפה אווירית. בעקבות מידע שהתקבל מיוניפי"ל נסיבות התקרית נבדקו שנית והמסקנה שהתקבלה הייתה שהתנועה הייתה של שיירה שעזבה את מרג'עיון מוקדם יותר.⁴⁹¹

תגובתו של צה"ל אינה עולה בקנה אחד עם העובדות בשטח. צה"ל הודה כי קיבל בקשה לאשר את מעבר השיירה (אף כי הוא מכחיש שנתן אישור). יתרה מכך, בהתאם לחוקי המלחמה צה"ל היה חייב לעשות ככל שביכולתו להבטיח שהמטרות המותקפות הן מטרות צבאיות. העובדה שצה"ל ידע על כך ששיירה אזרחית גדולה נוסעת צפונה ממרג'עיון לצד ההבחנה בשיירה כה ארוכה, שכללה רכבים אזרחיים רבים שמניפים דגלים לבנים ונסעה צפונה, די היה בהם כדי לבטל את ההתקפה.

הריגת שני שוטרים לבנוניים וחמישה חיילי צבא לבנון, דרך ג'מלייה (עמק הבקעה), 14 באוגוסט

רכב להובלת נוסעים שנפגע בהתקפה אווירית של ישראל ליד העיירה ג'מאלייה ב-14 באוגוסט 2006. בהתקפה נהרגו שני שוטרים לבנוניים וחמישה קצינים של צבא לבנון. © 2006 פיטר בוקארט/ Human Rights Watch

בבוקרו של 14 באוגוסט, שעות ספורות לפני כניסתה לתוקף של הפסקת האש שכפה האו"ם, עזב טנדר אזרחי לבן את הכפרים בעמק הבקעה צפונית לבעלבק ועשה דרכו לביירות. בטנדר נסעו שלושה קציני משטרה של שירותי הביטחון הפנימי, שני אזרחים ושמונה חיילי צבא לבנון. קציני המשטרה והצבא היו בדרכם לבסיסיהם

⁴⁹¹ דובר צה"ל, "תגובת צה"ל לפגיעה בשיירה בדרום לבנון, " 12 באוגוסט 2006.

בביירות. אחד מקציני המשטרה, רביע עבאס אל עטר, בן 27, שנפצע בהתקפה ואיבד את אחיו, עלי עבאס אל עטר, בן 32, גם הוא קצין משטרה, הסביר ל-Human Rights Watch מדוע החליטו לנסוע לעבודה לפני כניסתה לתוקף של הפסקת האש הפורמלית: "חיכינו להפסקת האש, אבל לא שמענו ממוסדים בשמיים וראינו שאנשים נעו [נסעו] בכביש, אז החלטנו שבטוח לנסוע לעבודה."⁴⁹²

משפחתו של השוטר עלי עבאס אל-עטאר, אחד משני שוטרים וחמישה קצינים של צבא לבנון שנהרגו בהתקפה אווירית של ישראל על מכונית מסחרית שיצאה מהעיר ג'מאלייה ב-14 באוגוסט 2006. © 2006 פיטר בוקארט/ Human Rights Watch

כשהטנדר הגיע לג'מלייה, מחוץ לבעלבק, הם גילו שהדרך ניזוקה ממתקפה ישראלית קודמת ופנו לדרך עפר קטנה שעוקפת את קטע הכביש שנהרס. סמוך לשעה 06:05, ירה מזל"ט ישראלי טיל אחד לעבר הטנדר והרג שבעה איש שישבו בו. חוסיין כבאר, סמל צבא לבנון; נביע סאלום, סמל בצבא לבנון; עלי עבאס אל עטר,

⁴⁹² ראיון שערך Human Rights Watch עם רביע עבאס אל-עטר, מקנה, 7 בספטמבר 2006.

סמל בכוחות הביטחון הפנימי; איבראהים חייזר, צבא לבנון; רשיד אל-מוקדאד, קצין כוחות הביטחון הפנימי; מישל עבוד, צבא לבנון; וחוסין נסראדין, צבא לבנון. הטיל גרם לפציעתם של שישה אנשים נוספים שהיו בטנדר, ביניהם הנהג, מוחמד אל-חילני, שאיבד את אחת מרגליו.⁴⁹³

אילו הייתה ישראל במלחמה נגד לבנון, על פי המשפט ההומניטרי הבינלאומי היו חיילי צבא לבנון נחשבים ללוחמים. ואולם, מאחר שצבא לבנון לא השתתף בצורה ישירה בעימות בין ישראל ובין החיזבאללה, כל התקפה נגדו שגרמה נזק לאזרחים או לאובייקטים אזרחיים בהכרח נחשבת להתקפה חסרת פרופורציות. אנשי משטרה נחשבים בדרך כלל אזרחים, אך אם הם נוטלים חלק בפעולות צבאיות הם יכולים לאבד את מעמדם כאזרחים.

ג. נפגעים בקרב אזרחים במהלך התקפות על תשתיות

במהלך העימות המזויין, ערכה ישראל מספר רב של תקיפות נגד תשתיות שלא נועדו למגורים, כולל בניינים מסחריים, כבישים וגשרים. לדוגמה, ישראל הרסה כ-107 גשרים וכבישים עיליים בכל לבנון, והצדיקה התקפות אלו בכך שהן היו נחוצות כדי לעכב את העברת הכוחות והרקטות של החיזבאללה.⁴⁹⁴ בהתקפות אלו נהרגו ונפצעו מספר רב של אזרחים.

על פי המשפט הבינלאומי ההומניטרי, תשתיות אזרחיות כגון גשרים נחשבות למתקנים לשימוש כפול – וניתן לפגוע בהן – אם הן תורמות באופן ישיר למאמץ המלחמה ואם הריסתן מספקת יתרון צבאי מוחשי. התקפות על מתקנים לשימוש כפול מוגבלות על ידי אותם איסורים על התקפות ללא הבחנה וללא פרופורציה כמו אלה התקפים לגבי התקפות על מטרות צבאיות למהדרין. היות ולמתקנים לשימוש כפול יש לעיתים קרובות פונקציות אזרחיות משמעותיות – תחנת כוח עשויה לספק חשמל למספר רב של בני אדם – יש חשש ספציפי בנוגע לכך שהנזק שהריסתם תגרום לאזרחים יהיה גדול הרבה מעבר ליתרון הצבאי הצפוי, ואי לכך תהיה הריסתם חסרת פרופורציה. והצדדים הלוחמים עדיין מחויבים לבחור בצורת התקפה שתמנע או תמעיט עד למינימום האפשרי את הנזק שייגרם לאזרחים.

הרג חמישה אזרחים, בורג' אש שמאלי, 16 ביולי

ב-12:00 בצהריים ב-16 ביולי, פגעה תקיפה אווירית ישראלית בבניין ריק ששימש קודם לכן כמפעל לסבונים בבורג' אש שמאלי, השוכנת בפאתי עיר הנמל הדרומית צור. ההתפוצצות המאסיבית הרסה את הבניין ופגעה במספר בניינים סמוכים, תוך שהיא גורמת להרג חמישה אזרחים בבית ששכן בצמוד למפעל.

⁴⁹³ ראיון שערך Human Rights Watch עם מוכתר חוסיין ג'מל אדין, ג'מליה, 8 בספטמבר 2006. Infopro – Center for Economic Information, *Economic Impact of the July 06 War and Steps Towards Recovery*, November 2006, p. 25.⁴⁹⁴ מחקרים אחרים העלו מספר נמוך יותר. לדוגמה, בדו"ח קצר של כוחות הביטחון הפנימי בלבנון מופיעים 78 גשרים שנהרסו. Internal Security Forces, *Bodily and Material Damages until 10a.m. on August 22, 2006*.

חמישה-עשר מבני משפחת זאיאת היו בתוך דירתם ליד המפעל, כשהם צופים בטלוויזיה ומשוחחים. "לא היינו מודאגים, מפני שהישראלים אמרו שלא יפגעו באזרחים, נזכר אחד מבני המשפחה. כשהטיל פגע במרחק חמישה מטר מהבית, נהרסה דירתה של משפחת זאיאת: "תוך שנייה התמוטט הכול בדירה שלנו על ראשינו, וכולנו סבלנו בסוף בעיקר מפגיעות ראש. חמישה קירות פשוט נקרעו ממקומם; הדברים היחידים שנשארו היו העמודים [המחוזקים]."⁴⁹⁵ בהתקפה נהרגו חמישה מבני המשפחה, כולם נשים או ילדים: רוקאיה אוואדה, 70, אם המשפחה; בתה חנאן ראמיז זאיאת, 45; כלתה חנאן עלי זאיאת, 33; נכדה האדי זאיאת, 14; ונכדתה רחאם אטווי, 10. בת נוספת, נוהה זאיאת, 34 עדיין הייתה במצב של תרדמת עם פגיעות ראש חמורות חודשיים לאחר ההתקפה, ובזמן ביקור ארגון Human Rights Watch לא היה צפי להתאוששותה.⁴⁹⁶ גם תשעה מבני משפחה האחרים נפצעו קשה.

משפחת זאיאת הייתה בטוחה שמפעל הסבונים הנטוש היה ריק, ושחיזבאללה לא השתמש בו כמתקן לאחסון נשק: "אף אחד לא אחסן נשק בתוך הבניין או אף השתמש בו," סיפר חיידר זאיאת לארגון Human Rights Watch, והסביר שהמפעל היה ריק כבר שנים, ושהמשפחה לא הרגישה באף תנועה בתוכו או מחוצה לו שתרמוז לכך שהוא שימש כמתקן לאחסון נשק. המשפחה האשימה במקרי המוות הללו את השימוש שעשתה ישראל בכלי נשק רבי-עוצמה באזור מאוכלס בצפיפות: "הם פגעו במפעל לסבונים שלא היה פעיל כבר שלוש שנים. אם הם רצו לפגוע במפעל, הם היו צריכים להגביל את התקפתם, מפני שהיו בתים של אזרחים בסביבה."⁴⁹⁷

הרג אזרח בודד במהלך תקיפה אווירית על גשר אל גזיה ב-17 ביולי

בערך ב-9:00 בבוקר ב-17 ביולי, הפציצו מטוסי קרב ישראליים את גשר הכביש הראשי אל גזיה השוכן על כביש החוף מזרח לטעידה. בהתקפה נהרג זוהיר מוחאמד אל-באבא, 58, עובד בתעשיית העור, ואב לחמישה ילדים. זוהיר נסע לטעידה כדי לבקש מאָחיו כסף, והיה בדרכו חזרה לאל גזיה כאשר נפגע הגשר והוא נשרף למוות במכוניתו.⁴⁹⁸ לא הייתה נוכחות של חיזבאללה על הגשר או בסמוך לו, כך שכנראה שהגשר עצמו היה מטרת ההתקפה. הוא נקבר כאזרח בטעידה.

הרג שנים-עשר אזרחים במהלך התקפה על גשר רמיילה ב-18 ביולי

ב-18 ביולי הרסו תקיפות אוויריות ישראליות את גשר רמיילה הממוקם על כביש החוף כארבעה קילומטר מצפון לטעידה. התקיפה האווירית פגעה גם ברכב מסחרי ובמרצדס שנוסעיהם ניסו לברוח לביירות, והרגה את כל שנים-עשר נוסעיהם. ברכב המסחרי היו תשעה אזרחים מדיר קאנון אל נהאר: מוסטפה עזידין, 48, איש מכירות נדל"ן, אשתו איבטיסאם זלזאלי, 43, ושני ילדיהם, איברהים, 14 ומוסה, 12; עבדולה חרירי,

⁴⁹⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם חיידר זאיאת, בורג' אש שמאלי, 16 בספטמבר 2006.

⁴⁹⁶ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מחמוד זאיאת, בורג' אש שמאלי, 16 בספטמבר 2006.

⁴⁹⁷ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם חיידר זאיאת, בורג' אש שמאלי, 16 בספטמבר 2006.

⁴⁹⁸ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם עלי דיב גאדר, אל גזיה, 23 בספטמבר 2006.

בשנות הארבעים לחייו; דיבי זלזאלי, 38, ושני ילדיה מוחמד ודארין, שגילם לא ידוע; וכיפה אסיילה, בשנות הארבעים לחייו. גם במרצדס נהרגו שלושה אזרחים, אך שמותיהם וגילם אינם ידועים לארגון Human Rights Watch.⁴⁹⁹ על פי קרוביהם, כל אלו שנהרגו ברכב המסחרי היו אזרחים ונקברו כאזרחים, ולא כ"שהידי" חיזבאללה.⁵⁰⁰

בעקבות התקיפה נלקחו הגופות מהרכב המסחרי למרכז הרפואי הדרומי בסעידה. על פי מראה הגופות – מושחרות, כשהשיער והעור ללא פגיעה – האשים רופא בלגי-לבנוני, בכיר האם, את ישראל בשימוש בנשק כימי, באומרו שההרוגים היו "שחורים כמו נעליים, כך [ישראל] ללא ספק משתמשת בנשק כימי."⁵⁰¹ שר הבריאות הלבנוני מוחמד חליפה אישר מאוחר יותר שהרשויות הלבנוניות שלחו דגימות מהגופות למעבדות בחו"ל לצורך בדיקות.⁵⁰² תוצאות הבדיקות לא היו חד-משמעיות. יחד עם זאת, אין כמעט סיכוי שנעשה שימוש בנשק כימי בהתקפה ספציפית זו שהרגה את שנים-עשר ההרוגים בגשר רמיילה. יעד ההתקפה היה גשר בטון מזוין, ונשק כימי הוא חסר תועלת כנגד מטרה כזו.

הרג 11 אזרחים במהלך התקפה על גשר אל חייסה (צפון לבנון) ב-11 באוגוסט

השכם בבוקר ה-11 באוגוסט ביצעו מטוסי קרב ישראליים מספר תקיפות כנגד גשרים וכבישים בצפון לבנון, תוך שהם מנסים לנתק את הכבישים בין סוריה ללבנון (מוקדם יותר בעימות הם ניתקו כבישים וגשרים שהובילו לסוריה דרך בקעת הלבנון, והשאירו רק את כבישי הגישה המוליכים לסוריה דרך צפון לבנון).

בערך בשעה 4:40 בבוקר, שיגר מטוס קרב ישראלי טיל לכיוון גשר אל חייסה, השוכן בצפון לבנון על הכביש הראשי עאקר המוליך לנקודת הגבול הסורית באל עבודייה. פצצה השמידה את הגשר, אך גם פיזרה רסיסים בכל הכפר הקטן אל חייסה, תוך שהיא פוגעת במספר אנשים. רבים מהכפריים התעוררו לשמע הפיצוץ ורצו לאזור הגשר ההרוס לאחר ששמעו צעקות של אנשים שנפגעו בבתים הסמוכים.

עשר דקות לאחר התקיפה הראשונית, בערך בשעה 4:50 בבוקר, חזר מטוס קרב ישראלי וביצע התקפה שנייה על הגשר. מחסין יאסין מעלה, 42, שבנו נהרג בתקיפה, שחזר בפני ארגון Human Rights Watch את אשר אירע:

במהלך המלחמה נהגה משפחתי לישון בחוץ מפני שחששנו מטילים... ב-4:40 בבוקר, בעודי מגלגל סיגריה, פגע הטיל הראשון. הרסיסים התעופפו לכל עבר, תוך שהם פוצעים את בניי ובנותיי, והנשים והילדים התחילו לבכות.

⁴⁹⁹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מחמוד אזידין, דיר קנון אל נהאר, 16 בספטמבר 2006.

⁵⁰⁰ ש.ם.

⁵⁰¹ Lin Noueihed, "Lebanon Investigates Weapons Used in Israel Bombing," Reuters, July 26, 2006.

⁵⁰² ש.ם.

שמענו צעקות רבות מכיוון הגשר, אז רצנו כדי לעזור לאלה שצעקו. בין הטיל הראשון והשני עברו 10 דקות. עד שהגענו לשם, כבר לא שמענו את הטיל או את המטוס. הדף הפיצוץ פשוט זרק אותי ואת בני מטר או שניים באוויר. שנינו נפצענו, ושאלתי את בני, 'איפה אחיך?' כשהתרחקנו מהגשר, מצא בני את אחיו כשהוא מת, וזרועו וראשו שבורים. הוא כיסה את ראשו ואז נלקחנו לבית החולים.⁵⁰³

בגיחת ההפצצה השנייה נהרגו אחד-עשר אזרחים ונפצעו רבים אחרים. ההרוגים היו: עלי מוחמד מחסין, 45; עבד אל-כרים עלי מלחים, 48; עלי מוחמד מלחים, 32; פאדי מוחמד מלחים, 25; עלי מחסין מלחים, 19; עלי מוחמד אקומי, 25; רשיד מחמוד חסאן, 50; עלי חסאן מניימה, 40; מעלה מחסין מאלה, 16; עלי עבוד ג'ריסי, 36; ועלי סוליימן מאלה, 42. עשרות אחרים ספגו פגיעות מרסיסים, ושלושה כפריים נפצעו קשה: נער אחד איבד את זרועו, בן 13 איבד רגל וחקלאי בן 40 איבד את זרועו.⁵⁰⁴

התקיפה האווירית הייתה ככל הנראה מכוונת נגד הגשר, ולא נגד נוכחות של החיזבאללה בכפר (המורכב מסונים ומחסידי הכת העלאוית של השיעה). התקיפה השנייה על הגשר מעלה שאלות ביחס לעובדה שצה"ל היה אמור לצפות שלאחר התקיפה הראשונה ימהרו הכפריים אל הגשר כדי לסייע לאלה שנפגעו. בכך שתקף כמעט מיד שוב, כשל צה"ל בנקיטת כל אמצעי הזהירות הסבירים כדי למנוע נפגעים בקרב האזרחים.

ד. הרוגים מהתקפות ארטילריה

ארגון Human Rights Watch לא חקר במלואו את השימוש שעשה צה"ל בארטילריה במהלך העימות בשנת 2006. עם זאת, כמעט בכל מקום שאליו הגיעו חוקרי ארגון Human Rights Watch בדרום לבנון, היו סימני התקפות ארטילריה ברורים בכבישים, בשדות, במטעים ובתוך הכפרים עצמם. כמעט כל בית בכפרים רבים שהיו בטווח הארטילריה של ישראל (או של עמדות ישראליות בתוך לבנון) נשא עדויות להתקפות ארטילריות על גבי קירותיו החיצוניים. אם כי נראה שמספר הנפגעים מהפגזות נמוך הרבה יותר מאשר מספר הנפגעים כתוצאה מתקיפות אוויריות, בחנו מספר מקרים כאלה.

הרג שני ילדים ברמיך ב-19 ביולי

במהלך העימות ברחו תושבי כפרים שיעים רבים ליד הגבול עם ישראל לכפרים סמוכים, שאינם שיעים. במקרה של הכפר עייטא א-שעב – הכפר הלבנוני הקרוב ביותר לנקודה שבה חטף החיזבאללה שני חיילי צה"ל, ואזור שבו התרחשו קרבות מהקשים ביותר – ברחו רבים מהאזרחים לרמיך הסמוך, כפר נוצרי ברובו.

⁵⁰³ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מחסין יאסין מעלה, אל חייסה, 22 בספטמבר 2006.

⁵⁰⁴ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם חסן קמאל מעלה, אל חייסה, 22 בספטמבר 2006; ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מחסין יאסין מעלה, אל חייסה, 22 בספטמבר 2006; ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם חסן קמאל מעלה, אל חייסה, 22 בספטמבר 2006.

משפחת סאלם הנוצרית ארחה 26 פליטים מעייתא א-שעב בביתה ברמייד, בנוסף לששת בני משפחת סאלם עצמה. גם אצל שכניהם היה מספר דומה של פליטים, כולם אזרחים מעייתא א-שעב, וברובם המכריע נשים וילדים.⁵⁰⁵

ב-1:00 בלילה ב-19 ביולי ספגה השכונה ברמייד שבה התגוררו, בסמוך למרכז הכפר, התקפה ארטילרית כבדה של ישראל. לפחות שישה פגזי ארטילריה בקוטר 155 מ"מ פגעו בבית משפחת סאלם, וארבעה חדרו לחדר שבו ישנו ילדי הפליטים. בהפגזה נהרגו אה ואחות: זיינב סאלה ג'וואד, בת 7 ואחיה קאסר סאלה ג'וואד, בן 4.

על פי עדותו של בעל הבית הנוצרי, לא היו חברי חיזבאללה בתוך הבית, והשכונה הייתה שכונה נוצרית שלא תמכה בחיזבאללה.⁵⁰⁶ בעוד שמשפחת סאלם לא הבחינה בכל ירי שבוצע מהאזור שבו גרו בכפר, הם סיפרו לנו שכפריים אחרים אמרו להם ש"משהו נורה מהשכונה", אך ארגון Human Rights Watch לא הצליח לאשש זאת.⁵⁰⁷

הרג שני אזרחים בעייתרון ב-21 ביולי

בכפרים רבים בדרום לבנון נשארו לעיתים תכופות אנשים קשישים מאחור במהלך המלחמה, בחלקו מפני שלא היו יכולים לנוע בקלות, או שהעדיפו לסכן את חייהם בבייתם מאשר לעבור את ההשפלה שהייתה כרוכה בהיותם פליטים. באחד המקרים הללו בעייתרון, נשארו חמישה קשישים מאחור: מרים מוחמד ת'אובה, 70; אמה העיוורת בת ה-98 עלייה מוסטפה; אחייניתיה מרים מוסטפה ת'אובה, 65, ועטיפה ת'אובה, בשנות החמישים לחייה; ודודה עלי ת'אובה, 85.

בערך ב-7:00 בערב ב-21 ביולי ספג הבית שבו מצאו מסתור התקפה ארטילרית כבדה של פגזי 155 מ"מ, שהתפוצצו על קירות הבית כמו גם בגינה שהקיפה אותו. רגליה של מרים מוסטפה ת'אובה בת 65 נקטעו כתוצאה מרסיס והיא דיממה למוות מיד לאחר ההתקפה. רסיסים פגעו גם בחזהו של עלי ת'אובה בן 85; הוא שרד רק עד הבוקר שלמחרת. עטיפה ת'אובה ומרים מוחמד ת'אובה נפגעו קשות ברגליהם מרסיסים, אך שרדו ללא קבלת טיפול רפואי עד לסוף הלחימה. במשך שמונת הימים הבאים חיו שלוש הנשים ששרדו לצד הגופות המרקיבות והולכות של שני קרוביהן, כשאין יכולות לצאת מהבית עקב ההפגזות הקשות של העיירה, עד שהגיעה אליהן עזרה במהלך הפסקת אש בת 48 שעות.⁵⁰⁸ על פי עדויות השורדים לא הייתה נוכחות של חיזבאללה בבית בעת שהופגזו.⁵⁰⁹

⁵⁰⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מרילין עפיף סאלם, רמייד, 25 בספטמבר 2006.

⁵⁰⁶ ש.ם.

⁵⁰⁷ ש.ם.

⁵⁰⁸ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם מרים מוחמד אד ת'אובה, עייתרון, 19 בספטמבר 2006.

⁵⁰⁹ ש.ם.

הרג אזרח בודד ביעתר ב-26 ביולי

עבדוללה קאיק, בן 82, לא היה מסוגל לברוח מכפר הולדתו יעתר מפני שהיה מרותק למיטתו ולא היה מסוגל ללכת מאז שנפל שנה קודם לכן. במהלך המלחמה נשארה אשתו בכפר כדי לטפל בו, אך בילתה את רוב הזמן במקלט בטוח יותר במרחק כ-200 מטר מביתם. ב-26 ביולי היא עזבה את בעלה ב-3:00 אחה"צ. כשחזרה כשעה מאוחר יותר, התפוצץ פגז ארטילריה סמוך לבית ובעלה דימם למוות מרסיסים ומפציעות ברגליו שנגרמו מרסיסי זכוכית כתוצאה מהפיצוץ. הוא נקבר כאזרח.

על פי עדות אשתו, לא היו לוחמי חיזבאללה במקלט או ליד ביתה, אך היא ראתה לוחמי חיזבאללה בתוך הכפר: "השבאב [לוחמי חיזבאללה, מילולית, "הנערים"] היו יושבים בכניסות של מספר בתים. הם גם שהו בשניים או שלושה בתים בכפר ושם הם ישנו. הם באו ולקחו את הרדיו מהבית שלנו במהלך המלחמה."⁵¹⁰ התערבותם של לוחמי החיזבאללה בין האוכלוסייה האזרחית סיכנה באופן ברור את האוכלוסייה האזרחית של הכפר, ויתכן שתרמה להתקפה הארטילרית שהרגה את עבדוללה קאיק.

הרג אזרח בודד בארזון ב-29 ביולי

ב-29 ביולי פגעה התקפת ארטילריה ישראלית כבדה בכפר ארזון השוכן כתשעה ק"מ ממזרח לעיר החוף צור. פגזי הארטילריה נפלו בכל הכפר באופן אקראי, ועל פי אחד התושבים, "לא הייתה מטרה צבאית [להפגזה]. כל הכפר נפגע ללא הבחנה."⁵¹¹

בערך בשעה 11:00 בבוקר פגע אחד הפגזים בביתו של איברהים עבדו תורמוס, בן 82, שהיה מרותק למיטתו וחסר-יכולת לברוח במהלך המלחמה, והרג אותו מיד. אותו פגז פצע גם את בנו חסיב תורמוס, בן 36, ואת עלי מוגנייה, בן 22, השכן, שהגיע לבית כדי לטפל באיברהים תורמוס ולהאכילו.⁵¹²

לוחמי חיזבאללה היו בכפר בזמן ההתקפה, והשתלטו על בניין בית ספר בכפר.⁵¹³ לאיברהים, לבנו ולשכנם לא היה כל קשר לחיזבאללה – הם היו תומכי אמאל.

צה"ל לא פרסם כל הודעה בנוגע להתקפה זו.

⁵¹⁰ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם עבלה סאלח, יעתר, 23 בספטמבר 2006; ביקור של ארגון Human Rights Watch בבית הקברות של יעתר, 23 באוקטובר 2006.

⁵¹¹ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם חוסיין אל-מוסאווי, ארזון, 16 באוגוסט 2006.

⁵¹² ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם איבתיסס איברהים תורמוס, ארזון, 16 באוגוסט 2006; ביקור של ארגון Human Rights Watch בבית הקברות של ארזון, 16 באוגוסט 2006.

⁵¹³ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם (שם נותר חסוי), ארזון, 16 באוגוסט 2006.

ה. הרג כתוצאה מירי של כוחות הקרקע של צה"ל

הפעילות הצבאית של צה"ל בלבנון לא הייתה מוגבלת להפצצות ארטילריות, אוויריות וימיות. החל מהימים הראשונים של העימות פעלו כוחות קומנדו וכוחות קרקע ישראליים בשטח לבנון, התעמתו עם לוחמי חיזבאללה על הקרקע בלבנון וניסו להשתלט על מספר משמעותי של כפרים ועיירות בדרום ובדרום-מזרח לבנון.

התחקיר שערך ארגון Human Rights Watch העלה שהלחימה הקרקעית בשטח לבנון, ולא ההפגזות, הייתה החלק הקטלני ביותר של העימות, הן עבור החיילים הישראלים והן עבור לוחמי חיזבאללה. לפחות 104 מתוך כל 119 החיילים הישראלים שנהרגו בעימות נהרגו בקרבות קרקע בתוך לבנון. באופן דומה, התחקיר שערך ארגון Human Rights Watch העלה שרוב לוחמי חיזבאללה שנהרגו בעימות נהרגו בקרבות עם כוחות הקרקע הישראליים או על ידי הסיוע האווירי הצמוד (בעיקר מזל"טים ומסוקים ישראליים) שליווה את כוחות הקרקע הישראליים.

למרות שבועות של לחימה קרקעית עיקשת, זכו הכוחות הישראליים רק באחיזה רעועה בלבנון. באזורי הגבול של מארון א-ראס, בינת ג'בייל ועייאת א-שעב, כשלו הכוחות הישראליים בניסיונם להשיג שליטה אפקטיבית, למרות שבועות של לחימה והרס מאסיבי של כפרי הגבול הללו.

במהלך התחקיר שערך, נתקל ארגון Human Rights Watch באופן סדיר בעדויות לכך שחיילים ישראלים השתמשו בבתי אזרחים בכפרים ובעיירות שבהם הם נלחמו ולעיתים קרובות השחיתו אותם. ארגון Human Rights Watch מצא בתים שעליהם השתלטו חיילים ישראלים באופן זמני, זאת על פי אריזות מזון בעברית ואספקה צבאית ישראלית, בעיינתה, חדתה, חאריס, עייאת א-שעב וטייבה. שימוש שכזה אינו בלתי הולם על פי המשפט ההומאניטרי. אולם, בעלי הבתים שעליהם השתלטו חיילים ישראלים במהלך העימות התלוננו לעיתים קרובות על השחתת הבתים, כתובות גרפיטי גסות והרס זדוני שנעשו על ידי החיילים הישראליים. ביקורים שערך ארגון Human Rights Watch במספר בתים כאלה אישר זאת. המשפט ההומאניטרי אוסר על הרס רכוש פרטי, אלא אם נדרש הדבר על ידי צורך צבאי חיוני, ועל ביזה.⁵¹⁴

בשני מקרים לפחות נראה שכוחות קרקע ישראליים ירו באופן לא-חוקי והרגו אזרחים לבנונים. בכל אחד מהמקרים, החיילים הישראלים שהיו מעורבים בהרג לא היו עסוקים באותו הזמן בפעילות מלחמתית, היו אמורים לזהות את הלבנונים שבהם ירו כאזרחים, ולא עמדו בפני כל איום מצד אנשים אלה.

ירי באזרח בודד בעיינתה ב-27 ביולי

בסוף יולי תפסו חיילים ישראלים עמדה בביתו של עבאס חנאפר בעיינתה, השוכנת ליד הגבול עם ישראל, בין הכפרים עיינתה ובינת ג'בייל, והתמקמו בקומות העליונות של הבניין התלת-קומתי. אמו של עבאס חנאפר,

⁵¹⁴ ראו, לדוגמה, באמנת ז'נבה הרביעית, סעיף 33; פרוטוקול II, סעיף 4(2)(ז).

בדריאת חנאפר, ושתי אחיותיו, מרים ותגריד חנאפר, שהו בבניין בשכונה שהיה שייך גם הוא למשפחה, אך הגברים במשפחה החליטו לצאת מהאזור מתוך חשש שהחיילים הישראליים יחשדו בהם בטעות שהם לוחמי חיזבאללה. על פי בדריאת חנאפר ובתה תגריד, ידעו החיילים הישראליים שבבניין השכן שהתה קבוצה של נשים (בין שני הבתים הפרידו גינה ושדה ברוחב כעשרים מטר), מכיוון שהנשים היו מתחילות לצעוק כל אימת שהחיילים הישראליים פתחו באש על מטרות.⁵¹⁵

ב-27 ביולי, בערך בשעה 10:00 בבוקר, הלכו בדריאת בת 65 ובנותיה למרתף הבית שעליו השתלטו החיילים הישראליים כדי להביא מצרכי מזון לבישול, וחזרו לבית השכן ללא כל בעיות. הן לא ידעו שחיילים ישראלים מצאו מסתור בבית. בשעות הצהריים המוקדמות החליטה מרים חנאפר בת 36 לשוב למרתף ולקומת הקרקע של הבית שעליו השתלטו הישראליים כדי להביא לבתה בת השנה מושב אסלה לתינוקות. אמה הסבירה לארגון Human Rights Watch, "אמרתי לה לא ללכת, אך היא אמרה, 'בתי מתה ללכת לשירותים', ואמרה שתחזור מיד."⁵¹⁶ מרים עטפה את עצמה בסדין לבן כדי לציין את הסטטוס האזרחי שלה, ויצאה.

מרים חנאפר הגיעה בשלום לבית ומצאה את האסלה של בתה. בדרכה חזרה, באמצע הגינה הפתוחה והשדה שהפרידו בין שני הבתים, ירו עליה החיילים הישראליים לפחות שלושה כדורים מהקומות העליונות של הבניין, והיא נהרגה מיד. אמה נזכרה:

הייתי בבית בזמן שהם ירו בה. לאחר הכדור הראשון התחלתי לצרוח... שמעתי אותם [את החיילים הישראליים] צועקים בערבית, **אייריז אל-וואטי** [ביטוי מקובל בערבית שמשמעו המילולי הוא "ירו נמוך"], אך ניתן לתרגמו ביתר דיוק ל"ירו בתכיפות" { ואז הם ירו לכיוון הבית שלנו, אבל לא נפגענו... משכתי אותה מהגינה אל הכניסה של הבית שלנו. הלכתי לבדי; בתי הבכורה סירבה ללכת. כשמשכתי אותה הם עדיין ירו. היה דם על ראשי; היה המון דם בכל מקום. קראתי לבתי הבכורה לעזור ברגע שהבאתי את [גופתה של] מרים בחזרה.⁵¹⁷

גופתה של מרים נשארה בכניסה לבית עד שהצלב האדום הגיע לאספה ימים מספר לאחר מותה.

הדירה שעליה השתלטו החיילים הישראליים כבר עברה ניקיון ושיפוץ חלקיים כאשר החל ארגון Human Rights Watch לחקור את האירוע, אך הזבל שהושאר מאחור על ידי החיילים הישראליים מחוץ לבית – כמויות גדולות של מיכלי מזון בעברית, אספקה צבאית ישראלית וסיגריות – לא השאיר ספק לכך שחיילים ישראלים שהו בתוך הבניין במשך תקופה ממושכת.

⁵¹⁵ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם תגריד חנאפר, עינתה, 26 בספטמבר 2006.

⁵¹⁶ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם בדריאת עבדל אמיר חנאפר, עינתה, 26 בספטמבר 2006.

⁵¹⁷ שם; ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם תגריד חנאפר, עינתה, 26 בספטמבר 2006.

העדויות הקיימות מצביעות על כך שהריגתה של מרים חנאפר הייתה הריגה מכוונת ובלתי-חוקית של אזרחית. חיילים ישראלים ירו במרים חנאפר ממרחק קרוב יחסית, שממנו הם יכלו בקלות לזהותה כאזרחית העטופה בסדין לבן והנושאת מושב אסלה של ילד. בעוד שלא ברור אם היו התקפות כלשהן על עמדת צה"ל בבית בעיינתה לפני הירי, לא היה כל ירי עוין בזמן התקיפה. צה"ל לא הגיב על אירוע זה. הנסיבות המטרידות של אירוע זה מחייבות חקירה מלאה ללא משוא פנים, והאחראים להרג חייבים לתת דין וחשבון על מעשיהם.

ירי בארבעה אזרחים בטייבה ב-6 באוגוסט

ארבעה מבני משפחת נסראללה – אחמד עלי נסראללה, 81; אשתו מוחסינה עלי ג'ומעה נסראללה, 83; בנם חוסיין אחמד נסראללה, 54; ובתם נזהה אחמד נסראללה, 58 – עברו לגור במקלט במרתף ביתו של שכנם סעיד חוסיין נחלה, 76 בעיירה טייבה, השוכנת ליד הגבול עם ישראל, כ-40 ק"מ ממזרח לצור. הם נשאו שם במשך כשבוע עד שהחליטו לחזור ולבדוק את ביתם ולאפות לחם לבוקר ה-6 באוגוסט. (למשפחת נסראללה אין כל קשר משפחתי למנהיג החיזבאללה, חסן נסראללה. נסראללה הוא שם משפחה נפוץ בלבנון.)

על פי עדותו של נחלה, כאשר מוחסינה ונזהה עזבו בערך בשעה 11:00 בבוקר כדי לבדוק את ביתן, השוכן כ-100 מטר מביתו של נחלה, עדיין היו חילופי אש ארטילרית כבדה מסביב לטייבה. כאשר השתיים לא חזרו עד הצהריים, ביקש אחמד מחוסיין ללכת ולבדוק מה קורה אתן. בערך ב-12:30 בצהריים, כאשר אף אחד מהם לא חזר, עזב אחמד עצמו את בית שכנו כדי לברר מה קרה: "אחמד חבש את כובעו ועזב, כחצי שעה לאחר יציאת בנו, " שחזר נחלה את הסיפור בפני ארגון Human Rights Watch.⁵¹⁸

אף אחד משכניו לא חזר באותו יום, ונחלה בילה את הערב לבדו במקלט. בבוקר למחרת, כאשר חלה הפוגה רגעית בהפגזה, החליט נחלה ללכת לבית נסראללה כדי לבדוק מה קרה שם. הוא תיאר בפני ארגון Human Rights Watch את שראה:

כשהפגזה שככה, הלכתי לביתם ומצאתי אותם מתים. ראיתי את גופותיהם ליד הכניסה לבית, שלושה מטרים בלבד מהבית. האם ובנה היו זו ליד זה. תחילה לא יכולתי לראות את האב ואת הבת. התקדמתי עוד קצת ומצאתי את האב. בתו הגיעה לפאטיו. גופתו של האב הייתה מושחתת והיה שם המון דם... הם נורו מתוך הבית, ומתוך דירה שכנה. כשהגעתי אליהם, שמעתי מישהו מדבר ערבית במבטא דרוזי. הוא אמר לי לשתוק ולעזוב. לא יכולתי לראות את האדם שדיבר, או את אלה שבפנים [הבית], אך הם היו בפנים.⁵¹⁹

⁵¹⁸ ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם סעיד חוסיין נחלה, טייבה, 21 בספטמבר 2006.

⁵¹⁹ שם.

על פי נחלה ובן המשפחה ששרד, הם מצאו את נזהה בפטיו שבחלק העליון של המדרגות; את מוחסינה ואת חוסיין בתחתית המדרגות; ואת חסן בגינה שמימין לפאטיו, וכנראה שנפל לשם בגלל ההדף מהתפוצצות שהרגה אותו.⁵²⁰

ארגון Human Rights Watch ביצע בדיקה יסודית של הבית. הנכס כולל בית גדול, שלצדו הקדמי השמאלי צמודה דירה קטנה יותר. מסביב לחזית הבית הגדול ולצדו הימני יש פאטיו מעוקל המגיע עד לדירה השכנה, וניתן להגיע אליו במדרגות מצד ימין. ארגון Human Rights Watch מצא עדויות לכך שכוחות ישראלים השתלטו על הבית ועל הדירה השכנה; הם השאירו מאחור כמות גדולה של אספקה צבאית של צה"ל ומיכלי מזון וחפסות סיגריות עם כתובות בעברית, כמו גם תרמילי כדורים ומחסניות רימונים הנושאים סימונים בעברית. הם גם גרמו נזק לרוב הריהוט בבית, והשתמשו בו כדי לעבות את העמדה שלהם.

ראיות החקירה שנבחנו על ידי ארגון Human Rights Watch באתר האירוע מצביעות על כך שהחיילים הישראלים ירו בארבעת בני משפחת נסראללה מתוך עמדות בתוך הדירה הקטנה הצמודה לבית המרכזי. כל סימני הפגיעה של הכדורים והרימונים נמצאו על הקיר בחזית הבית המרכזי, לאורך הפאטיו, ותרמילי כדורים ריקים נמצאו ליד חלונות הדירה הקטנה, דבר המציין שהכדורים נורו מתוך הדירה הקטנה לכיוון בני המשפחה שהיו על הפאטיו ועל המדרגות.

תרמיל של רימון-מטול 40 מ"מ מתוצרת ישראל שנמצא בבית משפחת נסראללה בטייבה, היכן שחיילים ישראלים ירו למוות בארבעה קשישים מבני משפחת נסראללה, כולם אזרחים. © 2006 פיטר בוקארט Human Rights Watch/

⁵²⁰ שם; ראיון שערך ארגון Human Rights Watch עם עלי אחמד נסראללה, טייבה, 25 בספטמבר 2006.

תרמילים של כדורים ושל רימונים בקוטר 40 מ"מ מתוצרת ישראל שנותרו בשטח ונמצאו על ידי תחקירני Human Rights Watch בבית משפחת נסראללה בטייבה, היכן שחיילים ישראלים ירו למוות בארבעה קשישים מבני משפחת נסראללה, כולם אזרחים.
© 2006 פיטר בוקארט/ Human Rights Watch

כל התרמילים והרימונים שנמצאו באתר האירוע היו מתוצרת ישראל. ארגון Human Rights Watch מצא מכתש פגיעה שנגרם על ידי ירי של רימונים בקוטר 40 מ"מ, שנורו מתוך מטול רימונים מדגם M203 שאותו ניתן להצמיד לרובה סער M16 תקני, ודבר זה גרם כנראה להשחתת גופו של אחמד, וכן מספר מחסניות ריקות של רימוני 40 מ"מ עם סימונים בעברית. הכדורים שנמצאו באתר האירוע היו כולם תחמושת תקנית בקוטר 5.56 מ"מ עבור רובה M16, ובקוטר 7.62 עבור מקלע הסער הכבד יותר מדגם "נגב".

באופן ניכר, ארגון Human Rights Watch לא מצא כל הוכחה לכך שהחיילים הישראליים הותקפו אי פעם במהלך שהותם בבית משפחת נסראללה. שריטות הכדורים היחידות בבניין היו מרוכזות באזור הצמוד למקום שבו נהרגה המשפחה, ולא נמצאה כל שריטת כדור אחת בחלקים אחרים של הבניין, דבר שהיה יכול לרמוז על כך שנורתה אש לכיוון הבית. בחיפוש קפדני שנערך בבית לא נמצאה כל הוכחה להתקפה על הבניין, הן כאשר המשפחה חזרה אליו והן בכל זמן אחר.

החקירה שניהל ארגון Human Rights Watch מצביעה באופן ברור על כך שהריגתם של בני המשפחה כתוצאה מירי הייתה בלתי-מוצדקת ובלתי-חוקית. מהמרחק הקצר שממנו ירו החיילים הישראליים על ארבעת האזרחים למוות – פחות מחמישה מטר – צריך היה להיות ברור להם שהם יורים על אזרחים קשישים ולא על לוחמים. כל ארבעת הקורבנות לא היו חמושים, ואין כל עדות לכך שתקפו את החיילים הישראליים. העובדות המטרידות העולות מאירוע ירי זה דורשות חקירה עצמאית ובלתי-תלויה של החיילים המעורבים בו, ועל האחראים לו לתת דין וחשבון על מעשיהם.

תודות

דוח זה מבוסס על תחקירים שנעשו על ידי חוקרי ארגון Human Rights Watch במהלך העימות (מ-12 ביולי עד 14 באוגוסט 2006), כמו גם בחודשים שלאחר העימות (אוגוסט-דצמבר 2006). המחקר נוהל על ידי פיטר בוקרט, מנהל מקרי חירום בארגון Human Rights Watch, נאדים חורי, חוקר בנושא לבנון וסוריה בחטיבת המזה"ת וצפון אפריקה של ארגון Human Rights Watch, ו-ויסאם אל-סאליבי, יועץ לארגון Human Rights Watch. הדוח נכתב על ידי פיטר בוקרט ונאדים חורי. מחקר נוסף בוצע על ידי לואיס מאיר, חוקרת בנושא ישראל והשטחים הכבושים במסגרת חטיבת המזה"ת וצפון אפריקה של ארגון Human Rights Watch; יונתן פוקס, יועץ לארגון Human Rights Watch; אריק גולדשטיין, מנהל מחקר בחטיבת המזה"ת וצפון אפריקה; מארק גרלסקו, אנליסט צבאי בכיר בתוכנית החירום; וליעם אזולאי-יגב, ממחלקת תוכניות.

הדוח נערך בידי שרה לאה ויטסון, מנהלת אקזקוטיבית בחטיבת המזה"ת וצפון אפריקה; ג'יימס רוס, יועץ משפטי בכיר; ג'וזף סונדרס, סגן מנהל מחלקת תוכניות; וקנת רות', מנכ"ל ארגון Human Rights Watch. עובדי חטיבת אמצעי החימה של ארגון Human Rights Watch תרמו מהידע שלהם בנושאים הקשורים לאמצעי לחימה. עובדי ארגון Human Rights Watch אסף אשרף, ת'ודלין דסורס, טארק ראדוואן וליעם אזולאי-יגב סייעו במחקר, בהפקה ובתמיכה אדמיניסטרטיבית. שיר אלון סייעה גם היא במחקר ובתמיכה אדמיניסטרטיבית.

נספח א': רשימת ההתקפות אשר נחקרו

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
1.	July 13	03:50	Baflay	Lat N 33 15' 25.42" Lon E 35 22' 01.65"	<ol style="list-style-type: none"> 1. Munir `Ali Zain, 47 2. Najla Houdruj Zain, 42 3. `Ali Munir Zain, 19 (army soldier) 4. Wala Munir Zain, 18 5. Hassan Munir Zain, 13 6. Fatima Munir Zain, 7 7. Hussain Munir Zain, 4 8. Haidar bin Nahi, 40, Kuwaiti, husband of Hurriya Munir Zain 9. Abdullah bin Nahi, 70, Kuwaiti, father of Haidar. 10. Sri Lankan maid, name unknown 	Airplane strike on house
2.	July 13	03:50	Srifa	Lat N 33 16' 33.41" Lon E 35 24' 04.66"	<ol style="list-style-type: none"> 1. `Akil Bahij Mer`i, 34, Brazilian national 2. Ahlam Amin Jaber, 25 3. Fatima Zahra `Akil Mer`i, 4 4. `Abd al-Hadi `Akil Mer`i, 9 	Airplane strike on house, right after `Akil Mer`i returned home.
3.	July 13	03:50	al-Shehabiyye	Not available	<p>No Fatalities</p> <p>Wounded</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Muhammad Mahmud Baydun, 17 2. Samih Mahmud Baydun, 20 3. Ahmad Mahmud Baydun, 20 	Airplane strike on house of Hezbollah member Mahmud Baydun
4.	July 13	04:00	Dweir	Lat N 33 22' 39.40" Lon E 35 24' 52.41"	<ol style="list-style-type: none"> 1. `Adil Muhammad Akash 2. Rabab Yasin, 39 3. Muhammad Bakar Akash, 18 4. Muhammad Hassan Akash, 7 5. Fatima Akash, 17 6. `Ali Rida Akash, 12 7. Ghadir Akash, 10 8. Zainab Akash, 13 9. Sara Akash, 5 10. Batul Akash, 4 11. Nur al-Huda Akash, 2 	Airplane strike on house

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
					12. Safa' Akash, 2 months 13. Sir Lankan maid, name unknown	
5.	July 13	04:00	Shhour	Lat N 33 17' 48.21" Lon E 35 22' 35.46"	1. Khadije `Ali Khashab, 48 2. `Ali Amid Khashab, 73 3. Mustafa `Ali Khashab, 43 4. Najwa `Ali al-Medani, 37 5. Yasmin Mustafa Khashab, 14 6. Sara Ahmad Yasin, 16	Airplane strike on house
6.	July 13	04:00	Bar`ashit	Lat N 33 10' 37.56" Lon E 35 26' 29.27"	1. Najib Hussain Farhat, 54 2. Zainab Najib Farhat, 16	Airplane strike on house, Hezb weapons store in neighboring house
7.	July 13	08:20	Zebqine	Lat N 33 09' 53.92" Lon E 35 16' 02.05"	1. Fatima Bzeih, 78 2. Taniya Bzeih, 64 3. Maryam al-Hussaini, 54 4. Su`ad Nasur Bzeih, 39 5. Amal Na`im Bzeih, 44 6. Na`im Wa`el Bzeih, 18 7. Kholud Muhammad Bzeih, 18 8. Farah Muhammad Bzeih, 14 9. `Aziza Muhammad Bzeih, 11 10. Malek `Ali Bzeih, 17 11. Muhammad `Ali Bzeih, 17 (twin of Malek) 12. Hussain `Ali Bzeih, 12	Airplane strike on house
8.	July 13	15:00	Yatar	Lat N 33 09' 16.73" Lon E 35 19' 54.69"	1. Arwa Jamil Suidan, 58 2. `Ali Muhammad Akil, 25 (buried with Hezbollah insignia, but witnesses said he was just a member and not a fighter) 3. Muhammad `Ali Najib Suidan, 21 (Hezbollah Fighter)	Airplane strike on house
9.	July 15	08:55	Bint Jbeil	Lat N 33 07' 04.30" Lon E 35 26' 20.95"	1. Khalil Ibrahim Mrouj, 85 2. Najwa Khalil Mrouj, 60 (daughter) 3. Bilal Hreish, 31, member of Hezbollah civil defense	Airplane strike on building killing Khalil

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
					4. Mahmud Muhammad al-Sa`id Ahmad, 28, member of Hezbollah civil defense	and Najwa. Hezbollah rented an empty apartment in the same building. Attack followed by another airstrike that killed two rescuers.
10.	July 15	11:00 (approx)	Sham`a-Biyada road	Lat N 33 09' 29.80" Lon E 35 11' 34.84"	<ol style="list-style-type: none"> 1. `Ali Abdullah, 60 2. Muhammad Abdullah, 15 3. Sabha Abdullah, 80s 4. Sana' Abdullah, 35 (pregnant) 5. `Ali Kamel Abdullah, 14 6. Muhammad Kamel Abdullah, 13 7. Hussain Abdullah, 10-11 8. Hassan Abdullah, 9 9. Lama Abdullah, 1-2 10. Zahra Abdullah, 52 11. Hadi Abdullah, 6-7 12. Mirna Abdullah, 13 13. Maryam Abdullah, 29 14. Muhammad Ghannam, 35 15. Suha Abdullah, 30 (pregnant) 16. Qassim Ghannam, 17 17. Mustafa Ghannam, 15 18. Hussain Ghannam, 14 19. Zainab Ghannam, 10 20. Fatima Ghannam, 9 21. Duha Ghannam, 7 22. Latifah Abu Hawle, 60s 23. Fawziyyeh Abu Hawle, 75 	Warship/helicopter strike on fleeing civilians (2 vehicles) from Marwahin
11.	July 15	20:00	Houla	Lat N 33 12' 40.42" Lon E 35 31' 05.94"	<ol style="list-style-type: none"> 1. Salma Ibrahim Slim, 23 2. Zainab Hassan Fakih, 22 (mother of 7 month old baby) 	Apache Helicopter strike, Hellfire missiles

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
12.	July 16	12:00	Borj al-Shemali	Lat N 33 15' 51.68" Lon E 35 14' 14.60"	1. Rukaya `Awada, 70 2. Hanan Ramiz Zayyat, 45 3. Hanan `Ali Zayyat, 33 4. Hadi Mahmud Zayyat, 14 5. Reham Majid `Atwi, 10	Airplane strike on next-door abandoned soap factory.
13.	July 16	12:00 – 1:00	Tyre, building behind Jabal Amel Hospital	Lat N 33 16' 668" Long E 35 13' 142"	1. Maryam Ibrahim `Alawiya, 80 2. Husn Jaffal, 27 3. Zainab `Ali `Alawiya, 9 4. Hussain `Alawiya, 8 5. Aya `Alawiya, 5 6. Marwa al-Hajj Hassan, 26 (Wife of Yasir `Alawiya) 7. Batul Yasir `Alawiya, 5 8. `Abbas Yasir `Alawiya, 4	Airplane strike on building
14.	July 16	17:00	Yatar	Lat N 33 09' 04.51" Lon E 35 19' 44.54"	1. Muhammad Hussain Ja`far, 23, Hezbollah fighter 2. Hassan `Ali Karim, 22, Hezbollah fighter 3. Hussain `Ali Muhammad Qurani, 21, Hezbollah fighter	Airplane strike on house after fighters spotted moving rocket launcher
15.	July 16	17:00-18:00	Tyre, Civil Defense building	Not available	1. Muhammad Hussain Alamadin, 55, teacher 2. `Ali Muhammad Alamadin, 14 3. Najib Shamsuddin, age unavailable 4. `Ali Shamsuddin , 34 5. Haytham Hassan Muzyid, 34 6. Hussain Hassan Muzyid, 38 7. `Alia Wehbi, 40, F 8. Sally Wehbi, 7 9. Ayman Daher, 35, holds Brazilian nationality, had just arrived to Lebanon 10. Lin `Ali Safeedin, 1 11. Muhannad Yusif Ibrahim, 58 12. Ibrahim Saksouk, Body parts	Airplane strike on civil defense building, Tyre

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
					found, age unknown 13. Zainab Fakhury, 66 14. Kund'bsejen Runjani, Sri Lankan maid	
16.	July 16	17:50	`Aitaroun	Lat N 33 06' 57.20" Lon E 35 28' 24.57"	1. `Ali Hassan al-Akhrass, 36 2. Fuda Hassan al-Akhrass, 63 3. `Ali Ahmad al-Akhrass, 65 4. Saja `Ali al-Akhrass, 7 5. Zainab `Ali al-Akhrass, 6 6. Ahmad `Ali al-Akhrass, 3 7. Salam `Ali al-Akhrass, 1 8. Amira Rislán, 24 9. Manal Rislán, 17 10. Haniya Muhammad al-Akhrass, 55 11. Muhammad Mahmud al-Akhrass, 86 12. Hassan Mahmud al-Akhrass, 85	Airplane strike on home
17.	July 16	22:00	Sheem	Lat N 33 38' 30.33" Lon E 35 28' 40.72"	1. Samir Ahmad Abdullah, 42 2. Munifa Darwish Darwish, 70s 3. Sri Lankan maid, Malika, age unknown	Airplane strikes on parked trucks in the mountains, 3 killed in 2 nd strike while trying to get medical assistance.
18.	July 17	09:00	al-Ghaziyyeh bridge	Not available	1. Zuheir Muhammad al-Baba, 58 (buried in Saida)	Airplane strike on bridge. Civilian killed while crossing
19.	July 17	Unknown	Kfar Dounin	Lat N 33 13' 887" Long E 35 24' 399"	1. Hussain al-Mikdad, age unknown, Hezbollah combatant 2. Hezbollah fighter from Yatar, name unknown, age unknown	Killed by drone after firing rockets
20.	July 18	00:45	`Aitaroun	Lat N 33 07' 06.79"	1. Hassan Mahmud `Awada, 43 2. Hussain Hassan `Awada, 3	Airplane strike on

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
				Lon E 35 28' 13.38"	3. Jamila Mahmud `Awada, 45 4. Musa Naif `Awada, 45 5. `Ali Musa `Awada, 17 6. Abir Musa `Awada, 16 7. Hassan Musa `Awada, 12 8. Maryam Musa `Awada, 10 9. Muhammad Musa `Awada, 6	house, after Hezbollah fired rockets nearby
21.	July 18	09:00	Tallousa	Lat N 33 13' 58.07" Lon E 35 29' 08.56"	1. Bahije Sulaiman Turmus, 80 2. `Ali Nabih Turmus, 21 3. Basil Imad Turmus, 7 (Brazilian-Lebanese)	Airplane strike on house. Son of owner of house was a former prisoner in Israel, and now works for al-Manar.
22.	July 18	Unknown	Rmeileh bridge	Lat N 33 35' 50.93" Lon E 35 23' 18.78"	1. Mustafa `Izz al-Din, 48 2. Ibtisam `Ali Zelzli, 43 (wife) 3. Ibrahim Mustafa `Izz al-Din, 14 4. Musa Mustafa `Izz al-Din, 12 5. Abdullah Hariri, 40s, from Kfar Donan buried there 6. Deebe `Abd al-Hussain Zelzli, 38 7. Muhammad Nasir Zalzali 8. Darin Nasir Zalzali 9. Kifah `Aseileh, 40s 10. Hassan Jamil Saleh 11. Suheila Daou 12. unknown in Mercedes	Airplane strike on Rmeileh bridge
23.	July 18	16:00	Yatar	None	1. Hussain Yusif Slim, 26, disabled	Airplane strike on house
24.	July 18	Unknown	Bazouriyeh, Tyre	Not available	1. Hassan Wahib Yassin "Bilal" "Martyr Leader", 36, buried in Majdel Selem	Died in airstrike on Hezbollah operations room
25.	July 19	01:00	Rmeich	Lat N 33 04'	1. Qawsar Salah Jawad, 4, from `Aita	Artillery Shells

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
				39.87" Lon E 35 22' 11.87"	al-Sha`ab 2. Zainab Salah Jawad, 7, from `Aita al-Sha`ab	on house where they had sought refuge
26.	July 19	02:00	Sil`a	Lat N 33 15' 18.72" Lon E 35 22' 48.67"	1. Deeb `Abed Na`im, 65 2. Mustafa Hassan Ayyoub, 67 3. Mustafa `Ali Na`im, 60 4. Nizam Muhammad Ayyoub, 25 5. `Aliya Yusif Ayyoub, ~60 6. Zainab Hassan Ayyoub, 50 7. Jamila Muhammad Mansur, 20 8. Ahmad Nizam Ayyoub, 1	Airplane strikes on 2 houses
27.	July 19	03:00	Ham, Beka`	Lat N 33 52' 18.82" Lon E 36 12' 08.22"	1. Faydallah Ahmad Mustafa, 27 2. Shahib Ahmad Mustafa, 23	Drone strike on car smuggling fuel
28.	July 19	03:00	Maaraboun, Beka`	Lat N 33 50' 50.42" Lon E 36 12' 30.62" Lat N 33 50' 51.92" Lon E 36 12' 28.42"	1. Diab Rashid Yahya, 27 2. Muwaffaq `Ali Yahya, 32 3. Muhammad Ahmad Muhammad, 40	Drone strike on 2 cars smuggling fuel
29.	July 19	03:30	Srifa	Lat N 33 16' 56.63" Lon E 35 23' 55.40"	1. Bilal Hassan Hamudi, 27, AMAL combatant 2. Kamel Diab Jaber, 53, civilian supporter of AMAL 3. Mahmud Kamel Jaber, 33, AMAL combatant 4. `Ali Kamel Jaber, 30, AMAL combatant 5. Ahmad Kamel Jaber, 27, AMAL combatant 6. Manahil Najdi, 80 7. `Ali Mahmud Za`rour, 30, AMAL combatant 8. `Ali Nazel Nazel, 28, AMAL combatant	Airplane strike on series of houses. Fadi and Muhammad Kamaluddin hit by drone missile while fleeing after attack.

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
					9. Hisham Muhammad Hamudi, 26-28, Hezbollah combatant 10. Wassim Taleb Najdi, 28, Hezbollah combatant 11. Imad `Ali Jaber, 27, Hezbollah combatant 12. `Ali Najdi, 26, Hezbollah combatant 13. Fadi Kamaluddin, 29, Hezbollah combatant 14. Muhammad Kamaluddin, 20, Hezbollah combatant 15. Ahmad Salim Najdi, 37, Communist Party combatant 16. Muhammad `Ali Najdi, 37, Communist Party combatant 17. `Ali Hussain Najdi, 27, Communist Party combatant 18. `Abbas Amin Dakrub, 20 civilian supporter of Communist Party 19. `Abbas Mahmud Dakrub, 25 civilian supporter of Communist Party 20. `Ali Muhammad Haidar, 20 civilian supporter of Communist Party 21. Hassan Krayim, 24, Communist Party combatant 22. `Ali Hassan Sabra, 17 civilian supporter of Communist Party	
30.	July 19	07:10	Nabi Sheet	Lat N 33 52' 29.59" Lon E 36 06' 56.11"	1. Khadija al-Musawi, 43 2. Muhammad Hussain Shukr, 23 3. Bilal Hussain Shukr, 20 4. Talal Hussain Shukr, 18 5. Yasin Hussain Shukr, 16 6. `Ali Sulaiman Shukair, 40s 7. Hala Choucair, age not available	Airplane strike on house
31.	July 19	08:30	Near Bazouriyeh	Not available	1. Sa`id Hamze `Abbas, 50s 2. Fatima Khalil `Abbas, 45 3. Sara Wasef `Abbas, 1 4. `Aliya Hussain Mansur, 45	Drone strike on 3 cars fleeing `Aitaroun

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
					5. Ghassan Fakih, 35 6. Layla "Shaikh Hussain" Haidar , 67	
32.	July 19	13:00	`Ainata	Lat N 33 07' 40.90" Lon E 35 26' 43.60"	1. Musa Ahmad Darwish, 42 2. Amal Musa Darwish, 16 (daughter) 3. Zainab Said Darwish, 16 4. Salwa Samieh Dakrub, 20	Airplane strike on house
33.	July 19	15:00	Blida	Not available	1. Maryam Ibrahim, 60s	IDF cluster strike
34.	July 19	19:00	Debbine Marja'youn	Lat N 33 21' 730" Lon E 35 36' 332"	1. Dawood al-Khaled, 40 2. `Abla Dawood al-Khaled, 9 3. Ahmad Dawood al-Khaled, 1 year and 8 months	Apache Helicopter strike
35.	July 20	06:00	Aita al-Cha`ab	Not available	1. Hassan` Abd al-Rida, 58	Apache Helicopter Hellfire missiles
36.	July 21	14:00	Aita al-Cha`ab	Not available	1. Rida Rida, 70s 2. Zahra Rida, 70s, bedridden 3. Ahmad Rida, 40s	Airplane strike on house
37.	July 21	19:00	`Aitaroun	Lat N 33 06' 53.24" Lon E 35 28' 13.65"	1. Maryam Mustafa Tawbe, 65 2. `Ali Hassan Tawbe, 85	Artillery strike inside `Aitaroun
38.	July 21	Unknown	Zebqine	Not available	1. Ahmad Rida Bzeih, 44, head of municipality, Hezbollah combatant 2. Adnan Hassan Bzeih, 44, Hezbollah combatant 3. Khayriyye Kamel Bzeih, 80	Airplane strike on home while fighters went to check on old woman; old woman wounded and died in Saida hospital
39.	July 23	05:35	Nabi Sheet	Lat N 33 52' 26.74" Lon E 36 06' 50.25"	1. Shehab Fayez Shukr, 71 y.o.	Airplane strike on home of Ba`ath party official. Father of official died

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
						in attack.
40.	July 23	10:30	Kafra	Lat N 33 10' 15.93" Lon E 35 18' 59.74"	1. Nazira Sh`aito, 70s 2. Muhammad Amin Sh`aito, 53 3. Zakwan (last name unknown), Syrian, mid-40s	Airstrike, probably drone, on civilian vehicle
41.	July 23	10:30	Ma`liye	Not available	1. Darwish Ma`ruf Mudaihli, 38 2. Muhammad Hani Srour, 36	Apache Helicopter strike on civilian vehicle
42.	July 23	~11:00	Ma`liye	Not available	No fatalities. Nine wounded.	Helicopter strike on civilian vehicle
43.	July 23	11:00	Shehin	Lat N 33 07' 33.06" Lon E 35 15' 19.82"	1. Munira Sayyed Ghaith, 57 2. Raja Muhammad Ghaith, 29	Airplane strike on empty neighboring house
44.	July 23	16:15	Yaroun	Lat N 33 04' 52.63" Lon E 35 25' 23.62"	1. Farhat Muhammad Farhat, 75 2. Badiya Nimer Saab, 70 3. Zainab Abdullah Khanafer, 43 4. Zahra Hassan Farhat, 5 5. Dana Hassan Farhat, 6 months	Airstrike on house
45.	July 23	23:15	Qana	Lat N 33 12' 24.38" Lon E 35 18' 04.61"	No fatalities. 6 wounded.	MK strike on 2 ambulances
46.	July 24	05:45	al-Hallousiye	Lat N 33 18' 21.27" Lon E 35 19' 42.09"	1. `Atika Munzer Mu`anis, 9 2. Muhammad `Ali Munzer Mu`anis, 11 3. Anise Yusif Saloum, 69 4. Maryam Wahib Hamid, 45 5. `Ali Muhammad Hamid, 13 6. Zainab Muhammad Hamid, 12 7. Khadija Muhammad Hamid, 6 8. `Abbas Muhammad Hamid, 9 9. Khaltoum Muhammad Haj`Ali, 86	Airplane strike on several adjoining homes

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
					10. Nahiya Hussain Mu'anis, 65 11. Ibtisam Muhammad Hamid, 45	
47.	July 24	Morning	Kafra-Siddiquine road	None	1. Hassan Ibrahim al-Sayyid, 26	Airstrike on motorcycle—unclear if plane, drone, or helicopter
48.	July 24	17:00	Haris	Lat N 33 10' 42.73" Lon E 35 22' 35.63"	1. Musa Hussain Zelghout "Bakr", 40, Hezbollah combatant 2. Shadi Muhammad el-Rez "Malak", 21, Hezbollah combatant 3. Muhammad Ahmad Rizaq "Hadi", 25, Hezbollah combatant 4. Muhammad Wafiq Daqiq "Sajid", 19, Hezbollah combatant	Airplane strike on house while combatants were having meeting with commander
49.	July 24	12:00 (noon)	`Ainata	Lat N 33 07' 43.69" Lon E 35 26' 25.11"	1. Fayez Abdullah Khanafer, 34 2. Rima Abdulmir Samhat, 35 3. Muhammad Fayez Khanafer, 3 4. Abdullah Fayez Khanafer, 6 5. `Ali Fayez Khanafer, 7 6. Dumu` Fayez Khanafer, 2 7. Maryam Fadlallah, 60, civilian supporter of Hezbollah 8. Zahra Ibrahim Fadlallah, 17 civilian supporter of Hezbollah 9. Yemene Ayyoub Fadlallah, 40 10. Khodr Amir Fadlallah, 4 11. Almaza Hassan Fadlallah, 77 12. Zainab Muhammad Hussain Khanafer, 78 13. `Afifa Abdullah Khanafef, 50 14. Muhammad `Ali Wehbi, 82 15. Kamela Khanafer, 61 (wife) 16. Ahmad Hassan Jagbir, 19 wounded Hezbollah combatant from Bar`achit 17. Muhammad Menaf `Atwe, 24, wounded Hezbollah combatant from Shakra	Airplane strike on house with two wounded Hezbollah fighters and 2 Hezbollah activists

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
50.	July 24	17:00	Haris	Lat N 33 10' 46.02" Lon E 35 22' 40.63"	1. Khalil `Ali Jawad, 77 2. Zainab Hussain Jawad, 63 3. Nazmiye `Abbas Yahya, 50 4. Rawa' Khalil Jawad, 33 5. Ahmad `Afif Jawad, 26 6. Mahmud `Afif Jawad, 20 7. `Akil `Afif Jawad, 18 8. Batul `Afif Jawad, 16	Airplane strike on home, 10 minutes after strike on Hezbollah fighters 100 meters away.
51.	July 25	19:30	Khiam UNOGL post	Not available	1. Lieutenant Colonel Du Zhaoyu, 34, from Jinan, People's Republic of China. 2. Lieutenant-Commander Jarno Mäkinen, 29, from Kaarina, Finland. 3. Major Paeta Derek Hess-von Kruedener, from Canada 4. Major Hans-Peter Lang, 44, from Styria, Austria.	IDF precision guided missile strike
52.	July 26	15:00	Yatar	Not available	1. Abdullah As`adullah Qa`ik, 82, wheelchair bound	Artillery strike on house
53.	July 26	16:00	Kafra	Not available	1. Muhammad Ahmad Mer`i, 78 2. Latifah Mustafa Abu Zayd, 72	Airplane strike on house
54.	July 27	09:00	`Ainata	Lat N 33 07' 22.25" Lon E 35 27' 04.07"	1. Maryam Abdullah Khanafer, 36	Shot by IDF soldiers occupying her home
55.	July 27	15:30	Hadatha	Lat N 33 09' 56.83" Lon E 35 23' 21.48"	1. Mustafa Abdullah Nasir, 80 2. Naimeh Abdullah Nasir, 60 3. Samia Yusif Mansur, 50 4. Yusif Ahmad Mansur, 73 5. Zainab Tawfiq Sabra, 75 6. Hussain Muhammad Sabra, 58	Airplane strike on home, next to abandoned women's Hussainiya
56.	July 29	11:00	Arzun	Not available	1. Ibrahim `Abdo Turmus, 82	Artillery strike
57.	July 29	14:30	al-Numeiriyya	Lat N 33 24' 39.04" Lon E 35 25' 08.85"	1. Sawsan Yasin Mehdi, 31 2. Ranim `Adnan Harake, 17 3. `Ali `Adnan Harake, 13 (son) 4. Rida `Adnan Harake, 11 (son) 5. Hadi `Adnan Harake, 8 (son)	Airplane strike on house

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
					6. Naif Abdullah Bdeir, 56	
58.	July 30	01:00	Qana	Lat N 33 12' 56.58" Lon E 35 17' 55.76"	<ol style="list-style-type: none"> 1. Husna Hashem, 75 2. Mahdi Mahmud Hashem, 68 3. Ibrahim Hashem, 65 4. Ahmad Mahmud Hashem, 55 5. `Afaf al-Zabad, 45 6. Nabila `Ali Amin Shalhoub, 40 7. Tayssir `Ali Shalhoub, 39 8. Khadija `Ali Yusif, 31 9. Maryam Hassan Mohsen, 30 10. Lina Muhammad Mahmud Shalhoub, 17 11. `Ula Ahmad Mahmud Shalhoub, 25 12. `Ali Ahmad Mahmud Shalhoub, 17 13. Hussain Ahmad Hashem, 12 14. Hawra' Muhammad Qassim Shalhoub, 12 15. `Ali Muhammad Qassim Shalhoub, 10 16. Ja`far Mahmud Hashem, 10 17. Qassim Samih Shalhoub, 9 18. Yahya Muhammad Qassim Shalhoub, 9 19. Qassim Muhammad Shalhoub, 7 20. Raqieh Mahmud Shalhoub, 7 21. Ibrahim Ahmad Hashem, 7 22. Yusif Ahmad Mahmud Shalhoub, 6 23. Zainab Muhammad `Ali Amin Shalhoub, 6 24. Fatima Muhammad Hashem, 4 25. `Ali Ahmad Hashem, 3 26. Zahra' Muhammad Qassim Shalhoub, 2 27. `Abbas Ahmad Hashem, 9 months 	2 IDF airplane strikes on home
59.	July 30	Unknown	Bent Jbeil	None	1. `Ali Muhammad Abu Alewi, 42, Hezbollah combatant, from Insar	Died in unknown circumstance

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
						s fighting in Bent Jbeil.
60.	Aug 1	16:50	al-Luweizeh	Lat N 33 27' 36.81" Lon E 35 32' 10.60"	1. Rashida Muhammad `Ali Muqalid, 60s 2. Ilham Salam Hashim, 38 3. Hanadi Ghalib Hashim, 12	Airplane strike on house
61.	Aug 1	21:30	Jamaliyeh, Beka`	Lat N 34 02' 58.89" Lon E 36 11' 17.16"	1. Maxim “`Ali” Jamal al-Din, 18, combatant in Communist Party 2. `Awad Jamal al-Din, 58, combatant in Communist Party 3. Hassan Jamal al-Din, 18 4. Naji Jamal al-Din, 45 5. Muhammad Naji Jamal al-Din, 12 6. Malik Jamal al-Din, 22 7. Hussain Yusuf al-Mekdad, 42	Helicopter hellfire missiles on men sitting outside home. One killed by drone strike
62.	Aug 1	21:30	Jamaliyeh hospital, Beka`	Not available	1. Atif Amhaz, nurse, shot in chest 2. Rida Midlej, Hezbollah combatant shot by RPG while attacking IDF 3. Wissam Ahmad Yaghi, Hezbollah combatant hit by drone while confronting IDF raid	IDF commando raid, drone strikes
63.	Aug 2	3:30	Jamaliyeh, Beka`	Not available	1. Talal Chibli, 40 2. Maha al-`Issa Sha`ban, 35 3. Muhanad Talal Chibli, 14 4. Muayyad Talal Chibli, 12 5. Asma Talal Chibli, 6 6. Muhammad Talal Chibli, 4	IDF Helicopter hellfire missiles on Syrian Kurd family fleeing
64.	Aug 3-4	11:00	al-Jibain	Lat N 33 07' 27.28" Lon E 35 14' 06.91"	1. Qassim Mahmud `Akil, ~80 2. Khadija Qassim Ghanem, 80-81 (wife) 3. Maryam Qassim `Akil, 42 (daughter)	Helicopter Hellfire strike (at least 3 hellfire missiles near home)
65.	Aug 3-4	11:00	al-Jibain	900 meters from attack on civilian (see above)	1. Hassan Sami Muselmani, Hezbollah combatant 2. `Ali Sami Muselmani, Hezbollah combatant 3. Hassan Ahmad `Akil, Hezbollah combatant	Artillery/Helicopter attack 900 meters outside village—HRW not permitted

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
					4. `Abbas Ahmad `Akil, Amal combatant	to visit site
66.	Aug 4	14:00	al-Qa`, Beka`	Lat N 34 23' 20.08" Lon E 36 30' 04.16"	1. Muhammad `Abdo `Aliko, 67 2. Muhammad Muhammad `Aliko, 23 3. Abdallah Mohsen Hamid Bakir, 53 4. Itan Abdallah Mohsen Bakir, 21 5. Muhammad Abdallah Mohsen Yacoub, 28 6. Nidal Abdallah Mohsen Yacoub, 23 7. Rachid `Izzat Ma'dan, 26 8. `Aziza `Izzat Ma'dan, 19 9. Muhammad `Uthman Mustafa, 25 10. Almaza Muhammad Brim, 52 11. Shaikh `Uthman Muhammad al-Shaikh Haidar, 17 12. Ahmad Jamil Rachid, 46 13. Jamil Ahmad Rachid, 24 14. Choukri `Abd al-Hamid Rik'kas, 27 15. Mazkin, `Abd al-Hamid Rik'kas, 19 16. Awkah `Abd al-Hamid Rik'kas, 17 17. Rachid Nash'at Ayoush, 23 18. Mustafa Nash'at Ayoush, 16 19. Hassan Jamil Ayoush, 27 20. As`ad Mustafa Sido, 35 21. Farid Hassan Sido, 19 22. Hanane `Uthman Ahmad, 24 23. Rujeina Hassan Sido, 17 24. Wahid Khalil Shiho, 37 25. Khalif al-Heza' Hamid, 26	Airstrike on warehouse
67.	Aug 5	18:00	Taibe	Not available	1. Hani `Abdo Marmar, 48 2. Nahiya Muhammad Karim, 36 3. Aya Hani Marmar, 2	Airplane strike on home
68.	Aug 5	Unknown	Zebqine	Not available	1. Muhammad Musa Barakat, 21, Hezbollah combatant	Airplane strike on house
69.	Aug 6	11:00	Taibe	Lat N 33 16' 17.78" Lon E 35 31'	1. Ahmad `Ali Nasrallah, 81 2. Muhsina `Ali Jumaa, 83 3. Nazha Ahmad Nasrallah, 58	Shot by IDF soldiers occupying

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
				13.94”	4. Hussain Ahmad Nasrallah, 54	their home
70.	Aug 7	00:30	Insar	Lat N 33 22’ 42.45” Lon E 35 21’ 12.93”	1. Ibrahim Zain `Assi, 51 2. Marwan `Ali Ahmad `Assi, 36 3. Hasna Mahmud Qubeisi, 36 4. Ghina Ibrahim `Assi, 24 5. Maya Ibrahim `Assi, 21	Airplane strike on home
71.	Aug 7	02:25	al-Ghassaniyeh	Lat N 33 24’ 56.37” Lon E 35 21’ 24.94”	1. Abdullah Khalil Tohme, 58 2. Fatima Muhammad Mukhaddar, 55 3. Muhammad Abdullah Tohme, 24 4. Sulaiman Qassim Hamud, 35* 5. Muhammad Qassim Hamud, 31* 6. Nur Hassan Saleh, 19 7. Hussain Haidar `Amer, 17	Airplane strike on home * = Their gravestones identify them as “Martyrs of the resistance legions of Amal,” but the families claim they are not fighters.
72.	Aug 8	7:55	al-Ghaziyyeh	Not available	1. Hadi Hussain Ja`far, 2 2. Wafa’ `Omar al-Sha`ir, 28 3. Siham Deeb Zabad, 53 4. Nadia Ahmad Zabad, 39 5. `Ali Muhammad Layla, 23	Airplane strike on home (`Ali died on balcony across the street)
73.	Aug 7	08:15	al-Ghaziyyeh town square	Not available	1. Ahmad Mustafa Ghadar, 46 2. Muhammad Ahmad Qa’in, 65— body never recovered 3. Hussain `Abbas Juni, 39	Airplane strike on shops owned by Ibrahim Khalifa, brother of Hezbollah leader Amin Khalifa.
74.	Aug 7	08:20	al-Ghaziyyeh	Lat N 33 31’ 03.70” Lon E 35 22’	1. Rakiyya Nasir Badran, 67 2. Zainab Hassan Badran, 46 3. Layla Hassan Badran, 49	Airplane strike on home, located

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
				09.39	4. Maryam Fadil Halal, 27 5. Manal Ahmad Hassan Badran, 14 6. Hassan Ahmad Hassan Badran, 10 7. Hanin Ahmad Hassan Badran, 16 8. `Ali Ahmad Hassan Badran, 19	close to home of Hezbollah leader Amin Khalifa.
75.	Aug 7	10:00	Houla	Lat N 33 12' 30.30" Lon E 35 30' 51.65"	1. Hassan `Ali al-Hajj, 65-70	Airplane strikes (6 raids) on neighborhood
76.	Aug 7	19:30 – 20:00	Brital, Beka`	Not available	1. `Abbas Hassan Toufic Saleh, 18 2. `Abbas `Ali Hussain Tlays, 20 3. `Abbas Khodr Sawan, 17 4. Muhammad Sulaiman al-Ajami, 16 5. Ghazalah Khodr Sawan, 17 (twin of `Abbas) 6. Hawra Hussain al-Ajami, 12 7. Hamda Maflah Ismail, 29 8. Fatima `Ali `Abbas Mazloum, 17 (pregnant) 9. Qassim Muhammad `Abbas Saleh, 63 (Mukhtar)	Airplane strike on butcher shop
77.	Aug 7	20:10	Chiah, Dahieh, Beirut	Not available	1. Ghazaleh Hussain `Awada Nasser al-Din, age not available 2. Ahmad Hassan Kanj, 14 3. Rida Nimer Nasser al-Din, age not available 4. Fatima Ahmad Wehbi, 22 5. Muhammad Fadi Wehbi, 2 6. Muhammad Abdullah Taha, 31 7. Abdullah Muhammad Taha, 1 8. Jamil Hussain Rmeity, 60 9. Mustafa Hussain Rmeity, 45 10. Muhammad `Ali Rmeity, 21 11. Na`im Mer`i Rmeity, 68 12. `Ali Na`im Rmeity, 30 13. Riham `Ali Rmeity, 4 14. Sa`adiyya Hussain Rmeity, 55 15. Ibtisam Hussain Rmeity, 41 16. Maryam Hussain Rmeity, 43	Airplane strike on apartment building.

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
					17. Malak `Ali Rmeity, 14 18. Fatima `Ali Rmeity, 18 19. Fatima Mustafa Youniss, 80 20. Sobhia Kamel Bilun, 43 21. Kawthar Jamal Rmeity, 20 22. Hussain `Ali Erra'i, 16 23. Zahra Mahmud al-Abdallah, F, 1 24. Zainab Mahmud al-Abdallah, 5 25. Fatima `Abbas Shehade, 30 26. `Ali Ahmad Mohsen, age not available 27. Hussain Ahmad Mohsen, age not available 28. Dalal Muhammad She'aito, age not available 29. Hana Ibrahim Hatoun Nasser Al-Din, age not available 30. Salwa Khalil Niser, age not available 31. Wa`ed `Ali Wehbi, age not available 32. Hussain `Ali Wehbi, age not available 33. `Ali Ibrahim Wehbi, age not available 34. Hassan `Ali Wehbi, age not available 35. Suzanna Taha, age not available 36. Racha `Ali `Abbas, age not available 37. Hussain `Ali `Abbas, age not available 38. Suzanne Abdallah `Abbas, age not available 39. Maya Said Yatim Rmeity, 26	
78.	Aug 8	10:00	Majdel Selem	None	1. Ahmad Nimer Rahal, 66 2. Hassan Fares Melhem "Siraj", 27, Hezbollah combatant	Airstrike on home while being visited by Hezbollah

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
						fighter
79.	Aug 8	15:00	al-Ghaziye	Not available	1. Malika `Ali Jubaili, 2	Drone or helicopter strike during funeral for other victims of al-Ghaziye
80.	Aug 8	15:00	al-Ghaziye	Not available	1. Mahmud Ahmad Khalifa "Fazim," Hezbollah member, 38 2. Ibtisam Mahmud Dawood, 30 3. Hussain Mahmud Khalifa, 10 4. Ahmad Mahmud Khalifa, 2 5. Fatima Mahmud Khalifa, 5 6. Mahmud al-Dabul, 75 (father of Ibtisam, buried in `Ainata) 7. Abdi Muhammad Nasrallah, 70 (mother of Ibtisam, buried in `Ainata)	Airplane strike on house. Mahmud Khalifa was a former Hezbollah fighter, but had not been called up and was keeping his pharmacy open—if he had been active in fighting, he would not have stayed with his family.
81.	Aug 8	16:00	al-Ghaziye	Lat N 33 30' 51.52" Lon E 35 21' 53.81"	1. Ahmad Muhammad Khalifa, 67, Australian-Leb 2. Ibtisam Muhammad al-Areibeh, 51	Airplane strike on house, brother of Hezbollah leader Amin Khalifa
82.	Aug 9	02:00	Masghara, Beka`	Lat N 33 31' 47.97" Lon E 35 39' 12.94"	1. Muhammad Deeb Sader, 43, French Lebanese.* 2. Zainab Hassan Sader, 71 3. Hassan Ahmad Sader, 47 4. Zainab Faisal Amin Said, 39,	Airplane strike on home. * Muhammad

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
					5. `Ali Ahmad Sader, 38 6. Nadia As`ad Qassim, 35 (pregnant) 7. Fatima Hassan Sader, 70	Deeb Sader buried as Hezbollah members but without the military honors give to Hezbollah combatants
83.	Aug 10	Unknown	Rabb al-Talatine	Lat N 33 15' 04.23" Lon E 35 31' 10.73"	1. Fatima Muhammad Barakat, 21 2. Khadija Hussain Barakat, 66 3. Amsha Hussain Hammud, 84 4. Naife Abdullah Barakat, 81	Airplane strike on house
84.	Aug 11	04:40	al-Hayssa	Lat N 34 35' 48.03" Lon E 36 03' 45.74"	1. `Ali Muhammad Mehsin, 45 2. `Abd al-Karim `Ali Melhim, 48 3. `Ali Muhammad Melhim, 32 (member of Internal Security Forces) 4. Fadi Muhammad Melhim, 25 5. `Ali Mehsin Melhim, 19 6. `Ali Muhammad Akumi, 25 7. Rashid Mahmud Hassan, 50 8. `Ali Hassan Mamma, 40 9. Ma`la Mehsin al-Yassini, 16 10. `Ali `Abud Jayssy, 36 11. `Ali Sulaiman Ma`la, 42	Airplane strike on bridge—the people were killed during a 2 nd strike 10 minutes later, when they were helping the wounded.
85.	Aug 11	Starting 8 a.m.	al-Tiri	None	1. Fatima Jamil Sh`aito, around 60	Airplane attack on house
86.	Aug 11	22:00	Marja`youn Convoy, in Kefraya	Not available	1. Colette Ibrahim Makdissi, 51 2. Elie Salameh, 45 3. Michel Jbayleh, a Lebanese Red Cross volunteer, age not available 4. Khaled Abdullah, age not available 5. Kamil Tahtah, age not available Other fatalaties may have taken place	Air strikes, most likely from drones
87.	Aug 12	Unknown	Hadatha	Not available	1. Yasir Mustafa Sabra, 38, Hezbollah combatant	Shot by IDF drone outside house

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
88.	Aug 13	03:50	Borj al-Shemali	Lat N 33 15' 45.02" Lon E 35 14' 29.38"	1. Zainab Ahmad Tawila, 37 2. Abdullah `Abbas Zain, 16 3. Zain al-Abadin `Abbas Zain, 13 (son) 4. Wafa' `Abbas Zain, 10 5. Raniya Josef (Sri Lankan maid), 27	Airplane strike on house, gas station across street possible target
89.	Aug 13	14:35	Rweiss, south Beirut El-Imam Hassan building complex	Not available	1. Hussain Ahmad Kassam Terhini, "Abu `Ali", 45, 2. Fatima al-Shami, 50 3. Ahmad Marzouk, 20 4. Hisham Abd al-Razak, age not available 5. Hassan Makki, 32 6. wife of Hassan Maki, age not available 7. `Ali Hassan Makki, under 12 8. Sarah Hassan Makki, under 12 9. Maryam Hassan Makki, under 12 10. Layla Rashid Chahrour, age not available 11. Nancy Ahmad Ghadar, 15 12. Yehya Ahmad Ghadar, infant 13. `Issa al-Tirani "Abu Ahmad", 62 14. `Ali Nur al-Din, 40 15. Randa Ra`ad Nur al-Din 40s, 16. Yasir `Ali Nur al-Din, 18 17. Hussain `Ali Nur al-Din, 17 18. Ibrahim `Ali Nur al-Din, 13 19. Asmahan Muhammad Fakih, age not available 20. Muhammad `Ali Farhat, 40 21. Ahmad `Ali Kassem, age not available 22. Khadija Mahmud Kassem, age not available 23. Hussain Ahmad Kassem, infant 24. `Ali Hassan Kdouh, "Krayem" ("Martyr Leader"), buried as	Multiple airstrikes on housing complex

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
					<p>Hezbollah combatant</p> <p>25. Mahmud Hussain "Majid", age not available</p> <p>26. Muhammad Harb, age not available, buried as Hezbollah combatant</p> <p>27. `Ali Charara, age not available buried as Hezbollah combatant</p> <p>28. Muhammad Charara, age not available, buried as Hezbollah combatant</p> <p>29. Muhammad Chebib Mahmud, age not available</p> <p>30. Muhammad Hassan Farhat, 70s</p> <p>31. Mahmud Muhammad Farhat, 30s,</p> <p>Bodies still missing:</p> <p>32. Muhammad Mouaness ("Abu Ghassan"), 57</p> <p>33. Hassan Muhammad Mouannes, 32</p> <p>34. Rif`at Nassif Nasrallah, 30s,</p> <p>35. Yusif al-Haj, "Abu `Ali", 50s,</p> <p>36. Sa`da Chahrour, age not available</p> <p>37. Ahmad Terhini, age not available</p> <p>38. `Ali Koulsi, age not available</p> <p>39. Mustafa Fneich, age not available</p> <p>40. Muhammad Haidar, age not available</p>	
90.	Aug 13	23:15	Brital, Beka`	Lat N 33 57' 27.65" Lon E 36 07' 28.35"	<p>1. Hussain `Ali Mazlum, 70</p> <p>2. Fatima Hussain Mazlum, 58</p> <p>3. Zainab Muhammad Shmeiss, 36</p> <p>4. Ala'a Hussain Mazlum, 18</p> <p>5. Fatima Hussain `Ali Mazlum, 6</p> <p>6. Ammar `Utman, 30 (visitor from Baalbek)</p>	Airplane strike on home
91.	Aug 13	Unknown	Haris	Not available	1. Mahdi Muhammad Daqiq, 29, AMAL combatant	Killed by IDF tank shell

	Date	Time	Place	GPS	Names of Dead	Mode of Attack
						while trying to attack IDF commando
92.	Aug 14	06:05	Jamaliyeh road, Beka`	Lat N 34 03' 05.63" Lon E 36 11' 26.54"	<ol style="list-style-type: none"> 1. `Ali `Abbas al-Attar, 32 (Internal Security Forces) 2. Rashid Yusif al-Mekdad, 40 ISF (Parliament Police) 3. Ibrahim Haidar, age not available (Lebanese Army) 4. Hussain Daher Qabara, age not available (Lebanese Army) 5. Nabih Joseph Sallum, age not available (Lebanese Army) 6. Michel Aboud, age not available (Lebanese Army) 7. Hussain Nasr al-Din, age not available (Lebanese Army) 	Drone strike on van
93.	Unkno wn	Unknown	Qana	Not available	<ol style="list-style-type: none"> 1. Yusif Tiba, age unknown, Hezbollah combatant 2. Hassan Hussain Shalhoub, age unknown, Hezbollah combatant 	IDF strike in Qana
94.	Unkno wn	Unknown	Maroon el-Ras	Not available	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mahmud Ibrahim Hashim, age unknown, Hezbollah combatant 	Unknown—died fighting in Maroon el-Ras, originally from Qana

נספח ב': רשימת ההרוגים הלבנונים

Part A. Deaths investigated and confirmed by Human Rights Watch

1. `Abbas `Ali Hussain Tlays, 20
2. `Abbas Ahmad `Akil, age unknown, AMAL combatant
3. `Abbas Ahmad Hashem, 9 months
4. `Abbas Amin Dakrub, 20, civilian supporter of Communist Party
5. `Abbas Hassan Toufic Salih, 18
6. `Abbas Khodr Sawan, 17
7. `Abbas Mahmud Dakrub, 25, civilian supporter of Communist Party
8. `Abbas Muhammad Hamid, 9
9. `Abbas Yasser `Alawiya, 4
10. `Abdel al-Hadi `Akil Mer`i, 9
11. `Abla Dawood al-Khalid, 9
12. `Adil Muhammad Akash, age unknown
13. `Afaf al-Zabad, 45
14. `Afifa Abdullah Khanafef, 50
15. `Akil `Afif Jawad, 18
16. `Akil Bahij Mer`i, 34, Brazilian national
17. `Ali `Abbas al-Attar, 32, Internal Security Forces
18. `Ali Abdullah, 60
19. `Ali Abud Jayssy, 36
20. `Ali Adnan Harake, 13,
21. `Ali Ahmad al-Akhrass, 65
22. `Ali Ahmad Hashem, 3
23. `Ali Ahmad Hassan Badran, 19
24. `Ali Ahmad Mahmud Shalhoub, 17
25. `Ali Ahmad Mohsen, age unknown
26. `Ali Ahmad Sader, 38
27. `Ali Amid Khashab, 73
28. `Ali Charara, age unknown, Hezbollah combatant
29. `Ali Fayez Khanafer, 7
30. `Ali Hassan al-Akhrass, 36
31. `Ali Hassan Kdouh, "Krayem", Hezbollah combatant
32. `Ali Hassan Makki, under 12
33. `Ali Hassan Mamma, 40
34. `Ali Hassan Sabra, 17 civilian supporter of Communist Party
35. `Ali Hassan Tawbe, 85
36. `Ali Hussain Najdi, 27, Communist Party combatant
37. `Ali Ibrahim Wehbi, age unknown
38. `Ali Kamel Abdullah, 14
39. `Ali Kamel Jaber, 30, AMAL combatant
40. `Ali Koudsi, age unknown
41. `Ali Mahmud Za`rour, 30, AMAL combatant
42. `Ali Mehsin Melhim, 19

43. `Ali Muhammad Abu Aleiwi, 42, Hezbollah combatant
44. `Ali Muhammad Akil, 25, Hezbollah member
45. `Ali Muhammad Akumi, 25
46. `Ali Muhammad Alamadin, 14
47. `Ali Muhammad Haidar, 20 civilian supporter of Communist Party
48. `Ali Muhammad Hamid, 13
49. `Ali Muhammad Layla, 23
50. `Ali Muhammad Mehsin, 45
51. `Ali Muhammad Melhim, 32, member of Internal Security Forces
52. `Ali Muhammad Qassim Shalhoub, 10
53. `Ali Munir Zain, 19, Lebanese Army
54. `Ali Musa `Awada, 17
55. `Ali Na`im Rmeity, 30
56. `Ali Nabih Turmus, 21
57. `Ali Najdi, 26, Hezbollah combatant
58. `Ali Nazel Nazel, 28, AMAL combatant
59. `Ali Nour Eddine, 40
60. `Ali Rida Akash, 12
61. `Ali Sami Muselmani, age unknown, Hezbollah combatant
62. `Ali Shamsuddin, 34
63. `Ali Sulaiman Maala, 42
64. `Ali Sulaiman Shukeir, 40s
65. `Alia Wehbi, 40
66. `Aliya Hussain Mansur, 45
67. `Aliya Yusif Ayub, ~60
68. `Atika Munzer Mu`anis, 9
69. `Awad Jamal al-Din, 58, Communist Party combatant
70. `Aziza Muhammad Bzeih, 11
71. `Imad `Ali Jaber, 27, Hezbollah combatant
72. `Issa al-Tirani "Abu Ahmad", 62
73. `Ula Ahmad Mahmud Shalhoub, 25
74. AbdelKarim `Ali Melhim, 48
75. Abdi Muhammad Nasrallah, 70
76. Abdullah `Abbas Zain, 16
77. Abdullah As`adullah Qa`ik, 82, wheelchair bound
78. Abdullah bin Nahi, 70, Kuwaiti national
79. Abdullah Fayez Khanafer, 6
80. Abdullah Hariri, 40s
81. Abdullah Khalil Tohme, 58
82. Abdullah Mohsen Hamid Bakir, 53
83. Abdullah Muhammad Taha, 1
84. Abir Musa `Awada, 16
85. Adnan Hassan Bzeih, 44, Hezbollah combatant
86. Ahlam Amin Jaber, 25
87. Ahmad `Afif Jawad, 26
88. Ahmad `Ali al-Akhrass, 3
89. Ahmad `Ali Nasrallah, 81
90. Ahmad `Ali Qassim, age unknown
91. Ahmad Dawood al-Khalid, 1 year and 8 months
92. Ahmad Hassan Jagbir, 19, Hezbollah combatant

93. Ahmad Hassan Kanj, 14
94. Ahmad Jamil Rachid, 46
95. Ahmad Kamel Jaber, 27, AMAL combatant
96. Ahmad Mahmud Hashem, 55
97. Ahmad Mahmud Khalifa, 2
98. Ahmad Marzouk, 20
99. Ahmad Muhammad Khalifa, 67, Australian-Lebanese national
100. Ahmad Mustafa Ghadar, 46
101. Ahmad Nimer Rahal, 66
102. Ahmad Nizam Ayub, 1
103. Ahmad Rida Bzeih, 44, Hezbollah combatant
104. Ahmad Rida, 40s
105. Ahmad Salim Najdi, 37, Communist Party combatant
106. Ahmad Terhini, age unknown
107. Ala'a Hussain Mazlum, 18
108. Almaza Hassan Fadlallah, 77
109. Almaza Muhammad Brim, 52
110. Amal Musa Darwish, 16
111. Amal Na'im Bzeih, 44
112. Amira Rislán, 24
113. Ammar `Utman, 30
114. Amsha Hussain Hamud, 84
115. Anise Yusif Saloum, 69
116. Arwa Jamil Suidan, 58
117. As`ad Mustafa Sido, 35
118. Asma Talal Chibli, 6
119. Asmahan Muhammad Fakih, age unknown
120. Atif Amhaz, age unknown, nurse working in Hezbollah-affiliated hospital
121. Awkah Abd al-Hamid Rik'kas, 17
122. Aya `Alawiya, 5
123. Aya Hani Marmar, 2
124. Ayman Daher, 35, Brazilian-Lebanese national
125. Aziza Izat Ma'dan, 19
126. Badiya Nimer Saab, 70
127. Bahije Sulaiman Turmus, 80
128. Basil `Imad Turmus, 7, Brazilian-Lebanese national
129. Batul `Afif Jawad, 16
130. Batul Akash, 4
131. Batul Yasser `Alawiya, 5
132. Bilal Hassan Hamudi, 27, AMAL combatant
133. Bilal Hreish, 31, member of Hezbollah civil defense
134. Bilal Hussain Shukr, 20
135. Choukri Abd al-Hamid Rik'kas, 27
136. Colette Ibarhim Makdissi, 51
137. Dalal Muhammad Sh`aito, age unknown
138. Dana Hassan Farhat, 6 months
139. Darin Nasir Zalzali, age unknown
140. Darwish Maaruf Mudaihli, 38
141. Dawood al-Khalid, 40
142. Deeb `Abed Na'im, 65

143. Deebe Abdel Hussain Zelzli, 38
144. Diab Rashid Yahya, 27
145. Du Zhaoyu, 34, United Nations peacekeeper, People's Republic of China.
146. Duha Ghannam, 7
147. Dumu` Fayez Khanafer, 2
148. Elie Salameh, 45
149. Fadi Kamaluddin, 29, Hezbollah combatant
150. Fadi Muhammad Melhim, 25
151. Farah Muhammad Bzeih, 14
152. Farhat Muhammad Farhat, 75
153. Farid Hassan Sido, 19
154. Fatima `Abbas Shehade, 30
155. Fatima `Ali `Abbas Mazloum, 17, pregnant
156. Fatima `Ali Rmeity, 18
157. Fatima Ahmad Wehbi, 22
158. Fatima Akash, 17
159. Fatima Bzeih, 78
160. Fatima al-Shami, 50
161. Fatima Ghannam, 9
162. Fatima Hassan Sader, 70
163. Fatima Hussain `Ali Mazlum, 6
164. Fatima Hussain Mazlum, 58
165. Fatima Jamil Sh`aito, around 60
166. Fatima Khalil `Abbas, 45
167. Fatima Mahmud Khalifa, 5
168. Fatima Muhammad Barakaat, 21
169. Fatima Muhammad Hashem, 4
170. Fatima Muhammad Mukhaddar, 55
171. Fatima Munir Zain, 7
172. Fatima Mustafa Youness, 80
173. Fatima Zahra `Akil Mer`i, 4
174. Fawziyyeh Abu Hawle, 75
175. Faydallah Ahmad Mustafa, 27
176. Fayez Abdullah Khanafer, 34
177. Fuda Hassan al-Akhrass, 63
178. Ghadir Akash, 10
179. Ghassan Fakih, 35
180. Ghazalah Khodr Sawan, 17
181. Ghazaleh Hussain `Awada Nasser Eddine, age unknown
182. Ghina Ibrahim `Assi, 24
183. Hadi Abdullah, 6-7
184. Hadi Adnan Harake, 8
185. Hadi Hussain Ja`far, 2
186. Hadi Mahmud Zayyat, 14
187. Haidar bin Nahi, 40, Kuwaiti national
188. Hala Choucair, age unknown
189. Hamda Maflah Isma`il, 29
190. Hana Ibrahim Hatoun Nasser Eddine, age unknown
191. Hanadi Ghalib Hashim, 12
192. Hanan `Ali Zayyat, 33

193. Hanan Ramiz Zayyat, 45
194. Hanane Othman Ahmad, 24
195. Hani Abdo Marmar, 48
196. Hanin Ahmad Hassan Badran, 16
197. Haniya Muhammad al-Akhrass, 55
198. Hans-Peter Lang, 44, United Nations peacekeeper, Austria
199. Hasna Mahmud Qubeisi, 36
200. Hassan `Ali al-Hajj, 65-70
201. Hassan `Ali Karim, 22, Hezbollah combatant
202. Hassan `Ali Wehbi, age unknown
203. Hassan Abd al-Rida, 58
204. Hassan Abdullah, 9
205. Hassan Ahmad `Akil, Hezbollah combatant
206. Hassan Ahmad Hassan Badran, 10
207. Hassan Ahmad Sader, 47
208. Hassan Fares Melhem "Siraj", 27, Hezbollah combatant
209. Hassan Hussain Shalhoub, age unknown, Hezbollah combatant
210. Hassan Ibrahim al-Sayyid, 26
211. Hassan Jamal al-Din, 18
212. Hassan Jamil Ayoush, 27
213. Hassan Jamil Salih, age unknown
214. Hassan Krayim, 24, Communist Party combatant
215. Hassan Mahmood `Awada, 43
216. Hassan Mahmud al-Akhrass, 85
217. Hassan Maki's wife, name unknown, age unknown
218. Hassan Makki, 32
219. Hassan Muhammad Mouannes, 32
220. Hassan Munir Zain, 13
221. Hassan Musa `Awada, 12
222. Hassan Sami Muselmani, Hezbollah combatant
223. Hassan Wahib Yassin "Bilal", 36, Hezbollah combatant
224. Hawra Hussain al-Ajami, 12
225. Hawra' Muhammad Qassim Shalhoub, 12
226. Haytham Hassan Muzyid, 34
227. Hisham Abd'el Razak, age unknown
228. Hisham Muhammad Hamudi, 26-28, Hezbollah combatant
229. Husn Jaffal, 27
230. Husna Hashem, 75
231. Hussain `Abbas Juni, 39
232. Hussain `Alawiya, 8
233. Hussain `Ali `Abbas, age unknown
234. Hussain `Ali Bzeih, 12
235. Hussain `Ali Erra'i, 16
236. Hussain `Ali Mazlum, 70
237. Hussain `Ali Muhammad Qurani, 21, Hezbollah combatant
238. Hussain `Ali Nur al-Din, 17
239. Hussain `Ali Wehbi, age unknown
240. Hussain Abdullah, 10-11
241. Hussain Ahmad Hashem, 12
242. Hussain Ahmad Kassam Terhini, "Abu `Ali", 45

243. Hussain Ahmad Mohsen, age unknown
244. Hussain Ahmad Nasrallah, 54
245. Hussain Ahmad Qassim, infant
246. Hussain al-Mikdad, age unknown, Hezbollah combatant,
247. Hussain Daher Qabara, age unknown, Lebanese Army
248. Hussain Ghannam, 14
249. Hussain Haidar `Amer, 17
250. Hussain Hassan `Awada, 3
251. Hussain Hassan Muzyid, 38
252. Hussain Mahmud Khalifa, 10
253. Hussain Muhammad Sabra, 58
254. Hussain Munir Zain, 4
255. Hussain Nasreddin, age unknown, Lebanese Army
256. Hussain Yusif al-Mekdad, 42
257. Hussain Yusif Slim, 26, disabled
258. Ibrahim `Abdo Turmus, 82
259. Ibrahim `Ali Nur al-Din, 13
260. Ibrahim Ahmad Hashem, 7
261. Ibrahim Haidar, age unknown, Lebanese Army
262. Ibrahim Hashem, 65
263. Ibrahim Mustafa `Ezzideen, 14
264. Ibrahim Saksouk, Body parts found, age unknown
265. Ibrahim Zain `Assi, 51
266. Ibtisam `Ali Zelzli, 43, from wife
267. Ibtisam Hussain Rmeity, 41
268. Ibtisam Mahmud Dawood, 30
269. Ibtisam Muhammad el-Areibeh, 51
270. Ibtisam Muhammad Hamid, 45
271. Ilham Salam Hashim, 38
272. Itan Abdullah Mohsen Bakir, 21
273. Ja`far Mahmud Hashem, 10
274. Jamil Ahmad Rachid, 24
275. Jamil Hussain Rmeity, 60
276. Jamila Mahmood `Awada, 45
277. Jamila Muhammad Mansur, 20
278. Jarno Mäkinen, 29, United Nations peacekeeper, Finland.
279. Kamel Diab Jaber, 53, civilian supporter of AMAL
280. Kamela Khanafer, 61
281. Kamil Tahtah, age unknown
282. Kawthar Jamal Rmeity, 20
283. Khadija al-Musawi, 43
284. Khadija Hussain Barakaat, 66
285. Khadija Mahmud Qassim, age unknown
286. Khadija Muhammad Hamid, 6
287. Khadija Qassim Ghanem, 80-81
288. Khadije `Ali Khashab, 48
289. Khadije `Ali Yusif, 31
290. Khalid Abdullah, age unknown
291. Khalif al-Heza' Hamid, 26
292. Khalil `Ali Jawad, 77

293. Khalil Ibrahim Mrouj, 85
294. Khaltoum Muhammad Haj`Ali, 86
295. Khayriyye Kamel Bzeih, 80
296. Khodr Amir Fadlallah, 4
297. Kholud Muhammad Bzeih, 18
298. Kifah `Aseileh, 40s
299. Kund`bsejen Runjani, age unknown, Sri Lankan national
300. Lama Abdullah, 1-2
301. Latifah Abu Hawle, 60s
302. Latifah Mustafa Abu Zayd, 72
303. Layla "Shaikh Hussain" Haidar , 67
304. Layla Hassan Badran, 49
305. Layla Rachid Chahrour, age unknown
306. Lin `Ali Safieddin, 1
307. Lina Muhammad Mahmud Shalhoub, 17
308. Maala Mehsin al-Yassini, 16
309. Maha al-`Issa Sha`ban, 35
310. Mahdi Mahmud Hashem, 68
311. Mahmud Muhammad al-Sa`id Ahmad, 28, member of Hezbollah civil defense
312. Mahmud `Afif Jawad, 20
313. Mahmud Ahmad Khalifa "Fazim," Hezbollah member, 38
314. Mahmud al-Dabul, 75
315. Mahmud Hussain "Majid", age unknown
316. Mahmud Ibrahim Hashim, age unknown, Hezbollah combatant
317. Mahmud Kamel Jaber, 33, AMAL combatant
318. Mahmud Muhammad Farhat, 30s,
319. Malak `Ali Rmeity, 14
320. Malek `Ali Bzeih, 17
321. Malik Jamal al-Din, 22
322. Malika `Ali Jubeili, 2
323. Malika, last name unknown, age unknown, Sri Lankan national working in Sheem
324. Manahil Najdi, 80
325. Manal Ahmad Hassan Badran, 14
326. Manal Rislani, 17
327. Marwa al-Hajj Hassan, 26
328. Marwan `Ali Ahmad `Assi, 36
329. Maryam Abdullah Khanafer, 36
330. Maryam Abdullah, 29
331. Maryam al-Hussaini, 54
332. Maryam Fadil Halal, 27
333. Maryam Fadlallah, 60, civilian supporter of Hezbollah
334. Maryam Hassan Makki, under 12
335. Maryam Hassan Mohsen, 30
336. Maryam Hussain Rmeity, 43
337. Maryam Ibrahim `Alawiya, 80
338. Maryam Ibrahim, 60s
339. Maryam Musa `Awada, 10
340. Maryam Mustafa Tawbe, 65
341. Maryam Qassim `Akil, 42
342. Maryam Wahib Hamid, 45

343. Maxim “`Ali” Jamal al-Din, 18, Communist Party combatant
344. Maya Ibrahim `Assi, 21
345. Maya Sa`id Yatim Rmeity, 26
346. Mazkin, Abd al-Hamid Rik`kas, 19
347. Mehdi Muhammad Daqiq, 29, AMAL combatant
348. Michel Aboud, age unknown, Lebanese Army
349. Michel Jbayleh, age unknown, Lebanese Red Cross volunteer,
350. Mirna Abdullah, 13
351. Mou`ayyad Talal Chibli, 12
352. Muhammad `Ali Bzeih, 17
353. Muhammad `Ali Farhat, 40
354. Muhammad `Ali Munzer Mu`anis, 11
355. Muhammad `Ali Najdi, 37, Communist Party combatant
356. Muhammad `Ali Najib Suidan, 21, Hezbollah combatant
357. Muhammad `Ali Rmeity, 21
358. Muhammad `Ali Wehbi, 82
359. Muhammad Abdo `Aliko, 67
360. Muhammad Abdullah Mohsen Yacoub, 28
361. Muhammad Abdullah Taha, 31
362. Muhammad Abdullah Tohme, 24
363. Muhammad Abdullah, 15
364. Muhammad Ahmad Mer`i, 78
365. Muhammad Ahmad Muhammad, 40
366. Muhammad Ahmad Qa`in, 65—body never recovered
367. Muhammad Ahmad Rizaq “Hadi”, 25, Hezbollah combatant
368. Muhammad Amin Sh`aito, 53
369. Muhammad Bakar Akash, 18
370. Muhammad Charara, age unknown, Hezbollah combatant
371. Muhammad Chebib Mahmud, age unknown
372. Muhammad Deeb Sader, 43, French-Lebanese national, Hezbollah member
373. Muhammad Fadi Wehbi, 2
374. Muhammad Fayez Khanafer, 3
375. Muhammad Ghannam, 35
376. Muhammad Haidar, age unknown
377. Muhammad Hani Srour, 36
378. Muhammad Harb, age unknown, Hezbollah combatant
379. Muhammad Hassan Akash, 7
380. Muhammad Hassan Farhat, 70s
381. Muhammad Hussain Alamadin, 55
382. Muhammad Hussain Ja`far, 23, Hezbollah combatant
383. Muhammad Hussain Shukr, 23
384. Muhammad Kamaluddin, 20, Hezbollah combatant
385. Muhammad Kamel Abdullah, 13
386. Muhammad Mahmud al-Akhrass, 86
387. Muhammad Menaf `Atwe, 24, Hezbollah combatant
388. Muhammad Mouaness “Abu Ghassan”, 57
389. Muhammad Muhammad `Aliko, 23
390. Muhammad Musa `Awada, 6
391. Muhammad Musa Barakat, 21, Hezbollah combatant
392. Muhammad Naji Jamal al-Din, 12

393. Muhammad Nasir Zalzali
394. Muhammad Othman Mustafa, 25
395. Muhammad Qassim Hamud, 31
396. Muhammad Sulaiman al-Ajami, 16
397. Muhammad Talal Chibli, 4
398. Muhammad Wafiq Daqiq "Sajid", 19, Hezbollah combatant
399. Muhanad Talal Chibli, 14
400. Muhannad Yusif Ibrahim, 58
401. Muhsina `Ali Jum`a, 83
402. Munifa Darwish Darwish, 70s
403. Munir `Ali Zain, 47
404. Munira Sayyid Ghaith, 57
405. Musa Ahmad Darwish, 42
406. Musa Hussain Zelghout "Bakr", 40, Hezbollah combatant
407. Musa Mustafa `Ezzideen, 12
408. Musa Naif `Awada, 45
409. Mustafa `Ali Khashab, 43
410. Mustafa `Ali Na`im, 60
411. Mustafa `Ezzideen, 48
412. Mustafa Abdullah Nasir, 80
413. Mustafa Fneich, age unknown
414. Mustafa Ghannam, 15
415. Mustafa Hassan Ayub, 67
416. Mustafa Hussain Rmeity, 45
417. Mustafa Nach`at Ayoush, 16
418. Muwaffaq `Ali Yahya, 32
419. Na`im Mer`i Rmeity, 68
420. Na`im Wa`el Bzeih, 18
421. Na`imeh Abdullah Nasir, 60
422. Nabih Joseph Sallum, age unknown, Lebanese Army
423. Nabila `Ali Amin Shalhoub, 40
424. Nadia Ahmad Zabad, 39
425. Nadia As`ad Qassim, 35, pregnant
426. Nahiya Hussain Mouanis, 65
427. Nahiya Muhammad Karim, 36
428. Naif Abdullah Bdeir, 56
429. Naife Abdullah Barakaat, 81
430. Naji Jamal al-Din, 45
431. Najib Hussain Farhat, 54
432. Najib Shamsuddin, age unavailable
433. Najla Houdruj Zain, 42
434. Najwa `Ali al-Medani, 37
435. Najwa Khalil Mroue, 60
436. Nancy Ahmad Ghadar, 15
437. Nazha Ahmad Nasrallah, 58
438. Nazira Sh`aito, 70s
439. Nazmiye `Abbas Yahya, 50
440. Nidal Abdullah Mohsen Yacoub, 23
441. Nizam Muhammad Ayub, 25
442. Nour al-Huda Akash, 2

443. Nur Hassan Salih, 19
444. Othman Muhammad al-Shaikh Haidar, 17
445. Paeta Derek Hess-von Kruedener, United Nations peacekeeper, Canada
446. Qassim Ghannam, 17
447. Qassim Mahmud `Akil, ~80
448. Qassim Muhammad `Abbas Salih, 63
449. Qassim Muhammad Shalhoub, 7
450. Qassim Samih Shalhoub, 9
451. Qawsar Salah Jawad, 4
452. Rabab Yasin, 39
453. Racha `Ali `Abbas, age unknown
454. Rachid Izat Ma'dan, 26
455. Rachid Nach'at Ayoush, 23
456. Raja Muhammad Ghaith, 29
457. Rakiyya Nasir Badran, 67
458. Randa Ra`ad Nur al-Din, ~40
459. Ranim Adnan Harake, 17
460. Raniya Josef, 27, Sri Lankan national
461. Raqieh Mahmud Shalhoub, 7
462. Rashid Mahmud Hassan, 50
463. Rashid Yusif el-Mekdad, 40, Internal Security Forces (Parliament Police)
464. Rashida Muhammad `Ali Muqalid, 60s
465. Rawa' Khalil Jawad, 33
466. Reham Majid `Atwi, 10
467. Rida Adnan Harake, 11
468. Rida Midlej, age unknown, Hezbollah combatant
469. Rida Nimer Nasser Eddine, age unknown
470. Rida Rida, 70s
471. Rif'at Nassif Nasrallah, 30s,
472. Riham `Ali Rmeity, 4
473. Rima Abdulmir Samhat, 35
474. Rujeina Hassan Sido, 17
475. Rukaya `Awada, 70
476. Sa`id Hamze `Abbas, 50s
477. Saadeh Chahrour, age unknown
478. Saadiya Hussain Rmeity, 55
479. Sabha Abdullah, 80s
480. Safa' Akash, 2 months
481. Saja `Ali al-Akhrass, 7
482. Salam `Ali al-Akhrass, 1
483. Sally Wehbi, 7
484. Salma Ibrahim Slim, 23
485. Salwa Khalil Niser, age unknown
486. Salwa Samieh Dakrub, 20
487. Samia Yusif Mansur, 50
488. Samir Ahmad Abdullah, 42
489. Sana' Abdullah, 35, pregnant
490. Sara Ahmad Yasin, 16
491. Sara Akash, 5
492. Sara Wasef `Abbas, 1

493. Sarah Hassan Makki, under 12
494. Sawsan Yasin Mehdi, 31
495. Shadi Muhammad el-Rez "Malak", 21, Hezbollah combatant
496. Shahib Ahmad Mustafa, 23
497. Shehab Fayeze Shukr, 71.
498. Siham Deeb Zabad, 53
499. Sobhia Kamel Bilun, 43
500. Su`ad Nasur Bzeih, 39
501. Suha Abdullah, 30, pregnant
502. Suheila Daou, age unknown
503. Sulaiman Qassim Hamud, 35
504. Suzanna Taha, age unknown
505. Suzanne Abdullah `Abbas, age unknown
506. Talal Chibli, 40
507. Talal Hussain Shukr, 18
508. Taniya Bzeih, 64
509. Tayssir `Ali Shalhoub, 39
510. Wa`ed `Ali Wehbi, age unknown
511. Wafa `Abbas Zain, 10
512. Wafa' Omar al-Sha`er, 28
513. Wahid Khalil Shiho, 37
514. Wala Munir Zain, 18
515. Wassim Taleb Najdi, 28, Hezbollah combatant
516. Wissam Ahmad Yaghi, age unknown, Hezbollah combatant
517. Yahya Muhammad Qassim Shalhoub, 9
518. Yasin Hussain Shukr, 16
519. Yasmin Mustafa Khashab, 14
520. Yasser `Ali Nur al-Din, 18
521. Yasser Mustafa Sabra, 38, Hezbollah combatant
522. Yehiya Ahmad Ghadar, infant
523. Yemene Ayub Fadlallah, 40
524. Yusif Ahmad Mahmud Shalhoub, 6
525. Yusif Ahmad Mansur, 73
526. Yusif el-Haj, "Abu `Ali", 50s,
527. Yusif Tiba, age unknown, Hezbollah combatant
528. Zahra Abdullah, 52
529. Zahra Hassan Farhat, 5
530. Zahra Ibrahim Fadlallah, 17, civilian supporter of Hezbollah
531. Zahra Mahmud al-Abdullah, 1
532. Zahra Rida, 70s
533. Zahra' Muhammad Qassim Shalhoub, 2
534. Zain al-Abadin `Abbas Zain, 13
535. Zainab Fakhury, 66
536. Zakwan, last name unknown, mid-40s, Syrian national
537. Zaynab `Ali `Alawiya, 9
538. Zaynab `Ali al-Akhrass, 6
539. Zaynab Abdullah Khanafer, 43
540. Zaynab Ahmad Tawila, 37
541. Zaynab Akash, 13
542. Zaynab Faisal Amin Sa`id, 39

- 543. Zaynab Ghannam, 10
- 544. Zaynab Hassan Ayub, 50
- 545. Zaynab Hassan Badran, 46
- 546. Zaynab Hassan Fakih, 22
- 547. Zaynab Hassan Sader, 71
- 548. Zaynab Hussain Jawad, 63
- 549. Zaynab Mahmud al-Abdullah, 5
- 550. Zaynab Muhammad `Ali Amin Shalhoub, 6
- 551. Zaynab Muhammad Hamid, 12
- 552. Zaynab Muhammad Hussain Khanafer, 78
- 553. Zaynab Muhammad Shmeiss, 36
- 554. Zaynab Najib Farhat, 16
- 555. Zaynab Sa`id Darwish, 16
- 556. Zaynab Salah Jawad, 7, from Aita al- Sha`ab
- 557. Zaynab Toufiq Sabra, 75
- 558. Zuher Muhammad al-Baba, 58

Part B. Additional names of dead obtained by Human Rights Watch from cemeteries, hospital records, newspaper articles, and other secondary sources

- 559. `Abbas `Abbas
- 560. `Abbas al-`Aziz, from Baalbek
- 561. `Abbas Alameddin "Abu `Ali", from Deir Qanoun al-Nahr
- 562. `Abbas Hassan Sakr, from Hermel
- 563. `Abbas Jawad Nasrallah, from Yohmor al-Shukayf
- 564. `Abbas Mahmud Akhdar, 40, from al-Kharayeb
- 565. `Abbas Muhammad Mahmud, 20
- 566. `Abbas Qassim al-`Attar, from Bint Jbeil
- 567. `Abbas Ragheb al-`Aziz, from Shmistar
- 568. `Abd al-Hassan Khalil, from Bint Jbeil
- 569. `Abd al-Hussain al-Khalil
- 570. `Abd al-Karim Mahmud Sulaiman, 96
- 571. `Abd al-Karim Tawfiq Yunes, Palestinian national
- 572. `Abd al-Latif Muhammad Musa, 28, from Harouf
- 573. `Abd al-Men`em Harb, from Jibshit
- 574. `Abd al-Ra`uf Ahmad Nassar
- 575. `Abdo Melhem Jamal
- 576. `Abdul Rahman al-Mardan
- 577. `Abdulmir Hussain al-Debes, Lebanese army
- 578. `Adil al-Hajj
- 579. `Adnan Hamid
- 580. `Adnan Jamil, form Habush
- 581. `Adnan Muhammad Yahya, 35, from Kafra
- 582. `Afif Yusif Saleme, from Kfar Remman
- 583. `Afifa Kshou`, from al-Burjayn
- 584. `Akef al-Musawi, from Nabi Sheet
- 585. `Akil Musa al-Akhdar, from `Aitaroun

586. `Ala' Ahmad al-Rifa'i, Lebanese army
587. `Ala' Yassine, from Mhaybib
588. `Alawiyya `Atiah, from Qana
589. `Ali `Abbas al-Musawi, from Nabi Sheet
590. `Ali `Abbas Mer`i, 25, from Majdal Zoun
591. `Ali `Omar Bilal
592. `Ali Abdel Hussain al-Khalil, 6, Ghobeiry
593. `Ali Abdullah Suli, 34
594. `Ali Abu Sari, Lebanese army
595. `Ali Adil al-Saghir, 31
596. `Ali Adnan al-Qadiri, Lebanese army
597. `Ali Ahmad `Abdo
598. `Ali Ahmad Kahrub, from Srifa
599. `Ali Ahmad Kalas "Musa", 33, from Nabatiyeh
600. `Ali Ahmad Oneisi, 18, from Shhour
601. `Ali Ahmad Sbayti, buried in Qa`qa`iyyet al-Jisr
602. `Ali al-Haj Melhem, from Jebshit
603. `Ali Azzedin, Hezbollah member, from Deir Qanoun al-Nahr
604. `Ali Bluq, from `Ali al-Nahri
605. `Ali Dakduk, schoolteacher from Aita al-Sha`ab
606. `Ali Ghbun, al-Qasmieh
607. `Ali Hamed Khashab
608. `Ali Hassan `Awada
609. `Ali Hassan al-Lakkis, from Baalbek
610. `Ali Hassan al-Wuzwaz, 34, from Mais al-Jabal
611. `Ali Hassan Ma'leiji, from al-Naqura
612. `Ali Hatem Raja, from Jebshit
613. `Ali Hussain al-Masra, Lebanese army
614. `Ali Hussain Hattab, from Habush
615. `Ali Hussain Jaber, from Srifa
616. `Ali Hussain Ma`tuk, from al-Ghazieh
617. `Ali Hussain Sulaiman, from al-Quleila
618. `Ali Hussain Yehia
619. `Ali Hussain Zahwi, 21, from Majdel Selem
620. `Ali Jamil Hussain "Jawad", 26, from Houla
621. `Ali Khalil al-Hussain, from Maroun Mesk neighborhood
622. `Ali Khalil Terkieh, from Zawtar al-Gharbiyya
623. `Ali Klassy
624. `Ali Kurbani, from Zebqine
625. `Ali Mahdi
626. `Ali Mahmud Ahmad, from Rishaf
627. `Ali Mahmud Salih "Bilal", from `Adshit
628. `Ali Malik Harb "Hajj Dia", 31, from Jibshit
629. `Ali Muhammad al-Akhrass, from `Aitaroun
630. `Ali Muhammad al-Sayyid `Ali
631. `Ali Muhammad Hijazi
632. `Ali Muhammad Jum`a, 32
633. `Ali Muhsin Hariri "Abu Rida", from Deir Qanoun el-Nahr
634. `Ali Mustafa al-Dalabani, 31, from Tyre
635. `Ali Na`im Gharib, from Teir Harfa

636. `Ali Nasser Faqih, 26, from Nabatiyeh Fawka
637. `Ali Nemr al-Yatama
638. `Ali Qassim Jawad
639. `Ali Rida Gha`bun, from Qana
640. `Ali Sallum
641. `Ali Shehade `Assi
642. `Ali Sulaiman al-Khalil, from al-Kharayeb
643. `Ali Yassin, 45
644. `Amer Mustafa, Lebanese army
645. `Ammar Habib Kawsan
646. `Atif `Awad, from `Ain al-Hilweh camp
647. `Aziza `Izzat Ma`dan, 19
648. `Imad Ahmad As`ad, 38, from Bar`ashit
649. `Imad Hassan Bahsun, from Juya
650. `Imad Ibrahim al-Hajj `Ali, buried in Nabatiyeh
651. `Imad Kamel Faraj, died in Bint Jbeil
652. `Imad Kdouh, from Ghandouriyeh
653. `Issa Muhammad Karaki, buried in Ein Biswar
654. `Issam Isma`il Turkmani, from Haret Hreik
655. `Issam Musa Mustafa, from Taaneyel
656. `Omar Ahmad al-Shami, from Madfun Bridge
657. `Udai Hamdan, from Safed al-Batikh
658. Abdullah Muhammad Tabikh, from Baalbek
659. Abu Jihad al-Malak, Palestinian national
660. Abu Jihad Salama, Palestinian national
661. Abu Rida al-Qa`, from Majdel`zune
662. Ahlam Merhi, from Srafa
663. Ahmad `Abd al-Nabi
664. Ahmad `Abid `Abbas
665. Ahmad `Ali `Assaf, from Baalbek
666. Ahmad `Aliyan, from Zebqine
667. Ahmad Adib Jezini, from al-Kharayeb
668. Ahmad al-Sheikh `Ali
669. Ahmad al-Shami, from Duwar Shmeis
670. Ahmad Hadi Mahdi, from al-Jibain
671. Ahmad Hakam `Omar, from al-Kuweikhat
672. Ahmad Hamza, from Nabatiyeh
673. Ahmad Hussain Wehbi al-Musawi, from al-Ramlieh
674. Ahmad Ibrahim Kabsun, 36, from Rishaf
675. Ahmad Mahmud Shalhub
676. Ahmad Muhammad al-Haj Hammud
677. Ahmad Muhammad al-Hujairy, from `Irzal
678. Ahmad Muhammad Ibrahim
679. Ahmad Munif Fares
680. Ahmad Musa Mustafa, from Taaneyel
681. Ahmad Mustafa Sh`aito
682. Ahmad Nimer al-Danaf, 29, from Ghassaniye
683. Ahmad Oneisi, 45, from Shhour
684. Ahmad Qassim `Omar, from Khirbet Da`oud
685. Ahmad Qassim Hamid, 23, from Bint Jbeil

686. Ahmad Qassim Muhammad
687. Ahmada Hamza, from Markaba
688. Akram Jammul, Lebanese army
689. Alice Ghayath Jum`a, from al-Hosh
690. Amin Balhas
691. Amin Ibrahim Fadlallah
692. Amin Salih
693. Amina Muhammad Sa`id Shami, 84
694. Amira Jahiya Abu Jahiya Skeiki, from Deir Qanoun el-Nahr
695. Anis Nehmeh Faqih, 40, from al-Bayad
696. Anisa `Atwi, from Kfar Joz
697. Antoun al-Khawli, Lebanese army
698. As`ad Ahmad Srour
699. As`ad Habes, from al-Bazurieh
700. As`ad Shehadeh Nasr, from al-Fardis
701. Asma' Seif al-Din al-Lueis, from Taaneyel
702. Ayman Fahes, from Bint Jbeil
703. Ayman Rifa'i Shebabu, Lebanese army
704. Badi` `Abbas Tlays, Lebanese army
705. Badi` al-`Alam, Lebanese army
706. Basita Bluq, from `Ali al-Nahri
707. Bassel Ibrahim Turmus
708. Basseem Kasir, from Deir Qanoun al-Nahr
709. Basseem Matar, from Ta`nayeel
710. Basseem Muhammad Najdi, from Srifa
711. Basseem Salah Ruheimi
712. Basseem Sh`aito
713. Bilal Khalid al-Khair, from Dhour Zahle
714. Celine Ghayath Jum`a, from El-Hosh
715. Charbel Georges Abu `Akr, Lebanese army
716. Dafish Kumar Suein, Indian national
717. Dalal `Abd al-Rahman Mardan
718. Dalia al-Hussaini, from al-Ghaziyeh
719. Daniel `Abdo Mash`alani, from Betchay
720. Deeb Barakat Baraka, from Sultan Ya`qub al-Tahta
721. Du`a' Abdullah
722. Fa`our Isma`il Turkmani, from Haret Hreik, Syrian national
723. Fadi `Abbas, from Ghandouriyeh
724. Fadi `Ali Qadim "Abu Hadi," 38
725. Fadi Fayez Hijazi
726. Fadi Murtada
727. Fadil Basma
728. Farah Jaber, from Mhaybib
729. Fares Ahmad Sh`aito, from al-Tiri
730. Fatima `Abd al-Halim Shu`eib, age unknown, from Sharkiyyat
731. Fatima `Ali Faki, 62, from Rabb al-Talatine
732. Fatima al-Abdullah, from Beirut
733. Fatima Hani Majid, 23
734. Fatima Karaki, from Haruf al-Qal`a
735. Fatima Kasim Basseem, 60

736. Fatima Na`im Duwe, 80
737. Fatima Sheaib
738. Fatima Tomeh, from al-Ghassaniyeh
739. Fawzi Jaffal, al-Bazurieh
740. Fu`ad al-Fu`ani, from `Ali El-Nahri
741. Fu`ad Muhammad `Awada, 41, from Khiam
742. Georges al-Roueiheb, Lebanese army
743. Georges Yusif Nuhra, Lebanese army
744. Ghannam Muhammad `Aliane, Palestinian national
745. Hadi Ghaleb Hashem, from al-Luweizeh, Palestinian national
746. Hadi Hattab, from Habush
747. Hadi Isma`il Shibli "Husam", 25, from Bazurieh
748. Hadia Hawi, from Shakra
749. Hala `Ali Qassim, from Houla
750. Hala Hazima
751. Hamad Mahmud Hamud
752. Hamda Maflah Isma`il "Maryam", 29
753. Hamed Muhammad Mansur, Palestinian national
754. Hamza Yasser `Amar, from Meis al-Jabal
755. Hamza Yusif Akhbar
756. Hana' Ahmad Abu Ta`am, 36
757. Hanadi Sulaiman `Alam
758. Hani `Alawiyya
759. Hania Amin Srour, from `Aita al-Sha`ab
760. Hassan `Abd al-Hussain Fahes
761. Hassan `Abd al-Hussain Qassim, from Moujama` al-Rez
762. Hassan `Abed al-Amir Mer`i, 17
763. Hassan `Ali `Abbas "Abu Turab," 25, from Taibeh
764. Hassan `Ali `Aidibi, from Jabal al-Butum
765. Hassan Ahmad Ja`far, Lebanese army
766. Hassan Ahmad Nasser, 41, from Kuwait
767. Hassan Comati, from Mahdi El-`Ali
768. Hassan Farid
769. Hassan Hakim
770. Hassan Hamadi, buried in Kfar Melki
771. Hassan Hariri, from Deir Qanoun el-Nahr
772. Hassan Hussain al-Amir
773. Hassan Hussain Ghandur "Abu Mustafa", 41, from Nabatiyeh Fawqa
774. Hassan Isma`il Mustafa, from Bint Jbeil
775. Hassan Kamel Yassine, from Kfar Tebnit
776. Hassan Muhammad `Abd al-Karim, 20, from Kafra
777. Hassan Muhammad Blaghi, from Bint Jbeil
778. Hassan Muhammad Deeb, from Bednayel
779. Hassan Muhammad Hammadi, 33, from Kfar Melki
780. Hassan Muhammad Shabib, from Jebshit
781. Hassan Muhammad Wehbi, from Batuley
782. Hassan Qassim Hamid, 31
783. Hassan Riad Kasir, from Deir Qanoun el-Nahr
784. Hassan Rida
785. Hassan Riyad Mustafa

786. Hassan Sh`aito
787. Hassan Sulaiman Isma`il
788. Hassan Zahi Qassim, Lebanese army
789. Hayat Elias Farah, from `Alma al-Sha`ab
790. Haybat `Ali Hamed, from Nabatiyeh
791. Hayda Hassan Sa`ad, from `Ain B`al
792. Haydar `Awad al-Faytruni "Abu Turab", 28, from Baalbek
793. Haydar al-Mikdad
794. Hayfa `Abd al-Rahman Mardan
795. Haytham `Idwan
796. Haytham Farid
797. Hilal `Omar
798. Hisham Mahmud Najdi, from Srifa
799. Hisham Muhammad Bzeih, 28, from Bint Jbeil
800. Hisham Muhammad Murtada
801. Husam `Abd al-Hadi al-Musawi
802. Husam `Ali Ma`tuk, 30, from Sir al-Gharbiyya
803. Husam Hussain al-Hadi, from Jabal `Amel
804. Husam Muhammad Hussain Abu Shamt, Jordanian national
805. Husam Nazih Kar`ouni, 28, from Bazurieh
806. Hussain `Akil Anis Sa`ad, 42
807. Hussain `Ali `Ubeidi, from Jabal al-Butum
808. Hussain `Ali Ahmad Karim, 20, from Yatar
809. Hussain `Ali al-Mekdad "Haydar", 37, from Mikna
810. Hussain `Ali al-Zain, from `Ali al-Nahri
811. Hussain `Ali Fadel, from al-Malikieh
812. Hussain `Ali Halal, buried in Habush
813. Hussain `Ali Hashem
814. Hussain `Ali Rizk
815. Hussain `Imad Jum`a, 19
816. Hussain Ahmad Qurani, 37, from Yatar
817. Hussain al-Atrash, from Ras al-`Ain
818. Hussain Basma, from Kfar Joz
819. Hussain Farid
820. Hussain Fayez Jaber, from Muhaybeb
821. Hussain Fayyad Balhas, from Siddiqine
822. Hussain Ghandur
823. Hussain Hassan Hashem "Wissam", 27, from Haret Sa`ida
824. Hussain Hazimah, buried in Insariyya
825. Hussain Khalil Hatit, 25, from Babiliyeh
826. Hussain Khuder Nasir al-Din, Lebanese army
827. Hussain Muhammad Bluq, Lebanese army
828. Hussain Muhammad Samhat, 70, died in Ainata
829. Hussain Muhammad Sh`aito, from El-Tiri
830. Hussain Muhammad Zaitun, from Kfar Tebnit
831. Hussain Sa`id `Akl
832. Hussain Sharif al-Zain, buried in Humeen al-Fawqa
833. Hussain Shuman, Lebanese army
834. Hussain Tamir Yassine, from Kfar Tebnit
835. Hussain Yusif Salman "Kamel", 31

836. Hussain Zaki Hamadeh
837. Hyam Hassan al-Haj, from Marja`youn
838. Ibrahim Ahmad Rahal, from `Ainata
839. Ibrahim Ahmad Rammal "Rabih", 22, from `Adaysseh
840. Ibrahim al-Hussaini, from Beirut
841. Ibrahim Bezhi, died in Bint Jbeil
842. Ibrahim Fadlallah, from `Ainata
843. Ibrahim Hassan al-Zain, from Deir Qanun
844. Ibrahim Hussain Hattab, from Habush
845. Ibrahim Jamal Salih, 17, from Yatar
846. Ibrahim Khalil Hamaidi, from Numeiriya
847. Ibrahim Khalil Khalaf, 29, from Shhour
848. Ibrahim Khudr Danash, from El-Hirmel=
849. Ibrahim Mawasi, from Barish
850. Ibrahim Muhammad Rajab, 48, from Kfour
851. Ibrahim Musa Muwasi "Abu Mustafa", 38, from `Aitaroun
852. Ibrahim Saqsuq
853. Ibrahim Soueid
854. Ibrahim Yusif Haydar, from `Aitaroun
855. Ibrahim Zilzli, Hezb, from Deir Qanoun el-Nahr
856. In`am al-`Izzi, from Nabatiyeh
857. In`am Hikmat Abu Khalil, from al-Rachidiya Road
858. Isma`il `Ashi, from Terbul
859. Ja`far Hassan Ja`far "Murtada", 27, from Mais al-Jabal
860. Jalal Yusif Deeb, from Baalbek
861. Jamal `Issam Abu Khalil "`Ala", 31, from Qulayla
862. Jamil `Abd al-Hussain Ayub, 55, died in `Ainata
863. Jamil Mahmud Nemr
864. Jana Hassan `Awada
865. Jawad Ahmad al-Sayyid
866. Jihad Ahmad Murtada, from `Aita al-Jabal
867. Jihad al-Gharbiyya, from Mhaybib
868. Joseph Mikhael Bassil
869. Kamal Muhammad `Afif, 37, from Khirbet Selem
870. Kamel Riyad al-Amin, from `Adloun
871. Kamel Tahtah
872. Kamel Yusif Jaber, from Mhaybib
873. Katia Hassan `Awada
874. Kazem `Ali Khanafer "`Ammar", 19
875. Kazem Abdel Ghani Nasrallah
876. Khadija `Ubeidi, from Jibal al-Butum
877. Khadija Badr al-Din, from Nabatiyeh
878. Khadija Ghenwa, from Mhaybib
879. Khadija Maaruf Hussain, from `Aita al-Sha`ab
880. Khadiya Salim `Awada, 90, died Aug 8 in Bint Jbeil
881. Khalid `Ali Abdullah "Hilal", 36, from Kilia
882. Khalid Abdullah
883. Khalid Abu `Akr, from Taanayel
884. Khalid Ahmad Bzeih, 40, from Bint Jbeil
885. Khalid Muhammad Dada, Syrian national

886. Khalid Nazem Hablas, Lebanese army
887. Khalid Qassim Berri, from Bint Jbeil
888. Khalil Amin Shibli "Abu Ja`far", 44, from Qulayla
889. Khalil Daoud Bezhi
890. Khalil Fares Yunes, from Betchay
891. Khalil Hussain Muhammad Hazima, from Serbin
892. Khalil Jaber, from Mhaybib
893. Khalil Kamal Sha`ab, 40, from Bar`achit
894. Khattar Ramal, buried in Dweir
895. Khuder Kasir, from Deir Qanoun al-Nahr
896. Kifah Fayez Sharara, 36
897. Kifah Mahmud Asaila, 34
898. Laure Salih, al-Ghassaniyeh
899. Lula al-Shaikh Hussain
900. Mahdi Bluq
901. Mahdi Muhammad Daqiq
902. Maher Muhammad Saif al-Din
903. Mahmud `Abd al-Jalil Qubaissi, from al-Horsh neighborhood
904. Mahmud `Abd al-Karim al-Lahib
905. Mahmud `Abd al-Karim Hurani, 82
906. Mahmud Ahmad `Assaf, buried in Bouday
907. Mahmud al-Akhrass, from Kfar Tebnit
908. Mahmud Deeb Khanafer, from `Ainata
909. Mahmud Haytham "Salah", 40, from Qana
910. Mahmud Mas`ud Khaluf, Syrian national
911. Mahmud Muhammad Haydar "Jawad", 34, from Dweir
912. Mahmud Muhammad Qaik "Hassan," 31, from Taibe, died in `Aita al-Sha`ab
913. Mahmud Yusif `Awada, 44
914. Mahmuda al-Akhrass, from Kfar Tebnit
915. Malek `Aidibi, from Jabal al-Butum
916. Maqbula Qassim Abdullah
917. Marun Jeryes, from Beirut
918. Marwan Hussain Samhat "Kamel", 25, from Bent Jbeil
919. Marwan Tabboush, buried in Kfar Melki
920. Maryam `Abd al-Hussain, from al-Majadel
921. Maryam `Ali Nahla, 75
922. Maryam `Ali Salih, 69, from Yaroun village
923. Maryam Bzeih, from Zebqine
924. Maryam Muhammad Hurani, 15
925. Mayyada Mahmud Mansur
926. Mazen `Abd al-Karim Hussain, Lebanese army
927. Mazen `Ali Sh`aito, from Maroun Misk neighborhood
928. Mazen Mahdi
929. Mila Sa`id Salman
930. Muhammad `Abd al-Amir Debes, from al-Maashuk
931. Muhammad `Abd al-Ghani `Aliane, Palestinian national
932. Muhammad `Abd al-Hussain al-Khalil, 2
933. Muhammad `Adil al-Musawi, from Nabi Sheet
934. Muhammad `Afif Jawad, from Haris
935. Muhammad `Ali al-Bitar, from Riyaq

936. Muhammad `Ali Mahmud Wazni, from Tebnin
937. Muhammad `Ali Qubaysi "Abu Salih", 28, from Zebdine
938. Muhammad `Ali Tefla, 39, from Qulayla
939. Muhammad `Ali Zreiq
940. Muhammad `Amacha, from Ansar
941. Muhammad `Atif, from Batulay
942. Muhammad Abu Hamdan
943. Muhammad Ahmad Hamud
944. Muhammad Ahmad Yahya "Abu Ahmad," 36
945. Muhammad al-Musawi, buried in Nabi Sheet
946. Muhammad al-Shaikh Abdullah Beri, 34, from Majdel Selem
947. Muhammad Daher `Abd al-Karim Ayub Behzi, 66
948. Muhammad Deeb Khanafer
949. Muhammad Fadlallah al-Saghir, from al-Kharayeb
950. Muhammad Fadlallah Nur al-Din, from Muhaybeb
951. Muhammad Ghandur, from Nabatiyeh
952. Muhammad Hamza, from Nabatiyeh
953. Muhammad Hassan `Abdo Alamudine
954. Muhammad Hassan Hamud, from Kounin
955. Muhammad Hassan Samhat
956. Muhammad Hassan Suli "Abu Teeb," 42
957. Muhammad Hassan Zain al-Din, from Safad al-Batikh
958. Muhammad Hir, from Baalbek
959. Muhammad Hussain al-Amir, from al-Beka`
960. Muhammad Hussain Muhammad Jafer "Abu Ta'em", 38, from Bint Jbeil
961. Muhammad Hussain Yusif `Atwi "Hamza", 21, from Haruf
962. Muhammad Kamel Shalhub
963. Muhammad Khalil Abdullah, 24, from Houla
964. Muhammad Khalil Hijazi, from `Aitaroun
965. Muhammad Mahmud `Assaf
966. Muhammad Mahmud Akdar, 35,, from al-Kharayeb
967. Muhammad Mahmud Srour
968. Muhammad Musa `Adnan Srour
969. Muhammad Mustafa Fawaz
970. Muhammad Nadim al-Hussain
971. Muhammad Nami Ruda, 24
972. Muhammad Nehmat al-`Abd Rida
973. Muhammad Qanso, buried in Dweir
974. Muhammad Qassim Baydun, from Bint Jbeil
975. Muhammad Rashid Hanawi, 86, from Bar`achit
976. Muhammad Sa`id Khair al-Din, from Beka`
977. Muhammad Sa`id Khair, from al-Manara town
978. Muhammad Salah Qadah, 68
979. Muhammad Salah Qaduh, 23, from Yatar
980. Muhammad Salim Nahla, 100, from Taibeh
981. Muhammad Sami Wehbi buried in Mahrouna
982. Muhammad Shemali,, from al-Sarira
983. Muhammad Srour, from Barish
984. Muhammad Yusif Assaily, 28, from Tireh
985. Muhammad Yusif Dimashk, 30, from Aita al-Jabal

986. Muhammad Yusif Rizk, from Haris
987. Muhsin Darwish Hariri, from Deir Qanoun el-Nahr
988. Muna Fneich
989. Musa Abdullah Wehbi, 80, died in Ainata
990. Musa Ahmad Sajed, buried in Riyak Hosh Hala
991. Musa Fares, from Marun al-Ras
992. Musa Hattab, from Habush
993. Musa Kamal Mer`i, 26, from Kafra
994. Musa Yusif Khanafer "Rabih", 29, from Bent Jbeil
995. Mustafa `Ali Mansur al-Karasht, 36, from Nabatiyeh Tahta
996. Mustafa `Ali Zalzali, 29, from Deir Qanoun al-Nahr
997. Mustafa al-Rifa'i, Lebanese army
998. Mustafa Burghul, Lebanese army
999. Mustafa Harb, from Jibshit
1000. Mustafa Hawa, Lebanese army
1001. Mustafa Jaber, from Mhaybib
1002. Mustafa Kamal Rakim, died in Ghandouriyeh
1003. Mustafa Zilzli, from Deir Qanoun el-Nahr
1004. Nabil Khalid al-Sa`di, from Shoueifat
1005. Nader Jarkas, buried in Haret Sa`ida
1006. Nadim Muhammad Sa`id, from Srifa
1007. Naji Khalil Nasrallah, from al-Quleila
1008. Najib Wakim, Lebanese army
1009. Najiba al-Hajj
1010. Najma Mahmud Hassan, from Ma`rub
1011. Najwa Khashab
1012. Nasir `Abd al-Ghani
1013. Nassib Muhammad Karim "Muhtadi", 26, from Humeen al-Fawqa
1014. Nawaf Nayef Khaluf, Syrian national
1015. Nawal Bluq, from `Ali al-Nahri
1016. Nawal Kaisi, from Beka`
1017. Nayef al-Hussain, from Tel Shiha hospital
1018. Nazih `Ali Mutlek, from Ma`raka
1019. Nazih Muhammad, Lebanese army
1020. Nazmiyya Mahmud Mer`i, from Kafra
1021. Nida' Abu Shakra, Lebanese army
1022. Nidal Mahmud Daher, 32
1023. Nimera Musa Hijazi, 71
1024. Nisrine Sallum, from Hermel
1025. Nizam `Abd al-Nabi Nasrallah, from `Ainata
1026. Peter Sim`an, from `Aita al-Fekhar
1027. Qassim al-Safani, Iraqi national
1028. Qassim Hussain Marda, from Hermel
1029. Qassim Muhammad al-Ba'rini, from Fidar Bridge
1030. Qassim Muhammad Baidun, 18, from Bint Jbeil
1031. Qassim Muhammad Hazuri, 84, from Taibeh
1032. Qassim Muhammad Makki "Abu Salih", 36, from Habush
1033. Qassim Murtada, from Hermel
1034. Qassim Serhan, from Beirut
1035. Ra'fat Sulaiman, buried in Shmistar

1036. Rabih Kassir
1037. Rabih Munir Makhrabani
1038. Raghida Muhammad Jawad
1039. Rami `Adnan Bizeh, 39, from Bint Jbeil
1040. Ramzia al-Mustafa
1041. Rasem Salah Rahil
1042. Rashida Musa Yahya, 61, from Kafra
1043. Rayan Jum`a
1044. Rayan Samir Kudsi, from El-Hosh
1045. Riad Kassab, from Beka`
1046. Rima Salih
1047. Riyad Khalil al-Khawli, from al-Hadath
1048. Roger Harfush, Lebanese army
1049. Sa`ad Hamza, from Nabatiyeh
1050. Sa`id Hassan Sa`id, Palestinian national
1051. Sa`id Muhammad Nahla, 76, from Taibeh
1052. Sadiq Mustafa Hamad, from Nabatiyeh
1053. Sajed Khalil Haydar
1054. Salem Mahmud Kassir
1055. Salman al-Shidiaq Yazbek
1056. Salwa Salim
1057. Samir Diya, approximately 45, from Beflay
1058. Samir Ksour, from Deir Qanoun el-Nahr
1059. Saoud al-Turkmani, Syrian national
1060. Sara Muhammad Karaki, from Haruf El-Qal'a
1061. Sari Abdullah al-`Ali, 25, from Shakra
1062. Sawsan Bdeir, from al-Sharqieh
1063. Sawsan Taj al-Din's infant, from The South
1064. Sayyid Kazem, from Deir `Amess
1065. Shadi `Abbas, from Ghandouriyeh
1066. Shadi Hani Sa`ad
1067. Shaker `Ali Salih "Khodr Al-Hajj", 31, from Markaba
1068. Shaker Najib Ghanem
1069. Sharif Hamza, from Nabatiyeh
1070. Subhia Ghannam
1071. Suhail Jawad `Awada, buried in Zafta
1072. Suhaila Da`ou, from The South
1073. Sulaiman Khalid Isma`il, Lebanese army
1074. Sulaiman Muhammad al-Ahmad
1075. Talib `Abd al-Hussain al-Khalil, newborn, from Ghobeiry
1076. Taysir Muhammad Zain al-Din, 29, from Safed al-Batikh
1077. Wafa' Kubeisi, from Ansar
1078. Wajih Tahini
1079. Ward Muhammad Najib Beidun, 58
1080. Wassim Jamil al-Zaher
1081. Wassim Sharif
1082. Wissam `Ali al-Rida Sbayti, 31, from Kafra
1083. Wurud Hassan Hamad, from Nabatiyeh
1084. Yahia `Ali Haydar, from Taaneyel
1085. Yahia Ja`far, Lebanese army

1086. Yamen Yusif Suwaidan, buried in Zafta
1087. Yara Sallum, Syrian national
1088. Yasir Hassan Hazima, from Bint Jbeil
1089. Yunis Ya`qub Srou
1090. Yusif Amin Jamil Srou, from `Aita Ech-Chaab
1091. Yusif Ibrahim Dia "Salman", 39, from Qana
1092. Yusif Khalil
1093. Yusif Mazlum, from Baalbek
1094. Yusif Muhammad al-Sayyid `Ali
1095. Zahra Fares
1096. Zahra Hussain, from `Aita al-Chaab
1097. Zahra Ja`far, from al-Hosh
1098. Zahra Khalil Musa, from Maarub
1099. Zahra Ma`aruf Hussain, from Kafra
1100. Zaid Mahmud Haydar "Karar Nur", 23, from Ainata
1101. Zain al-Abbadin `Izz al-Din, from Deir Qanoun al-Nahr
1102. Zainab al-Haraka, from El-Sharkieh
1103. Zainab Hamames, from Kfar Tebnit
1104. Zainab Hussain Mahdi
1105. Zainab Rida `Abd al-Khaliq, from El-Zrarieh
1106. Zaki Yusif Hamada
1107. Ziad `Abud Mer`eb, from Khirbet Da'oud
1108. Ziad Dam'a, from Madfun Bridge
1109. Zuhair Helwan, from Beka`

HUMAN RIGHTS WATCH

1630 Connecticut Avenue, N.W.
Suite 500
Washington, DC 20009
Tel: 202-612-4321
Fax: 202-612-4333
Email: hrwdc@hrw.org

MIDDLE EAST AND NORTH AFRICA DIVISION

Sarah Leah Whitson, *Executive Director*
Joe Stork, *Deputy Director*
Fadi al-Qadi, *Regional Advocate*
Eric Goldstein, *Research Director*
Hania Mufti, *London Office Director*
Lucy Mair, *Researcher*
Hadi Ghaemi, *Researcher*
Christoph Wilcke, *Researcher*
Nadim Houry, *Researcher*
Katinka Ridderbos, *Alan D. Finberg Fellow*
Tarek Radwan, *Associate*
Assef Ashraf, *Associate*

ADVISORY COMMITTEE

Shibley Telhami, *Chair*
Kathleen Peratis, *Vice Chair*
Bruce Rabb, *Vice Chair*
Gary G. Sick, *Vice Chair*
Amal Abdel Hadi
Lisa Anderson
Stephen Apkon
Shaul Bakhash
M. Cherif Bassiouni
Martin Blumenthal
Nathan Brown
Paul Chevigny
Helena Cobban
Hassan Elmasry
Edith Everett
Mansour Farhang
Christopher E. George
Rita E. Hauser
Salah al-Hejailan
Robert James
Edy Kaufman
Marina Pinto Kaufman
Samir Khalaf
Ann M. Lesch
Robert Malley
Stephen P. Marks
Rolando Matalon
Philip Mattar
Habib Nassar
Sheila Nemazee
Nader Mousavizadeh
Trevor Pears
Jean-Francois Seznec
Charles Shamas
Mustapha Tlili
Andrew Whitley
Napoleon B. Williams, Jr.
James Zogby

HUMAN RIGHTS WATCH

Kenneth Roth, *Executive Director*
Michele Alexander, *Development & Outreach Director*
Carroll Bogert, *Associate Director*
Barbara Guglielmo, *Finance & Administration Director*
Peggy Hicks, *Global Advocacy Director*
Iain Levine, *Program Director*
Dinah PoKempner, *General Counsel*
James Ross, *Senior Legal Advisor*
Joe Saunders, *Deputy Program Director*
Wilder Tayler, *Legal and Policy Director*
Jane Olson, *Chair, Board of Directors*

HUMAN
RIGHTS
WATCH

נספח ג': מכתב ארגון Human Rights Watch לשר הביטחון מר עמיר פרץ

www.hrw.org

January 8, 2007

Defense Minister Amir Peretz
Defense Ministry
37 Kaplan St.
Tel Aviv 61909
Israel

Dear Defense Minister Peretz,

I am writing to request detailed information from the Israeli Defense Forces (IDF) about its targeting and weapons selection, vetting review procedures, precautions taken by the IDF to prevent civilian casualties during strikes on pre-selected or emerging targets, and any post-strike battle damage assessment (BDA) procedures carried out by the IDF during the recent conflict with Hezbollah.

Human Rights Watch is an independent and impartial international human rights organization. Our specialized personnel—including military, arms, and BDA experts—have long-standing expertise in evaluating the conduct of military campaigns, including air wars. Human Rights Watch researchers carried out extensive studies of the air campaigns in Yugoslavia (published as *Civilian Deaths in the Nato Air Campaign*) and Iraq (published as *Off Target: The Conduct of the War and Civilian Casualties*), among others. Our analysis has served as an independent and impartial review of the conduct of air campaigns, and has led to important advances to protect the civilian population, such as the decision by the U.S.-led coalition forces not to target electrical generation facilities during the 2003 war in Iraq.

Human Rights Watch is carrying out an analysis of the July-August 2006 conflict between Israel and Hezbollah. To supplement the reports already issued, we plan to complete a comprehensive report on the conflict in early 2007.

The information we seek from the IDF will be a very important element in our analysis of Israel's conduct. While Human Rights Watch can investigate civilian casualties or destruction of civilian infrastructure and the presence of military targets at the site of civilian casualties or infrastructure on the ground in Lebanon, only IDF officials can explain exactly what military target they were attempting to hit during a particular strike, and any precautions taken to prevent civilian casualties during that strike.

Reproduced below is a list of 97 incidents involving civilian casualties and civilian infrastructure that we have investigated in Lebanon. The information listed below, based on our field investigation of the sites and witness testimonies, includes the date and time of the strike, the method of attack, the village where the attack took place, and the death toll. Because place names often vary, our researchers also took the GPS coordinates of individual strikes, which should allow the IDF to coordinate this information with its strike logs and establish the specific military target attacked.

For each of the 97 incidents listed below, we would like to request the following information from the IDF:

- 1) The specific military objective of the attack (Hezbollah personnel, weapon storage site, rocket launching position etc.), and the target selection and review process.
- 2) Any specific precautions taken to ensure that the object of the attack was a military object and to avoid collateral and/or disproportionate civilian casualties.
- 3) The method of attack and weapon chosen to limit collateral damage and/or disproportionate civilian casualties.
- 4) Any specific post-strike battle damage assessment undertaken to review the results of the particular strike, and the results of that BDA.

Human Rights Watch will reflect any relevant portion of the IDF's response in our upcoming report, as we have done with responses from military officials in prior reports assessing wartime conduct around the world.

Our experience at Human Rights Watch has taught us that usually, the most productive way to review the conduct of a war and to obtain future improvement in that conduct is through direct dialogue with military officials. Our extensive dialogue with US, UK, and NATO officials helped improve our understanding of the Iraq and Kosovo conflicts. Human Rights Watch hopes to establish a similar dialogue with IDF operational officials, and we are prepared to discuss our findings with, and obtain information from, the relevant Israeli operational or military officials in meetings in Israel, if that is most convenient to you..

As Human Rights Watch hopes to publish its findings in early 2007, a timely reply by January 20, 2007 to this request is appreciated.

Human Rights Watch realizes that it will require a significant commitment from the IDF to review its files for the information we have requested, but we feel that the effort will be a crucial contribution to a realistic understanding of the Israel-Hezbollah conflict.

Sincerely

Ken Roth

Executive Director

**INCIDENTS INVESTIGATED BY HUMAN RIGHTS WATCH WHERE IDF/IAF
INFORMATION IS REQUESTED:**

A. IAF AIRSTRIKES

1. July 13 03:50hrs air strike on home in Baflay, killing 10 members of the Zein family
Lat N 33 15' 25.42"
Lon E 35 22' 01.65"
2. July 13 03:50hrs air strike on home in Srifa, killing 4 members of the Merhi family
Lat N 33 16' 33.41"
Lon E 35 24' 04.66"
3. July 13 04:00hrs air strike on home in Dweir, killing 13 members of the al-Akash family (head of household Sheikh Adil al-Akash was a Shi'a cleric)
Lat N 33 22' 39.40"
Lon E 35 24' 52.41"
4. July 13 04:05hrs air strike on home in Shour, killing 6 members of the Khashab family
Lat N 33 17' 48.21"
Lon E 35 22' 35.46"
5. July 13 04:05hrs air strike on home in Bar`achit, killing 2 members of the Farhat family
Lat N 33 10' 37.56"
Lon E 35 26' 29.27"
6. July 13 08:20hrs air strike on home in Zebqine, killing 12 members of Bzeih family
Lat N 33 09' 53.92"
Lon E 35 16' 02.05"
7. July 13 15:00hrs air strike on home in Yatar, killing 3 members of Suidan family
Lat N 33 09' 16.73"
Lon E 35 19' 54.69"

8. July 15 08:55hrs air strike on home in Bint Jbeil, killing 2 members of Mrouj family, followed by 13:55hrs drone strike killing 2 rescue workers
Lat N 33 07' 04.30"
Lon E 35 26' 20.95"
9. July 16 09:07hrs air strikes on factories in Borj ech Chemali area next to Tyre (Plastimed and Plastic Medical Component Factories).
No GPS coordinates available.
10. July 16 12:00hrs air strike on soap factory in Borj ech Chemali, killing 5 members of Zayyat family in adjacent home
Lat N 33 15' 51.68"
Lon E 35 14' 14.60"
11. July 16 12:30hrs air strike on home in Tyre (behind Jabal `Amel hospital), killing 8 members of `Alawiya family
Lat N 33 16' 66.8"
Lon E 35 13' 14.2"
12. July 16 17:00hrs air strike on home in Yatar killing three young men
Lat N 33 09' 04.51"
Lon E 35 19' 44.54"
13. July 16 17:00-18:00hrs air strike on the civil defense building in Tyre, killing ten persons
No GPS coordinates available
14. July 16 17:55hrs air strike on home in Aitaroun, killing 12 members of al-Akhrass family (including Canadian-Lebanese nationals)
Lat N 33 06' 57.20"
Lon E 35 28' 24.57"
15. July 16 21:30hrs multiple air strikes on factories in Ta`nayer village (in the Beka`) destroying warehouses and factories.
No GPS coordinates available.
16. July 16 21:45hrs multiple air strikes on factory in Kfar Jarra village.
No GPS coordinates available.

17. July 16 22:00hrs air strike on parked, uncovered trucks between Shmeiss and Sheem. A second air strike ten minutes later killed 3 persons
Lat N 33 38' 30.33"
Lon E 35 28' 40.72"
18. July 16 unknown time air strike on home in Majdel Selem, killing 1 person
No GPS coordinates available
19. July 17 unknown time air strike on Rmeileh bridge, killing 12 persons in two cars near the bridge.
Lat N 33 35' 50.93"
Lon E 35 23' 18.78"
20. July 17 02:25hrs multiple air strikes on factories and storage facilities in Shuweifat area in Mount Lebanon.
No GPS coordinates available.
21. July 17 03:00hrs air strikes on factory in Ta`nayel village, Bekaa.
No GPS coordinates available.
22. July 17 09:00hrs air strike on el-GhaziyeH bridge, killing 1 person
No GPS coordinates available
23. July 18 00:45hrs air strike on home in Aitaroun, killing 9 members of Awada family
Lat N 33 07' 06.79"
Lon E 35 28' 13.38"
24. July 18 09:00hrs air strike on home in Taloussa, killing 3 members of Turmus family
Lat N 33 13' 58.07"
Lon E 35 29' 08.56"
25. July 18 16:00hrs air strike on home in Yatar, killing disabled man from Slim family
No GPS coordinates available
26. July 18 (time unknown) air strikes on Lebanese Army base in Jamhour (in Mount Lebanon, east of Beirut), killing 11 Lebanese army soldiers.
No GPS coordinates available

27. July 19 02:00hrs simultaneous air strike on 2 separate homes in Silaa village, killing 8 members of Ayyoub family
Lat N 33 15' 18.72"
Lon E 35 22' 48.67"
28. July 19 03:30hrs air strikes on the "Moscow" neighborhood of Srifa, followed by drone strikes, killing 22 persons
Lat N 33 16' 56.63"
Lon E 35 23' 55.40"
29. July 19 07:10hrs air strike on home in Nabi Sheet, killing 7 members of the Shukr family
Lat N 33 52' 29.59"
Lon E 36 06' 56.11"
30. July 19 12:37hrs air strikes on factory in Ta`nayel village in Bekaa.
No GPS coordinates available.
31. July 19 13:00hrs air strike on home in Ainata, killing 4 members of Darwish family
Lat N 33 07' 40.90"
Lon E 35 26' 43.60"
32. July 21 05:35hrs air strike on home in Nabi Sheet, killing 1 member of Shukr family whose son was an official in the Lebanese Ba'ath party
Lat N 33 52' 26.74"
Lon E 36 06' 50.25"
33. July 21 14:00hrs air strike on home in Ait ech Chaab, killing 3 members of Rida family
No GPS coordinates available
34. July 21 (time unknown) air strike on home in Zebqine, killing 3 members of Bzeih family, including head of Zebqine municipality, Ahmed Bzeih
No GPS coordinates available
35. July 23 05:00hrs air strikes on large factory in Ta`nayel village, Bekaa.
No GPS coordinates available
36. July 23 11:00hrs air strike on empty home in Shehin village, causing 2 deaths from Ghaith family in neighboring home

- Lat N 33 07' 33.06"
Lon E 35 15' 19.82"
37. July 23 16:15hrs air strike on home in Yaroun, killing 5 members of Farhat family
Lat N 33 04' 52.63"
Lon E 35 25' 23.62"
 38. July 23 (time unknown) air strike on factory in town of al-Manara (sometimes referred to as al-Hamara) in Southern Bekaa, near Hasbaya.
No GPS coordinates available.
 39. July 24 05:45hrs air strikes on several adjoining homes in center of al-Hallousiye, resulting in the deaths of 11 persons, most from Hamid and Mounis families
Lat N 33 18' 21.27"
Lon E 35 19' 42.09"
 40. July 24 17:00hrs air strike on home in Haris, resulting in death of four persons
Lat N 33 10' 42.73"
Lon E 35 22' 35.63"
 41. July 24 17:00hrs air strike (simultaneous with previous strike) in Haris, resulting in deaths of 8 members of Jawad family
Lat N 33 10' 46.02"
Lon E 35 22' 40.63"
 42. July 24 (time unknown) air strike on home in center of Ainata, killing 17 persons
Lat N 33 07' 43.69"
Lon E 35 26' 25.11"
 43. July 24 (time unknown) air strike on home in Safad al-Batikh, killing one person
No GPS coordinates available
 44. July 25 19:30hrs precision-guided missile strike on UNOGL post in Khiam, resulting in the death of 4 UNTSO observers
No GPS coordinates available
 45. July 26 15:00hrs air strike on home in Yatar, killing 1 person

No GPS coordinates available

46. July 26 16:00hrs air strike on home in Kafra, killing 2 persons
No GPS coordinates available
47. July 27 15:30hrs air strike on home next to abandoned women's husseiniya in Hadatha, killing 6 elderly persons
Lat N 33 09' 56.83"
Lon E 35 23' 21.48"
48. July 29 14:30hrs air strike on home in el-Numeiriya village, killing 6 persons of Harake and Mehdi families.
Lat N 33 24' 39.04"
Lon E 35 25' 08.85"
49. July 30 01:00hrs air strike (2 missiles) on home in Qana, killing 27 persons from Hashem and Shalhoub families
Lat N 33 12' 56.58"
Lon E 35 17' 55.76"
50. August 1 16:50hrs air strike on home in al-Luweizeh, killing 3 members of the Hashem family. The air strike was immediately preceded by IAF-dropped leaflets warning the villagers to evacuate the lower part of the village (where the strike took place)
Lat N 33 27' 36.81"
Lon E 35 32' 10.60"
51. August 4 13:58hrs air strike on warehouse in fruit orchard in al-Qaa, killing 25 Syrian Kurdish farm workers
Lat N 34 23' 20.08"
Lon E 36 30' 04.16"
52. August 5 18:00hrs air strike on home in Taibeh, killing 3 members of the Marmar family
No GPS coordinates available
53. August 7 00:30hrs air strike on home in Insar, killing 5 members of Assi family
Lat N 33 22' 42.45"
Lon E 35 21' 12.93"
54. August 7 02:25hrs air strike on home in El-Ghassaniyeh, killing 7 persons

- Lat N 33 24' 56.37"
Lon E 35 21' 24.94"
55. August 7 07:55hrs air strike on el-Ghaziye home, resulting in 5 deaths
No GPS coordinates available
 56. August 7 08:15hrs air strike in el-Ghaziye town square, hitting adjoining shops and killing 3 persons
No GPS coordinates available
 57. August 7 08:20hrs air strike on home in el-Ghaziye (almost simultaneous and close by previously listed strike), killing 8 members of the Badran family
Lat N 33 31' 03.70"
Lon E 35 22' 09.39"
 58. August 7 10:00hrs air strikes on a series of homes in Houla, killing 1 person
Lat N 33 12' 30.30"
Lon E 35 30' 51.65"
 59. August 7 19:30hrs air strike at butcher shop and supermarket in center of Brital (Bekaa Valley) killing 9 persons
No GPS coordinates available
 60. August 7 20:00hrs air strike on apartment building in Shiah neighborhood of Beirut, resulting in the death of 39 persons
No GPS coordinates available
 61. August 8 15:00hrs air strike on el-Ghaziye graveyard, resulting in the death of 1 infant aged 2
No GPS coordinates available
 62. August 8 15:00hrs air strike on el-Ghaziye home of Mahmood Ahmed Khalife, resulting in death of 7 family members
No GPS coordinates available
 63. August 8 16:00hrs air strike on home, resulting in death of 2 members of Khalife family
Lat N 33 30' 51.52"
Lon E 35 21' 53.81"

64. August 10 02:00hrs air strike on Masghara home (Bekaa Valley) killing 7 members of Sadr family
Lat N 33 31' 47.97"
Lon E 35 39' 12.94"
65. August 10 (time unknown) air strike on home in Rabb et Talatine resulting in death of 4 women
Lat N 33 15' 04.23"
Lon E 35 31' 10.73"
66. August 11 04:40hrs air strike on bridge in al-Haysaa (northern Lebanon, near Syrian border), repeat air strike 10 minutes later killed 11 persons
Lat N 34 35' 48.03"
Lon E 36 03' 45.74"
67. August 11 08:00hrs air strike on home in el-Tireh, killing 1 member of the Sheaito family.
68. August 13 03:50hrs air strike on home in Borj ech Chemali, killing 5 members of Zein family.
Lat N 33 15' 45.02"
Lon E 35 14' 29.38"
69. August 13 14:35hrs air strikes on the Imam Hassan building complex in Rweiss suburb of Beirut, killing 40 persons
No GPS coordinates available
70. August 13 15:45hrs air strikes on factory in village of Joun, 9km above Saida in the Shouf area
No GPS coordinates available
71. August 13 23:15hrs air strike on home in Brital (Bekaa Valley), killing 6 persons
Lat N 33 57' 27.65"
Lon E 36 07' 28.35"
72. August 14 02:00hrs air strike on home in Kfar Dounine, killing 1 person
Lat N 33 13' 55.6"
Lon E 35 24' 48.7"

B. IDF Drone Strikes

1. July 19 03:00hrs drone strike on vehicle parked in Ham, killing 2 persons
Lat N 33 52' 18.82"
Lon E 36 12' 08.22"
2. July 19 03:00hrs drone strike on two vehicles on mountain road between Syrian border and village of Maaraboun, killing 3 persons
Lat N 33 50' 50.42"
Lon E 36 12' 30.62"
3. July 19 08:30hrs drone strikes near Bazouriye on 3 car convoy fleeing Aitaroun, killing 6 persons
No GPS coordinates available
4. July 23 10:30hrs drone strike on white van outside Kafra village, killing 3 persons
Lat N 33 10' 15.93"
Lon E 35 18' 59.74"
5. July 23 10:30hrs drone or helicopter strike on civilian vehicle fleeing Mansouri outside Maaliye, killing 2 persons including a German-Lebanese dual national
No GPS coordinates available
6. July 23 23:15hrs drone strikes on two parked, clearly marked ambulances in center of Qana, resulting in 6 wounded, no fatalities
Lat N 33 12' 24.38"
Lon E 35 18' 04.61"
7. July 24 morning (precise time unknown) drone or helicopter strike on motorcycle on Kafra-Siddiquine road, resulting in 1 death
No GPS coordinates available
8. July 24 (time unknown) drone strike on man fleeing Safed el-Batikh, resulting in 1 death
No GPS coordinates available
9. August 14 06:05hrs drone strike on passenger van driving around destroyed road in Jamaliyeh (Bekaa Valley), resulting in the deaths of 7 persons, mostly Lebanese Internal Security Forces and Army troops reporting for duty
Lat N 34 03' 05.63"
Lon E 36 11' 26.54"

C. IDF Helicopter Strikes

1. July 15 11:00hrs Navy ship strike followed by Helicopter attack on two-car convoy on Chamaa-Bidaya road, killing 21 persons fleeing from Marwaheen. The two cars appear to have been spotted by an offshore Israeli Navy ship which fired at them.
Lat N 33 09' 29.80"
Lon E 35 11' 34.84"
2. July 15 20:30hrs Apache helicopter strike on home in Houla, killing 2 members of the Slim family.
Lat N 33 12' 40.42"
Lon E 35 31' 05.94"
3. July 19 19:00hrs Helicopter strike on home in Debbine Marja'youn, killing 3 persons
Lat N 33 21' 73.0"
Lon E 35 36' 33.2"
4. July 20 06:00hrs Helicopter strike on home in Ait ech Chaab, killing one elderly male
No GPS coordinates available
5. August 1 21:30hrs Helicopter missile attack on group of men outside a home in Jamaliyeh, killing 7 members of Jamaluddin family (relatives of the Mukhtar of the town, supporters of Lebanese communist party). The Helicopter strikes took place while IDF commandos were carrying out an operation at the nearby Hezbollah-controlled hospital.
Lat N 34 02' 58.89"
Lon E 36 11' 17.16"
6. August 1 23:30hrs Helicopter missile strike on Syrian Kurdish family outside tent in Jamaliyeh, killing family of 6. The Helicopter strikes took place while IDF commandos were carrying out an operation at the nearby Hezbollah-controlled hospital.
No GPS coordinates available
7. August 3 11:00hrs Helicopter strike on home in al-Jibain, killing 3 members of Akil family. At the same time, Helicopter strikes targeted a position outside the village of al-Jibain, 900 meters away from the home, killing 4 young men.

Location of home:
Lat N 33 07' 27.28"
Lon E 35 14' 06.91"

D. IDF Navy Strikes

1. July 15 11:00hrs Navy ship strike followed by Helicopter attack on two-car convoy on Chamaa-Bidaya road, killing 21 persons fleeing from Marwaheen. The two cars appear to have been spotted by an offshore Israeli Navy ship which fired at them.
Lat N 33 09' 29.80"
Lon E 35 11' 34.84"

E. IDF Artillery Strikes

1. July 19 01:00hrs artillery strike on Rmeich, killing two displaced children from Ait ech Chaab
Lat N 33 04' 39.87"
Lon E 35 22' 11.87"
2. July 19 15:00hrs cluster munitions strike on the village of Blida, killing 1 elderly woman and wounding family of 12
No GPS coordinates available
3. July 21 19:00hrs artillery strike into center of Aitaroun, killing two elderly women
Lat N 33 06' 53.24"
Lon E 35 28' 13.65"
4. July 29 11:00hrs artillery strike on home in Arzun, killing one elderly man
No GPS coordinates available

F. IDF shooting deaths by ground troops

1. July 27 09:00hrs Shooting death of Lebanese civilian woman by IDF soldiers occupying civilian home in Ainata. The woman had entered her basement to retrieve foodstuffs, not knowing IDF soldiers were inside the second floor of the building, and was walking away from the building when shot
Lat N 33 07' 22.25"
Lon E 35 27' 04.07"

2. August 6 11:00hrs shooting of 4 elderly members of Nasrallah family by IDF soldiers occupying their home in Taibeh village. The family members had returned home to cook bread, unaware of the presence of IDF soldiers inside their home, and were shot at close range by IDF soldiers as they approached the home
Lat N 33 16' 17.78"
Lon E 35 31' 13.94"
3. August 7 02:00hrs shooting of 1 elderly woman while IDF commando raided house in Shehin
Lat N 33 07' 35.34"
Lon E 35 15' 13.62"
4. August 12 (time unknown) shooting of 1 elderly man in home in Hadatha by IDF soldiers in neighboring house
No GPS coordinates available

נספח ד': תשובת ממשלת ישראל לפניית ארגון Human Rights Watch

The document sent by the Israeli Ministry of Foreign Affairs to Human Rights Watch on May 8, 2007, is a verbatim excerpt from a ministry document posted on its website on April 1, 2007 entitled "Preserving Humanitarian Principles While Combating Terrorism: Israel's Struggle with Hizbullah in the Lebanon War," available, as of August 14, 2007, at <http://www.mfa.gov.il/MFA/Terrorism-+Obstacle+to+Peace/Terrorism+from+Lebanon-+Hizbullah/Preserving+Humanitarian+Principles+While+Combating+Terrorism+-+April+2007.htm>. The document is not a direct response to the information requested by Human Rights Watch. To date, we have not received any further information from the Israeli authorities responding directly to our request for information.

Israel's Response to Accusations of Targeting Civilian Sights in Lebanon During the 'Second Lebanon War'

Although aware of the serious threat posed by the Hizbullah build-up and entrenchment in south Lebanon in the years prior to its attack against Israel on the 12th of July, 2006, which initiated the recent conflict, Israel sought to exercise restraint and to use diplomatic means to check the Hizbullah activities directed against it. Israel called repeatedly, in the UN and elsewhere, for Hizbullah attacks to be halted and for the government of Lebanon to assume its responsibilities and duty to establish control over south Lebanon.

Even following the Hizbullah attack of July 12, Israel sought to avoid an escalation of the conflict. The Israeli government gave Syria and Hizbullah a 72 hour ultimatum to stop Hizbullah's activity along the Lebanon-Israel border and to release the two kidnapped IDF soldiers, and so avert the conflict. The ultimatum went unanswered and the missile attacks on Israel intensified.

Guiding principles underlying IDF conduct

In responding to the threat posed by Hizbullah's terrorist attacks, and notwithstanding the fact that Hizbullah made no effort to comply with the principles of humanitarian law, the IDF regarded itself as bound to comply with the established principles of the law of armed conflict. Indeed, IDF orders, doctrine and education make clear that soldiers are obligated to act in accordance with international law and custom, including the Geneva Conventions. For example, the Chief of Staff's Order No. 33.0133 obligates every IDF soldier to conduct him/herself in accordance with the Geneva Conventions. See also a recent IDF educational publication on the Law of Armed Conflict entitled, "The Law of War on the Battlefield" which also makes clear the obligation of IDF forces to abide by the laws and rules of international law.

In seeking to implement these principles of international humanitarian law, a number of key questions arise in relation to any operation under consideration, including: 1) Is the target itself a legitimate military objective? and 2) Even if the target is, in itself, legitimate, is there likely to be disproportionate injury and damage to the civilian population and civilian property?

Legitimate military objectives

The generally accepted definition of "military objective" is that set out in Article 52(2) Additional Protocol I of the Geneva Conventions, which provides:

Insofar as objects are concerned, military objectives are limited to those objects which, by their nature, location, purpose or use make an effective contribution to military action and whose total or partial destruction, capture or neutralization, in the circumstances ruling at the time, offers a definite military advantage.

Regarding military targets, the IDF's "Law of War on the Battlefield" provides, "A military target subject to attack is a target that by its nature, location, purpose or use effectively contributes to the military campaign of the other side, and its neutralization will offer a clear military advantage to the attacking side." It goes on to explain that there are certain objects that are normally immune from attack such as medical facilities and staff, religious sites and cultural assets, the basic needs of the

civilian population (such as food products, agricultural areas and sanitation facilities, etc.), locations that would pose an environmental risk if they were attacked, and civil defense personnel.

It should be stressed that if a location is a legitimate military objective, it does not cease to be so because civilians are in the vicinity. Furthermore, Article 28 of the IVth Geneva Convention provides:

The presence of a protected person may not be used to render certain points or areas immune from military operations.

Clearly, the deliberate placing of military targets in the heart of civilian areas is a serious violation of humanitarian law, and those who choose to locate such targets in these areas must bear responsibility for the injury to civilians which this decision engenders. As international law expert Professor Yoram Dinstein notes:

Should civilian casualties ensue from an attempt to shield combatants or a military objective, the ultimate responsibility lies with the belligerent placing innocent civilians at risk.

However, it is the IDF's position that the callous disregard of those who hide behind civilians does not absolve the state seeking to respond to such attacks of the responsibility to avoid or at least minimize injury to civilians and their property in the course of its operations. In particular this raises the complex issue of proportionality.

Proportionality

A further legal requirement is that the potential harm to civilians and civilian objects expected in any attack must be proportionate to the military advantage anticipated.

Major General A.P.V. Rogers, a former Director of British Army Legal Services, explains the rationale behind this principle:

Although they are not military objectives, civilians and civilian objects are subject to the general dangers of War in the sense that attacks on military personnel and

military objectives may cause incidental damage. It may not be possible to limit the radius of effect entirely to the objective to be attacked... Members of the armed forces are not liable for such incidental damage, provided it is proportionate to the military gain expected of the attack.

While the principle is clear, in practice weighing the expected military advantage against possible collateral damage can be an extremely complex, especially in the heat of an armed conflict. In their report to the Prosecutor of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, the Committee established to review NATO bombings in Yugoslavia highlighted the particular difficulties which arise when military objectives are located in densely populated areas:

The answers to these questions are not simple. It may be necessary to resolve them on a case by case basis, and the answers may differ depending on the background and values of the decision maker. It is unlikely that a human rights lawyer and an experienced combat commander would assign the same relative values to military advantage and to injury to noncombatants.... It is suggested that the determination of relative values must be that of the "reasonable military commander."

The test of proportionality to be applied in a case of armed conflict (*jus in bellum*) is broader than that applied under the principles of self-defense outside the context of actual warfare (*jus ad bellum*). But it should be noted that the policies applied in practice by the IDF conformed even with this stricter test of proportionality. In relation to the self-defense standard, it should be recalled that international law provides that the proportionality of a response to an attack is to be measured, not in regard to the specific attack suffered by a state, but in regard to what is necessary to remove the overall threat. As Rosalyn Higgins, currently President of the International Court of Justice, has written, proportionality:

cannot be in relation to any specific prior injury - it has to be in relation to the overall legitimate objective of ending the aggression.

Accordingly, the right of self-defense includes not only acts implemented to prevent the immediate threat, but also to prevent subsequent attacks". In Israel's case this

means that its response had to be measured not only in respect to the initial Hizbullah cross-border attack, or even the 4,000 missiles fired at Israel's northern towns and villages, but also against the threat of the tens of thousands of missiles which Hizbullah had amassed and continued to receive from Iran and Syria.

From theory to practice - Israel's operations in Lebanon

Israel has adopted the principles of international humanitarian law outlined above and the IDF has entrenched them in its orders, doctrine and education. With regard to the selection of targets, for example, the IDF's "Law of War on the Battlefield" not only emphasizes that a distinction must be made between military objectives and civilian objects but also that "in cases where there is doubt as to whether a civilian object has turned into a military objective... it must be assumed that it is not a military objective unless proven otherwise."

Similarly, in relation to the question of proportionality, the IDF position is clear:

Even when it is not possible to isolate the civilians from an assault and there is no other recourse but to attack, the commander is required to refrain from an attack that is expected to inflict harm on the civilian population, which is disproportionate to the expected military gain.

In practice, this requires that the IDF and the commander in the field assess both the expected military gain, and the potential of collateral injury to Lebanese civilians. With regard to the expected military gain, it should be noted that the relevant advantage is not that of that specific attack but of the military operation as a whole. As the German Military Manual points out:

The term "military advantage" refers to the advantage which can be expected of an attack as a whole and not only of isolated or specific parts of the attack.

The possibility of collateral injury to civilians must be weighed in light of these considerations. Hizbullah's deliberate placing of missile launchers and stockpiles of weapons in the heart of civilian centers, frequently inside and beneath populated apartment blocks, meant that this risk was tragically high.

The presence of civilians in the area, however, does not stop a military objective from being a legitimate target. This is the law, as noted above, and reflected in state practice. Thus, for example, the Australian Defense Force Manual states:

The presence of non-combatants in or around a military objective does not change its nature as a military objective. Non-combatants in the vicinity of a military objective must share the danger to which the military objective is exposed.

Notwithstanding the above, it should be noted that even when civilians were in the vicinity of military objectives, Israel made significant efforts to avoid, and in any event to minimize, civilian casualties. Every operation was considered on an individual basis to ensure that it met the requirements of international law, including the test of proportionality. Frequently, this meant the rejection of proposed military operations when the likelihood of collateral damage to civilians and their property was considered too high. On other occasions, it meant that operations were conducted in such a way as to reduce the likelihood of incidental damage, in terms of the timing or operational aspects of the attack. Finally, whenever possible without jeopardizing the operation, Israel issued advance notice to the local residents through various media, including dropping leaflets, radio broadcasts and contacts with local leaders, to distance themselves from areas in which Hizbullah was operating and from places in which its weaponry was being stored.

Operations against infrastructure used to support terrorist activity

The guiding principle adopted by the IDF was to target only infrastructure that was making a significant contribution to the operational capabilities of the Hizbullah terrorists. This meant that, for the most part, Israeli attacks were limited to the transportation infrastructure. Most of the other infrastructure (medical, cultural, railroad, tunnels, ports, banking, manufacturing, farming, tourism, sewage, financial, electricity, drainage, water and the like) was left almost completely untouched.

All IDF operations in Lebanon were directed against legitimate military objectives, and specifically in relation to infrastructure, included the following:

Bridges and roads - The activity of terrorist groups in Lebanon was dependent on major transportation arteries through which weaponry and ammunition, as well as missile launchers and terrorist reinforcements, were transported. Damage to key routes was intended to prevent or obstruct the planning and perpetrating of attacks by the terrorists. It was also intended to prevent the kidnapped Israeli soldiers from being smuggled out of the country.

Under international law there is widespread recognition that lines of transportation which can serve military purposes are a legitimate military target. In its Commentary on the Additional Protocols to the Geneva Conventions, the International Committee of the Red Cross (ICRC) includes in its list of military objectives considered to be of “generally recognized military importance”:

“Lines and means of communications (railway lines, roads, bridges, tunnels and canals) which are of fundamental military importance.”

A useful practical test for gauging the military importance of lines of transportation is proposed in the US Air Force Pamphlet, which asks “whether they make an effective contribution to an adversary’s military action so that their capture, destruction or neutralization offers a definite military advantage in the circumstances ruling at the time.”

Notwithstanding the operational justifications for targeting major roads in Lebanon, the IDF took pains to ensure that sufficient routes remained open to enable civilians to leave combat zones and to permit access for humanitarian supplies. Efforts were also made to ensure that damage to civilian vehicles was minimized.

Runways at Beirut International Airport - In the view of the IDF, rendering the runways unusable constituted one of the most important and appropriate methods of preventing reinforcements and supplies of weaponry and military materiel reaching the terrorist organizations. It was also a response to reports that the Hizbullah terrorists intended to fly the kidnapped Israelis out of Lebanon.

Airports are widely recognized to be legitimate military targets. The Canadian Law of Armed Conflict Manual, for example, notes that “ports and airfields are generally accepted as being military objectives” while the ICRC list of generally recognized military objectives includes: “airfields, rocket launching ramps and naval base installations.”

It should also be noted that, in its operation at Beirut Airport, the IDF was careful not to damage the central facilities of the airport, including the radar and control towers, allowing the airport to continue to control international flights over its airspace.

Al Manar TV station - Operating as the Hizbullah television station, Al Manar was used to relay messages to terrorists and to incite acts of terrorism. The ICRC list of accepted military objectives includes “the installations of broadcasting and television stations.” Similarly, the Committee established to review NATO bombings in Yugoslavia noted in relation to NATO attacks on radio and television stations in Belgrade: “If the media is used to incite crimes then it is a legitimate target... Insofar as the attack actually was aimed at disrupting the communications network it was legally acceptable.”

Fuel reserves - Terrorist activity is dependent, inter alia, on a regular supply of fuel without which the terrorists cannot operate. For this reason a number of fuel depots which primarily served the terrorist operations were targeted. From intelligence Israel has obtained, it appears that this step had a significant effect on reducing the capability of the terrorist organizations.

The legitimacy of directing attacks on fuel and power installations has been widely noted. The Canadian Law of Armed Conflict Manual, for example, lists “petroleum storage areas” as “generally accepted as being military objectives”, while the ICRC list of military objectives also includes “Installations providing energy mainly for national defense, e.g. coal, other fuels, or atomic energy, and plants producing gas or electricity mainly for military consumption.”(29)

One of the claims that have been made against Israel concerns the oil spill that occurred off the shores of Lebanon during the war. Without making any comment

regarding the factual validity of such claims, it should be emphasized that Israel ensured that sea and air access was allowed to any assistance offered with regard to the oil spill, even in the midst of a naval and aerial blockade which had to be imposed for operational and security reasons.”

Beyond such specific instances of infrastructure serving the Hizbullah terrorist organization, Israel took care to try to avoid damage to civilian structures and services. The effects were noted by Washington Post journalist William M. Arkin who visited Lebanon during the conflict. Regarding the destruction in Beirut he wrote:

Only a very short drive from the neighborhood of southern Beirut though, you are back to bustling boulevards; a few neighborhoods over and there are luxury stores and five star hotels. Beyond the Hizbullah neighborhoods, the city is normal. Electricity flows just as it did before the fighting. The Lebanese sophisticates are glued to their cell phones. Even an international airport that was bombed is reopened. An accurate reading of what happened and what south Beirut means might produce a different picture. Israel has the means to impart greater destruction, but that does not mean intrinsically that it is more brutal. If Hizbullah had bigger rockets or more accurate ones, it would have done not only the same, but undoubtedly more.

Types of weaponry used

In the course of the conflict in Lebanon Israel used a range of weapons and ammunition in its efforts to confront the terrorist threat. All the weapons, and the manner in which they were used by the IDF, were in conformity with international humanitarian law. Among the types of weaponry used were Cluster Munitions (CBUs). Such weapons are not prohibited by international law - neither under customary international law, nor under the Conventional Weapons Convention, to which Israel is party. They are possessed by several dozen states and have been used by many of them.

Clearly, as in the case of all arms, the use of cluster munitions must be in accordance with the principles of the law of armed conflict. In the course of the conflict, CBUs were used as part of Israel's response to the unique threat posed by

Hizbullah. In particular, the nature of the campaign, the massive scope of missile attacks - including CBU attacks - against Israeli population centers, and the fact that missile launchers were deliberately and expertly camouflaged in built-up areas and areas with dense vegetation, were all factors in the decision to use this type of weapon. The decision to use CBUs to neutralize the missile attacks was only made after other options had been examined and found to be less effective in ensuring maximal coverage of the missile-launching areas. In practice, the operational effectiveness of CBUs was clearly shown, resulting in a disruption of missile attacks against Israeli population centers.

Despite the urgent need to prevent the continuous firing of missiles into Israel by Hizbullah, Israel recognized the need to take measures to avoid, and in any event to minimize, civilian casualties. Among the measures taken by Israel was the printing of millions of fliers, written in Arabic, which were dispersed over populated areas, explaining that due to Hizbullah activity, residents should evacuate these areas in order to avoid being hurt. These messages were also broadcast through PA systems and through radio broadcasts on the Al-Mashrek station, broadcasting out of Israel in Arabic. Additionally, Israeli officials contacted the mayors and local leaders of a number of villages in order to ensure the evacuation of residents.

All CBU fire was directed at legitimate military objectives and for humanitarian reasons most of the CBU fire was directed at open areas, keeping a safe distance from built up areas. In those cases where CBU fire was directed at military objectives which were in the vicinity of built up areas, it was always toward particular locations from which missiles were being launched against Israel, and after significant measures were taken to warn civilians to leave the area. Moreover, following the cessation of active hostilities, Israel handed over to UNIFIL maps of the areas suspected of containing unexploded ordnance, including from CBUs, in order to facilitate the ordnance clearing process.

Humanitarian issues

In the course of the conflict, numerous acute humanitarian issues arose. Despite the ongoing conflict, Israel sought to find practical and effective ways to address these issues and to alleviate suffering.

These efforts included steps taken to facilitate access of humanitarian assistance to civilians within Lebanon. An operations room was set up in northern Tel Aviv to coordinate international efforts to provide aid to Lebanon. This facility was headed by senior IDF staff and manned by representatives of the Israeli Foreign Ministry, the United Nations and the International Committee of the Red Cross.

At the same time Israel established a “humanitarian corridor” to enable shipments of aid to reach Lebanon despite the ongoing hostilities. A sea-route to Lebanon was established through the port in Beirut, and a land route was designated from Beirut northward along the coast to the Syrian-Lebanese border. Throughout the hostilities, Israel coordinated humanitarian issues with the international community, even expanding the corridor to include other points of entry, and establishing a special ‘humanitarian headquarters’ to direct the coordination efforts. In addition, Israel made arrangements to permit the landing of aircraft at Beirut International Airport to unload humanitarian goods for residents of southern Lebanon.

Another issue of humanitarian concern was the evacuation of foreign nationals from Lebanon. From the very first day of the war, the IDF helped coordinate the evacuation of at least 70,000 foreign nationals from Lebanon. To the best of our knowledge, this effort was accomplished without any loss of life. A total of 213 passenger ships, 123 land convoys and 196 helicopters were allowed to dock in or travel through Lebanon to evacuate the expatriates and tourists. The convoys were able to travel on approved routes, which were coordinated with IDF forces.

Israeli hospitals also offered free medical care to any Lebanese person who was wounded in the war. In the words of Professor Zev Rothstein, Director-General of the Sheba Medical Center at Tel Hashomer:

We are not to blame for this war. We don't ask who is to blame. We have an open Jewish heart. Our aim is to save lives and reduce misery. We don't hate like the terrorists....We have housing for Lebanese families and food at no cost....We will take all who need us, including adults....all the costs are paid by donors...if a child were brought here, we would not ask whether his father is a terrorist.

This offer was broadcast via a hospital representative in Cyprus due to the fact that many Lebanese fled there, and was also broadcast on Arabic radio stations in the region.

Conclusion

Israel's military operations in Lebanon took place in the context of a clear asymmetry with regard to the implementation of principles of international humanitarian law: Hizbullah, in clear violation of these principles, deliberately targeted Israeli civilians, while attempting to use the cover of civilians and civilian structures in order to stockpile its weapons, hide its fighters and fire missiles into Israel. Israel, on the other hand, held itself bound to apply the principles of humanitarian law, even while facing an opponent who deliberately flouted them.

In doing so, Israel took pains to ensure that its operations were directed against legitimate military targets and that in conducting its operations incidental damage to civilians was kept to a minimum, both by ruling out attacks which would cause disproportionate damage and by giving advance notice wherever possible. A survey of international practice suggests that the steps taken by Israel to address humanitarian considerations corresponded to, and often were more stringent than, those taken by many western democracies confronting similar or lesser threats.

The suffering of civilians was a tragic reality on both sides of the conflict. Israel made strenuous efforts to reduce this toll, both by protecting Israeli civilians and by seeking to minimize civilian suffering on the Lebanese side. Following the conflict, Israel has also undertaken numerous investigations and analyses with a view to learning lessons from the conflict and to enabling improvements to be made in the future. Israel's efforts in this regard should not, however, diminish the ultimate responsibility of those who callously and deliberately used the Lebanese civilian population as a shield, for the suffering that inevitably resulted from their actions.